

Inleiding tot de Hollandsche rechts-geleertheid

<https://hdl.handle.net/1874/198737>

INLEIDING

TOT

DE HOLLANDSCHE

RECHTS-GELEERTHEID.

BESCHREVEN BY
HUGO DE GROOT.

Tweeden Druck.

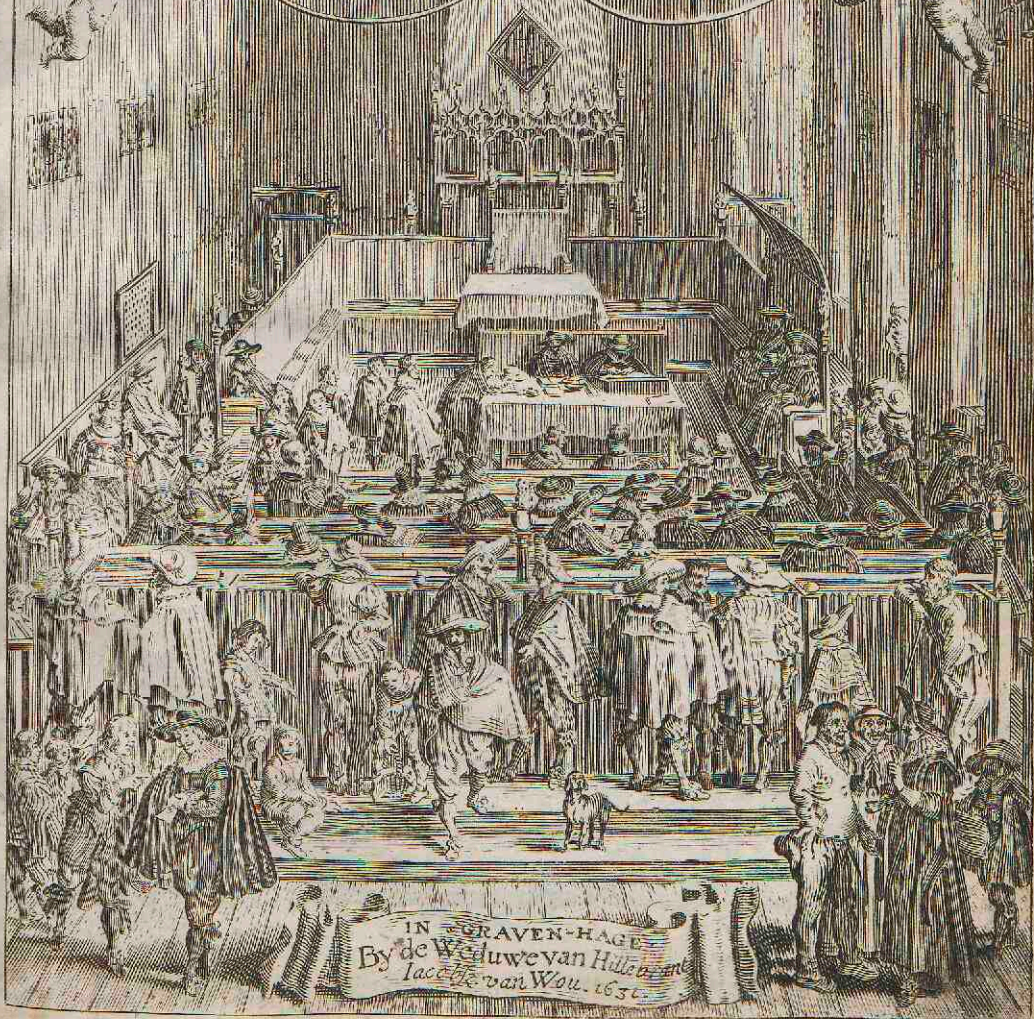

IN 'sGRAVEN-HAGHE,
Byde Weduwe ende Erfgenamen van wijlen Hillebrand
Iacobsz van Wouw. ANNO 1631.

INLEIDING TOT
DE HOLLANDSCHE
RECHTS-GELEERTHEYD.

Beschreven by
Hugo De Groot.

IN GRAVEN-HAGE
By de Weduwe van Hillebrand
Iacobs van Wou. 1636

BEMINDE LESER.

ALSOO ICK VIT
verscheide luyden hooghes ende
lages stands hebbe verstaen, dat
dese Inleidinghe tot de Holland-
sche Rechts-gheleertheydt by de
Heere HUGO de GROOT
ghestelt, seer dienstigh werden ghebouden voor alle de
ghene die haer met de Rechts-pleginge deser Landen
willen bemoeyen, ende dat daer van buyten sijn weten
verscheyden afschriften, doch al te samen ghebrecke-
lijke ende vol misstellingen, in handen waren, die oock
eenighe Druckers, tot ondiensst vanden Leeser, van
meeninge waren op de persse te brenghen, soo hebbe ick
soo vele te wege ghebracht, dat my met goedt-vinden
vanden Insteller (die eerst niet van meening was dit
uyt te gheven, maer sijn kinderen tot onderwijs nae te
laten) is ter handen ghekomen het eerste ende oor-
spronckelijke afschrift by hem oversien ende verbe-
tert, 't welck ick als nu (tot dienste soo ick vertrouwe
vande goede Inghesetenen deser Lande) door den
Druck

TOT DEN LESER.

Druck ghemeen maecke : het werck hebbe ick niet voor-ghenomen te prijsen, maer dit wil ick u, beminde Leser, wel verseeckeren, dat den Insteller sorghevuldigh is gheweest om alles te vervatten in een bequame ordre; ende nau heeft ghelet om de bepalingen met de bepaelde namen wel te doen over een komen, waer in by de Rechtsgeleerden seer werdt ghemist: oock van alle verdeelingen op malkanderen wel te doen vervolgen, 't welck ghy kortelijck sult kunnen sien by de vijf inghevoegde tafelen. Onse Duytsche moeders tale heeft hy oock ghesocht te vereeren, ende te toonen dat oock dese wetenschap inde selve tale wel kan verhandelt werden, waer toe hy hem beholpen heeft met veele nu wat ongebruyckelijcke, doch goede oude Duytsche woorden, die inde oude hand-vesten ende keuren bevonden werden, oock eenighe woorden door t'samen-vouginge gemaeckt, doch soo dat den sin daer van seer licht is te vatten, ende tot nader gerief van de ghene die aende Latijnsche of bastaert-Duytsche woorden zijn ghewent, zijn op de kant de Duytsche woorden vertaelt met het eene ende met het andere, het eene met L het andere met B beteyckent. Uit de Room-
sche

TOT DEN LESER.

sche Rechten is hier in ghestelt 't gunt by ons in ghebruyck is niet alleen uyt de Justiniaensche Rechtsinleydinge, maer oock uyt de andere boecken der Rechten, waer by gevougt is ons eygen Recht voor soo veel het selve den Fnsteller was bekend door oude handvesten, vonnissen ende andere bewijsen. Hier mede vaert wel, gebruyckt onsen arbeyd met soo goede lust als wy dien hebben aengenomē, leest met opmerckinge, oordeelt rechtsinnig ende bemint alle de gene die de Rechtvaerdigheid lief hebben, ende de Rechtsgeleertheydt nae haer vermogen soecken te vorderen.

Waerschouwinge aen den L E S E R.

OP het uytgeven van desen tweeden Druck, werden wy ver-
wittigt, dat eenighe Druckers besich zijn met dit werck nae
te drucken; ende alsoo wy in het oversien van desen druck, bo-
ven de misftellinghen by ons te vooren aenghewesen, noch ver-
sচেyden andere uyt het oorspronckelijcke afschrift hebben be-
vonden, ende verbeteret, welcke verbeteringen in de boecken by
anderen uyt-gegeven niet en sullen ghevonden werden, soo heb-
ben wy den Leser daer van by desen wel willen waerschouwen,
om in het koopen van alfulcke nae-gedruckte boecken niet be-
drogen te werden.

JNLEIDINGE
TOT DE HOLLANDSCHE
Rechts-geleerdheid.

HET EERSTE BOECK.

Van de beginselen der
Rechten/ende van der Menschen
rechtelike gestaltenisse.

EERSTE DEEL.

Van de Rechts-geleerdheid ende Rechtswaerdigheid.

RECHTS - GELEERTHEID
is een konst om nae de Rechtvaerdigheid te le-
ven.

RECHTVAERDIGHEID is een
deugd des willes om te doen dat rechtmatig is.

RECHTMATIG is dat met het Recht
over-een-komt.

RECHT werd genomen RUIM of ENG.

RUIM GENOMEN RECHT is de
over-een-koming vande daed eens redelick we-
zens met de reden: voor zoo veel aen de zelve
daed een ander yet is gelegen.

ENG GENOMEN RECHT is het opzicht dat daer is tusschen
een redelick wezen ende yet dat op het zelve past, door waerdigheid ofte toe-
behooren.

WAERDIGHEID is de bequaemheid van een redelick wezen tot yet
dat begeert werd.

TOEBEHOREN is waer door yet het onze werd genoemd, ende be-
staet (als hier nae zal werden verstaelt) in * BEHERING ende in * IN-

SCHULD.

DE RECHTVAERDIGHEID DIE OPT RUIM GE-
NOMEN RECHT ZIET werd by den Wijzen genoemd ofte * AL-

GEMEENE, ont dat sy in haer begrypt alle daden van andere deugden/

* L. Jus Reale.

* L. Jus per-
sonale.

* L. Iusticia
universalis.

doch

* L. Legalis.

doch met een zonderling aanzien / te weten voor zo veel de zelven dienstig zijn tot onderhoudinge van eenige gemeenschap/ ofte oock * WETTELICKE, om dat de selve zoo verre streckt als de wetten / ende door de wetten de maet ende 't richt- / snoer ontfangt.

* L. Iustitia distributiva.

Van de RECHT VAERDIGHEID DIE OP 't ENG GENOMEN RECHT ZIET werd die soozte die OP DE WAERDIGHEID ACHT NEEMT ghenoemt * BEGEVENDE : de andere die OP HET TOEBEHOREN LET, de * VERGELDENDENDE : waer van die / de EVENREDENHEID, deze / de SLECHTE EVENHEID meest gebruiket.

* L. Iustitia comutativa.

De woorden sijn genomen uit de * wiskonsten. SLECHTE EVENHEID is waer door twee dingen met malkander werden vergeleeken : ghelijck twee stoffen een pond weghende sijn eben van gewichte.

* L. Mathematicis.

EVENREDENHEID is waer door twee dingen werden gezeit even te sijn ten aenzien van yet anders : zoo werden ghezeit eben te sijn de zwaerte van een pond ten aenzien van enkele kracht / ende de zwaerte van twee pond ten aenzien van tweevoudige kracht. Deelen naemen die des * Telkonst. evenheid/ deze des * Meetkonst. doch oneigentlick.

* L. Proportio Arithmetica.

* L. Proportio Geometrica.

HET TWEDE DEEL.

Van 't onderscheid ende werckinge der Wetten.

DE WET (die oock by wijlen RECHT ghenaemt werd / om dat sy 't recht voorszijft) is een werck des redens, yet, dat eerlick is, schicken- de ten gemeenen beste, ingeftelt ende gekondigt door iemand dien 't gezag over eenige gemeenschap toe-komt.

En wet kan hebben drie werckinge / De eerste is een verbintenisse, zelfs oock 't gemoed aengaende : want men moet ghehoorzamen niet alleen door vrese/maer oock om het gheluffte : ende dit is een gheboigt van alle wetten. Want die gebiedende wetten verbinden tot doen/ de verbiedende tot mijden : de toelatende wetten werden mede gehouden verbiedende te sijn / niet ten aenzien van dien wiem iet werd toe-ghelaten / maer ten aenzien van alle anderen den welckē ongeoorloft werd sulcx te beletten : de tweede werckinge is De straffe, te weten zoo wanneer die by de wet is gevoegt / ende dese hengt mede verbintenisse om te lijden / wanneer de selve rechtelick werd gevoordet / maer anders niet : ten ware iet naerder in de wet werd bevonden : de derde werckinge is een vernietinge van alle daden met de wet strijdende, te weten/ zoo wanneer de wet sulcx widdrukt / ofte iemand de macht beneemt / ofte zoo wanneer de daed heeft een gestadige onbehoorlickheit.

De wet aldus in 't gemeen zijnde beschreven / heeft haer onderscheidingen : eerst upt de maeckende oorzack :

* L. Lex naturalis.

* L. Lex positiva.

Want alle WET is * AENGEBOREN ofte * GEGEVEN : AENGEBOREN WET in den Menschē is het oordeel des verstands, te kennen ghevende wat zaken uit haer eighen aerd sijn eerlick ofte oneerlick, met verbintenisse van Gods wegen om 't zelve te volgen.

Van

Van deze zaken sijn eenige den Mensch eigen : eenige hem gemeen met andere schepselen : niet dat de onredeliche schepselen eigenlick des Rechts deelachtig sijn / 't welck alleen past op 't redelick wesen : maer dat den mensch door de reden die in hem is / bevind in hem recht te sijn 't gunt andere schepselen doen / of alleen door haer aengheschepen kracht ofte oock met eenigen treck ende zucht. Want gelijck al wat daer is zoekt het gemeene goed ende voort sijn eigen / en namentlick sijne behoudnisse / gelijck oock de dieren door gasing van man ende wijf zoeken haers geslachts voort-teeling ende 't ghebozen on-derhouden/ zoo is 't dat een mensch oock sulcx doende / in sijn ghemoed bevind dat hy doet dat recht is : maer voor soo veel als hy een redelick schepsel is / werd hy vorder gheleid tot Godsdienst ende tot redeliche ghemeenschap met andere menschen : waer van de grond-vesten sijn anderen te doen datmen wilde dat hem selve geschiede/ende trouw te houden/als oock vorder ghehoor-zaamheid/ danckbaerheid / ende allerlei deugden der zeden. 't Sont hy de aen-gebozen wet werd verboden is ongebedelick : 't gunt hy de selve gheboden werd onverbiedelick / de zaken blijvende in de selve gestaltenisse : ende in desen sijn werd dese wet ghenoemt onberanderlick / hoewel andersints 't gunt hy de selve wet wij was gelaten/ hy andere wetten kan geboden ofte verboden wer- den : ende de zaken selve door een andere wet ofte willige daed sulcx komen werden verandert / dat de verbintenisse van de aenghebozen wet komt op te houden.

GEGEVEN WET is die hare naeste oorspronck heeft uit de wille des Instellers :

Ende is GODDELICK ofte MENSCHELICK.

Door Goddeliche gegeven wet kennen wy nae onzes Heers Jesus Christus komste gheen andere / als die ons God den Vader door den zelven onzen Heer Christus heeft geopenbaert.

MENSCHELICKE WET is * VOLCKER-WET ofte * BURGER-WET : welck onderscheid sijn oorspronck heeft ghesad ten tijde als de menschen zoo zeer sijn vermenigvuldigt gheworden / dat sy niet allegader bequamelick hebben konnen staen onder een heleid / ende over-sulcx haer in verscheiden burgerlicke gemeenschappen hebben moeten verdeelen.

* L. Jus gentium.
* L. Jus civile.

VOLCKER-WET is DIE gemeenlick by den Volcken is aengenomen tot onderhoudinge van de gemeenschap des menschelijken geslaches.

Deze / hoewel sy niet 't eenemael noodzakelick en volgt uit de aenghebozen wet / komt nochtans de selve seer nae : ende zoo daerom als van weghen haer wijdstreckend' en langdurig gebruik / werd zeer zwaerlick verandert : ghelijck is de wet van 't wij gheleide der ghezanten ende meer anderen raeckende vrede ende oorlog.

BURGER-WET naemen wy die tot haren naesten oorspronck heeft de wille van de Overheid eens burgerlicke gemeenschaps.

Dese is of eens volcks eigen / gelijck de macht der Mannen over haer Huis- vrouwen dien van Holland genoegsaem eigen is / ofte gemeen / 't sy niet allen / 't sy met meest alle volcken : doch evenwel veranderlick / oock zonder bewillig- ging van andere volcken / als niet rakende de onderlinge ghemeenschap aller menschen : gelijck sijn vele wetten ghesteld op den koophandel ende versterfe- nissen.

Inleidinge tot de Hollandsche

BURGER-WET is GESCHREVEN ofte ONGESCHREVEN.

De GESCHREVEN WET in de Landen van Holland met West-
Friesland is *LAND-GEMEEN ofte *PLAETSELICK.

De LAND-GEMEENE GESCHREVEN WET bestaat in
*BESLUITEN DER STATEN, dat is van de Ridderſchap / Ede-
*B. Gave-
*B. Locael.
*B. Resolu-
*B. Placaten.
len ende goede Steden / ofte in *BEVELEN VAN LANDS-HOOFDEN,
den welcken zodanighe macht by den Staten wettelick is opgedraghen onder
den naem van GRAVEN, HEEREN, RUWAERDEN ofte
HOGE OVERHEDEN.

De PLAETSELICKE GESCHREVEN WETTEN werden
gemaect niet alleen by de Staten door besluiten / zeeckere plaetsen raekende /
*B. Privile-
*B. Prest-
*B. dent.
ende by de Lands-hoofden door *hand-vesten ende byzondere keuren / maer
ook by Stadhouder / *voorzittende en andere Raaden s Hoofs van Holland /
als van ouds gelast gheweest zijnde tot s Lands bestieringhe / ende daer en
hoben by wettelicke vergaderinge van Schout / Burgemeesters ende Schepe-
nen / met ofte zonder de Raaden / ofte Broedschappen inde Steden / Dyckgraef
ende Heemraiden / Bailliu ende Mannen / oock Schout ende Schepenen ten
platten Lande / vooz zoo veel sy van de Staten ofte Lands-hoofden / om keuren
te maken / recht hebben verkregen.

Ende staet te letten dat het gunt by de Staten ofte Lands-hoofden uit zom-
berlinge inzichten aen eenige luden ofte gemeenschappen werd vergunt / niet
en streckt vooz een wet ten aenzien van anderen.

Over de kracht der hand-veste zijn in Holland en de nabuurige Nederlanden
dikmael verschillen ghevallen. Dat de zelve niemands recht benemende /
plaets moeten hebben als andere wetten / is kennelick / maer werd daer by
eenig recht benaemt / indien het is des Graefs eigen recht / zo zijn huiten twijffel
de hand-vesten ghestade : maer is het de gherechtigheid van het Land / als in
gunninge van vrydom van tollen ofte bede / sulchs en mocht zonder de Staten
bewilliging niet gheschieden : t welck by Philips van Leiden Hollandsche
Rechtsgeleerde / die gheleest heeft ten tijde van den dulle Grave / op veele ghe-
schillen in Holland vooz-gevallen werd gepast. Een verdes gherechtigheid en
kan by Hand-vesten niet verkozt werden / dan om kennelicke Lands-vozhairs
ende daerom moeten alle later Hand-vesten gebuidet werden zonder verkoz-
tinge van onder. De vjage / of de nakomelingen verbonden zijn door de hand-
vesten haerder voorzaten / kan alhier geen plaets hebben / alsoo de Graven van
Holland pder vooz sijn huldinghe aen de Staten van t Land hebben moeten
zweeren / de oude hand-vesten / rechten ende gewoonten te onderhouden : maer
dat hier onder niet begrepen zijn handvesten gegeven tot weder-zeggens toe /
is in Vlaenderen ten tijde van Lodewijck Kobberts zoon verstaen / ende ins-
gelijc in Holland onderhouden.

De ONGESCHREVEN WETTEN zijn oude * herkomen / de
welcken insghelijcks zijn LAND-GEMEEN, als van opzachten van
erven ; ofte PLAETSELICK, als van naestinghe.

Zo wanneer van eenige zaken gheen beschyden land-rechten / hand-vesten /
keuren ofte ghewoonten en werden bevonden / zoo zijn de Rechters van ouds
by eede vermaent geweest daer in te volgen de beste reden nae hare wetenheid
ende bescheidenheid. Doch alsoo de Roomsche wetten inzonderheid sulcx / als
die

Rechts-geleerdheid.

3

die ten tijde des Keizers Justiniaen vergadert zijn gheweest / by verstandighe
luden bevonden werden wijshepds ende billichhepds vol te zijn / zoo zijn de
zelven eerst als vooz-beelden van wijsheid ende billichheid / ende metter tijd
dooz gewoante als wetten aengenomen : Ghelijc oock daer nae ghebeurt is
dat eenighe zaken in meerder billichheid zijnde overleit / by een groot deel der
Christenheid iet naerders aengenomen / ende zeer onteighentlick bekomen heb-
bende de naem van *Geestelicke ofte *Pausselicke rechten / oock in dese Lan-
den kracht van wet heeft bekomen.

Wen gezien hier vooren gezeyt is dat onder de werckinge des wets is de ver-
bintnisse / ende de Burger-wetten dooz gaens in t algemeen werden ingestelt /
hoe wel de reden niet althit even-wel schijnt te passen / t welck also toekomt
om dat de verscheidenheiden der menschelicke zaken zeer onzecker zijn / ende
de wet iet zeeckers moet stellen / zoo valt hier uit dikmael gheschil of sulcken
want oock althit verbind : waer op met onderscheid moet werden geantwoorde
want indien de * eenige ende wel-bekende reden des wets in t algemeen op-
houd / zo moet de wet verstaen werden dood te zijn / alsoo des wet-gebers wille
alsdan ophoud. Over-sulchs alle wetten alleen op oozlog gegrond / houden op
in tijd van vrede / oock sonder weder-roepinghe. Maer indien de wet niet in t
algemeen op en houd / zo moet gelet werden of de oeffening vade wet in de vooz-
gevallen gelegentheid opentlick soude * stryden met de wille des wet-gebers /
in welcken ghevalle de wet noch niterlick noch immerlick en verbind : als by
vooz-beeld : de wet verbiedt alle kurgers by nacht op de wal te komen : een
borgter woonende by de wal hoozt by nacht dat den Biand de wal beklint :
Indien hy alsdan t huis blesf ende niet sijn best en deede om den biand af te
keeren / hy soude wel doen nae de woorden van de wet / maer niet nae de zin
van den wet-gever die vooz al betracht moet werden. Maer indien de oeffe-
ning * sodanigen opentlicken stryd met des wet-gebers meeninge niet meede
en brengt / zo moet noch ghezien zijn / of de wet nae t recht-snoer des voozsich-
tigheids ziet op een algemeene ghebaer / of dat de wet iet houd als zeeckerlick
gedaen t welck niet en is gedaen. Indien men t eerste bebind / zo verbind de
wet immerlick ende uiterlick oock die luden waer in het quaet / waer vooz ge-
breeft wierd / eigentlick geen plaets en heeft. Over-sulchs de wet verbiedende
dat iemand die de wacht niet en heeft by nacht sal gaen langers straet met
wapenen / verbind oock de gheschickte luden / die niet quaeds in de zin en heb-
ben / om dat het gevaer daer de wet op ziet plaets heeft of kan hebben. Maer
houd de wet by gebreck van beter bewijs (alsoo de menschen nae t blyck maer-
ten oozdeelen) iet vooz gheschied / t welck niet en is gheschied / ghelijc als
iemand belast werd een vrou-mensch te trouwen om daer dooz twee ghetui-
ghen de trou-belofte werd ghehouden vooz bewesen / hoewel die inder waer-
heid niet en is gheschied / zodanighe wer verbind wel alle anderen die gheert
zeeckere kennisse en hebben ; maer hy / die de zeeckere kennisse heeft / is
daer dooz in sijn ghewisse niet verbonden ; welck onderscheid wel dient waer-
ghenomen / niet alleen tot onderrechtighe der rechtvaerdige gemoederen / maer
oock tot besichtiginghe van veele geschillen / waer van t sijnre plaetse sal werden
ghehandelt.

En ander onderscheid des wets werd ghenomen uit haer * stoffe ende in-
zicht. Want

* L. Canoni-
cum.
* L. Ponifi-
cium.

* L. Ratio
adequata.

* L. Cessatio
per contrarie-
tatem.

* L. Cessatio
negativa.

* L. Materia
five objecto.

Inleidinge tot de Hollandsche

* L. Jus publi- **Alle wet is RAECKENDE * LANDS-STAND, ofte * BY-**
cum. **ZONDER BURGER-RECHT.**

* L. Jus priva- **WET RAECKENDE LANDS-STAND is/als van de Gods-**
cum. **dienst / van beleid van vrede ende van oorlog / van de Hoogheiden de Dalen**
* L. Privilegia. **van 't Land / macht ende manier om wetten te maken ende * voor-rechten te**
vergunnen / macht om recht te spreken van 's Lands goed ; van de straffe
der misdaden/met de ampten daer toe dienende.

WET RAECKENDE BYSONDER BURGER-RECHT
is sulcks als wy nu dooz sijn deelen sullen aenwijzen. Want hoewel de Lands-
stand raeckende wetten tresselicker ende ghevichtiger sijn/ soo sal 't nochtang
beter sijn dat wy van 't byzonder-burger-recht raeckende wetten eerst hande-
len/ om dat het bysonder-recht ouder is als het ander dat Lands-stand is
raeckende.

De BYSONDER-BURGER-RECHT RAECKENDE WETTEN
leeren ons/ ofte WAT IDERS RECHT IS TOT EENIGE ZAECKEN,
* L. Actiōes. **ofte de * MIDDELEN OM 't ZELVE RECHTELICK VOOR TE**
STAEN ENDE TE VERVOLGEN.

DERDE DEEL.

Vande rechtelicke gestaltenisse der Menschen.

Wat het eerste belangt/om 't selve wet te verstaen/ alsoo 't recht bestaat
tusschen de menschen/ dien het recht toe-komt/ ende tusschen de zae-
* L. Jus per- **ken/daer over het recht strecht/ zoo staet eerst te handelen van de * RECHTE-**
sonarum. **LICKE GESTALTENISSE DER MENSCHEN, ende daer nae * DER**
* L. Jus cerū. **ZAECKEN.**

DE RECHTELICKE GESTALTENISSE DER MENSCHEN
* L. Substan- **werd onderscheiden uit iet dat * WEZENTLICK is / ofte uit iet dat**
tiale. *** TOEVALLIG is.**
* L. Acciden- **UIT HET WEZENTLICK komt dat eenige menschen sijn noch**
tale. **ongehoozen/eenige alreede geboozen.**

De ongheloozenen werden voor menschen ghehouden/ tot haer voordeel/ niet
tot haer nadeel.

Dooz ghebozen menschen hondmen alleen zodanighen / die 't lichaem hebben
* L. Monstr. **hequaem om een redeliche ziele te vaten. Andere * wanschapene gheboozten**
hondmen dooz geen menschen / maer veel eer is men in deze Landen ghewoon
de selve terstond te snoozen.

GEBOREN MENSCHEN sijn mannen ofte wijben : want die-
* L. Herma- **men * man-wijben noemt/ werden aen d'een ofte d'ander zijde gereckent/nae**
phroditi live **den aerd die in haer overtrest.**
Androgyni.

HET TOEVALLIGE is waer uit de menschen in rechten werden
* L. Relatio. **onderscheiden / ofte EEN * ONDERLING OPZICHT TUS-**
* L. Qualitas. **SCHEN DE MENSCHEN, ofte een * HOEDANIGHEID.**

Wat

Wat het zonderlinge opzicht aengaet / hoe wel het sijn gedaente bekومت uit de Burger-wetten / heeft nochtans sijn oorspronck uit het aenghebozen recht : want het selve leert ons / dat de kinderen / als haer wezen naest God van haer Ouders ontfanghen hebbende / de selve haer Ouders daer ober alle eer/danck ende onderdanigheid schuldig sijn. Daer en hoben alzoo doorgaens der wijven geslacht als houder ende vochtiger / minder bequaemheid heeft tot zaken/ verstand bereiffende / als 't geslacht der mannen / zoo is het mannelick geslacht genoegzaam aengeboren eenige opperheid ober de wijven. Want het wijste komt altijd toe te gebieden / Ende alzoo het ghebied van alle mans ober alle wijven niet als verwarringhe konde inbreughen / daer by komende dat de opvoedinghe van de kinderen niet wel en konde werden behartigt 't en waer pder de sijne kenden / 't welck niet en konde geschieden als een wijf ontrent op eenen tijd haer zoude vermengen met meer als eene man/zo is daer uit onstaen de noodwendigheid van 't huwelick ; ende om dat de onverdeelde liefde sterker is/ende de reden van gemeenschap schijnt te vereiffchen dat een wijf ghehouden zijnde aen eene man/ de man wederom by ghebonden aen een wijf/ zoo is de instellinghe van 't huwelick oorspronckelick gheleest tusfchen een man ende een wijf : En op dat de sybrennginge van de kinderen/ de welke vereiffcht de ghezamentlicke zorghe van vader ende moeder / niet en zoude onvoltrocken blijven / als oock op dat het vertrouwen ten weder-zijde te grooter soude sijn/ zoo is oock de eerste instellinghe gheleest dat het huwelick onscheidbaer soude sijn/ By welke oorspronckelicke instellinghe de Duitschen sijn gebleven. Dit bit gezag van een man ober sijn vrouwe/ ende van de Ouders ober de kinderen/ is onstaen de huus-bestieringe/ends metter tijd vermeerderd/alsoo eenige haer selve niet wel komende behelpen / haer bywillig hebben ghestelt onder de bestieringe van verstandige ofte machtighe huus-vaders. Maer alsoo kinderen/ in haere jonge jaeren onmachtig zijnde haer selven te bestieren/ oock niet wijs genoeg en waeren om haer zelven een bestierder te kiezen/ zo hebben de ouders hare vanden verzocht / om by haer afsijbigheid die zorghe aen te nemen. 't Menschelick gheslacht aenwaassende ende groote meenichte van menschen zijnde gekomen nae by den anderen te wonen / om malkander behulpsaem te mogen sijn / is bevonden dat die meenigte niet zonder onghemack en konde by ren komen/om ober de gemeene zaken te heraedslagen/ ende dat de bestieringe der ghemeene zaken bequaemer door eenige uitgelezenen zoude konnen werden verrecht : Doch alsoo den aerb van de luiden ende de inzichten niet eenparig en waren/ zoo heeft op eenighe plaetsen de ghemeente de minder zaken eenighe ghemachtigde vertrouwt/ ende de meeste aen haer behouden/ waer uit onstaen is de * Polcks-regieringe : op andere plaetsen de neering-achtige gemeente/ haer de moeite ontslaende / heeft het ghebied ghelaten aen de voornaemste van verstand ende middelen/ waer uit onstaen is de * Weste-regieringe : op vele plaetsen oock is 't gebeurt / dat tot vermijdinghe van tweedracht ende andere zwaarigheden / de macht aen een mensch is overghelaten / waer uit de * Cens-regieringe ofte Koning-rijcken sijn onstaen. Ende alsoo het aengeboren recht niet alles en had konnen bepalen/ zoo hebben dese Regierders/ gelijck hier vooren gezeyt is/ naerder wetten gemaecht ten gemeenen oorzake : Deze Regierders dan bevindende dat de Ouders by wijlen jonge kinderen naelieten sonder bezorgers daer ober gestelt te hebben/ dat oock besaerde luiden door verscheide

* L. Democra-
 * L. Anstocra-
 * L. Monarchia.

Inleidinge tot de Hollandsche

gebreeken konde onbequaem zijn om haer selven ofte haere zaecken te bestieren / hebben daer in voorzien : ende alzo de aenghebozen wet de Ouders wel macht hadde gegeven over de kinderen/ende de mans over de vrouwen / maer niet en hadde konnen bepalen hoe verre de selve macht in alle dooz-balkende saken soude gaen : alsoo oock de menschen d'eene broeger d'ander later konnen tot gebuick van verstand ende bequaemheid om haer selve te regieren / welke tijd van bequaemheid in pder mensch niet moghelick en was op 't nauwste te treffen / ende nochtans eene gemeene mate daer over moest werden gestelt / die / waer 't niet op alle / immers op 't meerder deel soude passen ; soo is al het selve / dooz de aengebozen wet onbepaelt zijnde gebleven / bepaelt gheworden dooz de Burger-wet / ende dat in verscheide Landen oock verscheidelick. Alzo boozts / de stoutigheid der misdaden daghelickich aennemende / de ervarenheid leert / dat de selve niet en konnen bedwongen werde anders als dooz harde straffen / zoo is in verscheide Landen / boden de straffe vande dood / schande / pijn ende schade / oock ghevonden de straffe van slavernije / dat is verlies van vrijheid / waer dooz den eenen mensch / als dooz 't verlaten van de menschelicke reden een heeft gelijk zijnde geworden / niet alleen 't ghebed / maer oock den eighendom / van andere menschen is onderwoopen gheweest : 't welck insonderheid gebuickt is jegens den genen / die op der besten manier / andere menschen aen blaed ende goet / dooz geweld / dat is dooz onrechtbaerdigh oozlog / hadden beschadigt : Doch in andere Landen is sulcks niet aenghenomen / ofte aenghenomen zijnde te hard bevonden ende in ongebuick ghekomen. Hier uit kan dan verstaen werden / hoe dat alle menschen / dooz de gheboozte gelijk zijnde (uitgenomen de plicht der kinderen aen haere Ouders) nochtans niet sonder reden den eene mensch des anders beleid ende gebied is onderwoopen. Ende om nu te konnen tot de Hollandsche Burger-wet / volgens de selve werden de menschen nae 't ONDERLING OPZICHT onderscheiden in MONDIGEN ende ONMONDIGEN.

VIERDE DEEL.

Van Mondigen ende Onmondigen.

MONDIGEN werden genoemt die haer zelfs ende haerder eigene zaken machtich zijn, ende * oversulcks op eigene naem dingtael mogen voeren : diemen oock anderzins **ZELF-MONDEN** plag te noemen. **ONMONDIGEN** dien sulcks ontbreekt. Welverstaende nochtans dat oock deze / in zaecken van zware misdaet / by haer selven moeten te recht staen.

Tusschen de onmondighen plag te zijn onderscheid van eighenen ende on-eighenen / ofte vryen ende onvryen : welck onderscheid in deze Landen noch binnen de drie hondert jaeren is bekennt geweest / ende zijn daer van noch eenige teekenen overgebleven / alzo sommige luden noch lysdiensten schuldigh zijn / oock de vrijheid om te huwelicken met eenige erkentnisse afskopen / op 't land mgeten wonen of 't selve mede afskopen / ende 't kostelickste pand nae de dood

* L. Qui pec-
soam habent
standi in Ju-
dicio.

Rechts-geleerdheid.

5

dood erst op den Heer : Maer buiten dese zonderlinge gerechtigheden werden nu alle menschen in deze Landen gehouden als vryen. Dat meer is / volgens de hand-wesen van de Steden van Holland / werden by alle Doorters jaer ende dag binnen de Steden gewoont hebbende / sulcks dat niemand de selven als eighenen mag aenstaen ofte inwinnen.

ONMONDIGEN zijn dan alhier bekennt dooz drie oorzaken : dooz **HUWELICK**, dooz **GEBORTE**, dooz **ONBEQUAEMHEID OM ZICH ZELFS TE REDDEREN**.

Alle deze staen onder iemands **VOOGDIE**, 't welck oock **MOND-BORGSCHAP** werd ghenoemt / om dat de voogd den onmondighen als verhoort / waer vooz men nu zeit **MOMBERSCHAP**, ende vooz mond-bozgen **mombors**.

* **VOOGDIE** ofte **MOND-BORGSCHAP** is eene rechtelicke macht eens mensches over een ander, ende sijn goed tot byzonder nut ingevoert.

* L. Tutela &
cura.

ONMONDIGEN dooz het **HUWELICK** zijn alle ghesulwede vrouwen.

Staet te letten dat van ouds alle wijven in deze Landen onmondigh zijn ghe- weest / sulcks dat oock bejaerde onderlose maegden ofte weduwen niet rechtelicks en mochten doen / nochte eenighe goederen verbynden / dan dooz haer voogds hand : waer uit overgebleven is de gewoonte van tot zodanige zaken te nemen een gekozen voogd / diemen anders een stract-voogd noemt. Maer dit recht dooz langen tijd in ongebuick zijnde gekomen / heeft wel eenighen schijn behouden / maer de kracht verlooren : sulcks dat het gunt als nu by be- jaerde anghetroude wijven werd ghepleegt schoon sonder voogd / niet en laet gestade te zijn.

Om te verstaen 't recht van ghesulwede vrouwen / moesten weten wat **HUWELICK** is / tusschen wien ende hoe 't selve nae dezer landen rech- ten mag werden verhandelt.

VIIFDE DEEL.

Van 't Huwelick.

HUWELICK ofte **ECHT** is een verzameling van man ende wijf tot een gemeen leven, mede-brengende een wettelick gebrueck van mal- kanders lichaem.

Nae de oude Quitsche wetten / over-een-komende als ghezit is met de eerste instellinghe des huwelicks dooz Christus bekrachtigt / mag een man maer een wijf / ende een wijf een man / in huwelick hebben : die anders doen ende staende echt met een ander huwelick aengaen / ofte haer dooz trou- belofte verbinden / werden zwaerelick ghestraft / ende het tweede huwelick ghe- houden vooz onrecht.

Jong-gezellen beneden de **XIV** ende jonge-bachters beneden de **XII** jaeren en moggen niet huwelicken / nochte oock een weduwe binnen den tijd dat sy van haer man zwanger zoude mogen zijn.

Dusse luiden/ als geen wyfe wille hebbende/ ende mans ofte wijven die dooz aen-gehozen gebrack tot teelinge onbequaem zijn/ mogen haer oock ten huwelic niet begeben.

Alle mondigen mogen huwelicken nae haers selfs wil/ uitgenomen binnen verboden leden van bloed ofte zwagherfchap: welcken aengaende van ouds de genoemde geestelike frecten plaghen onderhouden te werden: dan is in den jaere vijftien-hondert tachtig by de Staten van Hollandt daer op voorzien als volgt.

Onder bloed-vertwanten van opgaende ende dalende maegfchap zonder einde/ dat is ouders ende vooz-ouders ter eenre/ kinderen ende vordere afkomelingen ter andere/ mag geen huwelick bestaen.

Dochte ooc tussche broeders en zusters/ t 3/4 van volle ofte van halve bedde.

Dochte oock tusschen omen ende haere nichten/ dat is haerer broeders ofte zusters dochters kinds-kinderen ofte vordere af-komelingen: nochte tusschen moeien ende haeren neven/ dat is haere broeders ofte zusters zonen/ kinds-kinderen ofte vordere afkomelingen/ als voozen.

In zwagherfchap is verboden te huwelicken binnen de leden hier voozen van blode vermaent:

Zulcks dat een man niet en mag huwelicken met sijn stief-moeder/ ofte met de weduwe van iemand sijnor vooz-ouders/ oock niet met sijn schoon-dochter ofte weduwe van iemand sijnor afkomelingen: nochte met sijn schoon-moeder ofte eenige van sijn gewesde huisvrouw vooz-ouders: nochte met sijn stief-dochter/ ofte van sijn gewesde huisvrouws afkomelingen. Insgelijcks een wijf en mag niet huwelicken met haer stief-vader/ ofte den weduwenaer van iemand haerer vooz-ouders/ oock niet met haer schoon-zoon/ ofte weduwenaer van iemand van haere afkomelingen/ nochte met haer schoon-vader/ ofte iemand van haers gheweefde mans vooz-ouders/ nochte met haer stief-zoon ofte iemand van haers gewesde mans afkomelingen/ beides zonder einde.

Een man en mag oock niet huwelicken met sijn broeders weduwe/ ofte sijn huisvrouw zuster: insghelijcks en mag een wijf niet huwelicken met haers mans broeder/ ofte haers zusters weduwenaer: t een ende t andere te verstaen zo van volle als van halve bedde.

Vorder en mag een man niet huwelicken met de weduwe sijnor broeders/ ofte zusters zoons/ ofte eens afkomelings der zelven/ nochte met sijn gewesene huisvrouws broeders ofte zusters dochter/ ofte andere afkomeling van dien: insghelijcks en mag een wijf niet huwelicken met den weduwenaer van haers broeders ofte zusters dochter/ ofte eens afkomelings van dien/ nochte met haer gewesene mans broeders ofte zusters zoon ofte andere afkomeling.

Doch alzo in deze laest-ghenoemde leden het huwelick zo zeer met de eerbierheid niet en schijnt te stryden/ zoo zijn by wijlen eenighe luiden daer toe by de Staten veroorloft.

Belanghende de onmondighen/ dat is alhier de onbejaerden/ is van ouds in Holland verstaen dat de huwelicken met de zelven aen-gegaen buiten kennisse ende wille der ouders ofte vooz-ouders/ daer ouders ontbraecken/ ofte daer beids ontbraecken/ van de vanden ende boogden/ ofte immer van de Overheid/ waren oneerlick ende strafbaer/ maer niet dat de zelve nietig waren. Dat hier in is mede by de Staten ten voozseide tijden naerder voozien.

Panent:

Naementlick dat jong-ghezellen beneden de vijf ende twintig/ ende jongge-dochters beneden de twintig jaeren/ hebbende beide haere ouders/ ofte een van dien in t leven/ niet en mogen huwen zonder te doen bijcken van hare bewilliging. Maer die boven de vooz jaeren zijnde ouders hebbende/ moeten de zelven haere ouders/ indien sy het voozgenomen huwelick weder-sprecken/ ontbieden vooz kercken-dienaers/ ofte vooz den ghenen die by de Overheid daer toe zijn gestelt; De zelve niet verschijnende binnen veertien dagen nae dat haer selfs de wete is gebaen/ werd zodanig verzuim ggehouden vooz bewilliging: ver-nende/ werden de redenen ghehoort ende getracht om t geschil te vergelijcken: indien sulcks niet en kan geschiede/ zo werd by de wet van de plaetse met kennisse van zaken sulcs bevolde te geschiede/ als de zelve oozhoir en redelick vind.

Dan ouds plagmen in dese landen het huwelick te voltrecken sonder veel ghelaets/ op eenighe plaetsen alleentlick dooz het byslapen met kennisse van de magen wederzijdes: maer alzo hier uit veele onlusten ende oneerbaerheden ontstonden/ dooz dien eenige haer ten huwelick begaben jegens voozgaende trou-belosten/ ofte aen haer nae-maegfchap ofte zwagherfchap/ by wijlen oock sonder voozgaende bewilliging der ghenor die daer inne behoorden gekent te zijn/ soo is om al t selve te verhoeden/ by de Staten ten vooz/ 3/4 tijde vorder goed gevonden/ dat alle luiden haer ten huwelick willende begeben/ ggehouden sou-den zijn te verschijnen vooz de Overheden ofte kercken-dienaren haerder maelstede/ ende aldaer verfoecken drie Sonnen-dagfche ofte mart-dagfche ggehoden/ te doen in de kercke/ van t Raed-huis ofte andere plaetse daer het recht werd gehouden/ ten einde een iegelick die eenighe helezelen soude willen voozwenden/ waerom het huwelick geen vooz-gang soude behooren te hebbe/ t selve niddeloor-tijd soude mogen doen: Behoudelick dat den minder-jarigen ouders hebbende/ zulcks als voozen is ghezeit/ gheen ggehoden en souden werden vergunt/ vooz verkregen bewilliging van de ouders: en den meerder-jarige ouders hebbende/ mede niet vooz verkregge bewilliging ofte vooz wets-kenninge. Dat geen weder-zegge vallende/ ofte de weder-zegger in t onrecht zijnde bevalle/ de verzoekers wettelic ende opentlic by de Overheid ofte kercken dienaers zullen worden getrouet. Volgens welke bevelen alle huwelicken anders zijnde aengegaen/ niet anders als vooz onecht en werden ggehouden: onverhoort den ghenen/ die dooz trou-belosten eenigh recht hebben verkregghen/ t selve rethelick te mogen vervolgen. Welcke trou-belosten oock zoo duide-lick moeten werden bewezen als andere handelinghen/ zonder dat den ont-kemer op des anders slecht aenzeggen hem schuldich is by eede te siteren.

T huwelick werd ggehouden vooz vol-tracken/ zoo haest inde kercke ofte vooz de Overheid de trouw is bevestigd/ zulcks dat alle rechten niet het huwe-lick onstaende ter zelve stont ingaen ende haer plaetse hebben/ alwaer t schoon dat daer geen beslapinge op en volgde.

Volghens Christus vermaninghe werd in dese landen geen scheidinghe des Echts-bands toe-ghelaten/ dan dooz de dood van een der echt-ghenoten/ ofte dooz oversoel: alle andere willige ofte rethelicke scheidinghe komien den Ech-t-band naechte den rechten daer uit onstaende niet verbreecken.

Dit het huwelick dan/ zoo als gzeit is/ wettelick zijnde aengegaen/ werd de vrouw ggehouden vooz onmondich/ ende den man werd ghenoeit man ende voozd ofte kerck-voozd van sijn vrouw.

* L. Domis-lij.

Dien-volgende is een vrouws haeren man ghehoorzaemheid schuldig: maer en vermag den man niet sijne vrouwt te slaen ofte anderzints wredelick te handelen: en wie van beide zich jegens sijn echt-genoet ontgaet/ verbalt in hoeten die daer toe t'elcke plaetse zijn gestelt: werd oock by wyle na gelegentheid van zaken zwaerder gestraft. De onlusten lang duir ende werd oock wel by t'gerecht toegestaen scheidinge van de by-wooning/ den echt-band blyvende/ ende met verstand dat altijd wederom getracht moet werden tot vereeniging.

Ober des vrouws goederen is des mans voogdij hier te land zeer groot: t'zj dat zulcks is ghekomen uit de oude Duitsche zeden / t'zj dat de groote naerstigheid / ende getrouwigheid vande mans om haer huysghesin vooz te staen/daer toe oozzaeck heeft gegeven.

Dit kracht van deze voogdij spreekt de man in recht vooz sijn vrouwt: hy verbyzend ende bezwaert haere goederen / oock die sy buiten de ghemenschap heeft gehouden/ nae sijn welgevallen / zonder dat hy haere bewilliging daer toe van noode heeft. Den man eenighe schulden makende / uit wat oozzaeck het soude mogen zijn/werd de vrouwt/oock zonder haere wil/daer dooz verbanden/ zulcks dat sy oock nae de dood vooz de helft aen-ghesproocken mag werden. Doch wanneer alle des mans goederen dooz eenige misdaed werden verbeurt/ blyven des vrouws goederen daer in onbekent.

Hier jeghens een ghehuwede vrouwt mag in rechte niet verschynen dan als gemachtigde van haeren man / sy en mag haers mans nochte haer eigen goed niet verbyzenden ofte bezwaren: sy en vermag oock niet schulden te maecten/ haer selve noch haeren man te verbinden: Dit ghemomen dat van onds een man / hebbende een vrouwt die plag te baken ofte te hzouwen / by haer mocht verliesen een oven vol broods / ofte een hzoute biers dat den man daer niet tegens doen en mochte: Insghelijc waer t dat eens mans wyf plag wullen garen ofte linnen te verkoopen ofte koopen / die mocht by haer verliesen een wichte dat een steen hiet: waer het oock eens mans wyf / die niet en plag openbaer koopmanschap te doen / haer man mochte by haer komen in schade van vier penningen. t Welck doen schijnende genoeg te zijn nae de gelegentheid van dien tijd/ de neeringen ende ryckdommen der landen daer nae grootelicks zijnde aengewassen uit gelijcke reden zoo verre is uitgestreckt/dat nu een ghehuwede vrouwt/doende openbare neeringe ofte koopmanschap/ wel mag handelen in alle zaken de selve neeringe ofte koopmanschap betreffende / en dien-volgende haer selve en haeren man verbindé/oock de goederen van de neeringe verbyzenden ende belasten. Alle andere vrouwen mogen alleenlick handelen van t'ghene de huys-houdinghe aengaet / ende vooz zoo veel haer selve ende haere mans verbinden: t welck een man niet en kan beletten/ ofte hy most sijn vrouwt oock dat bewint rechtelick verbieden / ende t selve doen afscondighen: zwaer in allen gevallen / oock buiten het gundt voozs is / kan den man aengesproocken werden vooz zoo veel hy dooz sijn vrouws handeling zoude mogen zijn gebaet.

Wael nu des mans voogdij ober 's vrouws goed nae t'gemeene Landrecht zoo verre is streckende als gezet is/zoo kan nochtans de selve dooz twee middelen inghebonden werden: namentlick dooz huwelicksche voozwaerden/ ende dooz * huwelicksche / kan een vrouwt bedingen dat den man geen bewint sal hebben van

* L. Separatio honorum,

van hare goederen / ende hem ober-sulcks iet trachtende te verbyzenden ofte te belasten/ zulcks rechtelick verbieden/ sy kan oock bedinghen niet ghehouden te zullen zijn in de schulden by haeren man te maecten / mids dat sy dan oock des wints niet deelachtig en zj. Staende huwelick / bemerkende dat den man haer tot armoede soude hzenghen / vermag sy rechtelick huwelicksche te eyschen/ ende haeren man t'bewind haerder goederen te doen verbieden/ welck verbod zijnde afsghelundigt / zoo en kan den man daer nae hare goederen niet krachtelick verbyzenden ofte belasten/nochte haer vooz sijn schulden verbindé.

En ghehuwede vrouwt vermag by uiterste wille van haer goed zulcks te bevelen als haer gelieft/zonder haers mans bewilliging van noode te hebben. Dooz is kennelick dat den echt-band / zulcks als voozen ghezeit is / zijnde gescheiden/oock des mans voogdij komt op te houden.

Des mans voogdij houd oock op/zoo wanneer den man in zulcken stand is gekomen / dat hy selve moet staen onder eens anders voogdij / waer van hier nae gesproocken sal werden.

SESTE DEEL.

Van onbestorven kinderen.

DOOZ GEBOORTE sijn ONMONDIG ONBESTORVEN KINDEREN, alwaer t' schoon zo dat sy de bequaemheid hadden om haer selve te redderen: Ich segge dooz geboorte alzoo de * aeneminge tot kinderen alhier onbekent is. Van dese onbestorvene kinderen komt de voogdij de vader toe/die als vader en voogd vooz de selven in rechte spreekt ende voozt t'bewind heeft van de goederen / die haer dooz erfenisse ofte anderzints mogen aengekomen zijn/ op zodaniger wijze / als der wezen voogden doen: Doch inghevalle van nalatinghe van erfenisse / sijn de ouders schuldig daer van kennisse te doen aen de Wedsamer ofte Gherechte/ die dan letten of het bewint van sodanige erfenisse een zonderlinghe voogt vereischt ofte niet. Doch t'gunt de kinderen in de kost zijnde van hare Ouders / dooz haer wintste ofte arbeid komen te winnen/werd hare Ouders in wullen eigendom gelovve.

Dooz hoe verre de kinderen hare ouders sijn onderwoopen in t'aengaen van haer huwelick is hier voozen aengewezen.

De groote ende * zonderlingge macht der vaders over de kinderen onder haere hand staende is in deze landen onbekent. Ober-sulcks is den kinderen hare jaren hebbende onverboden van haer goed by uiterste wille te doen: Den vader en heeft geen iijstocht-recht over der selver sjuer kinderen goederen: Hy en vermag oock niet * by uiterste wille sijn jonckhe kind ren te verhangen: maer moet haer goed laten gaen nae * versterf-recht; om de selve reden is oock de aeneminge tot kinderen by ons niet gebruikelick.

De onbestorven kinderen werden mondig dooz huwelick ofte * handlichtingge/de welke geschied of in rechte/of sul-zwijgende/te weten zo wanneer eenig kind werd toe-gelate op zich selve te wonen en neeringe te doen. De kinderen op een dezer wijzen van de vaderliche hand zijnde ontslagghen / bekomen daer dooz het bewint haerder goederen ende macht om recht te spreken: blyvende moztz

* L. Adoptio.

* L. Jus patris potestatis.

* L. Pupillari-ter substitucio.

* L. Jus succedendi ab intestato.

* L. Emancipatio.

voorts altijd plichtig haere Ouders gehoorzaamheid ende eerbiedinghe te bewijzen volgens de aengehooren ende Goddelijke gegeven wet.
 Boven dese twee manieren werd des vaders voogdijde oock geeindigt / zoo wanneer den vader zelve in voogdijde werd gestelt.

SEVENDE DEEL.

Van de onbeiaerde wezen ende 't stellen haerer voogden.

Die door ONBEQUAEMHEID OM ZICH ZELFS TE REDDEREN ONMONDIG zijn / werden in 't ghemecen WEZEN genoemd. Dese zijn ONBEIAERDE of BEIAERDE. VOOR *ONBEIAERDE WEZEN werden by ons ghehouden alle OUDERLOZE, ofte VADERLOZE ofte MOEDERLOZE KINDEREN ZYNDE BENEDEN HAER VIEF-ENDE-TWINTIG IAREN:

Dan onds plag in Holland een jongman mondig te zijn tot sijn vijftien jaeren/een dochter tot haer twaelf jaeren. Daer nae heestmen den tijd verlegt tot achtien/ ende eindelijk tot vijf ende twintig jaeren/ zijnde by ons onbekent het onderscheid 't welck de Roomsche rechtten maken tusschen * d' eerste minder-jaerigheid * staende onder voogden/ ende de * tweede staende * onder verzorgers.

In de voogdijde der onbejaerden staet te merken den AENVANG, den VOORTGANG, ende den UITGANG.

Den AENVANG belanghende / moet gezien werden WIE voogden komen zijn / ende HOE men voogd werd.

Voogden en moghen niet zijn die zelve onder voogdijde staen / nochte krijghsluiden/nochte vrouwen/uitgezeit moeder ende groote-moeder.

Der onbejaerde wezen voogden werden hier te lande ghestelt door * UITTERSTE WILLE ofte by * d'OVERHEID.

Want gehooren voogden diemen anders * wettinghe noemt werden by ons niet zoo niet ghezuicht als wel voortijds. Doch in 't land van Boorn by ghebreck van vader ende moeder moet de oudste ende naeste man-hoofst de voogdijde aennemen / de naeste van vaders weghen gaende voor de naeste van moeders wege: Dan konde de naeste geen * zeecker doen aen de wezen aen landen ofte vrogen/ zoo zoude men voort-gaen tot den naeste daer aen/ ter tijd toe datmen een hond die zeecker konde doen. Wel is waer dat de langst-levende der ouderen / schoon by uiterste wille oft by d'overheid niet mede gestelt zijnde tot voogd / altijd behoud de opzicht die de zelue nae de aengehooren ende gegeven Goddelijke wet toekomt; ende over-zulcks in 't huwelick van de kinderen het meeste zeggen heeft/ gelijk oock in de opvoedinge der kinderen op des selfs raed zonderling werd gelet. Maer alle rechts-plegingen werden ghevoert op der voogden naem/bien oock het bewind der goederen toe-komt.

Door UITERSTE WILLE werden voogden ghestelt zoo by de Moeder als by de Vader / de welcken in desen ghelycke macht hebben / sulcks oock

oock dat voogden by den eerst-oberlydende zijnde ghestelt / de langst-levende daer nae mede voogden mag stellen met gelijk recht / ende heeft dit plaats soo wel ten aanzien van gehooren als ongehoozen kinderen / maer 't is noodig datmen de voogden noeme ofte zeeckerlyck beschrybe/ niet zulcke welcker zeeckerheid soude hangen aen eenig geval.

Wanneer by uiterste wille op de voogdijde niet en is hoorzien/ zo plag sulcks van onds te gheschieden by de vier vierendeelen / dat is de naeste vanden van 's vaders vaders zijde / van 's vaders moeders zijde / van 's moeders vaders zijde en van 's moeders moeders zijde: Maer is daer nae beter gevonden dat sulcks soude gheschieden by de Overheid / dat is by 't Hof van Holland / by de Gerechte van de Steden ofte ten platte Landen / ofte by de Weeskamers / die in verscheide plaetsen daer toe zijn ghelast / blyvende nochtans de hoogste opzicht over de wezen by 't Gerechte: welke Overheden gewoon ende ghehouden zijn in 't stellen van voogden te hoorzen het goed-duncken der naester magghen/ende oock de zelve te kiezen uit de naeste magghen/ zoo verr' het eenigzins niet oorhoor van de wezen kan gheschieden.

Over-zulcks een vader ende moeder / ende by ghebrecke van dien grootvader ende groote-moeder / bequaem zijnde / gaen voor alle anderen in de voogdijde van haere kinderen ende kinds-kinderen: welke voogdijde vader ende groote-vader behouden haer leven lang: maer moeder ende groote-moeder alleen tot herhuvens toe / ende dat meest onder goede * zeeckering/ ende met afstand van de voogt-rechten de vrouwen toe-kommende. Doch zoo wel vader ofte groote-vader als moeder ofte groote-moeder / niet anders als met by-voeginge van een andere voogd ofte voogden: welverstaende dat in stuck van deelinge ofte gheschil met haere kinderen sy stil staen/ ende een ander in haer plaetse voor die tijd gestelt moet werden.

De andere voogd ofte voogden nevens een vande Ouders als hoorzen / ofte by ghebreck vanden twee ofte meerder voogden werden ghenomen de oudste ende naeste mannen vande zijde daer af de kinderen verweest zijn / by zoo verre die daer toe dienen / ende zoo niet de oudste ende naeste daer aen ende zoo voort: ende by ghebreck van hequame magghen twee anders mannen die daer toe hequaemst gheacht werden.

Ten eynde de wezen niet voogdeloos en zouden blyben zijn de langst-levende van de Ouders ende by ghebrecke van dien twee van de naeste magen van weder-zijde ghehouden binnen acht weeken nae 't overblyden van een ofte beide de Ouders ofte binnen sulcken tijd als de keuren ende gewoonten mede-byengen/te verschyuen voor de Weeskamer daer een is/ ofte andersints voor het Gerechte / ende aldaer kennisse doen van de uiterste wille zo by de selve voogden zijn ghestelt / ende zo niet / van 't gerecht voogden versoecken. Ende zijn oock tot sulcs ghehouden de ghestelde voogden zoo wanneer een haer mede-voogden is overleden / op dat een ander in des selves plaetse gestelt werde.

Voogden by uiterste wille ofte by de Overheid zijnde ghestelt/ staet vry voor het gerecht haer onschuld te doen op haer onvermogen ofte ongelegenheid/ maer op met bescheidenheid werd gelet / zonder dat ismand ghehouden werd van rechts-wege daer van bevryd te zijn: ende die hem by verklaringhe van 't gerecht bezwaert soude mogen binden / mag hem heroeven op een hogher rechter:

* L. Pupilli & minores.

* L. Etas pupillaris.
 * L. Sub Tutoribus.

* L. Actas minor.

* L. Sub Tutoribus.

* L. Testamentarij.

* L. Dacivi.
 * L. Legitimi.

* L. Carere.

* B. Causis.

Inleidinge tot de Hollandsche

recht: maer werd middeler-tijd in haer plaets een ofte meer andere voogden gestelt tot hare kosten en lasten ingevalle sp eindelijk in 't onghelick komen te vallen.

Die haer niet en beroepen ofte nae beroep uiterlick in de voogdij zyn ghe-wezen/worden by gijzeling gedwongen de selve te aenbaerden.

* L. Part.
* L. Sub con-
ditiona

Voogden mogen zo by uiterste wille als by d' Overheid gestelt werden zoo wel vooz althd als van zeeckeren tijd af ofte tot zeeckeren tijd / ende * (sichte-lick ofte by * zeeckere geballe / oock wel over eenige zaken; welverstaende dat de wezen noit voogdeloos en moghen zyn / maer de voogden by overlijden ofte andersints onthzeeckende moeten terstond anderen in haer plaets ghe-stelt werden.

ACHTSTE DEEL.

Van de macht der voogden.

Nae den aenvang staet te letten op de VOORTGANG van de voogdij/bestaende in der voogden M A C H T ende P L I C H T, Belanghede der voogden M A C H T, de selve en heeft vooz eerst gheen plaets in 't maken van uiterste wille: alsoo de wezen / hebbende de jaren daer toe noodig/sulcs vyz staet sonder bewilliging van hare voogden; maer de voogden mochte der voogden kinderen / mogen by sodanighe uiterste wille mochte by erkenisse mochte by maekinghe niet gebaet werden in onvoerende goederen/ gheslck t' sner plaets sal werden gezet.

* Huwelick der wezen en is oock niet van onwaerde dooz het weder-spreec-ken der voogden: ofte der maghen die in dit stuck meer werden aengezien als de voogden: maer is by Keizer Karel wijlen Graef van Holland wijfelic bevolen/ dat zoo wie trou-belofte ofte huwelick aengaet niet een jongman die beneden sijn xxy jaren is / ofte niet een dochter die beneden haer xx jaren is/ sonder bewilliging van vader ofte moeder ofte vande naefte vrienden ende mag-ghen / zoo wanneer beyde de Ouders onthzeecken / ofte immers van de Wet-houders van de plaets / dat de selve noit van de ondertroude ofte echt-genoot sal moghen nemen ofte heffen eenige moezen-gave ofte ander ghelwim 't zp uit kracht van 't huwelick / nae Landsghewoonte / 't zp by uiterste wille / gifte/ overzacht ofte andersints/ in wat wijze het soude mogen zyn/ alwaer 't oock dat nae 't volzenghen van 't huwelick de voozende bewilliging wierd ver-kegen.

De Recht-plegingen moeten gheschieden op der voogden naem: Doch en werd den voogden niet toegelaten eenig recht te beginen van twijfelachtige zaken sonder goed-bindinghe van het Gherecht ofte de weef-kamer/ op straffe van selve de kosten te dzagen/ende indien de voogden niet de wezen eenig eigen gheschil mochten hebben / werden tot die sake een ofte meer andere voogden gemachtigt.

De kinder-jarige wezen mogen geene haerder goederen/ oock geen geld by lebende lyven/ verzemden ofte bezwaren: mogen oock haer selve niet verbin-

Rechts-geleerdheid.

9

den anders als dooz misdaed: maer zyn alle handelinghe by den selven aen-gegaen/al waren die oock by cede ghesterckt/buiten recht-dwanc/als verla-ten van de Burgerliche wet/utgenomen dat sp wel iet mogen bedinghen t' ha-ren voozdeel / ende oock aengesproochen moghen werden vooz zoo veel sp by de handelinghe verrijckt souden mogen zyn: der wezen roerende goederen mogen de voogden verkoopen / doch met kennisse vande weefkamer daer de selve niet en is uitghesloten / ende beides gheballes moeten de selve goederen verchocht werden opentlick aen den meest-biedende: ofte andersints/ zoo daer schade by waer/zulcs zoude komen tot laste van de voogden.

Maer onvoerende goederen/ oock renten ende pachten den wezen toekomen-
de/mogen by de voogden niet verzemd mochte belast werden / alwaer het oock met kennisse vande weef-kamer: maer moet sulcs geschieden by goed-vindin-
ghe van 't Hof van Holland ofte van den Gerechten van de plaets daer sulcs
gebruickelick is: welck Hof ende Gerechten oock sulcs niet en moghen ver-
oorloven/dan nae rhp andersoock (waer ober men oock gewoon is te hooren
de naefte maghen van de vier wierendeelen) bevindende sulcs noodig / om de
schulden te voldoen ofte de weef-kinderen te onderhouden ofte andersints
opentlick nut vooz de wezen/ende in alle gheballen moet de verhoopinge niet
anders geschieden als opentlick nae voozgaende * afskondiging. Anders is de
verhoopinge van outwaarden / ende zyn echter de voogden ghehouden in de
schade.

* B. Publi-
catis.

De voogden hebben oock macht om van wegghen de wezen handelingē aen-
te gaen; maer moeten daer inne gaen niet zonderlinge voozichtigheid: anders/
zyn als voozen/gehouden in de schade.

Dit de handelinghe van de voogden moghen de wezen t'haerder tijd recht
spreecken: ende wederom daer nit aengesproochen werden / behoudens het
recht van * herstellinge / indien sp daer by verhozt waren / t'welck sp moeten
in 't werck bzingen binnen vier jaren na dat sp mondig zyn/ als t' sner plaets
naerder verklaert sal werden.

* L. Reflec-
tionis in in-
tegrum.

NEGENDE DEEL.

Van de plicht der Voogden.

Belanghede DEN P L I C H T DER V O O G D E N is een oud recht
geuwest in Holland dat niemand voogd en mochte zyn of by en moete
zecker doen vooz der wezen goed: doch huden 's daegs staet zulcs tot *
bescheidenheit van het Gherecht / t'welck dickmael de voogden / inzonder-
heid by uiterste wille zynde ghestelt / laet volstaen niet den eed van haer ghe-
trouwelic te ghyten: by wijlen oock een van de voogden/dien het bewind san-
derling werd vertrouwt / afvoert bozg-tocht ofte onderpand nae gelegent-
heid der zaken/ende de naefte magen daer op zynde ghehoort.

De voogden zyn schuldig alles dat van ghewichte is te doen met kennisse
en goed-bindinge vande Weef-kamer / utgenomen zo wanneer de selve by
uiterste wille is uitghesloten: t'welck gheschied zynde blijft eventwel de opper-
ste opsicht in tijd van nood by 't gerecht.

* B. Discre-
tic.

C

Der

Inleidinge tot de Hollandsche

* B. Ambten-
carig.
* B. Meubelen.
* B. Huismeubelen.

Der voogden werck is der wezen vader/moeder/stief-vader ofte stief-moeder staet ende * beschrijvinge af te voorderen van alle de goederen by den overledenen nagelaten / zo * tilbaer als * onttilbaer niet in ende uit-schulden / op dat de selve gelebert / overghesien ende by eede gheserret werde ter weef-kamer/de naeste maghen daer over geroepen / binnen den tijd van zes weecken ofte twee maanden : ten waer den overledenen van besmettelijke ziekte ware gestorven / ofte de naeste magen van verre waren te ontbieden / in welcken ghevalle den tijd nae redelichheid werd verlegt. Doch indien by uiterste wille iemand ware by ghekent van beschrijvinge te leveren / ofte de naeste magen niet oirboir en dochte dat zulcs soude gheschieden / zoo werd by de weef-kamer ofte 't gherechte daer op gelet met bescheidenheid ten meesten oirboir van de wezen sonder dat sy haer dit stuck aengaende t'eenemaal behoeven te binden aen de uiterste wille ofte oock aen de bewilliging der naeste magen.

Soo wie in de selve beschrijvinge eenige goederen verzwijgt verbeurt daer mede zijn deel tot de selve goederen / ende werd / ingeballe van merckeliche ontrouwe hoger gestraft / ende tot wat tijd eenighe meerder goederen / als te vooren bekend waren / te voorschijn komen / moet de beschrijvinge daer mede verhoogt werden.

't Selve moet oock geschieden ten aenzien van erfensse ofte goederen / waer van de wezen den eigendom is ghemaect / 't sy dat de langst-levende van de ouders daer aen lijflicht is hebbende ofte niet.

De selve langst-levende moet oock binnen de voorsz kouten tijd bedwongen werden vooz weef-kamer ofte 't gerechte boedel-scheidinge ofte vertichtinghe te doen aen de wezen / immers uiterlick eer dat de selve hem tot het tweede huwelick mag begheben / ten waer 't gerecht ofte de weef-kamer met den raed der naeste magen anders oirboir vonden.

Boedel-scheidinghe gheschied of by uitkoop nae gedane schattinghe ofte by willige deeling / ofte by cabeling / anders genaemt blinde lotinge.

Daer gheen vader / moeder / stief-vader nochte stief-moeder in den boedel en is gebleven / moeten de voogden met de naeste vrienden binnen den ghestelden tijd de beschrijvinge doen ende aen weef-kamer ofte 't gherechte overleveren / te verhoggen des nood zijnde / zulcks als vooren is gezeyt.

* B. Obligatien.

De brieven ende * schuld-kennissen den wezen alleen ofte oock met anderen toe-komende werden ter weef-kamer gebracht ende aldaer helwaert / 't en waer de weef-kamer by uiterste wille ware uitgesloten. De voogden moeten de wezen nae hare middelen doen onderhouden / op-boeden vooz den langst-leveden van de ouders ofte anderen van de naeste vrienden / die sulcks best ende onkostelickst kan ende willig is te doen / ofte by ghebrecke van dien by andere goede linden / moeten oock zorge dragen dat de wezen een ambacht ofte iet anders leeren nae haers gelegentheid ; welverstaende dat de langst-levende van de ouders de zonen tot haer achtiën jaeren ende de dochters tot haer vijftien jaeren moet onderhouden / alleen om de byzichten van de goederen de selve hare kinderen by boedelscheidinge te wezen : 't en waer om groote redenen anders by 't gerechte ofte weef-kamer wierd belast.

De penningen spzuitende uit aendeelinghe / uitkoop ofte overschot van jaerlicksch inkomen / boven het onderhoud / moeten binnen twee maanden beleit werden tot koop van landen ofte van renten / op straffe dat de voogden langer de selve

Rechts-geleerdheid.

10

de selve onder haer houdende / buiten kennisse ende goet-binding van 't gherecht ofte weef-kamer / ghehouden zijn den wezen daer vooren te betalen winste jegens den penning sesten. Moeten oock zorghen dat de renten werden verzeekert met goede * onderpand / ofte vaste bozghen verbonden nevens de * zaekweldige een vooz al / ende bedingen ('t welck den wezen als een sonderling vooz-recht werd toegelaten) dat de kentschuldigen de selve renten zullen moeten lossen als de wezen mondig sullen zijn geworden.

* B. Hypotheek.
* B. Onderpand.

Voogden zijn schuldig selve 't bewind te hebben van de goederen dooz verdeling onder den anderen / ofte mids iemand van hem ghetal daer toe machst gevende / doch even wel tot haer aller lasten : ende mogen vader / moeder / grote-vader ofte grote-moeder / vooz haer voogdijge geen loon eiffchen : maer andere voogden / indien sy op haeren arbeid moeten leven ende zulcs begheeren / werden geloont tot bescheidenheid van de weef-kamer ofte 't gerechte : Doch in grote boedelen werd den voogden toe-gelaten een ontfanger te stellen / die uit de goederen mag trecken redelick loon / niet te boven gaende den veertigsten penning van haeren ontfang.

Den * bewindende voogd ofte ontfanger moet aen de andere voogden ende aen de vier vierendeelen / dat is de naeste vrienden van de bestorven zijnde / mids gaders aen de weef-kamer / daer de selve niet en is uitgesloten / jaerlicks reekening doen van sijn bewind ende 't overschot nae der selver raed besteden / waer gheen bewind-hebbende voogd en is / zijn alle de voogden schuldig jaerlicks reekeninge te doen aen de vier vierendeelen / oock ten overstaen vande weef-kamer alwaer de selve niet en is uitgesloten.

* B. Afschrijvinge.

De ouders ende voogden nalatich zijnde in 't gunt voorsz is / werden daer toe sonder andere voozgaende rechtspeling / bedwongen by gijzelinghe ofte pandinge.

Ende werden met het selve recht oock geint alle inschulden den wezen toekomende / ende ter weef-kamer bekent zijnde gemaeckt.

THIENDE DEEL.

Van den uitgang der voogdijge.

DEN UITGANG van der voogden dienst / behalven het overliden van wezen ofte voogden / waer dooz buiten twijffel de voogdijge ophoud / is / vooz eerst / wanneer de wezen gekomen zijn tot haer vijf ende twintig jaren / ten waer by 't gerechte goed wierd gevonden dat de wezen noch eenigen tyd daer nae onder voogdijge souden blijven.

En tweeden / zoo wanneer een wees zich begheeft ten huwelick / alzo het huwelick mondig maect : doch om groote redenen werd de voogdijge oock nae 't aengegaen huwelick by 't gerechte verlegt ofte in 't geheel / ofte immers ten aenzien van de onroerende goederen.

En derden / zoo wanneer een wees om sonderlinge reden vooz de bestemde jaeren mondig ofte sijnz zelfs voogd werd ghemaect by de Land-oberheid / by 't Hof van Holland ofte by eenige Gerechte / daer toe wettelick gemachtigt zijnde. Doch die aldus zijn gemondigt mogen even wel haer onroerende goederen

Inleidinge tot de Hollandsche

deren niet verbyenden anders als met kennisse van 't gerechte/ in voegen als
vooren van wezen is ghezeit: 't en waer haer uit groote redenen byde Land-
overheid niet by mindere macht/ oock zulchs uitzukelich ware vergunt.

Den vierde/ zoo wanneer by de magen ofte mede-voogden over eens voog-
des onbequaemheid/ ontrouwicheit ofte verloop van middelen werd geklaegt/
in welken gevalle/ redenen daer toe dienende/ de zelve voogd by 't gherechte/
't zy eindelich/ 't zy op voog-raed van sijnen dienst werd ontlast/ 't welck oock
kan gebeuren al waer 't dat een zodanige beklagde voogd * overbodig waer
zeecker te doen voor sijn * bewind.

* B. Dyfen-
reerde.
* B. Admini-
stratie.

Den vyfde/ zestiende- jarige uitlandigheit van een mees / zonder tidinghe/ in
welken gevalle des uitlandiges goed byde naeste magen werd ghedeelt onder
hoog-rechte.

Den zeste/ wanneer den dag uitgaet ofte 't gheval komt 't onbreecken/ ofte
de zaecke ophoud / onder ofte over de welke iemand de voogdij was toeghe-
dragen.

ELFDE DEEL.

Van bejaerde wezen.

Wij hebben tot nu toe gesproken van onbejaerde wezen/ op de zelve ma-
nier werde gegeven voogden over de BEIAERDE WEZEN,
te weten die haer zelve ende haer goed niet en konnen redderen/ dooz
gebreck van buiten ofte van binnen:

VAN BUITEN als dooven ende stommen / ofte die dooz ander groot
gebreck onbequaem sijn haer zelve ende 't hare te bestieren:

VAN BINNEN dooz gebreck VAN 't VERSTAND, als dullen
ende andere krankhinnigen ende verstandelose luiden / ofte

* L. Prodig.

Dooz ghebreck VAN DE WILLE, als * Quist-goederen / diemen
op-maekers ende verdoenders noemt. Waer alzo dezer ghebreck niet zoo
kennelich is als van anderen / zoo moet daer eerst kennisse voorgaen van het
Dof ofte eenig ander gerecht: waer op volgt een afkondiging/ dooz de welke
haer 't bewind haerder goederen werd benomen. Werden daeromme de zoda-
nige genoemd Dofs ofte Stads-kinderen / ende sijnven onmondig tot dat haer
beterschap bekent sijnde/ wederom af-kondiging daer van geschiede.

't Gint hier vooren van onbejaerde wezen ende haere voogden is gezeit/
heeft oock plaets in deze bejaerde wezen ende hare voogden / ende is oversulcs
onmondig alhier verhaelt te werden.

Doch staet te letten dat indien iemand van de voorszeyden bejaerde wezen
waer ghehuwede man/ dat over hem ende sijne goederen ghemeenlich voogden
werden gestelt een van sijn sijnde ende een van des huysvrouws sijnde.

Den ghehuwede vrouwe verballende in een van de voorszeyden gebrecken/
houd tot haren voogd haren man: maer de vrouwe/ als onmondig sijnde/ werd
niet gestelt tot voogd van haer man in ghelijcke gebrecken vallende / maer
werd by wijfen wel toeghelaten tot het bewind der goederen.

Dan

Rechts-geleerdheid.

II

Dan ouds plagen oock als onmondig gehouden te werden de Geesteliche
luden in wereltliche zaeken. Waer uit de ghewoonte is ghesomen / dat eeni-
ghe aenzienliche Heeren sijn ghenomen tot voogden ofte mond-bozghen van
geesteliche gestichten: maer alzo alle die in kercken-diensten sijn nu werden
ghelouden van gelijcke stand/aengaende de rechts-pleging ende bozgerliche*
onderwerping / als anderen (gelijck naerder zal werden geziet) zo komt dit
op te houden.

* B. Sub-
sectie.

Tot noch toe is gezien hoe de menschen onderscheiden werden dooz een zon-
derling opzichte dat zy hebben tot malkanderen. Wy hebben gezeit dat sy oock
onderscheiden werden dooz HOEDANIGHEID.

Wy en sprecken hier niet van alle hoedanigheden: ofte aengehozen / als
waer dooz den eene vernufter / schoonder / stercker is als den anderen / ofte
aenghenomen dooz leering ende oefening / als wetenschappen ende konsten/
ofte dooz verkiezinghe van leuen / als verscheide ampten der menschen / uit
welcke hoedanigheden wel dickmael eenig recht volgt datmen waerdigheit
noemt / waer van te pas sal komen te handelen in 't stuck van de Land-stand
raeckende-wetten: maer handelende alhier van het bysonder burger-recht/ let-
ten wy op de hoedanigheden die niet haer trecken een gevolg van toe-behoor-
ren/ 't welck komt uit de Burger-wet: want alzo 't huwelich is den grond-
vest van de burgerliche gemeenschap / soo sijn tot vereeringhe des huwelics
ende vermijdinge van on-echt / dooz de wetten den ghenen die uit huwelich
werden geboren / eenige voordeelen gegunt boven anderen. Gelijck oock tot
vereeringe van de burgerliche gemeenschap ende vertroostinghe van de lasten/
die daer uit ontstaen / de leden van die gemeenschap boven andere eenige voor-
deelen sijn ghegunt: ende noch vorder / om de luden aen te pnyckelen om goede
diensten te doen aen de burgerliche gemeenschap / sijn de afkomelingen van die
genen/ die zulchs wel eer gedaen hadden / insgelijcks eenige voor-gerechtighe-
den toeghestaen / 't welck den oorspronck is van den Adel. Waer uit dan te
verstaen is dat de hoedanigheit / daer op wy in desen meest hebben te letten/
genomen werd uit de WIIZE VAN TEELINGE, uit de GHE-
BOORT-PLAETSE, uit het GESLACHT.

TWAELFDE DEEL.

Van wettigen ende onwettigen.

Vut de WIIZE VAN TEELINGE sijn eenige * WETTIGEN, * L. Legitimi.
GEBOREN, eenighe * ONWETTIGEN GEBOREN, * L. Illegitimi.
diemen van ouds Hebes-kinderen noemden.

WETTIG-GEBOREN sijn die ontfangen sijn ter wijle beide hare
Ouders te samen in den echt waren gebonden.

Ende werden dooz zodanige gehouden alle die geboren werden uit een ghe-
traude vrouwe / alzo de man van de zelve vrouwe nae rechten dooz den vader
werd gehouden/ 't en waer blecke van sijn onmacht tot teelinghe/ ofte van een
afwezen niet over-zen-komende met den tijd van de vrucht / welke tijd dooz
't minste op zeven/ dooz 't meeste op elf maanden werd genomen.

ONWET-

Inleidinge tot de Hollandsche

* L. Naturales liberi.
* L. Nati ex prohibito cubitu.
* L. Concubina.

ONWETTIG-GEBOREN (welcke beschrijvinge uit de beschrijvinge der wettige genoeg werd verstaen) zijn * **SPEEL-KINDEREN** ofte * **OVERWONNEN** kinderen.

SPEEL-KINDEREN die geboren werden uit twe ongetroude, die nae rechten t'samen hadden mogen trouwen: zonder onderscheid of de moeder als * byzit is gheshouden ofte niet: aenghezien de byzitten hier te lande gheen voordeel en hebben boven andere byslaepsters.

OVERWONNEN zijn die ghewonnen zijn in overspel, ofte uit twee die malkander in bloed ofte zwagerschap te nae bestonden, dan dat sy aen malkander zouden mogen trouwen hebben.

't Verschil van wettige ende onwettighe / plag voortyd groot te zijn / alzo de onwettighe niet alleen uit eerlike ampten waren uitghesloten / maer oock segens wettig-gebozenen niet en mochten * oorkonden.

* L. Testimonium perhibere.

Maer suidendaegs zulchs meest ophoudende (uitgenomen daer sonderlinge gewoonten ofte hand-vesten zijn) staet het meeste gheschil zoo in 't beuren als in 't naelaten van erfensse/waer van hier nae zal werden gehandelt.

Onwettig-gebozenen werden by ons op twee ende gheen andere wijzen **GEWETTIGT**, te weten **DOOR HUWELIGK**, als nae de ghehoorte de ouders met den anderen wettig huwelick aengaen/de welke in alles als wettig-gebozenen werden gehouden/ ofte **DOOR GUNSTE VAN DE LAND-OVERHEID**, Dat is de Staten ofte van de Landshoofden: de welke zodanige gunste aen overwonnen kinderen niet lichtelick en verleenen: maer lieker aen speel-kinderen / inzonderheid op des vaders verzoek: dan deze wettiging door gunste van de Land-overheid raecht de magen niet/ dan die daer in verwilligen: streckt oock niet over de leengoederen/ ten zy zulchs sonderling zy vermaent.

DERTHIENDE DEEL.

Van inboezelingen ende uitlanders.

Wat de **GEBOORT-PLAETSE** komt het onderscheid dat eenighe menschen in deze landen zijn **INBOEZELINGEN**, eenige **UITLANDERS**, van welke woorden den zin gheen uitlegginge en behoeft.

Dit onderscheid plag eertijds veel gevolgs te hebben / also de goederen der Vitlanders hier stervende/vervielen aen de Graefsticheit/de selve Vitlanders oock niet toeghelaten en wierden te oorkonden jeghens Inboezelinghen / over dood-slagen ofte ander ongelijck dat haer overquam / minder straffe geschiede als ober 't gunt aen de Inboezelingen was bedreuen; Ghelijck oock by verscheide hand-vesten alle Vitlanders zijn uitgesloten uit aenzienlike ampten.

Maer met lancckheit van tijden deze landen in koophandel ende neeringhe door de toe-komste van vreemden zeer aen-nemende / is zodanigen ruim onderscheid on-oorkonden gevonden. Ober-sulchs is 't dat de Vitlanders nu erfaten ende beuren als Inboezelingen: Gelijck sy in alle zaken van rechtspleging zoo veel

Rechts-geleerdheid.

12

veel voordeels hebben als de Inlandsche: jae dat meer is het Sasding/dat is wanneer een van beide de * ding-luden is vromdeling hier gheen maelstede houdende/werd spoediger gehouden als Doortier-ding.

* B. Proce-derende Per-soonen.

Doch een groot deel van de Inboezelingen komt uit kracht van sonderlinge hand-vesten toe vrydom in de tollen: 't welck de Graven wel eer oock aen eenige uitheemschen hebben vergunt / doch zijn daer nae verbonden sulchs niet meer te mogen doen.

De ampten belangende/ is het oude recht sulchs ingetrockē/datmen 't selve alleen gebruyckt jegens volckeren/ die de inboezelinghen van deze landen uitsluiten: uitghesondert de Steden die byzondere gherechtigheid hebben / waer van eenige oock eenige inboezelingen uitsluiten / als die buiten Maes ende Zyp zijn geboren.

Vitlanders bekomen inboezeling-recht door bewilliging van de Staten des lands/sonder dat sulchs van ouds in de macht der Graven alleen is geweest.

VEERTHIENDE DEEL.

Van Edelen ende Onedelen.

Vat het **GESLACHTE** komt het onderscheid dat eenighe zijn **EDEL-BOORTIG**, eenige **ON-EDELEN**.

EDEL-BOORTIG zijn die gekomen zijn van een vader wiens gheslacht van ouds voor Edel was bekent, ofte door de Land-overheid Edel was gemaect.

Want eenige geslachten hebben haren Adel van alle oude tijden gehad/ zoo bekent zijnde/ dat de selve geen bewijs en behoeft. Andere eerlike geslachten zijn door verdiensten ofte gunsten daer nae daer by gevoegt.

Op segghen ghekomen, te weten wettelick: 't en waer het waren speel-kinderen van Graven ofte by-Heere/ de welke mede door Edel-luden werden erkent.

Op seggen oock van een vader: want sulchs in deze landen genoeg is om Edel te zijn: uitgesondert dat de Edelen gekome van vier Edele viendeelen ofte van lang-bejaerde stammen / alleen ontsanckelick zijn tot eenighe inkomsten van goederen/die men on-eighentlick geestelike noemt/ nae de voorwaerden daer op de selve goederen zijn gesticht.

't Onderscheid van edelen ende onedelen (buiten 't beleid van land-zaecken/waer van in 't verhandelen van 't Land-stand-raeckende recht zal werden ghesproken) is eertijds by groot geweest / also een doodslag ofte andere misdadedaed gedaen aen een Edelen hooger werd geboet als aen een On-edele: oock een on-edele jegens een edele in veele zaecken niet en mocht oorkonden / nochte wijzen ober een Edelman. De Edelen waren oock schot-byz: alle 't welke nu ophoud: het boozste/ om dat de rechtspleginge booz allen eben ende gemeen is ghemaect/ niet alleen by gewoonte maer oock by hand-vesten: het laetste/ om dat het schot nu ophoud: ende de gemeene middelen gelijckelick ober Edelen ende On-edelen werden gegeven,

Bijst

Inleidinge tot de Hollandsche

Blijft alleen 't onderscheid van de jacht van Hazen ende Conijnen / welck recht den Edelen / nevens de treffelichste * ampt-luiden van 't land / byzonder-
* B. Offi- ciers.
* B. Baro- nen.
lick toe-komt : ende den * vyz-Heeren daer en boven 't recht om een Hart & jaers te mogen vangen.

De On-edelen zijn certijds gheweest tweederlei / WELGEBOREN MANNEN ende GEMEENE LUIDEN.

't Schijnt dat wel-ghebooren mannen van ouds zijn gheweest / die van aber tot aber van vrye ende eerliche luiden waren gekomen : dese by verscheide Graven ende namentlick by Graef Flozis / die by de Edelen was ghehaet / waer uit oock de * t' samenweeringhe jeghens hem ende eidelick sijn dood is
* B. Conspi- ratie.
gebolgt / zeer zijnde begunstigt / hadden recht om haer wapen / dat is haer gheslacht-teicken / oentlick te voeren / te rijden met een spoor / ende schot-vry te zijn : maer huiden alle 't zelve met anderen door het ghebruick zijnde ghemeen gemaect / blijft alleen dit onderscheid / dat welbooren mannen werden gebruikt als rechters van des Baillius Hof / in plaetse van Leenmannen / ende daer mede vry zijn van tot Scheyen-ampt verhozen te mogen werden.

VIIFFTHIENDE DEEL.

Van Geestelicken ende Vereldlicken.

* L. Ecclesia- sticos.
* L. Seculares.
* L. Penam pectusificat.
* B. Where- formeerde Religie.
TOnderscheid tusschen * gheestelike ende * wereldlike luiden is eertijds groot gheweest / ghelijck by verscheiden hand-vesten ende verbonden op 't stuck van 't geestelick recht gemaect kan blycken. Doch hebben altyd des Graefs ampt-luiden / den geestelicken over-daed bedryvende / moghen vangen ende leveren aen de geestelike rechters / die den selven niet en mochte laten uitgaen eer sy voor de misdaed * gebreucht hadden nae 't gemeene Land-recht. By de Graven zijn oock veele goede wetten ghemaect jeghens de geestelike ende hare goederen ; maer huidendaegs / also door 't aenneemen van de * ghesuiverde gods-dienst / alle door-rechten van geestelicken zo in rechtspleginghe als in andere zaecken 't byzonder-burgher-recht raeckende ophouden / is dit onderscheid des vermaens onnoedig / uitgenome zo veel slands stand belangt / waer van naemaels sal werden gesproocken.

HET

HET TWEDDE BOECK,

VAN BEHEERING.

EERSTE DEEL.

Van de rechtelicke gestaltenissen der Saken ende der selver onderscheidingen.

Wij hebben gesproocken van de rechtelicke gestaltenisse der menschen: volgt nu DE RECHTELICKE GESTALTENISSE DER ZAKEN.

Om de welcke te verstaen wy eerst moeten weten het onderscheid der zaken / ende daer nae 't onderscheid van 't recht tot de selve zaken met de wijze om 't selve te bekomen ofte te verliezen.

*ZAKEN noemen wy hier al, wat daer is buiten den mensch, den mensch * L. Res, eenichints nur zijnde.

Deze werden verdeelt aengezien * NA HAREN AERD, ofte *MET EEN OPZICHT TOT DE MENSCHEN. * L. Absolūt. * L. Relat.

NA HAREN AERD werden de zaken onderscheiden in *ENCKEL ende in *VEEL-BEGRIIPENDE. * L. Singula. res. * L. Univer- sales.

ENCKEL is dat niet onder hem en begrijpt, als *dezen mensch / dat geld / dat land.* * L. Torus.

VEEL-BEGRIIPENDE is ofte een * GEHEEL, waer onder veel deelen kommen, als *hoedel / erffenisse.*

Ofte een * GESLACHTE, waer onder veel * afkomsten behooren, als onder een dier behoort mensch ende beest / onder een beest *os ende paerd / onder een paerd dit ende dat paerd.* * L. Genus. * L. Species.

Het enckel kan zijn * LICHAMELICK ofte ONLICHAMELICK. LICHAMELICK, dat zinbaer is met de uiterlicke zinnen, als *dit huis / dit boeck ende zo voort: ende werd onderscheiden in TILBAER ofte roerelick / ende in ONTILBAER ofte onroerbaer.* * L. Corporale & incorpo- rale.

De beesten / als die haer selven roeren / werden mede begrepen onder tilbaer goed.

Ontilbaer goed zijn huizen ende erven. Dat aerd ofte naghel-wast is werd ghehouden als een geboig van het ont-tilbare.

ONLICHAMELICK dat zuler niet en is / als 't recht om over dat land te gaen / want hoewel 't land lichamelick is / zoo en is nochtans dat recht niet lichamelick.

MET EEN OPZICHT TOT DEN MENSCHEN wagen de saecken by veelen onderscheiden te werden in * God toe-behoortig ende * L. Divini Jus.

Inleidinge tot de Hollandsche

ende * mensch toe-behoortig / ende onder God toe-behoortig wierden by de frommen ghehouden de * ghetwijde zaken / de * graben der dooden / * Stads-vesten : doch alles wel ingezien zijnde zalmen bevinden dat alle die zaken den menschen toe-behooren / maer tot verscheiden ghebruick ; ja dat meer is daer en is niet zoo Gode toe-geeingt of men ziet dat het dickmael tot ander ghebruick werd bekeert ; daerom zeggen wy heter dat

Alle ZAKEN TOE-BEHOOREN of ALLE * MENSCHEN of * EENIGE GROOTE GEMEENSCHAP DER MENSCHEN of * BYSONDERE MENSCHEN of * NIEMAND.

ALLEN MENSCHEN komt toe in 't gemeen de zee ende lucht / als zijnde van weger haer onbegrijpelijkheid ende van wegen den dienst die sy int gemeen schuldig zijn / ongedeeft gebleven onder den menschen.

Over-zulcks is altijd in dese Landen verstaen dat in de openbare zee / zelf noek onder de kusten van deze landen / zo wel byzendingen als inboorzelinghen byj mogen zeilen ende visschen.

Doch also tot weeringhe van zoverhe / ende alle andere misdaden ter zee / zeer noodig is dat de Land-oberheden inalkander verstaen ende elck een deel van de zee aennemen te veilighen / zoo is in die zin van ouds verstaen ende verklaert / dat het recht van Holland ende West-Byerlandt komt allesints ter halver zee.

Maer wat belangt de Zuider-zee / alsoo de selve niet en is een deel van de Noord-zee / maer een vergadering van inlandsche stroomen die door groote vloeden ende affpoelinghe van landen zodanigen ruimte heeft bekomen / werd de selve verstaen toe te komen de aenpalende volkeren. Over-zulcks is tusschen Holland met West-Byerlandt ter eenre / ende Over-Byssel ter andere zijde / een afdeelinghe gemaect van de zuider-zee.

Staet oock te weten dat het zand van de zee ende overzules oock het strand / booz zoo veel het den meesten tijd ofte ter halver vloed met de zee bedect werd / is van ghelijck recht als de zee : maer het bloote strand komt het volck van 't land toe.

De zee ende 't bedeckte strand mag pder een byj ghebruicken uit het algemeene recht / zonder nochtans een ander te beschadigen :

Maer de lucht mag pder een tot betimmering ghebruicken recht boden sijn erf / in de hoogte oneindelick / maer in de lengte ende byzette niet buiten sijn erf.

ZAKEN reitighe GROTE GHEMEENSCHAP TOE-BEHORENDE sijn of TOE-BEHORENDE eene gantsche burgerlike gemeenschap, ofte een minder.

DE GANTSCHEN BURGERLICHE GEMEENSCHAP van Holland ende West-Byerlandt komen toe de stromen / als den Rijn / de Waal (die men oock de Merwe noemt) de Maas / de Byssel / de Leek / booz soo veel die loopen binnen de palen van Holland. Inghelijck de Meren ende andere bebaerbare wateren / oock den grond van alle de boozs Stroomen ende Wateren / met den oever booz soo veel die met het water den meesten tijd werd bedect.

Over sulck heeft het Land van Holland ende West-Byerlandt recht om over de bewaringhe van de selve stromen / kollen ende andere ongeden op te setten / alsoo

* L. Humani juris.
* L. Res sacrae.
* L. Res religiose.
* L. Res fan-
-ta.
* L. Omnium.
* L. Publica
& universi-
-tatis.
* L. Singulo-
-rum.
* L. Nullius.

Rechts-geleerdheid.

alsoo de vromden 't ghebruick van de selve Stroomen hebben by 's Lands toelatinghe.

De visscherije van de selve stromen is van ouds mede gemeest by 't Land / ende de Graben gegeven / tot haer onderhoud / die boozs veel Leen-mannen ende andere luiden daer mede hebben begiftigt.

Witgenomen dat het visschen met de hengelroede pder een van 't Landt by staet.

Tot dese burgerlike gemeenschap behooren oock soo wel de gheemeene mid- delen / als de goederen / die eertijds den Graben zijnde toegeleit / nu wederom met vol recht aen de gemeene sake sijn vervallen : van 't een ende van 't ander sal hier nae in de verhandeling van 't land-stand-raeckende recht gesproocken werden.

De goederen die eertijds tot onderhoud van geesteliche luiden waren ges- chict / sijn mede verstaen het land toe te behooren / ende by de Land-oberheid tot 't Land-weer ende andere noodzakelichheden gebruyct te konnen werden ; mids dat de selve Oberheid bestelle dat de kercken-bienaren eerelick onder- houden / ende een bequaem getal van jonge-luiden tot de kercken-dienst opge- voed werden.

TOT MINDER GEMEENSCHAP BEHOREN de goede- ren van Steden / Waerden (dat is Landen begrepen onder eene dijkagie) vanmen / ambachten / gildens / gheslachten / welke goederen tot verscheide ghe- bruicken werden geschickt.

Tot heilich ghebruick / als de kercken met den aenkleven van dien / die men gewijde (dat is Gode toe-geeingende plaetsen) mag noemen / die altemet ghe- meen sijn booz twee ofte meer dorpen als maeckende een gemeen * Caspel.

Tot des gemeenschaps bestieringhe als Raed-huizen / Gilden-huizen ende diergelijcke.

Tot rechtspelinghe als de recht-bancken ende hierscharen.

Tot koophandel als kooren-mart / visch-mart / groen-mart en diergelijcke.

Tot vermaeck als wandel-plaetsen / ddelen / schoufpeel-plaetsen.

Tot den dooden-dienst / als graf-plaetsen die de burgers ofte huiren van 't Caspel in 't gemeen toe-komen / ofte oock zeechere geslachten : maer andere graf-plaetsen iemand eigen toe-komende mogen ghelaten werden aen de erf- ghenamen / oock by levende lijve vercocht / maer niet tot ander einde als tot begraeffnisse.

Onder de goederen de geslachten toe-behoorende moeten oock ghereeckent sijn de goederen die tot onderhoud van jonge leerlinghen uit het gheslachte by eenighe van 't geslachte sijn geschict / om gegeven te werden by sodanige en aen zodanige als de stichtinge mede-bzengen ; maer van niet zijnde gesproken / werd verstaen dat de gifte toekomt die den laetste gifter naest bestaet / en onder eben na bestaende een man booz een wijf / onder mans ofte wijven den oudste booz den jongste ; Ende als niemant in 't geslacht en werd bevonden des behoevende / mag de gifte oock aen vromden geschieden.

Alle deze goederen moeten gebruyct werden daer toe de selve sijn geschickt / ten waer in der burgers ofte huiren goederen / 't haven verzoecte / by de Land- oberheid ofte plaetseliche oberheid / ende in de geslacht-goederen / ten verzoecte van die van 't geslachte / by de Land-oberheid eenighe verandering geschiede.

* L. Defensio-
nem repu-
-blicae

* B. Bona
-dic.

Inleidinge tot de Hollandsche

Anderē zaeckheit dienende alleen tot beuringe van inkomsten / ende toe-behoorende eenige gemeenschap / werden t'eenemaal gehouden als zaken die bysondere liden toe-komen.

BYSONDERE LUIDEN TOE-KOMENDE ZAKEN

zijn of uit haer eigen aerd * ONWANDELBAER ofte * WANDELBAER, ONWANDELBAER ZAKEN zijn / die iemand zoo toebehooren dat de zelve een ander niet en zoude kunnen toe-behooren, als een pder sijn **LEVEN, LIGHAEM, VRYHEID, EER.**

* **LEVEN** behoort pder mensch zoo verre toe / dat hy 't mag beschermen / oock niet schade van den aenballeer : dat hy 't mag verbeuren / niet misdoen : dat hy 't oock mag ten beste geven vooz s'lands dienst.

Maer vol-recht heeft niemand over sijn leven : oversulcks zijn altyd in Holland strafbaer gheweest / die haer zelve dooz * opzet verdeden / schoon van geen misdaden zijnde beschuldigt : want hare lichamen werden op een hozde gesleept ende gehangen in een mick / ende de goederen sijn verbeurt : zoo verre noe dat veele hand-vesten toelatende uitloop van verbeurde goedere vooz een kleine penning / nevens eenige grootte misdaed / oock deze wanhoop utzondere.

Inghelijc en vermag niemand by eenige handeling sijn leven te verbinden.

* **LICHAEM** behoort pder een zoo verre toe / dat hy 't zelve mag beschermen / sulcks als van 't leven is ghezeit : ende dat hy by misdaden eenighe leden kan verbeuren / ofte eenighe schade ofte pijn aen 't lichaem onderwoopen werden. Dat oock iemand om sijn leven te behouden eenighe deelen van sijn lichaem mag laten afzetter / 't welck doch meest plag te gheschieden met kennis van 't gerecht / de naeste magen daer op zijnde ghehoort : maer niemand mag dooz handeling sijn lichaem verbinden / anders als tot den echt. Dooz is zoo mag pder een hebel doen van sijn lichaems begravinge / blyvende binnen de palen van eerliche zeden.

De **VRIJHEID** behoort pder een mede toe / sulcks dat hy die mag beschermen ende gebruiken. Iemand kan oock de selve dooz misdaed verbeuren / als die tot de * Kooi-schepen ofte in Tucht-huizen werden verbanen : maer niemandt en mag by ons dooz handeling hem zelve sijn vryheids in 't gheschoel weerloos maecten : dan wel vermag pder een hem tot zeeckere daden te verbinden.

De **EER** behoort mede een pder toe : eerst om te beschermen : kan oock dooz misdaed verbeurt werden / als by den ghenen die etloos werden verkleert : maer en is mede eigentlick dooz handeling niet verbindelick : hoewel nit ontrouw oneer volgt : dan iemand kan afstand doen van iet dat hem als een deel van sijn eer behoort.

* **WANDELBAER ZAKEN** zijn die uit haren aerd zoo wel die als deze kunnen toe-behooren. Deze werden ghemeenlick * **GOEDEREN,** ofte **HAVEN** genaemt.

NIEMAND TOE-BEHORENDE ZAKEN zijn / die zedert haren oorspronck ofte zedert hare verlatinge by niemand en zijn aenghevaert, nochte by de gegeven wet niemand toe-behoortig en zijn gemacckt.

ZAECKEN ZEDERT HAREN OORSPRONCK ONAENGEVAERT zijn als schelpen by de zee vyghewoopen / wilde noit gevangen dieren,

NA VERLATINGE ONAENGEVAERT zijn als wilde die-
ren die niemand zijn ontloupen / oft * verworpe goederen / ofte goederen die niet
de dood geruimt ende by niemand aengebaert en zijn / ofte * geld dat te graf-
bel werd gheworpen. Daar verlaten en werd niet ghehouden 't gunt iemand
onderhoeds van de waagen liet vallen / ofte by nood buiten hoord werpt: maer
alleen 't welck sulcks werd verworpen dat de eighenaer 't selve niet meer on-
der 't sijn en wil reekenen / 't welck mit waerschijnelicke teekenen afghena-
men moet werden.

* L. Res pro
derelicto ha-
bitz.
* L. Missilia.

Wy hebben hier woorsichtelick byghebaegt die by de wet niemand toe-be-
hoortig en zijn gemaect.

Want ons Land-recht heeft veele zaecken noch niet aenghebaert zijnde de
ghemeene zaeck toebehoortig ghemaect: ende eertijds den Graven tot haer
onderhoud gegheven / als edele vogelen / en graf wild / zoo zeer dat het aenbaer-
den van de zelve buiten 's Grave wil nevens de hoogste misdaden wierd ghe-
reect / visschen in vaerbare wateren / verlate landen / erffnisse niet by uiterste
wille weg-ghemaect ende daer maghen ontzoecken / onbeheerde zeevonden:
Alle welcke zaken hoe verre verstaen moetē werden by de Grave den * Smal-
heeren gegeven ofte niet gegeven te zijn / ende gegeven of niet gegeven te heb-
ben mogen werden / 't sijnr plaetse verklaert zal werden.

* B. Dabab
ten.

Inghelijcks tot de erffnissen die noch niet aenghebaert en zijn / hebben dooz
de wet eenig recht bekomen / zoo die by uiterste wille daer in zijn ghekent / als
by ghezecke van dien het naeste bloed / ende kommen daerom niet 't eenmael
gezeit werden niemand toe te behooren.

Verstaen hebbende het onderscheid der zaken / laet ons komen tot het recht
oer de zelve / ende onderzoeken WAT HET RECHT IS ende HOE
* ZELVE WERD BEKOMEN ENDE BENOMEN.

Wy en sprecken hier niet van 't ruim ghenomen recht: mochte van 't recht
dat uit de waerdigheid komt als de lands-stand raeckende / 't welck oer-
sulcks naemaels verklaert zal werden / maer van RECHT dat TOE-
BEHOREN werd genoent / waer dooz als ghezeit is iet werd ghezeit het
onze: 't Welck wy verbeert hebben in beheering ende inschuld.

* BEHEERING is 't recht van toe-behooren bestaende tusschen den
mensch ende de zaecke zonder noodigh opzicht op een ander mensch.

* L. Ius in
rem.

* INSCHULD is 't recht van toe-behooren dat den eenen mensch
heeft op den anderen om van hem eenige zake ofte daed te genieten.

* L. Ius in
personam
sive credi-
tum.

BEHERING is * BEZIT-RECHT ofte * EIGENDOM.

* L. Ius pos-
sionis.
* L. Ius Do-
minij vel
quasi.

TWEDE DEEL.

Van Bezit - recht.

BEZIT-RECHT is dat uit het bezit volgt.

BEZIT is de dadelicke behouding van een zaeck mer wille om die te
behouden voor ons ende niet voor een ander.

Dit

Dit laetste werd hier niet groote reden by-gheboegt / om dat een huirman / ofte die iet leenen ofte vooz een ander bewaren / niet gezeit en konnen werden te bezitten.

Dit bezit moet sijn bezinzel nemen uit het ghemoet ende 't lichaem beide : doch niet dat verstand dat wy 't zelve bezit ende alle bezits-gevolg oock konnen bekomen dooz onze gemachtigde : maer kan bewaert werden dooz 't ghemoed / zoo lang niemand anders de zaech lichamelick heeft aengevangen.

Dit eigen aerd heeft het bezit sijn plaetze in lichamelicke zaken / als die alleen lichamelick werden gehouden : maer dooz de wet is oock inghebaert een bezit van onlichamelicke dingen / als van erfenisse / vryheden ende gerechtigheden.

't Recht hier uit spjutende is / dat pder een 't gunt hy bezit mag houden / ende die hem zulcks zouden willen affhandig maechen wederstaen : dat den bezitter oock in 't bezit moet blijven tot dat iemand anders den eigendom rechtelick heeft ingewonnen. De Graven haer hier inne by wijlen hebbende begrepen / sijn by handvesten verbonden niemand onbewonnen te stellen buiten 't bezit. Het bezit dan ontlaf van bewijs van eigendom.

Meer voozdeelen uit het bezit volgende zullen hier nae aengewezen werden ; dan staet te letten op een merckelick onderscheid.

Dat enig BEZIT IS TER *GOEDER TROUWE, enig TER *QUADER TROUWE.

BEZIT TER GOEDER TROUWEN is wanneer den bezitter waerschijnelick meent eenige eigendom aen de bezeten zaech te hebbē.

TER QUADER TROUWE wanneer hy zulcks niet en meent. Dit onderscheid zal hier nae te passe komen.

't Bezit werd verloozen dooz de dood ; zulcks oock dat het bezit niet verstaen en werd over te gaen op den erfghenaem / ten zy daer dadelicke aenbaerdinghe by come : 't werd oock verloozen dooz de wille van niet te bezitten : 't werd noch verloozen zo wanneer iemand anders de zake lichamelick aengrijpt / zulcks dat wy de zelve langer niet machtig sijn.

DERDE DEEL.

Van den eigendom, des selfs onderscheidingen ende 't bekomen vandien.

EIGENDOM is de toe-behoorte tot een zaech waer door iemand, schoon het bezit niet hebbende, 't zelve vermag rechtelick te bekomen.

Alzoa 't een spreec-woort is dat alle goed nae aengehozen recht gemeen is / ende wy hier voozen gezeit hebben dat het aen-gheboozen recht niet en is ver-anderlick / zoude iemand moghen twijffelen of den eigendom der zaken oock rechtmatig is ofte niet. Om dan de waerheid hier van te verstaen / dient gelet / dat wel waer is dat God Almachtig alle zichtbaer ofte hoelbaer wezen heeft geschapen tot nut van het menschelike geslacht in 't gemeen / zonder dat den eenen mensch hem daer uit enig recht boven den anderen kan toemeten ; maer vande geschapen dingen sijn eenighe zodanig dat sy genoegzaam sijn tot aller

* L. Bonz fi-
dei.
* L. Malz fi-
dei.

aller menschen gebruyck / als zon / maen / sterren / hemel / oock eenigzints de lucht ende zee ; anderen sijn onghenuegzaam / te weten waer van het ghebruyck by allen niet gelijkelick en kan sijn : van deze dingen sijn eenighe zodanig dat sy dooz 't gebruyck dadelick ofte metter tyd vergaen ; dadelick / als spijs en dranche van dese dingen laet den aerd zelve niet toe dat de ghemeenschap soude dueren ; want soo ras als iemand uit het gunt in 't gemeen is vooz-gefelt iet vooz hem nuttig / soo heert zulcks tot sijn ende niet tot eens anders voedsel : 't welck alreede een gelijkenis is van eigendom / spjutende uit een daed die met het aen-gheboozen recht over een komt. De dingen die niet dadelick / maer metter tyd dooz 't gebruyck vergaen / als kleederen / konnen oock niet lang in de ghemeenschap blijven : want verbezicht zijnde / kan niemand meer daer van genut hebben. Wat de wooning aengaet / alzoa een plaets niet en kan bezet sijn met meer als een lichaem / zoo en was 't niet moghelick dat nae de vermeerdering van het menschelike geslacht de woon-plaetzen gemeen zouden blijven : alzoa de plaets / als genomen een hol / by den eene zijnde begrepen / den anderen 't on-gebruyck was ghemaecht : ende noch minder was zulcks moghelick nae dat de meenigte der menschen niet langer konnende besloten sijn in de geschapen hol / dooz eighen vernuft ende arbeid / hutten ende voozts huizen heeft besaen te maechen / alzoa den aerd zelve leert dat pder een eerst arbeid vooz hem zelve : 't welck oock plaets heeft ten aenzien van de dienst die den mensch trecht van de beesten / 't zy uit der beesten eigen aerd / 't zy dooz onderwijfen en oeffening. Ende also wy voozen gezeit hebben dat de goederen tot der menschen voedsel dienende in de ghemeenschap niet dueren en konden / zoo most daer uit volghen dat de goederen / waer uit deze nutbare goederen spjutten (als landen ende beesten die eerbare vruchten voozt-bringhen) niet en konden gemeen blijven / dan zo lang als die vruchten genoeg waren om alle menschen tot haer genoegen te voeden : 't welck mit de voozt-tellinge van het menschelike geslacht / als gezeit is / niet lang konde aenloopen. Om dan die vruchten te deelen / sijn eerst de lamme beesten / ende metter tyd oock de landen / meest op alle plaetzen verdeelt : 't welck des te noodiger is geweest / also de landen dooz de vruchten uit eigen aerd voozt-spjutende de menschelike noodduyft niet konnende voldoen / dooz vernuft ende arbeid sijn gebracht tot voozder teeling. De erbarentheid heeft oock geleert / dat den aerd / gelegenheid ende genegenheid der menschen / zeer verscheiden zijnde / ende wijsden den eene meer als den anderen behoevende / de ghemeenschap niet anders en konde mede-bringhen dan onlust ende oneenigheid. Overzulcks heeft niet alleen pder vooz hem zelve ende de sijne gehouden dat hy hadde ghemaecht ofte bearbeit / maer sijn oock de onbeheerde dingen / zoo dooz heele volkeren / als dooz byzondere liden bezeten / ende dooz 't bezit in eigendom bekomen. Want dat al even nae is / wil de reden dat dien zal volghen / die het eerst aengrijpt om vooz hem te behouden. Hier uit is dan goed te verstaen / dat hoe wel het aengeboozen recht alles liet onverdeelt / alzoa de verdeelinghe sonder menschen daed niet en konde gheschieden / dat even wel het aengeboozen recht de verdeelinghe niet en verbode / maer eenigzints daer toe voozsaech heeft gegeven : Ende de zelve verdeelinghe dooz menschen daed zijnde geschied / leert nu voozder het aen-gheboozen recht dat pder met het sijne moet te vreden sijn / niet alleen om dat de vryndschap onder den menschen (tot welke vryndschap alle menschen behooren genegen te sijn) anders niet moghelick en is te

is te onderhouden/ maer oock om dat de reden mede- hringt dat niemant vooz-
veel behoort te doen met eens anders schade / nochte aen een ander iet doen dat
hy niet en wilde dat aen hem soude geschieden. Den eigendom ghestelt zijnde
hringt de reden voozder mede/ende is oock tot onderhoudinge des menschelike
gemeenschaps noodig/ dat iemand den eigendom van iet hebbende bekomen/
niet alleen 't zelve mag vooz hem behouden / maer oock aen een ander overge-
ven. De burgerlike ghemeenschap zijnde ontfaen / zoo is noodig ghebonden
dat die heele ghemeenschap een haogher recht zoude hebben over 't goed van
hare burgers als de burgers zelve/niet alleen om dat de leden/ ende alle 't gunt
de leden toe-kant / gheschickt moeten werden tot behoudnisse des lichaems/
zonder 't welke de leden niet en konnen werden behouden/ maer oock om dat
de erbaringe der menschelike ghebreeken leerde / dat zonder naerdere wetten
de rust der burgeren ende de ongemoeide bezittinghe der goederen niet lang en
konde bestaen. Dit dese macht hebben de Overheden niet alleen nieuwe ma-
nieren inghestelt om eigendom te bekomen / nae yders lands gelegentheid ofte
uit eigen wille-keure / maer hebben oock die manieren die te voozen gebruike-
lick waren gepaelt ende besneden / om 't ghemeene ofte bysondere beste/ zonder
iet daer mede te doen jegens het aenghehooren recht / overmits het aenghehooren
recht niet vast over den eigendom en hadde bestaen.

Blijvende in de palen van het aenghehooren recht / zoo was een yder na 't aen-
bieden van vundelike wegen geooploft / sijn eighen goed dadelick van den be-
zitter af te halen : maer also uit deze hand-dadigheid veele zwaarigheden ont-
stonden / zoo sijn dooz de burger-wet recht-bancken ingestelt / alwaer een ieder
het sijne zonder dadelickheid zoude mogen vervolgen.

Daerom zeggen wy / dat den eigendom bestaet in dat recht om weder te be-
komen het verloren bezit.

't Welck plaats heeft / alwaer 't dat den jeghenwoordigen bezitter het zelve
bezaet ter goeder trouwe / ende geld daer voozen hadde ghegheven : want den
eighenaer mag sijn recht ghebrucken oock zonder den bezitter sijn geld weder
te geven :

Dit ghenomen wanneer iemand iet ter goeder trouwe heeft ghekoest op een
vrije mart ; want den zelve moetmen sijn geld weder-gheven / zoo veel hy by
eede verklaert dat het hem ghekoest heeft / indien hy 't aen sijn verkooper niet en
weet te verhalen. Insgelijck is den gheooopde * tafel-handers ende oude
kleer-koopers vergunt / dat sy den eighenaer het sijne niet en behoeven weder
te geven / zonder van hem te bekomen het geld dat sy daer vooz hebben gegeve/
mits dat het haer niet kemelick / ofte uit groote rede bedenckelick sy geweest/
dat het goed anderen toequam : ende dat sy 't zelve zeeckere daghen oventlick
hanghen ten toon : andersints ofte eer zulck is ghedaen ghebrucken sy ghe-
meen recht.

Doozts wie een bonnis heeft verkregen van een zaecche 't sijnen voozdeel/
ofte wie den eed daer over heeft ghedaen / * de zake hy de weder-zijde ghestelt
zijnde 't sijnen eede / werd daer dooz bebyrd van den eisch van den rechten eige-
naer / ende mag hem dooz verzet van bonnisse ofte eed daer jeghens behelpen/
zulck als hier nae oock ten aenzien van verbintenissen zal werden gezet.

Doozts (om weder te keeren tot des eigendoms oorzpronck) also van ouds
dickmael gebeurde dat niet altijd yder mensch yder goed alleen besheerde / maer
dat

* L. Lombard-
den.

* L. Delato
Iurejurando.

dat twee ofte meerder luden haer te samen voegden ober de besheeringhe van
't zelve goed/ 't sy in alles met gelijk recht ofte oock met onderscheiden recht/
zoo hebben zommige meest gebruikecke gher echtheden dooz de wetten een
zeeckere naem bekomen / op datmen daer dooz kortelick alles dat tot zodanigen
recht behoort zoude verfaen / als lijfacht / leen-recht ende diergelijcke.

Hier uit is dan ontfaen dat den EIGENDOM is * VOLLE of
* GEBRECKELIKE.
VOLLE is den EIGENDOM waer door iemand met de zake alles
mag doen nae sijn geliefte ende 't sijnen bate dat by de wetten onverboden is.
GEBRECKELIKE waer aen iet , om zulcs alles te moghen doen,
ontbreekt.

Wy zullen dan nu sprecken van de manieren HOE DEN EIGENDOM
WERD BEKOMEN ende BENOMEN.

Eerst van de VOLLE eigendom : daer nae van de GEBRECKE-
LICHE : ende aller-eerst van de volle eigendom van ENCKELE
ZAECKEN.

't Onderscheid dat hy veelen ghemaect werd / van bekominghen dooz aller
* volcker-recht ende dooz * burgher-recht / en gaet niet vast : want 't gunt sy
zeggghen te komen uit volcker-recht / werd hy veelen ende oock by ons anders
gebruyck / als van het recht van ooplogs-ghevangenen tot slaven te maecten/
't welck hy ons ende onze naburen t eenemaal is onbekent. Daer en teghen
veele dingen / die sy stellen onder 't burgher-recht / werden gheuoegzaem by alle
volckeren gebruyck / als giften ende verjaringen. Doch in dezen en geeft niet
of enig recht ons volcs eigen is of met anderen ghemeen : want also dit aller
mensch en gemeenschap niet aen en gaet / mag yder volck hier in wetten maec-
ken ende veranderen / over een komende met de wetten van andere volckeren
ofte niet over een komende / nae haere geliefte.

VOLLEN EIGENDOM VAN ENCKELE ZAKEN KOMT
DOOR BEZIT ofte ZONDER AENSCHOU VAN BEZIT.

VIERDE DEEL.

Van 't bekomen van ongeëigent goed.

DOOR BEZIT werd den eigendom verkregen VAN ONGE-
EIGENT GOED ofte VAN GEEIGENT GOED.
ONGE-EIGENT GOED sijn WILDE BEESTEN of
ANDER GOED.

ONGE-EIGENDE WILDE BEESTEN sijn die noit en sijn
gevangē, ofte gevangen zijnde hare vorige vrijheid wederom hebben bekomē.

De beesten werden verstaen haere wijheid weder bekomen te hebben / zoo
wanneer den geweesen eigenaer de zelve uit het oogte gijft is.

Zodanige beesten dan werde dooz het bezit / dat is dooz het vangen / iemands
eigen / 't en sy her vangen den vanger dooz wetten sy verboden.

Onder deze beesten sijn eerst vogelen : ende wat meer blięgt.

* L. Domi-
nium plenum.
* L. Quasi Do-
minium &
dominium
minus ple-
num.

* L. Iure gov-
tium.
* L. Iure ci-
vili.

Dan moet gelet werden dat de jacht van de edele voghelen de Graeffelichheid toekomt / ende den gheenen die zulck by de Graeffelichheid is vergunt / zulck dat wie de zelve zonder opzet vangt / de zelve gehouden is te brengen aen den Stadhouder / waer vooz hy ontfangt redelick loon.

Dat oock de vogelerije met de lange lijn van andere voghelen is Graeffelichheids recht ; doch zulck dat het voeltyds den Smalheeren werd uitgegheven / maer den Graef in Waterland de vogelerije hebbende aengeslagen / heeft daer van afstand moeten doen.

Dit buiten-ghefloten pder een voghelen vanghende / niet alleen op sijn land / maer oock op eens anders grond / werd daer van eighnaer : Doch pder een mag een ander verbieden te komen op sijne grond : Ende zoo wanneer iemand kolen ofte ander tuig om te vangen heeft gezet / t gunt daer mede ghevangen werd komt den zetter toe.

Zwanen ofte andere vogelen te schieten / die iemand houd in de wateren die hem eigen ofte hem zijn uit gegeven is verscheiden-mael verboden.

Ende alzo de vogelen de nabuircn zeer beschadighen / zoo en mag niemand vogel-kolen zetten oft hy en hebbe daer vast acht magen lands / ende moet de vogelen opsluiten in de zaitijd ende maityd: Gelyck wederom tot behoudnisse der vogelerijen verboden is / dat niemand daer omtrent mag schieten / kloppen / stoten / schudden ofte ander groot geluid maken.

In veele plaetzen van Holland is oock verboden dat niemand duif-huizen ofte duive-cotten en mag zetten / dan die merckelick is ghegoed / ende werd alle anderen verboden nae de duiven ofte eenden met bogen ofte buffchen te schietē / of de zelve met netten te vangen / ofte oock de eieren te rooven.

Vogelen die af ende aen gaen / als duiven / werden vooz eigen gehouden / zoo lang als de zelve schijnen de meeninge te hebben van weder te komen.

Pauwen zoo wel als duiven werden onder de wilde vogelen gereckent.

Bijen zijn oock wilt / ende werden niet vooz eighen ghehouden eer de zelve haer in de bije-korven vast hebben gestelt : ende blijven eigen zoo lang tot dat sy zoo verre zijn verblagen / dat daer gheen hoop en is van weder te bekomen.

Vooz ende nae komen de bijen ende haer honig-graden den vanger toe.

Ganzen ende hoenderen zijn tam / ende over-sulck niet hangbaer : maer die zulck dede zonde van dieste beschuldigt mogen werden.

Ten tweede zijn onder de wilde ghedierten oock de visschen begrepen : ende overzulck werd pder een eighnaer van de visschen die de zelve in de Noord-zee vangt / ende in de Zuider-zee alle visschers van de aenpalende landen.

Voortz in de stroomen ende andere wateren werden eighnaers alle die met de hengel-roede de visschen vangen.

Met andere tuig in de stromen ende haerbare wateren te visschen / staet die alleen toe die t recht van de Graeffelichheid hebben bekomen.

Doch in Waterland heeft den Graef moeten bekenmen geen recht te hebben tot de visscherije.

Gelyck oock tot voozdeel van de Kennemers de Pe / Krommenye ende Lemmen zijn verstaert byje wateren.

In de binnen-bansche wateren moghen visschen luiden van dien van ende geen anderen.

Op de wijze van t visschen ende wat netten men daer toe mag gebruiken / zoo

zoo in de Noord-zee op den Haring-bang ende groote visscherije / als voortz buiten ende binne-s-dijck / zijn wetten ghemaect / die alhier te lang zouden vallen te verhalen.

Maer visschen die bestoten zijn in iemands eighen houwers / ofte bestote visch-plaetzen / werden gehouden als sijn eigen ende zijn niet vangbaer.

En derden zijn hier onder begrepen wilde vier-voetige beesten.

Wat het gros wild belangt / t zelve mag niemand vangen / als die last heeft van Graeffelichheids wegen : behoudens de Vrij-heeren het recht van een hert s jaers.

t Kleine wild als hazen ende conijnen (behalven in zeeckere plaetzen die by de Graeffelichheid van ouds zijn uitgezondert) moghen vangen alle Edel-luiden / ende voornaemste amptluiden van t land / die genoemt zijn in de wetten der wildernissen / alwaer oock zeer breed is uitgedruet in wat voegen pder een de Jacht mag plegen.

Andere luiden mogen noch hazen usch conijnen vanghen / zelf niet op haer land / ende alwaer t dat de conijnen dooz de afweidinghe het land merckelick beschadighen / also de landen dat ongerijf van ouds onderwoopen zijn geweest.

Maer wie eenige conijnen houd in sijn eighen bestoten * warande / die werd verstaen daer van den eighnaer te zijn / ende zijn zodanige conijnen by anderen niet vangbaer.

t Recht van dat gemeene luiden geen conijnen mogen vangen is van ouds bekent gheweest tusschen Maes ende Zyp : maer is metter tijd oock vozder uit-gestrect in de landen van Boozen ende Putten / als oock in de eilanden van de Zuider-zee : maer in Zuid-Holland is t ghebruyck dat pder een redelick gegoed sijnde vyj staet te jagen.

Jemand een wild hebbende opgedaen / ende een ander het zelve vanghende / bekomt den eigendom / maer kan daer ober in boete beslagghen werden als on-heuselick jagende.

ANDERE ONGE-EIGENDE BYSONDERE GOEDEREN (want van ledige erfensisse zal t sijnre gelegentheid gehandelt werden) komen toe den aenbanger.

Hier onder komen vooz eerst onbekende landen die in zee werden ontdeckt.

Vooz zulck werden mede ghereckent de tilbare goederen der vianden / alsoo de vianden / zoo veel ons aengaet / alle recht weerloos werden. Overzulck komen de zelve goederen toe wie de zelve bekomt / sijnde in krijgs-dienst ofte oock daer buiten : Behoudens dat de krijgsluiden haer in t verdelen van den beuit moeten rechten nae krijgs-ghebruyck / ende t scheep-volck nae de zee-rechten / waer van t sijnre tijd gesproochen zal werden :

Maer der vianden ontilbare goederen verballen aen de gemeene zake :

Wat belangt gestrande goederen / dat is / die de zee niet uit haer zelve voort en brengt / maer de welke dooz hooge bloeden ofte schip-breuchen by de zee zijn bekomen ende gebischt / ofte aen strand gevonden werden / de zelve plagen van ouds ghehouden te werden vooz s Graeffelichheids eighen goed : zelfs oock de wracken van de gestote schepen / gelyck noch in veele nae-burige landen ghebruyct werd : maer de zellage aen-neemende in ende omtrent deze landen / is by den Graef / Edelen ende Steden goed-gebonden / dat pder sijn ghebruycken ende verlozen goed wederom moghen aenvaerden. t Welck verstaen werd

Inleidinge tot de Hollandsche

binnen een jaer ende zes wecken / ende mids betalende de kosten / zoo daer eenige by des Graefflickheids gemachtigde zee-vonders zijn ghedaen. Den zelven tyd overstrecken zijnde / is de Graefflickheid tot het goed gherechtigt: maer laet lichtelick het zelve uit-kopen.

Verderfelicke goederen zijn de zee-vonders gelast te verkoopen / ende in dien d' eighenaer hem binnen den woorsz tijd openbaert / den zelve t geld daer van gekomen te laten volgen: Maer bysondere vindere hebben tot zodanige goederen (als by gebrec van de oude eigenaers de Graefflickheid toekomende) geen recht / ende mogen oversulcs de zelve goederen van het strand niet halen: ende de zelve in zee ghevist hebende / moeten die leveren in handen van des Graefflickheids zee-vonders / binnen twaelf uren nae haer aenkomen / ontsan-gende rebelick verg-loon.

* B. Fiscalen. Van verhoorgen schatten is geschil tusschen des * Graefflickheids verzoorgers ende eenige bysondere luiden: die willende zeggen dat zoo wel hier als in andere landen verhooghen goederen den Heer van t land toekomen: maer deze / dat pder een zulcs vindende in syn eigen grond den eighendom bekamt: maer zo hy t vande buiten syn grond onvoorzachtelick / dat de helft den grond-heer / de weder-helft den vinder zoude toe-komen / volghens de Roomsche wetten / die oock willen dat het gunt van zulcs onvoorzachtelick in een gewijde plaetse ofte in een graf werd gevonden / den vinder alleen toe-behoort.

VIIFDE DEEL.

Van t bekomen door wille des voorigen eigenaers.

GE-EIGEND GOED werd **DOOR BEZIT BEKOMEN** **OMT WILLE DES VOORIGEN EIGENAERS** ofte **ZONDER ZIJN WILLE.**

Om door wille des eigenaers eigendom te bekomen, schijnt ghenog te zijn nae t aengebooren recht / dat den woorigen eighenaer toone te willen dat zulcs geschiede ende dat het by den anderen als een vast recht aenghenomen werde: waer op de aen-neeminghe volghende schijnt niet meer vereischt te werden. Maer de burger-wet / meerder macht hebbende over eens pders goed als den eigenaer zelve / zoeckende alle onbedachte verbyzendinghen te woorkomen / ende de luiden woort het trouw te bewaren / heeft gewilt dat den eersten eigenaer den tweede tot het dadelicke bezit moeste doen komen / t welck heet * lebering ofte opdrachte / oversulcs en kan de toezegginghe alleen nu niemand eighenen ofte besten: Gelijck oock woort toezegginge geen goed ghemaect kan werden on-verbyzendingelick: maer wel woort uiterste wille. t zelve burgher-recht heeft oock niet genoeg gheacht de verbyzendinghen hier mede te bepalen / maer heeft oock gewilt dat de lebering zoude moeten geschieden uit eenige oorzaecke / t zy geground op weldadigheid / als scharckinge / t zy op handeling / als koop / reu-ling ende diergelijcke: welke oorzaeck aenkomste van de zaeck genoet werd.

Woort al hoe wel de overgebing van eigendom nae t aengebooren recht by alle luiden haer verstand ghebruyckende wel mochte gheschieden / zoo heeft de burger-

Rechts-geleerdheid.

19

burger-wet niet strydende met het aengebooren recht / het welcke wel toe-ghe-laten hadde een pder t sijn te verbyzenden / maer geen bevel daer over en hadde gedaen / maer veel eer volgende den raed van het aengeboort recht / als t welcke wil datmen lette dat niemand doort hem zelve anderen ofte t ghemeen en be-schadige / ende dat alle bedrog ende onzeckerheid van eighendam werde woort-komen / eenige de macht benomen om iet doort lebering te mogen verbyzenden / te weten allen onmondighen / uitghesondert de vrouwen in zeeckere woortvallen / waer van hier woort is gesproocken: maer moeten de goederen van de zelve onmondighen geleverd werden woort de woogden / de welcke ten aenzien van on-bejaerde wesen sulcs schuldigh zijn te onderhouden als hier woort is ghezeit. Heeft oock verboden alle * achter uit-vaerders ofte banck-breckerers / dat is die schuiten ofte weg-loopen niet onbetaelde schulden / eenige verbyzendinghe te doen van hare goederen waer woort de inschuldere eenichzins zouden kunnen zijn verhoort / op straffe van onwaerde.

* B. Banc-
querotiers.

Maer alle verbyzendinghen te woort by een die meer schuldigh is dan hy he-talen kan zijnde gedaen / grijpen stand: ten zy de zelve binnen s jaers nae de kennisse by de inschuldere werden vernietigt / de welcke zulcs vermoghen te doen / indien hy die de goederen heeft bekome de zelve heeft bekome woort niet ofte woort kleine waerde / ofte immer wetenschap heeft gehad dat de verbyzendinge geschiede om den inschuld te verhoort. En moet in zulcken ghevalle de zaecke weder-ghegheven werden met de vruchten: mids dat aen d' ander zijde oock weder-ghegheven werde t gunt daer op zoude moghen zijn betaelt. Doch een schuldenaer meer schuldigh zijnde dan hy heeft vermag woort banck-breckeringhe betalinge te doen aen sijn maners.

In de landen van woort mag een inschuldere de obergift van t land by sijn schuldenaer verhoort beklaaghen ende heletten / ter tyd toe dat hy van sijn ghebrecke voldaen zy / ofte van de penningen van de koop komende verzeert.

De zelve wet heeft oock eenige verboden by lebering iet te mogen bekomen. Ghelijck van ouds den geestelicke luiden ende huizen verboden is eenig on-tilbaer goed van iemand te bekomen: ende alzo de Graven van Holland sulcs by wijlen vergunden / is zodanige gunste verklaert te zijn van onwaerde.

Oock alle die met een Jongman minder dan xxv, ofte een jonghe dochter minder dan xx jaren / trouw hebben aenghegaen / zonder bewilliging van de ouders / vzienden ende mogen ofte van t gerecht / mogen van de goederen der zelve alzo getrouden niet in eigendom verkrijgen.

De zelve wet heeft oock met allerlei lebering niet te vreden gheweest / maer een seckere maniere woort-ghestelt hoe dat seckere goederen souden moeten werden geleverd.

Hier in nu valt onderscheid tusschen tilbaer ende ontilbaer goed.

Want tilbaer goed mag wel * onder de hand werden gheleverd: jae indien iemand my verhoort of scharckent iet van sijn goed dat ick hadde in mijn bewa-ninge / t zelve werd gehouden woort geleverd:

* L. Priva-
tim.

Gelijck oock de vruchten die by een huider werden genoten gehouden wer-den als geleverd by den eigenaer / ende koopmanschap gesloten in een spijcher werde gehouden woort geleverd woort de overlebering van de sleutelen:

Maer ontilbaer goed als huizen / landen / erben / wierden oock van ouds in veele plaetsen van Holland niet gehoude woort geleverd / t en waer de opdrachte geschiede

geschiede booz't gerecht van de plaetsen / waer onder 't goed is gelegen. De opzacht anderlints zijnde ghedaen was van onwaerde: welck recht ten tijde van Keizer Karel gemeen is gemaeckt over deze landen/ ende is by de Staten daer by geboegt dat de opzachten te hoeck geteickent/ende spruitende uit verhoopinge ofte vermangheling/ den veertigsten penning ten dienste van de ghemene saeck daer van betaelt moeten werden / mede op straffe van te zijn van onwaerde.

Doch wat lebering aengaet die op koop volgt van tilbaer goed/ staet te letten dat daer mede den eigendom niet over en gaet/ 't en zy den koper de kooppenning heeft betaelt/ ofte den verkooper daer booz' zoecker gedaen/ of dat hem de verkooper de selve penningen heeft geborgt.

De lebering mag geschieden door den eighnaer zelf of door sijne ghemachtigde.

En schipper vermag oock by nood te verkoopen ende te leberen soo wel schip-touwen als der koopluiden goed / zijnde aen de eighnaers verbonden te doen vergoeding:

Doort's alzo de burgher-wet niet alleen en vermag iemands macht over 't gebuick van sijn eigendom te bepalen / maer oock om redenen den eigendom ten eene te nemen ende den andere geven / zoo ist dat by wijlen oock den eigendom overgaet door wets bebel als van wegen den eighnaer.

* B. Creditur.
* B. Debitur.

Alzo doet het gherechte aen de * schuld-eisscher lebering van * des schuldenaers goed ofte van 't geld daer van gekomen.

Zoo doen oock Dijk-graef ende Heenraiden aen de waerd lebering van 't land dat dijkplichtig is/ ende 't selve niet konnende voldoen van alle 't land den zelven eighnaer binnen die waerd toe-behoopende / 't welck genoemt werd recht van spaesteeking: ende als dit noch niet ghenoech en is alle 't goed van de naest-laetste eighnaer gheleghen binnen de selve waerd / ende zoo boozt van den eighnaer die daer te boozen gheweest is ende noch bozder tot voldoeninghe toe: 't welck genoemt werd het recht van Bozening.

SESTE DEEL.

Van 't bekomen der vruchten.

ZONDER WILLE VANDEN VORIGEN EIGENAER bekomen door bezit of *VRUCHTEN alleen of ALLERLEI GOED.

* L. Fructus.

VRUCHTEN ALLEEN werden door bezit bekomen/ wanneer het bezit is ter goeder trouwen ende de vruchten dadelick werden ghenooten/ sulcs dat den bezitter ter goeder trouwe hier in by een Tochter werd gelecken.

Ick zeg ter goeder trouwe: want die iet eens anders bezit ter quader trouwe/ werd geen eighnaer van de vruchten: maer de vruchten die te binden zijn mogen hem rechtelick afgewonnen werden/ ende booz' de genoten vruchten die niet te binden en zijn is by gehouden * verhooringe te doen. Doch dit booz' deel van goede trouwe houd op nae begonste rechtspelinghe.

* B. Restitutio.

SEVEN-

SEVENDE DEEL.

Van 't bekomen door veriaring.

ALLERLEI GOED werd ZONDER WILLE VAN DEN VORIGEN EIGENAER DOOR BEZIT bekomen/wanneer het selve bezit is onbelet ende daer by komt * VERIARINGE.

* L. Vitiatio & praescriptio.

Maer de kroonsche bescheven wetten (welcke vele meenen in dit stuck by ons ghevolgt te werden) plag den eigendom van tilbare goederen in drie jaeren / van ontilbare goederen in tien jaeren / bekomen te werden / des mochten gheroofde ofte ghestolen tilbare goederen / ten waer die wederom waren gekomen in des eighnaers hand / nochte zaken * in geding staende / niet verjaeren: gelijk oock niet gewijde zaken/Graven/ Lands ofte Stede goederen/ te weten die by 't Land ofte Stad bezeten of de selve alrede aengegeven waren / wierd oock vereischt dat den bezitter hadde een * rechtelike aenkomst/ zonder dat hem konde verschoonen des * rechts onwetenheid / maer wel * des daeds / dat is dat hy ghemeen hadde dien eighnaer te zijn van den welken hy 't goed hadde bekomen. De goede trouwe vanden boorzaet hielp den erfghenaem/ al kreeg hy heter kennisse. De quade trouwe van den boorzaet hinderde hem / en was hy onwetende. De tijden van den verkooper ende koper wierden vervolgens gereckent / mids dat sy beide bezaten ter goeder trouwe. Doch jegens dit verloop van tijd mochten herstellinghe verfoecken nunderjarighen ende andere weesen binnen vier jaren nae 't uitgaen van de voogdie. Anderen niet/ dan * uit wettige oorzaken / als om noodig afwezen / insonderheid om * de gemeene saeck / gebangenisse / ghebreck van rechts-banck / ofte onwetenheid / geground op eenige waerschijnelike redenen. Lopende den tijd van verjaring had den bezitter geen recht jeghens den eighnaer / maer wel jegens een derde: als of hy alrede den eigendom door verjaring hadde bekomen. Wie van de vanden gebangen / om de gemeene saeck uitlandig ofte door andere wotelike zaken belet was geweest/ wierd jegens de verjaring geholpen / oock andere wederom jegens hem. De kroonsche Keizers/ hadden oock goed ghevonden te bevelen dat zo wat goed het Keizerdom ofte den Keizer ofte Keizerinne in 't bysonder toe-komende / by de selve aen anderen waren verkocht / gheschoncken ofte anderlins opgedragen / dadelick des aenemers eighen wierden / ende zoo wie daer eenig * aentael ofte * recht van onderpartij op meende te hebben / dat die 't selve rechtelick moest instellen binnen vier jaren op versteck. Van boven deze verjaringen van eigendom was by de kroonsche rechten oock bekent een * verzet van een klachte / 't zy de selve klachte bestond in aentael op een saecke / 't zy in de * opsprake op eenig mensch / welck verzet wierd ghegrond op het bezit van dertig jaren in meest alle zaken: in eenighe uitgezonderde / als landen/ steden ende kercken raekende / ofte oock in 't recht van onderzetting / op het bezit van veertig jaren / zonder aenschouwen van aenkomst ofte goede trouwe/ als die uit den tijd genoech wierden afgewonnen: der wezen jaren alleen van de boozzeide tijd zijnde afghetrocken. Door deze afzetting behiel den bezitter het bezit zonder nochtans eigendom te verkrijgen.

* B. Titulatio.

* L. Titulum.
* L. Ignorantia Juris.
* L. Ignorantia facti.

* L. Si qua iusta causa videbitur.
* L. Absentia reipublicae causa.

* L. Ius rei vindicationis.

* L. Ius hypothecae.

* L. Praescriptio sine exceptio.

* L. Actio in personam.

Maer

Maer vele Christenen metter tijd bebindende dat zodanighe wetten veele luiden aenlochten om andere te veranghelijcken / als ziende dat sy door haer misdaed / dat is door ongherechtig bezit / haer zelven konden verrijcken / hebben gemeent zulcs vooz de zielen ghebaerlick te zyn / ende daerom beter ghevonden geen zodanige afzettinge toe te laten / dan die ter goeder trouwe ware begonst ende ten einde toe volbracht. 't Welck alzo door gewoonte zijnde aenghenomen / by de Pausen is gebrecht in hare gheuoemde geestelijcke rechten / hoe wel deze jaerck het tydelick goed eigentlick was raekende.

Anderc volckeren hebben hier in ghebruickt eenighe byzondere rechten / hebbende meest alle door ervarentheid bebonden dat daer eenig middel most zyn om een yder op 't sijne te doen letten / de eigendommen te stellen in verzeckerheid ende alle gheschillen af te snijden: welke oorzaken gheuoegzaam zyn om door het tusschen-komen van de wet (de welke als gezeit is recht heeft boden de eigenaers) den eighendom van den eene te doen overgaen tot den anderen / zulcs oock dat iemand die alzo wettelick eenig eighendom heeft verkregen / de zelve niet goede gewisse wel mag behouden.

Wat het Hollands recht dezen aengaende is / werd by veelen ghetwijffelt / alzo eenige meenen dat de Roomsche wetten / andere dat de gezeide geestelike rechten hier in altijd zyn gevolgt ende als noch ghevolgt behooren te werden / andere meenen datmen behoort te volghen de oude handvesten ende herkomen van ons land:

Welck gevoelen by volgende meenen dat van ouds in deze landen tweederlei verjaeringe is bekent / een korte ende een lange.

Want in de handvesten van Alckmaer van den jaere twaelf hondert vier en vijftig / van Medenblick van den jaere twaelf hondert acht en tachtig / ende van Waterland mede van den jaere twaelf hondert acht en tachtig werd ghezeit / dat rustelike bezittinge eens erfs en mag niet werden vast gemaecht het en waer by Schepenen ofte by gezwozen: maer dat zoo wie vaderliche erve ofte eenigs mans erve ghekocht heeft / ende met oorkondschap der Schepenen zonder weder-roepinghe by eenen jare ende eenen dage ofte langer bezeten hebt / die bezitter des vaderlichen erves ofte des erves die zal niemand schuldigh wezen te antwoorzen nae die vooz tijt / al wordet hem betegen. 't Handvest van Dordrecht van den jaere dertien hondert vijftien zeit / dat zoo wie aen erve ofte aen huise komt met hoope niet huwelick ofte met dat hem gegeven werd / of aen komt met versterfte ofte met pandinghe / ende dat betooft in voozters gedinge / ende nae die tijd dat sy 't eene werben in voozters gedinge betooft heeft / bezit een jaer ende eenen dag zonder aental / dat hem nae dien tijd gener hande aental deren en zal / van iemands wege des dat goed voozmaels geweest hadde: ten waer sake dat iemand die op zulcken goed te zeggghen had alle de tijd buitenlands gheueest hadde ende dat hemelick ware: die mochte binnen de eerste zes weecken dat sy weder-quame zulck goed aentalen ende recht daer af vorderen van dat sy daer op te zeggghen hadde: behoudens de wezen haer recht nae den rechte dat van ouds geweest is / te weten datmen gheen weef-kinderen goed verpanden en mag / noch ont-erven van goede daer sy in verstorven ende haer eigen is / ten sy by haren ghehooren voogd / ende by haere gemeene vrienden / ende om haeren oorzbaer / ende vooz Schepenen. Waer mede over een komt het oude gebuick van de landen van Zuid-Holland aengaende het

het recht van aenbang. Want den aenbang van eenige goederen vooz 't Hof van Zuid-Holland zijnde geschied ende geleden zonder weder-zeggen / daer op volgende een rustig bezit van jaer ende dag / wierd gehouden gheuoegzaam om alle aentaal te dooden / sulcs dat de Graven van Holland van tijde tot tijde noodig hebben gevonden daer inne te voozzen dat zodanighe aenbangen haer niet hinderlick en zouden zyn. In de hand-vesten van Rotterdam van den jaere dertien hondert veertig bindmen insgelijx / dat wat erve iemand koopt vooz schepenen / ende jaer ende dag bezittet onbekroont / die en is van dien erve niet schuldigh te antwoorzen / uitghenomen onbesaerde kinderen ende luiden die buiten marcke zyn / sonder argelst. Waer uit schijnt te sijcken dat van ouds niemand vooz bezit en wierd geerent / ten sy by hadde goede aankomste / goede trouwe / kennisse van Schepenen die sonder twijffel verkondinghe daer over deede doen / ende daer nae bezit van jaer ende dag / uitlandighen ende wezen uitghenomen.

Eventuel is oock buiten kennisse van Schepenen een andere wijze gheueest om ontilbaer goed door verjaering te bekomen: waer van den tijd in Zeeland is gheueest twintig jaer jegens inlandschen ende dertig jaer jegens uitlandschen: maer in Holland is daer toe gebuickt den tijd van een derdendeel van hondert jaren / welck recht oock in de naburige hooger ofte Ouer-rjn gelegten landen wert gepleegt van renten die zoo lang onbetaelt zyn geweest. Overzulcs bindmen in de hand-vesten van den jaere veertien hondert ses en tseventig (die oock daer nae zyn bevestigd) alsoo de ingesetenen van haer erfelike goederen verbzeint waren gheueest by inbzeucke van de lande / by oorlog van vanden ende anders / dat sy de goederen souden gebuicken waer af sy den tijd van een derdendeel van hondert jaeren of langer in bezitte gheueest soude hebben / tot dien tijd dat sy met rechten daer uit veruommen souden werden ter plaets ende soo dat behoort. Van welke woorden / wat duister zijnde / den zin schijnt te zyn / dat de verjaering van een derdendeel van hondert jaeren plaets soude hebben / 't en waer iemand door oorlog ofte inbzeucke van de landen helet waer geweest op 't goed te sprecken / sulcs dat die gheenen die sulck belet by-brachten / haeren eighendom volkomentlick bewijzende / oock nae den vooz tijt haer goed mochten inuumen. Nae welken tijd niet bevonden en wordet naerder op dit stuck by algheene wet ghekeurt te zyn. Maer wel dat ontrent den jaere duizend vijfhondert dertig vooz het leen-hof is inghebracht / dat nae de wel-hekende gewoonte van Holland geen verjaering iemand kan hinderlick wesen om hem sijn recht af-handig te maecten aengaende ontilbare eigen ofte leen-goederen / dan 't verloop van 't derdendeel van hondert jaeren lang / ende niet daer beneden. Doch soo veel de landen van Doozn aengaet is aldaer van ouds vooz recht gebuickt ende overzulcs oock ghebracht in de keure van den jaere vijftien hondert neghentien / dat soo wie wedelick bezit heeft ghesad van eenighe voozgerende goederen den tijd van dertig jaeren dat by de goederen sal blijben bezitten eenwig / maer dat sulcs gheen plaets en soude hebben jegens de weef-kinderen / nochte den gheenen die om dingdelicke ofte nood-saecke lange uitlandig zyn geweest.

Inleidinge tot de Hollandsche

ACHTSTE DEEL.

Van 't bekomen door gedaent-geving ende door vermenging.

ZONDER AENSCHOU VAN BEZIT werd den eigendom bekomen DOOR MENSCHEN-DAED of BY *ZAECS-GEVOLG.

* L. Per consequentiam rei.

* L. Acquisitoris.

DOOR MENSCHEN-DAED zoo van den * BEKOMER als van IEMAND ANDERS.

* L. Materie.

* L. Speciem.

DOOR BEKOMERS DAED werd den eigendom verworven/zoo wanneer iemand ter goeder trouwe handelende aen eens anders * stoffe een nieuwe * ghedaente gheeft: 't welck daer uit komt om dat de ghedaente meer doet tot het wezen van een zaeck als de stoffe: sulcks dat de ghedaente zijnde verandert de saecke werd iet anders mout ende koojn / ofte maecte mee mit iemand hjoude hier uit eens anders mout ende koojn / ofte maecte mee mit eens anders wijn ende honig / ofte oock ten deele uit het sijne ten deele uit eens anders / het ghemaecte werd het sijne / indien hy meende dat al 't gunt waer uit hy 't maecte hem toe-behoorde. Want soo hy wiste de stoffe in 't geheel ofte deel eens anders te zijn / soo soude den eighenaer van de stoffe sijn recht behouden/ende den gedaent-gever soude sijn arbeid ende stoffe verliezen.

* L. Exceptio.

Doch hier op valt een * uitnemning van sodanige saken die oock nae 't geben van de gedaente lichtelick konnen gebracht werden tot hare bozige gheslattenis/ gelijck een gouden becker ofte een zilver becken lichtelick tot voutu goud ende zilver konnen werden gebracht. Want in sulcken geballe * verwandelt den eigendom niet. Nochtans werd ter eere vande konst van schilderije verstaen / dat die iet ter goeder trouwe op eens anders doeck ofte herd geschildert heeft den eighendom daer van bekamt. 't Welck niet ghelijcke reden behoort verstaen te werden van iemand die iet schrijft op eens anders bladeren / hoe wel de kroonsche rechten hier van anders spreekken.

* L. Transire.

Die door gedaent-geving eighenaer werd moet den bozigen eighenaer van de stoffe nae de redelichheid vergoedinge doen.

DOOR EENS ANDERS DAED werd den eigendom bekomen DOOR MAKINGE VAN UITERSTE WILLE.

Want het gunt iemand alsoo by uiterste wille werd gemaect / het selve behoort hem toe terstond nae de dood des makers / oock voor de levering / sulcks dat hy aentael heeft tot de saecke: waer inne de uiterste wille vande handelingen verschilt. Maer alsoo 't hooft-stuck van de uiterste wille is erflatinghe / de welke behoort niet tot de bekooning van enkele saecken (waer van wy hier sprekken) maer tot de bekooning van iet geheels / so sullen wy de verhandeling van sodanige makinge tot daer toe uitsellen / te meer alsoo door de makinge / des erfgenaems recht werd gemindert.

BY ZAECS-GEVOLG werd den eighendom bekomen DOOR * VERMENGING ofte * NATRECKING.

* L. Confusio & mixtio.

VERMENGING is wanneer twee stoffen van verscheide eighenaers onverscheidelick werden: Zy voorbeeld: 't Silver van twee eighenaers is by wille

Rechts-geleerdheid.

by wille van beide ofte by ongebal t' samen gesmolten: die klomp werd gemeens maer elck sal daer van trecken soo veel hy aen de stoffe gehad heeft.

Maer soo wanneer de stoffen scheidbaer zijn / ghelijck of des eens goud ende des anders koper ware gemengt / ofte des eens tarwe met des anders rogge / zoo en werd den eigendom niet verandert / ten waer de vermenginge by wille van de eighenaers ware geschied.

NEGENDE DEEL.

Van 't bekomen door overstuwing, overvloeying ende aenwas.

NATRECKING is wanneer van twee t' samen-gevoegde zaecken de waerdiger d'onwaerdiger tot haer treckt.

Deze geschied by TOEVAL ofte TOEDOENING. TOEVAL is ZONDER LEVEN of MET LEVEN. TOEVAL ZONDER LEVEN ghebeut by OVERLOOP ofte AENWERP.

OVERLOOP is VAN ZAND ofte VAN WATER. DOOR OVERLOOP VAN ZAND bekamt in dese landen den Heer van eenige Duinen ofte Wildernissen het aengelegghen land / soo wanneer het selve den tijd van thien jaeren blijft leggen onafgeheut van de wildernisse / ende met zand sulcs oberstuift dat het de wildernisse gelijck werd.

DOOR * OVERLOOP VAN WATER verbalt aen de Graef-lickheid het land 't welck door zee ofte stromen zijnde oberbloeit / met de selve ghemeen blijft legghen den tijd van thien jaeren / ende daer nae wederom tot land werd.

* L. Inundatio.

Want een overloop van water 't welck aenmeent ende afneemt / ende de luiden by wijlen toelaet nae hare landen te zien / beneemt geen eigendom.

Dat sodanig land de Graeflickheid toekomt en is niet vrend / also oock de zee-stranden ende stroom-gronden / soo wanneer de selve konnen te verdragghen / de Graeflickheid toekomen: ghelijck verstaen is ten aensien van de verdragge: de * gronden van de Maes / met welke stranden ofte gronden de overghe- vloeyde landen ghemeen werden / sulcs dat de selve niet meer landen en sijn maer stranden ofte stroom-gronden / ende door 't slijber wederom komende tot land / werden verstaen niet de oude landen te zijn die vergaen waren / maer nieuwe ende ober sulcs onbeheerde / de welke onder andere onbeheerde goede- ren de Graeflickheid van ouds zijn toegeleit. Oversulcs sietmen dat van ouds in veele dijckagien bespoocken is / dat de dijckers door overvlopinghen de grond niet en souden verliezen.

* L. Alvei.

Daer en bouen of schoon den overloop geen tien jaren en hadde gebuirt / ofte oock dat de landen niet t'eenmael en waren vergaen / gelijck in de Zijp is gebeut / so vermog de Land-overheid om 's Lands oorhoir de ingelanden te belasten te herbijcken / ende soo die onwillig sijn / de Rent-heffers: soo die in gebreke blijven / de Ambachts-Heeren: ende eindelijk de Dage Heeren: ende wie sulcs belast zijnde in ghebrecke blijft van herbijcken / verliest sijn eigen- dom

dom ofte ander recht by Spaesteekingē: ende plag het selve land als dan te verballen aen de Graefe / die 't selve op sijne kosten moeste doen bedijcken ofte aen anderen uitgeben om bedijcht te werden.

Woe viel visscherij gheen betoog schijnt te wesen van bezit van landen / soo is even wel verstaen aengaende de verdroncke gronden van zuid-Holland / dat de linden die eigenaers waren gheveest van de landen vooz Elizabeths bloed / die ghebeurde in 't jaer veertien hondert een en twintig / ende haere nae-komelinghen/door het ghestadig visschen den eigendom van de verdroncke landen hebben mogen behouden: Ende is oversulcs den eigendom van sodanige landen weder-opkomende de Graefschickheit afghelwesen / niet jeghenstaende oock dat hy verseyde afkondiginghen sodanig visschen ende andere bezitdaden waren verboden ende verklaert van onwaerde.

AENWERP nae de Roomsche rechten is ONGEMIDDELT of GEMIDDELT.

* L. Alluvio.

*ONGEMIDDELT AENWERP is VAN SLICK ofte van VERDROOGDE STROOM-GRONDEN.

AENWERP VAN SLICK ofte aenwas werd verstaen te gheschieden wanneer de stroom ofte zee onghewoelyck iet aenbracht aen het land / en quam toe de eigenaers van 't land daer aen den aenwerp geschiede / elck nae sijn hreette van 't land ter plaetse van den aenwerp: maer een stuck lands met geweld van de stroom zijnde erghens afghetrocken ende op een ander plaets aengespoelt / bleef by den ouden eigenaer / ten waer het selve by hem eenigen tijt zijnde verstaet vast groeide aen eens anders land.

VERDROOGDE STROOM-GRONDEN quamen nae de voorszide Roomsche rechten in gelijcker woegē aen de naest-ghelanden / soo wel als de landen verandert zijnde die stroom-gronden by de eigenaers wierden verlopen ende des volcks gemeen gemaect.

* L. Insula in fluvio.

GEMIDDELT AENWERP was van platen ofte * stroom-eilanden / diemen op eenighe plaetsen waerden noemt. Want dese wierden mede verstaen toe te komen den naesten eigenaer / ofte soo daer twee eben nae waren / was de plaet tusschen hem beide gemeen / ende wierd gedeelt na de hreedte van pder land aen de stroom-kant; maer iemands eigen land door scheidung van de stroom omlopen / ende tot een eiland zijnde ghemaect / bleef aen den eigenaer / ende in zee opkomende eilanden wierden verstaen denersten bezitter toe te behooren.

Een gemeene weg helette nae de voorsz wetten geen aenwas.

In enige nae-luicige landen werd aengaende de eilanden onderscheid gemaect: want een eiland komt toe den Heer van 't land / ten waer den naest-gelände vooz den Heer daer van bezit hadde ghenomen / mids oock dat 't selve eiland van het land met een mis-wagen konde werden bereden.

In Holland ende West-Driesland werd van wegen de Graefschickheit ghezeit dat de aenwassen als gevolg vande wateren de Graefschickheit toekomen. Anderen ontkenen sulcs / ende desen aengaende wat vooz recht moet werden gehouden / is met de verscheidenheid van ghewoonten ende gelwezen wammisen vry onzeker.

Wat voozdeel van de Inghelanden aen de Maef-kant ende Pstel-kant is in oude tijden verstaen dat sy mochten behouden de aenwassen buiten-dijcksch aenges

aengelworpen van hare landen.

In West-Driesland schijnt dit noch vaster te gaen / om dat sulcs is het oude recht der Driesen / ende den Graef van Holland handeleide met de West-Driesen veele gherechtigheden seer sojgvaldelick heeft bedonghen / sonder van aenwassen vermen te maecten.

Eben wel is verstaen ten aenzien van eenige meeren daer gelegen ende den Heeren van Egmond toekomende / die haer recht van de Graefschickheit hadden bekomen / dat de selve Heeren vermochten alle 't gunt den meesten tijt des jaers met water was bedeckt af te paelen / als oock de eilanden met vast zijnde aen het land.

De inghelanden van West-dijck is wel toe-ghelwesen den aenwas vooz hare landen / soo die sy hadden als die sy noch souden moghen bekomen: maer behoudens de Graefschickheit het recht om de on-aenghebaerde eilanden ende als noch bedekte gronden te mogen aspaelen.

Die recht van aenwas hebben mogen den selven aenwas helpen met dammen te leggen / met rijcs te stercken / ende met andere wercken / vooz soo veel de genteene vaert / iemands visscherij ofte de gronden daer jegens over gelegen / daer door niet beschadigt en werden.

Aengaende d'eilanden / is in de landen van Putten een oud gebruik / dat die 't recht van aenwas heeft oock recht heeft tot een plate die 't land soo na komt dat hy die van sijn land gaende te voet met sijn zwaerd kan bereiken.

Dat is secker / dat in landen die by de Graefschickheit werden uitgegeven op zeeckere * roetalen / den aenwas buiten de selve roetalen de Graefschickheit toe-

* L. Cum de finitone maris.

komt. In Zuid-Holland en vindmen niet dat iemand van ouds hem vermeten heeft recht van aenwas te hebben / uitgesoudert die wilden seggen haer sulcs by de Graven gegunt te zijn: oversulcs hebben oock de oude eigenaers van de verdroncke gronden altijd ghezeit geen wille te hebben van meerder te bezitten als haer oude margen-talen.

THIENDE DEEL.

Van 't bekomen door geboorte, tilbaers-gevolg, hays-bouw ende landbouw.

DOOR TOEVAL MET LEVEN bekomt pder den eigendom van 't gunt uit sijn wijffelijcke dieren werd ghehooren: als halveren / volens ende andere diergelijcken.

NATRECKING MET TOEDOENING heeft plaets IN TILBAER GOED ende IN ONTILBAER GOED.

IN TILBAER GOED zoo wanneer iemand enige zaecke hem toe-behoorende tot dienst ofte verciering van een andere zake daer vast aenbaegt.

By voozbeeld / zoo wanneer iemand sijn goud inweest in eens anders laken / ofte een zilber dechzel zet op eens anders kamme / alzo 't goud ende 't zilber hier

hier dient om iet anders te vercierem / zoo trecht het laken den eighendom van 't goud tot hem : welverstaende dat den inweber soo hy sulcks ter goeder trouwe heeft gedaen vergoedinge mag eischen.

IN ONTILBAER goed heeft de nae-trekinghe plaetse DOOR HUISBOU ende door LANDBOU.

DOOR HUISBOU want alle wat gebout werd op iemands grond komt den grond-eigenaer toe.

Oversulcks indien iemand uit eens anders hout ofte steen iet hout op sijn grond/hy werd als eigenaer daer van gehouden/soo lang het gebou staet/mids dat hy gehouden is tot vergoedinge; maer quaem het gebout te vervallen zoo zoude den eigenaer van de stoffe 't sijne moghen aenbaerden ofte inwinnen : 't welck alsoo is ingeboert / om dat de ghemeene zaeck daer aen is gelegen dat gemaeckte huizen niet geschend en werden.

Wederom indien iemand uit sijn hout ofte steen iet hout op eens anders grond / die verliest den eighendom de welke verbalt aen den grond-heer. Des is den grond-heer hem gehouden vergoedinge te doen/ indien hy ghebout heeft meenende eighenaer te sijn/ ofte oock als huicker van de grond/ ten waer het gebout waer gedaen niet tot nood ofte nut/maer tot lust/ in welchen ghevalle den grond-heer keur heeft om 't selve te behouden met verghelding / ofte die 't ghebout heeft 't selve te laten weg-nemen : maer die sulcks ter quader trouwe heeft gedaen/ heeft geen verhael van van noodige kosten.

DOOR LANDBOU: want alle wat ghezait ofte gepoot werd op iemands grond / hy den grond-eighenaer ofte hy een ander / komt den grond-eigenaer toe.

Dit werd verstaen van pooten die in de grond sijn ghewortelt. Want de wortel werd hier in zoo verre aengezien dat eens nabuurs boom wortelende in mijnen grond de mijne word/als uit mijnen grond het voedsel treckende: Ende een boom staende ten halfweghe van twee nabuur-landen is ghemeen tusschen hun beiden.

Doch het gunt hier voozen van vergoedinghe is ghezait / heeft alhier mede plaetse tot voozdeel van den vorigen eighenaer van 't zaed ofte poote / oock ten aenzien van sijnen arbeid / indien hy de poting ofte bezaping ter goeder meeringe heeft gedaen.

ELFDE DEEL.

Van boedel-menging by huwelick.

Wij hebben gesproocken van de eighening van enckele zaken. 't Verboeg eischt dat wy komen tot DE BEKOMINGE VAN EIGENDOM VAN VEEL-BEGRIIPENDE ZAKEN: niet van gheslachten / want die en komen in geen eighendom / alzoo niemand eighendom kan hebben tot een dier ofte paerd in 't ghemeen/ maer wel tot dit paerd : maer van IET GHEHEELS: ende dat alleen vooz soo veel de eighening daer van iet verschild van de eighening der enckele zaken: want anderzints is kennelick genoeg / dat op de selve maniere als een schaep verkregghen werd / oock een kudde schapen kan werden verkregen.

't G E.

't GHEHEEL dat in de eighening byzonder insicht heeft is EEN BOEDEL die ick dus beschrijve.

EEN * BOEDEL is 't geheel begrijpende alle 't gunt een alleen ofte * L. Bonas meer 't samen in gemeenschap toe-behoort met de lasten.

Als wy zeggen toe-behoort zoo moet daer onder niet alleen den eighendom maer oock de inschulden sijn begrepen.

* ERFENISSE heescht onder den naem des boedels: want het is * L. Hereditas. EENS OVERLEDENS BOEDEL.

Wy zullen eerst handelen van de bekominghen eens boedels in 't ghemeen: daer nae van de erfenis in 't bysonder.

TOT EEN BOEDEL dan werd eighendom bekomen door BOEDEL-MENING, de welke geschied BY HUWELICK of BUITEN HUWELICK.

BY HUWELICK aengegaen in Holland ofte West-Byriesland geschied BOEDEL-MENING onder de echt-ghenoten / door het Land-recht/ uitghenomen vooz zoo veel de selve by huwelicksche voozwaerden bebouden werd uitgesloten ofte gemindert te sijn/ uitgenomen als een jongman beneden de vijfen twintig ofte een dochter beneden de twintig jaren met iemand trout/ zonder bewilliging van de ouders/ vanden ofte overheid/ sulcks als hier voren in de verhandeling van 't huwelick is ghezait / alzoo tusschen zodanighe (schon 't huwelick voozgang hebbende) de ghemeenschap gheen plaets en heeft.

Deze menginghe heeft plaets niet alleen in 't eerste/ maer oock in volghende huwelicken.

Aleen-goederen ende goederen by niterste wille verbonden komen in gheen boedel-menging/ dan zoo veel de vruchten aengaet.

Alwaer 't zoo dat in het aenbrenghen van de goederen iet waer verzwegghen ofte qualick te kennen gegeven daer van en valt geen vergoedinge/maer werd sulcks door de gemeenschap gedoodet.

Dit de boedelmenginghe volgt dat staende huwelick de goederen van d' een der echt-genoten vooz des anders schulden/oock die te voozen sijn ghemaect/ aengesproocken mag werden/ al mede sonder eenige vergoedinge.

Den echt-hand zijnde gescheiden werd den ghemeenen boedel gheschickelick gedeelt tusschen de echt-ghenoten ofte hare erven: ende soo daer kinderen sijn die staende huwelick van haer ouders tot vordering van haer huwelick ofte van hare neering ende koopmanschap iet hebben genooten / die moeten 't selve wederom brengen in de ghemeen boedel vooz alle deelinghe: welke inbrenging niet alleen en komt tot voozdeel van de andere kinderen (waer van hier nae zal werden ghehandelt) maer oock tot voozdeel van de langst-levende der echt-genoten.

Wat goederen by scheidung van echt den overledens erfghenamen ofte den langst-levende werden * toe-ghenent / de selve werden * gheschat als in koop daerom is gegeven.

Daer nae des eens goed vooz des anders schulden ghemaect vooz hande des huwelicks niet aengesproocken en mag werden.

Gelijck oock de schulden van de begraeffnisse ende andere nae de dood volgende alleen by des overledens erfghenaem gedragen werden.

Maer

* L. Adicuntur.
* B. Gerac.
eert.

* B. Cœtib.
caus.

Maer vooz schulden staende huwelick gemaect ende overzulcks geduiren-
de des mans voogdij/ vermogen de * gelovers den man ende sijn erfgenamen
vooz het geheel aen te sprecken / of de vrouw ende haer erfgenamen vooz de
eene helft. Des zyn de echtgenoten ofte haer erfgenamen schuldig malkander
vooz de helft te ontlasten.

Maer een vrouw den heele ghemeene boedel afstaende ende gaende vooz de
haer uit/alleen met haer daghelicksche kleederen / is bezijt van de schulden die
staende huwelick zyn gemaect.

* Welck geen plaets en heeft in koopluider vrouwen die haer in tegenwooz-
digheid ofte afwezen van hare mans met de koopmanschappen in 't verkoopen
ofte koopen openbarelick hebben onderwonden / als de welcke ghehouden zyn
vooz hare mans schulden te verantwoozden.

TWAELFDE DEEL.

Van huwelicksche voorwaerden.

W hebben gezeyt uitgenomen voor zoo veel de zelve by huwelicksche
voorwaerde bevonden werd uitgesloten ofte gemindert te zyn.

Zoo dient dan geweten wat huwelicksche voozwaerden zyn/ met de kracht
ende gebolg van dien.

* L. PaSa ante
nuptialia.

* **HUWELICKSCHE VOORWAERDE** is een handeling
tusschen toekomende echtgenooten aengaende hare goederen.

Deze handeling kan gheschieden zoo wel mondeling als schriftelick / ende de
zaeck twyffelachtich zynde werd geloof dat het geschift is bereyscht tot be-
wijs/ niet als noodzakelick : zulcks dat oock het schrift niet zynde voltrocken/
de handeling vooz getuigen kan werde bewezen.

Wy seggen toekomende Echtgenoten : want soo haest het huwelick is vol-
trocken heeft het land-recht plaets : ende en kan daer nae / daer inne by lebende
de lijve geen verandering vallen.

Staet te letten dat man ofte wijff huwelick aengaende met een weduwenaer
ofte weduwe die vooz-kinderē heeft wel vermog te blijven op de gemeenschap
van goederen / geen huwelicksche voozwaerden makende : maer de selve ma-
kende mag daer by niet meer uit sijn echtgenoots goed bedinghen als een
kindsghedeelte / 't welck te verstaen is sulcs als in de verhandeling van uiter-
ste wille sal werden gezeyt.

Wie met een jongman ofte met een dochter beneden haer jaeren ende sonder
bewilliging als voozen huwelick aengaet / mag op sijns Echtgenoots goede-
ren by huwelicksche voozwaerden geen voozdeel bedingen.

Laet ons nu sien 't ghebolg van de huwelicksche voozwaerden.

Want by de selve mag niet soo veel men wil van de gemeenschap afgaens
oock d'een of d'ander mag eenighe voozdeelen bedingen : maer niet om deel te
hebben in de winste sonder in verlies ghehouden te zyn / alsoo sulcs te seer gaet
buiten reden.

Maer wel vermog de vrouw te bedinghen haer vrye keur om nae 't scheiden
van

van 't huwelick te komen in de helft van winst ende verlies / ofte hare inge-
brachte goederen na haer te nemen.

Dan wat niet uytduckelick by huwelicksche voozwaerden en is bedongen
blijft onder de gemeenschap. Oversulcs de ghemeenschap van goederen zynde
uitghesloten blijft de gemeenschap van alle winste ende verlies staende huwe-
lick voozvallende / waer in de erfenisie met de lasten van dien niet en zyn be-
gripen. De vruchten van goederen komen oock in ghemeenschap / ten waer
de selve namentlick daer uit gehouden waren.

Een vrouw hare goederen vry bedonghen hebbende ende nae scheidig van
't huwelick overbodig zynde de helft te betalen van de schulde die staende hu-
welick zyn gemaect / mag beletten de verkoopig van hare goederen ter sake
van de selve schulden.

De Echtgenoten ofte hare Erfgenamen nae scheidighe van 't huwelick
hebben recht d' een jeghens den anderen / om de goederen te doen inzingen die
ten huwelick waren aengegeven / indien sulcs niet en is geschied / ende dat
vry sonder last / indien van geen lasten vermaent en is geweest / sulcs dat nae
't scheiden van 't huwelick 't oude spreckwoozt niet langer plaets en heeft:
met een bruidegom magmen loven, maer met een bruid moetmen geven.

Als oock om vergoedinge te hebben van de goederen gebleven buiten de
ghemeenschap ende staende huwelick by den man verkocht / ofte andersins
verongeluck ofte beschadigt / ofte van de kosten die gehangen zyn aen de onge-
meene goederen.

Insgelijcs om te genieten de bedongen voozdeelen ofte * morgen-gaben.
Maer een vrouw en mag gantsch geen winst trecken uit haer mans goed/
nochte oock eenige vergoedinge genieten / vooz ende aleet de schuld-risicoperē
zyn voldaen.

* B. Duba-
rien.

DERTHIENDE DEEL.

Van boedelhouders ende boedelhoudsters.

BOEDEL-MENGING BUITEN HUWELICK is wan-
neer den langst-levende blijft inden boedel zitten zonder scheidighe.

In oude tijden plag in Holland gebuict te werden dat oock sonder uiterste
wille een weduwe hebbende jonghe kinderen bezat den boedel in 't gemeen/
onderhoudende de kinderen vooz de vruchten ter tijd toe dat de oudste zoon
mondig was geworzen / maer sulcs en werd nu niet gepleegt dan by uiterste
wille of by overkomst.

Ende daerom wanneer een weduwenaer ofte weduwe kinderen hebbende
blijft zitten in den boedel / soo komt de helft van alle aenkomsten / die nae de
dood van de eerst overleden den boedel aenkomen / soo wel by erfenisie als an-
derzins/vooz de helft aen de kinderen : sonder dat de kinderen de schade/ die in
de selve tijd soude mogen vallen / helpen dragen : sonder dat oock de belastinge
ofte wat anders by de langst-levende soude mogen werden gedaen / de kinde-
ren eenigzints hinderlick sijn zyn.

Van erfclating : by uiterste Wille ofte versterff.

* L. Acquisi-
tionem ha-
reditatis.

Wien komen tot * BEKOMINGE DER ERFENISSEN de welke wy gezeyt hebben te zyn eens overledens hoedel.

De erfennissen van ouds by de Duitschen plaghien te gaen door versterf aen de bloed-magen / te weten niet inzicht ofte van de naderste ofte van waer het goed was gekomen / als hier nae ghezeit zal werden : welke wijze van overdraging van eigendom hoewel door 't aengebozen recht alleen niet en geschied / nochtans daer mit eenigen oorspronck heeft ghemomen : want alzo de anders schuldig zyn hare kinderen van nooddrift te verzoeghen / ende de kinderen aen hare ouders ende vooz-ouders danckbaerheid schuldig zyn te belwijzen / ende by ghebrecke van ouders ende vooz-ouders de selve niet beter en konnen bewijzen als aen die ghemien die van de selve vooz-ouders ofte ouders zyn afghelomen / zoo heeft de burger-wet de goederen die door 't overlijden zyn ont-eigent / ghe-eigent aen die ghemien den welcken den overleden / als hy daer over mocht gebraegt werden / sulcks best soude behooren te gunnen : maer nalatinge van erfennisse ofte makinghe door uiterste wille was by de oude Duitschen onbekent / gelijk de selve noch by veele van onses Hollands naeste buiren ver-boden is over ontilbare goederen. Doch in Holland is zoo lang als men ghe-dachtenisse vind 't gebruik geweest van de goederen te laten by uiterste wille / door nabolginge als wel is te gelooven van andere volckeren midt den koop-handel hier verkeerende. Dit recht by de wetten van veele volckeren be-vestigt sijn niet met het aengebozen recht / maer veel eer komt over een met de aengebozen reden : want alzo yder een by levende lijve sijn goed mag weg-geven aen wie hy wil / zuiverlick ofte op voorwaerden / ende den eighendom al-zoo zijnde overgegeven sijn kracht behout oock nae des overgebers overlijde / zoo is metter tyd gebuyct dat den eigenaer enige sijne goederen heeft over-gegeven aen anderen / behoudende aen hem het bezit ende ghebruyck sijn leven lang : ofte oock dat hy 't bezit heeft overgegeven / bedingende den eighendom by levende lijve wederom te mogen nemen als hem sulcks gheliefde / 't welck men noemt gifte ter zaakke des doods. Alsoo voort ende voort-gaende is niet onredelick bevonden dat iemand 't sijne sijn leven lang voor hem behoudende / zoude noemen wie hy wilde daer van eighenaar te zyn nae sijne afstijngheid. Doch alzo hier aen veel is ghelegghen / heeft de burgher-wet de macht van de burghers merckelick besneden zoo wel in gunste van 't naeste bloed / inzonder-heid kinderen ende ouders / als oock om zoo wel alle lichtvaerdigheid des wil-les / als oock alle arg ende list / die buiten iemands wil soude moghen werden gepleegt / te voorkomen / gelijk wy hier nae sullen verstaen.

* L. Ex testa-
mento.
* L. Ab inte-
stato.

Stellende vooz eerst dat in Holland de erfennisse is wederlei * DOOR UITERSTE WILLE ende * DOOR VERSTERF.

UITERSTE WILLE is een oorkonde , van 't gunt iemand wil dat van 't sijne nae sijn dood zal geschieden.

Deze

Deze hoe wel oock andere zaechen kan begrijpen als van boogdijde ober de kinderen / van begravinge ende diergelijcke / heeft nochtans twee voornaemste (doch niet altijd beids nobige) stucken * ERFLATING ende * MAKING.

* L. Relictio
hereditatis.
* L. Legatum.

ERFLATING is een bereickening des willes wie men wil dat erfge-naem zal zyn.

* ERFGENAEM ofte OIR is een die intreed in des overledens boe-del als sijn recht ende last in 't gemeen verkregen hebbende.

* L. Haeres.

Des overledens : want daer en kan geen erfennisse zyn van een die leeft.

In 't gemeen : om daer mede den erfgenaem te onderscheiden van anderen die sonderlinge aenkomst hebben van eenige zaken als by makinge.

Deze ERFLATING is of * UIT DE HAND ofte * OVER DE HAND.

* L. Directa.
* L. Fideicom-
missaria.

UIT DE HAND wanneer iemand sijn recht onmiddelick bekomt van den overleden.

OVER DE HAND wanneer iemand van een ander die uit de hand is gestelt de erfennisse moet ontfangen.

* MAKING is een bereickening des willes waer door iemand iet werd vergunt by uiterste wille niet als erfgenaem.

* L. Legatum.

Dat is niet in dien aenzien / 't zy dan dat hy nevens anderen mede erfghena-men is ofte niet.

Wie uiterste Wille mogen maecken.

Dit aldus zijnde verstaen / laet ons zien wie UITERSTE WILLE MOGEN MAKEN ende WIE daer uit MOGEN * BEUREN. UITERSTE WILLE mogen by ons MAKEN in 't ghemeen alle mans ende wijfs / zoo wel onmondigen als mondigen / oock zonder bewilliging van hare voogden.

* L. Capax.

Midt dat de mans hebben den vollen ouderdom van heertien ende de wijfs van twaelf jaeren : 't welck alzo by de staensche rechten inghevoert ende by onze vooz-ouderen is ghevolgt / om dat daer vooren het verstand wierd ghe-noordeelt te onrijp te zyn / ende dat de jonge maegden nae haere ghelegentheid vroeger aenkommen als de jonge mans.

Doch zinnelazen ende razende menschen mogen geen uiterste wille maken / ten zy dat sy kennelick by zeeckere tijden haers verstands machtig zyn : want dan staet haer zilcs vrij.

Die Hofs ofte Stads-kinderen zyn ghemaect / soo lang sulcs duert / mogen oock geen uiterste wille maken.

Dochte oock die 't samen stom ende doof zyn geboren : maer die doof zijnde evenwel spreekken konnen / ofte die stom zijnde evenwel konnen schrijven / moghen uiterste wille maken : maer door teichenen werd sulcs te doen den stommen niet toeghelaten / dan by gunste van de Land-Oberheid / na genomen ken-nisse van zaken.

Inleidinge tot de Hollandsche

Of die buiten echt zijn geboren uiterste wille mogen maken werd soo wel hier als in Franckrijck ende andere landen ghetwijffelt. Van weghen de Graeflickheid werd vertoont dat van ouds zulcs als een gunste van de Graeven plag herwoyben te werden / ende dat seer veelen daer van met de Graeflickheid zijn overkomen / oock met kennisse van het Hof. Daer zijn oock ghetwischenisse beleid over dese ghewoonte; maer daer en zijn geen vonnissen van.

* B. Octroy. * Een Leenman en mag by uiterste wille van sijn Leen niet bevelen sonder * gunste van de Land-oberheid; de welke verstaen werd genoeg te zijn alwaer 't dat den onder-leen-heer midsgaders de magen daer in niet en bewilligde; maer sodanighe gunsten werden verstaen maer te strecken om eens daer van te bevelen: 't en waer de gunste mede-bracht van sulcs te mogen doen by een ofte * meer leden/geijck nu gewoonelick de gunsten werden in gestelt.

* B. Substitutie. Wanneer de eerst-sterbende der Echtgenoten de langst levende eenige boozdeelen heeft gemaect / ende daer nae belast hoe de goederen van den gemeenen boedel na de dood van de langst-levende sullen gaen/de langst-levende die boozdeelen ghenooten hebbende / mag daer nae oock van sijn ofte haer deel niet anders bevelen by uiterste wille/jegens de uiterste wille des overledens.

SESTHIENDE DEEL.

Vrie by uiterste wille mogen beuren.

BY UITERSTE WILLE mogen goed **BEUREN** allerlei kinderen ende jonghen/ zoo wel vrenden als inboezelinghen/ alzo 't recht jegens d'uitheemschen dien-aengaende van ouds ghepleegt om goede redenen te niet is gedaen.

Insgelijcs zoo wel augeborenen als geboren; die zeeckerlick zijn genoent/ ofte die andersints zoo zijn beschreven dat sy bindbaer zijn/ alwaer oock in den naem ofte bynaem ghenust: gemeenschappen oock zoo wel als sonderlinghe luden.

Oock is van ouds geestelike luden ende huizen verboden gheweest by uiterste wille ontilbaer goed te beuren.

* B. Peters. Voogden ende bezogghers ofte bewinthebbers van minder-jarighen wezen goederen/der zelve voogden kinderen/ * doop-heffers mans ofte wijben / byzitten / en mogen by uiterste wille van de minder-jarighen niet genieten eenighe ontilbare goederen / ofte iet waer dooz ontilbare goederen zouden werden bezwaert.

Mans die met een jonghe dochter oud zijnde beneden de twintig jaren / ofte wijfs die met een jongman oud zijnde beneden de vijf ende twintig jaeren / huwelick ofte trouw-beloften hebben aenghegaen / zonder bewilliging van de ouders/magen ofte wethonders/ mogen van hare echtgenoten ofte ondertrouden by uiterste wille in 't minste niet genieten.

* L. Directe. * L. Indirecte. Overwonen onwettelike kinderen moghen mede van haer ouders noch dooz * rechte wegen nochte dooz * omweghen by uiterste wille niet ghenieten: uitghe-

Rechts-geleerdheid.

27

uitghenomen dat by de ghezeide geestelike rechten (die hier ume werden ghevolgt) toeghelaten is de zelve zoo veel nae te laten/ waer uit sy haer noedig onderhoud zouden kunnen bekomen.

Een man ofte vrouwe haer beghelovende ten tweede ofte vorder huwelick met een man ofte vrouwe die kinderen heeft van boozgaende bedde/ mag by uiterste wille van sijn tweede ofte vorder echtgenoot niet meer genieten dan een kindsghebede/ ende indien daer veel kinderen zijn ende 't een meer gheniet dan het ander/ zoo en mag den echt-ghenoot niet meer genieten dan het kind dat minst geniet.

SEVENTHIENDE DEEL.

Van 'e bestaen van volkomen uiterste wille.

Dit aldus in 't ghemeen van de uiterste wille zijnde verstaen / sullen wy nu komen tot de onderscheidinghe van dien. Eenighe uiterste wille dan is * **VOLKOMEN**, eenige * **ONVOLKOMEN**.

VOLKOMEN UITERSTE WILLE is die met haer brengt * **erflating** uit de hand, ofte immers daer de mening zulcs is geweest, * **ONVOLKOMEN** die zulcs niet mede en brengt.

Wy sullen van 't eerste ('t welck de heele kracht van het ander oock in zich begriipt) eerst handelen: ende ondersoeken **HET BESTAEN VAN EEN VOLKOMEN UITERSTE WILLE** ende **HET VERGAEN**.

't **BESTAEN** moet inghezien werden **IN ZIJN HEEL** ende **IN ZIJNE DEELEN**.

AENGAENDE 't GEHEEL moet ghelweten zijn dat eenighen in 't maecten van d' uiterste wille moeten volghen 't **GEMEENE LANDRECHT**, eenige **DAER VAN ZIJN BEVRIIT**.

Ons ghemeen Land-recht desen aengacnde is ten deele **OVER-EENKOMENDE MET DE TONGSTE ROOMSCHE WETTEN**, ten deele daer van **VERSCHILLENDE**.

NA DE ROOMSCHE WETTEN (die wy sullen verhalen booz zoo veel de zelve op onze tijden komen werden gepast) wierd een volkomen uiterste wille gemaect * **MONDELING** of * **SCHRIFTELICK**.

MONDELING zoo waanneer den willer sijne wil verbolgens verklaert de by monde/al was 't schoon zoo dat de zelve om de gheuehemisse wille schriftelick wierd verbat.

Dit most geschieden booz zeven ghetuighen daer toe verzoecht / mans hoben haer veerthien jaeren/niet doof/niet stom/niet uitzinnig/niet booz quist-goeden ofte eerlozen verklaert. Hier onder en mocht niet zijn die erfghenaem wierd gestelt: maer wel dien iet wierd gemaect. Zoeders/ jae vader ende zoon/ mochten ober eens anders mans uiterste wille te zamen staen als ghetuigen: Een getuig onbequaem zijnde was genoeg om de uiterste wille te breeken.

SCHRIFTELICK most mede geschieden booz zeven getuigen zodanige

* L. Testam. mentum. * L. Codicilli.

* L. Nuncius pativum. * L. In scriptis.

nige als wooren; de uiterste wille by den willer ofte iemand anders zijnde geschreven behoefde niet opghelosen te werden: maer was ghenoech dat hy verklarde 't gunt daer in begrepen was sijne wille te zijn/ en dat het zelve op den zelven tijd eerst by hem ten blywzen van de getuige wierd onderteickent/ daer na by de getuige onderteickent en gezegelt/ met eenerlei ofte verscheide zegelen.

Gen UITERSTE WILLE mondeling ofte schriftelick aen-gegeven zijnde aen de hoogste Land-overheid ofte aen eenig * gherechte mocht oock bestaen.

Gen blinde-man hadde van node acht ghetuighen: most mondeling sijn wil verklaren: doch mocht tot sijn behulp een schryft doen instellen ende 't zelve doen oplezen.

By ons en is niet verboden de uiterste wille in zulcher voeghen te maecken: maer werd meest gevolgt onze gewoonte hier inne van de ROOMSche WETTEN VERSCHILLENDE.

Op twee wijzen werden onze uiterste wilsen gemaecht VOOR TWEE VAN 'tGERECHTE MET DE *GERECHTS-SCHRIVER 300 wel ten platte landen als in de Steden / ende ter plaetse van iemands maelftede ofte daer buuten.

* B. Secre- raris. * B. Notaris. Ofte oock voor een * BEAMPTTE - SCHRIVER ende TWEE GETUIGEN.

BEAMPTTE-SCHRIVERS zijn die by de Land-overheid ofte Land-hoofden zijn ghemachtigt, nae voorgaende onderzoek van 't Hoff op hare bequaemheid.

In de Steden moeten deze Schryvers oock by Stads-overheid zijn aengenomen/ ende buuten de plaetse van haer aenneming moghen sy haer ampt in geen Steden oeffenen/ anderzints wat sy deden zoude van onwaerde zijn.

De getuigen moeten zijn mans oud genoeg/ luiden van eere.

* B. Test. raris. * Willer kennen ofte immer de getuigen/ mids dat in zulcken ghevalle de ghetuigen verklaren den willer te kennen / ende dat daer van geheuchnisse werde gehouden.

* B. Proto- col. * B. Copie. De uiterste wilsen die mondeling geschieden werden meest altijd oock schriftelick verbatet ende by de beampte-schryver gestelt in sijn * klad-boeck / waer uit hy des verzocht zijnde * afschryft geeft/ ofte by sijn overlyden geschied zules by 't gerechte.

Twee luiden/ als man ende vrouw/ moghen haer uiterste wille verbatten in een schryft.

D' uiterste wille in schryft zijnde verbatet by den willer ende by hem gheteeckent werd niet nodig ghehouden dat den beampte-schryver ende getuighen de zelve ter zelver tijd tekenen: maer is genoeg dat hy verklare 't gunt daer in begrepen is sijne wille te zijn/ ende dat zulcks op de rugge werde geteeckent.

Zoo wanneer 't selve gheeyent werd is men ghewoon de beampte-schryver ende getuigen daer by te ontbieden/ ende haer hand ende zegel te erkennen.

DIE BEVRIIT ZIIN VAN 'tGEMEENE LAND-RECHT zijn dezen:

Eerst EEN VADER sijn goed onder sijn kinderen verdeelende: want een schryft by hem gheschreven / ofte oock by een ander zijnde gheschreven/ met klare

klare uitzuchinge vanden tijd/ de namen der kinderen ende hare deelen / maer by hem onderteickent / heeft kracht zoo veel de kinderen aengaet. Zoo doet oock 't gunt hy als sijn uiterste wille onder sijne kinderen mondeling verklaert/ mids dat daer van blijcke zulcks als van andere zaken.

Gen krijgsman op een land ofte zee-tocht ofte in 't leger zijnde / niet yeghenstaende wat onbequaemheid hy zoude moghen hebben/ mids dat hy sijnes verstands machtig zy / mag zoo hy best kan ofte zoo 't hem geliest sijne wil te kennen geven/ 't zy niet schryft/ alwaer 't oock alleen op de aerde/ ofte door monde/ ofte zoo hy stout is door tekenen / mids dat het zeecker zy dat het gunt hy gezet ofte beteickent heeft/ is geschied met vaste meening dat zulcks zoude strecken voor sijn uiterste wille / 't welck daer uit werd afgenomen indien hy eenige ghetuighen daer toe uitzuchelick heeft verzocht. Want vlucht-woorden behoozen voor geen uiterste wille te strecken: ende alwaer 't dat hy te wooren een uiterste wille hadde gemaecht / die anders nae land-rechten niet en mochte bestaen ende in de tocht iet daer by ofte af dede / zulcks waer genoeg om de zelve te bekrachtigen: maer een uiterste wille in de tocht buuten land-recht gemaect werd krachteloos nae dat een jaer over den tocht is overstreecken.

't Voordeel dat de huiskuuden by nood is verguind schijnt in deze landen geen plaets te kunnen hebben / aengezien alleszints ten platte landen zijn gherechten ende gerecht-schryvers.

Maer of iemand ten tijde van sterfte ofte by verloop van oorlog (ghelijck eenige Rechts-geleerde meenen) ofte oock tot voordeel van Armen ofte Gods-huizen (gelijck de gezede geestelicke rechten mede-brenghen) zouden moghen mondeling voor twee ghetuigen / ofte schriftelick onder sijn hand alleen uiterste wille verklaren/ is niet zeecker.

ACHTIENDE DEEL.

Van de erfclating by uiterste wille in 't gemeen.

Gezien hebbende hoe de uiterste wilsen bestaen in 't geheel/ moeten wy zien hoe de selve BESTAEN IN HARE DEELLEN de welke zijn (als gezet is) ERFLATING ende MAKING. IN DE ERFLATING moet onderzocht zijn den OORSPRONG ende HET GEVOLG.

Aengaende DEN OORSPRONG staet te zien WIE MEN MAG ENDE MOET, ENDE HOEMEN MAG * ERFGENAEM STELLEN.

Aengaende WIE, men MAG ERFGENAEM STELLEN wie men wil/ bekende of onbekende/ ghebooren of onghebooren/ doch bequaem zijnde om by uiterste wille goed te beuren / waer van hier wooren is ghespraoken/ ende zoo veel men wil.

Maer daer zijn eenige die men niet alleen mag maer oock moet erfgenaem stellen/ nameentlike kinderen/ouders/ broeders ende zusters.

KINDEREN werden hier verstaen niet alleen van 't eerste lid / maer oock van de bozdere leden / voor zoo veel die in haer overledens ouders plaetse komen/ nae 't recht 't welck nu door 't geheele land is aengenomen.

Wy ver-

* L. Inhuere heredem.

By verstaen alleen WETTIGE of GEWETTIGDE KINDE-
REN ten aenzien van de vader ende des vaders ouders / maer ten aenzien
vande moeder ende des moeders ouders oock DE ONWETTIGE.

Deze kinderen moeten erfgenamen zijn ghestelt ten minste te zamen tot een
derdendeel toe van 't gunt sy by versterf souden gheschad hebben mit den boedel/
baet ende schade te gaer gereckent: doch indien de kinderen meer zijn als vier
zoo moeten sy erfgenamen zijn ghestelt tot de helft/ als boozen: welke deelen
* L. Legitima, genoemd werden haer * rechtelike deelen.

Ma de Roomsche wetten de zonen die onder haers vaders ofte groot-vaders
macht waren zijnde stil-zwijgende boozby gegaen / maecten dat de uiterste
wille t eenemaal nietig was: maer alsoo dit een geval was van de zondlinge
vaderlike macht die by den Romeinen wierd ghezwet / ende oversules oock
by de jongste rechten gheen plaats en had in de moeder ofte des moeders ou-
ders/ zoo is buiten reden zulcs by ons te willen plegen.

Maer een kind boozby-gegaen zijnde ofte ontreft / vermag de gantsche
erflatinge te niet te doen / zules dat aengaende de erfensse / 't recht van ver-
sterf volkomenlick sal werden gevolgt / blijvende de uiterste wille krachtig in
alle andere deelen: maer indien een kind wel erfgenaem waer gestelt/ dan in een
minder deel ofte goederen minder waerdig wesende als haer rechtelike deel/
mag daer van eischen verbullinge van de andere erfgenamen: ende moet het
kind sijn boozseide deel hebben in vollen eigendom/ sonder eenige bezwaernisse/
sonder dat eenig verbot hier jegens kan gelden.

Als men zeit laten of maken ten aensien van een kind / zules werd by ons
gheduid als erfstellinghe/ ende wat het kind eenichsins/ by uiterste wille geniet/
alwaer 't by * booz-wptmaking / als oock 't gunt ten huwelick ofte andersins
by levende lijve is geschoncken/ moet gereckent werden tot de verbulling van
het gebedte.

Doch daer zijn eenige oorzaken de welke by uiterste wille uitgedruet / ende
daer nae waerachtig zijnde bevonden / recht gheven om de kinderen te onter-
ven ofte booz by te gaen.

Welcke oorzaken nae de laetste Roomsche rechten deze zijn: I. indien
een kind in arren moede zijne handen een sijnere ouders heeft gheslagen.
II. Of de selve * lasterlick hoonspraeck heeft aengedaen: III. Of de selve
* betigt van lijfsaken/ uitghenamen die 's Lands * hoogheid mochten raken.
IV. Of met hoosvaders ghemenschap des levens heeft ghehouden als een
haers ghetals. V. Of hun ghetracht heeft nae 't leven door vergift ofte
andersins. VI. Indien een zoon sijn vaders bedde geschend heeft. VII.
Indien iemand jeghens sijnere ouders * aenbenging heeft gedaen t haerder
groter schade. VIII. Indien een zoon een van sijn ouders gevanghen
zijnde gewaigert heeft te verhozghen daer hy des machtig was. IX. In-
dien iemand te boozen een sijnere ouders dwangelick verhandert heeft uiterste
wille te maken. X. Indien een zoon hem heeft begeben tot oneerlike spelen.
XI. Indien een dochter haer tot onkusch leven heeftgegeven / daer de Ou-
ders bereid waren haer nae haren staet mit te huwelicken: maer hadden de ou-
ders de dochter laten oud werden vijf ende twintig jaeren / zonder haer een
huwelick te besozgen / soo en soude dit gheen plaats hebben. XII. Indien
de kinderen een van haer ouders in uitzinnigheit zijnde verballen verwaer-
loost

* Prælegati modo.

* L. Atrocem injuriam.
* B. Deacul seert.

* L. Majesta tem.

* L. Delatio nem.

loost hebben: welke oorsaeck soo krachtig is / dat al waren' de kinderen ofte
andere vanden schoon als erfgenamen by uiterste wille ghekent / ende een
haerder ouders by haer verzuimt zijnde by eenen vrende wierd aengetroc-
ken / de selve vrende / daer van behoozliche verwittiging hebbende gedaen / in
haer plaats souden erven. XIII. Indien een der ouders by de vianden
zijnde gevanghen / sijnere kinderen over de achtien jaeren oud zijnde haer best
niet en hebben ghedaen om hem te lossen: om welke reden oock die nalatig is
gheweest / schoon als erfgenaem zijnde gekent/ sijn erfensse verbeurt/ ende in-
dien alle de kinderen schuldig zijn/ soo komt de selve erfensse aen de kercke
van het Carspel. XIV. Indien een kind * van rechtgelovighe ouders ver-
valt in ketterie / dat is in wangeloof strydende met Gods woord/ sules het sel-
ve is verklaert by de vier algemeene kerckelike vergaderingen van Nicee/
van Constantinopolen/ van Ephesen ende van Chalcedon. Doch werd verstaen
soo ten aensien van ouders als van kinderen / dat oorzaken die buiten twijfel
even gewichtig ofte swaerder zijn als de bovengenoemde / mede recht geven
tot onterving.

In dese landen is van ouds verstaen / dat een dochter beneden haer twintig
jaeren haer selve ten huwelick uitgevende/ buiten wille van vader ofte moeder/
by de selve vader ofte moeder ontgoed ofte dood-gemaect mag werden.

Wat de OUDERS aengaet/ de selve MOETEN niet altijd als erfge-
namen by uiterste wille werden gekent: maer alleen zo wanneer sy anderszins
by versterf erfgenamen souden zijn gheeweest nae het land-recht / waer van
hier nae sal werden gesprooken.

Ende dan noch niet / indien eenige van de navolgende oorzaken by de
Roomsche rechten bekent in de uiterste wille werden uitgezuct / ende daer
nae waerachtig werden bevonden. I. Indien de ouders hare kinderen ter
dood hebben beschuldigt / buiten misdaed rakende 's ghemeen lands hoogheid.
II. Indien sy door vergift ofte andere middelen ghestaen hebben nae harer
kinderen leven: III. Indien den vader onteert heeft sijnz zoons wijff ofte
byzit. IV. Indien de ouders hare kinderen dwangelick belet hebben uiter-
ste wille te maken. V. Indien d'een van de ouders nae des anders leven
heeft gestaen/ ofte t verstaen gesocht te vergiftigen. VI. Indien de ouders
een der kinderen met rasernijne zijnde bevangen verwaerloost hebben. VII.
Indien de ouders de kinderen by de vianden zijnde gevanghen niet nae ver-
mogen getracht en hebben te verlossen / alsoo in sulchen gebal jeghens de Ou-
ders plaats heeft alle 't gunt hier boozen jegens de kinderen is gezet. VIII.
Indien vader ofte moeder van geloovighe kinderen verbalt in wangheloof/
sules als boozen is gezet.

Belangende de BROEDERS ende ZUSTERS de selve nae land-
recht zijnde bequaem om te erven / ende by haren broeder ofte zuster/ volle ofte
halve/ onterft ofte boozby gegaen zijnde / hebben geen recht om te klaghen ten
waer een eerloos mensch tot erfgenaem ware ghestelt/ ende moeten dat recht
hinmen vijf jaeren instellen op versteck / zonder dat oock d' erfgenamen zulcs
mogen doen/ ten waer de saeck waer aengehangen by den overleden.

HOEMEN ERFGENAEM ZAL STELLEN moet ingezien
zijn eerst IN 't ALGEMEEN ende voorts NA SIJN ONDER-
SCHEIDINGEN.

* L. Ex ortho-
doxis.

¶

IN

Inleidinge tot de Hollandsche

IN 't ALGEMEEN dient gemeten dat het zelve kan gheschieden in 't voerste/in 't midden/ ende in 't achterste van de uiterste wille/ dat meer erfghenamen konnen gestelt werden in ghelijcke of onghelijcke deelen. 't Kan oock gheschieden zuiver ofte onder een indien / 't zy dan dat zulcken indien is 't eenemaal * gevallen / ofte dat het is in de * macht van den erfghenaem/ in 't gheheel ofte ten deele / sonder dat oock sekerpelijk ghelet werde met wat woorden de erfghenaem werd gestelt / ende of hy met naem werde ghenoemt ofte anderzins betrekent.

* L. Conditio casualis.
* I. Conditio potestativa.

* L. Sub conditione inpossibili.

Daer de Roomsche rechten die erfghenaem is ghestelt * onder een indien dat onmogelijk is/ghelijck of men zeide indien hy den hemel raecht/ ofte de zee uitzyncht werd gehouden vooz erfghenaem met ter zyde-stelling van het zelve indien/ maer alsoo by ons de uiterste willen in alles werden gebuid nae de waerschyndelichste meeninghe van den maker / zoo schijnt dat zodanigen erfstelling veel eer vooz spottelick ende als niet gesproocken ofte gheschreven behoort gehouden te werden / ghelijck de Romeinen oock zulcks hebben verstaen in alle andere zaken buiten uiterste wille.

* L. A die.
* L. In diem.

Inghelijcks by de Romeinen iemand gestelt zijnde erfghenaem van * zulcken dag af/ ofte * tot zulcken dag / wierd gehouden of hy sonder noeming van dag erfghenaem waer ghestelt/ om zeechere sekerpinnighede/ waer vooz sy wilden zeggen dat niemand vooz een deel konde met uiterste wille sterben / ende vooz een deel sonder uiterste wille : ende om dat een die eens erfghenaem was niet konde ophouden van erfghenaem te zijn. Maer gelijk de billichheid haer geleert heeft zulcke sekerpinnigheden in der krijgsluden uiterste wille te verwerpen / zoo werd zulcks by ons oock billich gheacht ten aenzien van andere luden / die diekmael niet sekerpinnigher en zijn als de krijgsluden : Ende daerom moet in zulcken ghevalle verstaen werden dat in 't eerste gheval tot dien dag toe de erfghenaem die by versterf gerechtigd was den hoedel moet inhouden ende dan overgeven : ende dat in 't tweede gheval den ghestelde erfghenaem/ den dag omgekomen zijnde / de erfenis moet overgeven aen den erfghenaem die by versterf daer toe was gerechtigd.

Wunden ofte maghen ofte erfghenamen van 't bloed ghenoemt by uiterste wille / werden verstaen ghemeent te zijn by zodanig verholg ghelijck sy nae 't Land-recht van de plaetse zouden erven/ ten waer eenighe merckelike tekenen waren van andere wil.

NEGENTIENDE DEEL.

Van erfslating uit der hand.

Mer dit niet genoeg zijnde te weten in 't algemeen/ staet oock te zien hoe de erfslatinge wel geschied NA HAER ONDERSCHIEDINGEN alsoo wy hier vooren ghezeit hebben de zelve te zijn UIT DER HAND ofte OVER DE HAND : alsoo beids in een volkomen uiterste wille kan voorzassen/ hoe wel het eerste tot de volkomenheid noodig is / het tweede niet.

ERR.

Rechts-geleerdheid.

30

ERFLATING UIT DER HAND kan gheschieden met * een lid/ * L. Influendo, substituendo.

Met een lid/ gelijk als men zeit : Ian zy mijn erfghenaem.

Met meerder leden : gelijk als men zeit : Ian zy mijn erfghenaem : ende indien Ian mijn erfghenaem niet en is, Peter zy mijn erfghenaem : zoo men wil oock bodder : Indien Peter mijn erfghenaem niet en is, Klaes zy mijn erfghenaem : ende zoo voorts zoo verre men wil/ zoo wel onder vrenden als onder magen.

Deze woorden indien hy geen erfghenaem en is hebben haer uitkomst / 't zy dat hy sterft vooz den maker / 't zy dat hy nae rechten gheen erfenis en mag beuren/ 't zy dat hy de erfenis verstoet :

Ende niet alleen magmen alsoo een onder een stellen / maer oock een onder twee. Harman ende Robbert laet zijn mijn erfghenamen. Indien Harman ende Robbert geen erfghenamen en zijn, Bernard zy mijn erfghenaem : ofte twee onder een : Lodewijck zy mijn erfghenaem : Indien Lodewijck mijn erfghenaem niet en is, laet Diderick ende Willem mijn erfghenamen zijn : ofte elck onder elck : als Frederick ende Karel laet mijn erfghenamen zijn : Indien Frederick mijn erfghenaem niet en is, Leonard zy mijn erfghenaem : Indien Karel mijn erfghenaem niet en is, laet Heindrick mijn erfghenaem zijn : ofte twee onder maerlander / als Alard ende Frans laet mijn erfghenamen zijn : Indien Alard mijn erfghenaem niet en is, laet Frans mijn erfghenaem zijn : Indien Frans mijn erfghenaem niet en is, laet Alard mijn erfghenaem zijn.

Indien in de volgende leden gheen deelen en zijn ghenoemt/ zoo werden verstaen de deelen verhaelt te zijn die in 't eerste lid waren uitgedrukt.

Zoo ich seide Lambaerd ende Gillis laet elck voor de helft mijn erfghenamen zijn, Indien Lambaerd mijn erfghenaem niet en is, den voornoemde Gillis zy mijn erfghenaem, Indien Gillis mijn erfghenaem niet en is, Roelof zy mijn erfghenaem : ende het gebeurde dat noch Lambaerd noch Gillis erfghenamen en konden ofte en wilden zijn/ zoo zal Roelof erfghenaem zijn in 't geheel :

Wy hebben hier vooren gezeit dat de * erfstellinge die de vaders plaghen te doen van wegen hare jonghe ofte oock zinnelooze kinderen / als spuitende uit de sonderlinghe macht der Roomsche vaders / in deze landen gheen plaets en heeft.

* L. Pupillaris substitutio

TWINTICHSTE DEEL.

Van erfslating over de hand.

ERFLATING OVER DE HAND werd gehouden te gheschieden/ 't zy dat den erfghenaem uit der hand ghestelt belast werd de erfenis over te doen / 't zy dat hy daer toe met beleefde woorden werd verzocht ende geboden : want eben wel moet de wille nae-gekomen werden/ te weten indien de erfghenaem over de hand gestelt zulcks begeert.

Men kan oock den erfghenaem uit der hand belasten/ of al dat hy erst over te geven oft een deel/ ende terstand ofte nae zeecheren tijd/ ende zuiverlick ofte met een indien.

2

2

Dat meer is men kan oock sijn erfghenaem by versterf met zulcken overgeving belasten / ende een erfghenaem over de hand kunnen oock belasten / om 't gunt hem gelaten is in 't geheel ofte ten deele aen een ander over te geben.

Jaes alwaer daer geen bewijs van zodanige belastinge/ende dat d' erfghenaem uit der hand daer om zijnde aengesproocken / onthende hem zulcks belast te zijn / ende den erfghenaem over de hand de zaecke selde aen sijnen eed / doende den eed dat hy sijnen eisch dede ter goeder trouwe / den erfghenaem uit der hand den eed weigerende zou 't aengezeide moeten volboen.

Watmeer iemand zeit / Ick maeck Ian mijn goed, ende indien Ian zonder kinderen sterft, zoo wil ick dat het zal gaen op Pauwels : zoo werd verstaen dat of Ian schoon voor sterf / sijn kinderen voor Pauwels de voor-gang zullen hebben. Maer of Ian erfghenaem zijnde verstaen werd bezwaert te zijn om de goederen aen sijn kinderen te moeten laten werd getwijfelt. Doch is meest aenghenomen dat zulcks niet en werd verstaen / ten waer die kinderen waren afkomelinghen van den maker des uiterste wille / ofte dat die kinderen mede niet eenighe makinghe bevonden wierden bezwaert te zijn / ofte dat uit de uiterste wille enige andere teikenen antstonden / waer uit zodanighen meening naerder zoude konnen werden afgenomen.

Den erfghenaem uit der hand de erfenisfe bytwillig aengaende / mag daer af trecken een vierde-deel / 't welck is ingheboert te komen by het Trebelliaensche Maed-besluit / in welcken ghevalle hy voor sijn aendeel oock in de schulden is ghehouden / maer niet in de makinghen / ende heeft hy iet meer betaelt / dat mag hy van den erfghenaem over de hand weder eischen / Ende dit vierde-deel kan hy trecken 't zy dat hem iet by de uiterste wille is gelaten / 't zy niet : maer is hem iet gelaten ofte ghemaect als een deel van de erfenisfe ofte anderzins / dat moet mede komen in reekeninge : van indien boven het vierde-deel iet is gelaten als een deel van de erfenisfe / zoo is hy in de schulden gehouden voor sijn aendeel / maer in de makinge alleen voor zoo veel als hy beurt boven het vierde-deel : maer is hem meer ofte minder als de waerde van het vierde-deel ghemaect / niet als een deel van de erfenisfe / maer als een sonderlinge gifte / zoo en is hy niet gehouden in de schulden nochte in de makingen : Ten ware de erfenisfe anderzins de lasten niet en konde draghen : want dan zoude hy * ter noot by de schuld-eisschers aen-gesproocken konnen werden / maer * hy de making-beurders oock in dien ghevalle alleen voor zoo veel hy boven 't vierde-deel zoude mogen hebben gheurt.

Maer indien den erfghenaem uit der hand niet en wil bytwillig de erfenisfe aengaen / maer hem rechtelick daer toe laet bedwingen / soo en sal hy 't vierde-deel niet trecken / maer den erfghenaem over de hand sal 't selve trecken in sijn plaetse : des sal den erfghenaem upt der hand bezijd zijn van alle lasten / ende alle eisschers soo van schulden als van makingen mogen afwijfen.

In 't vierde deel werden oock gereckent de ghenoten vruchten / uitghenomen ten aensien van kinderen van 't eerste lid.

Men houd oock dat dit vierde-deel / so wel als het vierde deel van de makinge / niet afghetrocken en sal werden als sulcs duidelick by de uiterste wille is verboden / mids dat sulcken verbod geen plaets en sal hebben ten aensien van de kinderen van 't eerste lid.

Hoewel dat nae beschreuen rechten kinderen ende andere * afromelingen genie

* L. In subdium.
* L. A legatarius.

* L. Descendentes.

genietende haer rechtelick gedeelte dit vierde-deel daer en boven niet en mogen eischen / soo werd nochtans by ons tot voordeel van de selve kinderen ghepleegt nae uitwijs der gezeide gheestelike Rechten / dat de kinderen eerst trecken haer rechtelick deel uit de heele erfenis / ende daer nae een vierde deel van het vorder / indien sy belast zijn de erfenis aen iemand over te geben dadelick ofte op tijd / sulcs dat de kinderen minder zijnde als vijf / trecken te samen de helft van de erfenis bij / sonder dat verbod van verbynding ofte andere belastinge daer over plaetse grijpt.

Verbod van verbynding mag niet gheschieden anders als tot voordeel van iemand die het goed verwacht / ende werd altyd streng gehouden na de woorden ende van het eene lid niet ghetrocken tot het andere / ende alwaer het selve gheselt voor eeuwig / soo en kan het ten uiterste niet vorder gaen als tot het vierde lid van het geslacht.

De woorden in een uiterste wille gestelt als dat de goederen niet en zullen moghen vervremd werden buiten het bloedt, werden in 't ghemeen verstaen verbintnisse ende erflatinge over de hand tot voordeel van de bloed-verwanten mede te byngen / zulcks dat van de selve goederen (uitgenomen 't rechtelike ende Trebelliaensche deel daer de selven plaets hebben) noch by handeling onder levende / noch by uiterste wille niet verbynd en mag werden : uitghenomen tot Amsterdam alwaer zulcke woorden verstaen werden alleen aen te wijzen hoe de goederen zullen gaen by versterf / dat is by gebreck van d' uiterste wille / ende voor zoo veel de selve by levende sijn niet en zijn verbynd. Verbod van verbynding gedaen by uiterste wille belast de goederen zulcks / dat die daer mede zijn ghebaet niet alleen opspraek hebben op de verbynder / maer oock aentael op het verbynde goed.

Iemand belast zijnde indien hy zonder kinderen sterft 't gunt van de erfenisfe zal overschieten aen een derde over te laten / mag niet meer daer uit behouden als een vierde-deel : ende heeft hy meer als de drie deelen verdaen / zoo mag hy ende sijn erfghenamen / ende ter noot oock de goederen die laetst zijn verbynd / daer vooren aen-gesproocken werden. Is oock schuldig des verzocht / ende by uiterste wille daer van niet bezijd zijnde / hier vooren zeecker te doen : doch by ghebrek tot morgen-gabe / ofte noodig huwelick goed / ofte tot verlossing van gebangenen / mag hy oock het vierde-deel verbynden.

Zoo wanneer iemand de lijfacht van de erfenisfe is gemaect / mids dat hy de selve aen een ander zal overgeven / zoo werd 't woord lijfacht oneigentlick genomen voor een bezwaerden eigendom.

EEN-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van het aengaen ende verlaten van erfenisfe.

Den opspraek van de ERFLATINGE genoeg hebbende verstaen / moeten wy komen tot HET GEVOLG 't welck is. HET * AEN- * L. Adia

GAEN VAN DE ERFENISSE.

Inleidinge tot de Hollandsche

Die erfgenaem is ghestelt behoef de erfenisse niet aen te gaen of hy en wil: maer hy mag de zelve verlaten: hy mag sijn beraed nemen: hy mag de zelve oock aengaen nae sijne ghesliefte: welverstaende dat van weghen de vrouwen/waeken ende anmondige kinderen/alszulcks hy de vaogden moet geschieden.

* L. Repudiatio.

* VERLATINGE moet gheschieden nae dat de erfenisse dooz de daad is verballen ende vooz het aengaen. Bestaet in 't gemoed 't welck dooz allerlei bequame teickenen kan uitgedrukt werden: maer een erfenisse eens zijnde verlaten mag daer nae niet aengebaert werden: niemand en mag oock de erfenisse vooz een deel verlaten ende vooz een deel aenbaerden.

* L. In deliberali.

Wie niet en verlaet nochte aenbaert heeft sijn * BERAED een jaer lang/ welck beraed hy oock binnen 's jaers sterbende overlaet aen sijne nakomelingen/magen ofte vrienden.

* AENGAEN ofte AENVAERDEN van de erfenisse bestaet oock in 't ghemoed: 't welck betuigt kan werden niet alleen dooz woorden/maer oock dooz wercken. Want wie erfgenaem zijnde gestelt/met goede onderscheide kennisse / of hy hy uiterste wille ofte hy versterf recht tot de erfenisse heeft bekomen / hem iet van de nagelate goederen onderwind / werd verstaen de erfenisse te aenbaerden; 't en waer hy verklaerde zulcks uit goedheid te doen/ ofte hy 't recht daer toe ware veroorloft.

De aenbaerding moet zuiverlick gheschieden zonder indien ofte byvoeging van tijd: in 't gheheel/ niet ten deele/ ende eens gedaen zijnde kan niet herbaen werden. Behoudens den minder-jarigen haer recht van herstelling/ingevalle sy bevonden werden verkoz te sijn. Dat wy zeggen in 't geheel heeft zulcke kracht/ dat oock die vooz een deel erfgenaem is ghestelt/ indien sijn mede-erfgenaem niet en kan ofte en mag erfgenaem sijn / dat zelve deel zoo wel als het sijne moet aenbaerden/ ofte 't een met het ander laten baren. Van waer meer erfghenamen sijn mag niemand hy de schuld-eisscher vozer aenghesproocken werden als vooz sijn deel / uitgenomen in * onsplit-bare schulden. Indien den maker vande uiterste wille vooz een tijd/niet altijd/ de deelinge onder de erfghenamen heeft verboden/zulcks moet nagekomen werden.

* L. Debitis individuis.

Wie de erfenisse heeft aengebaert is ghehouden in alle de schulden / oock boven 't vermoghen vande erfenisse: dooz dien des overledens goed ende 't sijne sijn vermengt/ende hy getreden is in de plaetse van den overleden.

* L. Beneficium inventarij.

Doch dit kan ontgaen werden dooz het * recht van BOEDELBE-SCHRIJVINGE: welck recht nu niet anders en werd gepleegt/dan nae dat daer toe pozlof van de Land-overheid is verkregen.

Van dit en werd hy ons niet vergunt zoo lang als daer iemand gebonden werd die hem * volkomentlick als erfgenaem wil dragen.

* B. Simplex.

Die 't oozlof heeft verkregghen moet binnen veertig daghen dooz een Deur-waerder ofte iemand anders daer toe zijnde * gemachtigt in bywezen van twee getuigen alle goederen tilbare ende ontilbare / met de inschulden doen beschrijven / daer nae de tilbare goederen doen schatten dooz luden haer des verstaende/geedigt ende gelast hy de wet van de plaetse daer het sterfhuys is gevallen/ende vooz de schattinge zeecher doen/dat hy de goederen wel zal bewaren/ende daer af den schuld-eisschers ende making-beurders betalen zoo dat behoort/vooz dat hy daer af iet zal aenbaerden/op straffe van gehouden te werden vooz volkomen erfghenaem / indien het gunt voozzeit is niet en ware onderhouden: ander

* B. Geauchoziseert.

Rechts-geleerdheid.

32

onder welck zeecher hy ofte sy zal magghen ghemieten de goederen van het sterfhuys. Ende mogghen des sterfhuys * klare schulden dooz de onklare niets opgehouden werden / maer betaelt onder goede zeecher van weder op te brengen 't gene de goederen niet dragen en kunnen / zonder te verwachten de uitkomst van de * gedingen hangende over onklare schulden.

* L. Liquida illiquida.

De hiezen van oozlof brengen mede * daginge van de schuld-eisschers vooz het gherechte van de plaetse des sterfhuyses / om aldaer onderzocht ende zoo zulcks bevonden werd te behooren * gestadet te werden: maer indien hier op langdurig geschil mochte vallen/ werd middeler-tijd een * bezoggher ghestelt/ om 't betwind te hebben van des sterfhuyses goederen.

* B. Processen.

* B. Citatio.

* B. Sententia.

* B. Curator.

't Gunt hier vooren van het vierde-deel den erfgenaem die niet overgeven belast is toe-komende is ghezeit / behoort mede tot het ghevoig: maer is om klaerheids wille hier vooren gestelt.

TWEE-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van makinge ende wat in makinge komt.

Wij hebben dan gezien het BESTAEN VAN DE UITERSTE WILLE aengaende haer voornaemste deel: laet ons zien het zelve ten aanzien van het andere deel / namentlick de MAKINGEN.

Want hoe wel dit een * aankomst is niet dienende om den heelen boedel te bekomen/kan nochtans alhier niet voozhy-ghegaen werden / om dat het recht van de erfenisse daer dooz werd gemindert / ende 't een zonder 't ander niet ten volle en kan werden begrepen.

* L. Titulus.

Wederom moet hier naghezien sijn den OORSPRONG ende HET GEVOLG.

Wat den OORSPRONG belangt wien men iet mag maken hy uiterste wille kan genaeg verstaen werden uit het gunt hier vooren is gezeit / alwaer wy gehandelt hebben wie hy uiterste wille iet mogen beuren.

Staet dan te zien WAT in makinge komt ende HOE WAT, dat is zoo wel VAN WAT AERD als WIE TOE-KOMENDE.

Belangende het eerste te weten den AERD DER ZAKEN daer en is niet van al dat onder menschen * wandelbaer is of het is de makinghe on-

* L. In commercio.

derworpen: Zelfs oock 't gunt toekomende is/als vruchten die noch te verwachte staet: Dooz eerst ENCKELE ZAKEN zoo LICAMELICHE als ONLICAMELICHE.

LICAMELICHE als zulcken huys/ zulk land. Alwaer oock het zelve met een * verkeerde naem ghenoeit / ofte anderzins dooz eenige onst.indigheid qualick beschreven: als of ick zeide 't land gelegen in sijn wyck / ende 't waer gelegen in Waeg-ambacht: ofte ick noemen 't erfgoed ende 't waer aengekocht / midt dat klaerlick blecke wat daer mede was gemeent.

* L. Palla demonstratio.

Ende

Ende indienmen niet en weet van twee zaken welke van beide ghemeent is om de duisterheid van de woorden / zoo mag den erfghenaem met het nuinste volstaen.

De jaeck nae 't maken verbeteret zijnde volgt den making-beurder : als of * B. Pularen. daer nae het huis met nieuwe * zuilen waer verciert.

Daer en teghen indien zules iet ware verargert ofte oock vergaen zonder toe-doen van den erfghenaem / ofte zonder dat hy in 't leveren nalatig ware geweest / zulcks zoude komen tot schade van den genen wien het was gemaect als genomen het gemaecte huis ware verhand / ofte zeecker ghenoemt paerd waer gestoven.

Dat meer is in zulcken gevalle zoude de making-beurder oock niet gerechtigt zijn tot het gunt alleen een ghevolg was van het gunt vergaen is / als den toom indien iemand het paerd met den toom ware gemaect.

Indien de zake den maker toe-komende ende by hem weg-gemaect ergens mede ware bezwaert / zoo moet onderscheid ghemaect werden of uit kracht van die bezwaernisse den eigendom zoude konnen werden verlozen / 't welck plaetse heeft in goederen die by wijze van pand-schap zijn onderzet / in welcken gevalle den erfghenaem het goed moet * vryen / ten waer anders waer gezet ; ende tusschen bezwaernissen daer zulcks niet uit en kan volghen / als onvryheden van erven / in welcken ghevalle den making-beurder hem moet te vrede houden met het gunt hem gemaect is / zoo goed ende quaet als het is.

ONLICHAMELICK : als de lijftocht van iet : eenigh gangpad : waer van hier nae in 't stuck van ghebreckelicken eigendom zal werden ghespoochen.

Hier onder zijn oock begrepen DADEN als ick wil dat mijn erfghenaem voor Arende dat huis zal opbouwen / of dat hy hem van die last zal bevryden.

In de makinge komen oock VEEL-BEGRIIPENDE ZAKEN : als IET GEHEELS.

By voorbeeld een * K U D D E , dat is een vergadering van 't samenweidende beesten. Indien de zelve vermeerdert ofte vermindert / zules komt tot daet ofte schade van dien wien 't goed gemaect is : ende alwaer daer maer een heeft overgebleven / zoo heeft de maeking plaets.

INBOEL is al het geheel van het tilbaer goed dat in een huis werd bevonden.

* HUISRAED is 't geheel van 't gunt eigentlick tot dienst van 't huis behoort. als hantken / stoelen / kassen.

* TOEBEHOORTE van LAND ende WONING is 't geheel van den bouw-tuig.

* LIIFTOEBEHOOREN is 't geheel van kleederen , nock mantels / heuicken / tabbaerds.

* KLEINNOOD 't geheel van goud , zilver , gesteepte ende dierghe-lijcke , daer mede 't lijf niet bedect maer verciert werd , alzoo genoemt om dat het is van kleine nood.

* ONDERHOUD is 't geheel begriipende , kost , kleederen ende huisvesting , 't welck duirt iemands leven lang , ende werd wat ruimer ofte engher genomen nae de gelegentheid van de gheen die 't maect ende die 't ghemaect was :

Maer * K O S T begriip alleen spijs ende dranck.

* L. Vidus.

GESLACHTELICKE ZAKEN komen oock in maekinghe / als booren.

Sulcr is oock GOUD ende ZILVER : waer onder gemunt geld niet verstaen werd begrepen te zijn / maer wel zilbere schotelen ende * d'isch-boorden / ten ware iemand daer en huten het tafel-goed waer gemaect. Want sonderlinge makinge ofte minder wijd-streckende werd altijd verstaen de wijder-streckende te verminderen.

* B. Calloze.

Tot het gheslachte behoort oock de * makinghe van keure : als van de keur uit de paerden / uit ringen / ende diergelijcke : In welcken ghevalle de making-beurder ofte oock na hem sijn nakomeling mag kiezen het alderbeste : maer de keur eens ghedaen zijnde mag niet herdaen werden : 't staet oock den erfghenaem vry te verzoeken dat tijd daer toe gestelt mag werden : Ende zoo meer hiden de keure waer gemaect die 't niet eensch en konden werden / sulck gheschil moet door lotinge geflist werden.

* L. Legatum optionis.

Maer indien iemand iet ware gemaect onder den naem van een geslacht sonder vermaen van keure / als by voorbeeld een paerd / een huis / een schip so soude in dese landen / daerme ziet op de wille van den maker / verstaen worden / indien sulcs als gemaect is waere in des makers boedel / dat den making-beurder de keure soude hebben : zo het in den boedel niet en waer / ofte oock dat het iet waer bestaede in maet ofte gewichte sonder naerder uitdruckinge / als ee zack kore / dat als dan den erfghenaem zules machte bekomen waer het hem geliefde maer dat in alle gevalle den erfghenaem niet en soude moge volstaen / met het sijnste te gheven : dat oock den making-beurder het beste niet en soude mogen kiezen / ten waer daer maer twee stucks van dat geslachte in de boedel en wierde bevonden.

Laet ons nu sien WIEN het kan TOEBEHOREN dat aen iemand gemaect werd.

Door eerst aen den maker van de uiterste wille : want sijn eigen goed mag hy weg-maken / ende niet alleen dat hem toe-behoort in walle ofte ghebreckelicks eigendom / maer oock als inschuld.

Dit heeft plaets alwaert dat den maker by onkunde gemeent had dat het gunt hy maecte den maeking-beurder ofte iemand anders toe-quam.

Iemand mag oock sijn * schuld-plichtige maken den schuld / dat is dat hy daer van eewelick sal zijn * bevyid ofte hem oock gunnen vryheid om binnen seckeren tijd niet aengesproocken te mogen werden.

* L. Debitori.
* L. Legatum liberationis.

Ten tweede mag iemand weg-maken 't gunt sijn erfghenaem toe-behoort : want den erfghenaem is gehouden sijn voorzaets wille gestand te doen : 't zy dat den willer heeft geweten dat sulcs den erfghenaem toe-behoort ofte niet.

Maer iemand te maecten een jaeck die hem selve toebehoort dien sy gemaert werd / is onnut / zulcks oock dat of hy / dien de zake ghemaect is / de zelve daer nae verzyemde / even wel hy tot de jaecke nochte tot de waerde van dien gheen recht en zoude hebben.

Overzules is 't oock onnut dat een schuld-plichtige sijnen schuld-eisscher de schuld maect / ten waer de maeking in tijd / plaets / wijze ofte andere ghelegentheid / ten tijde van 't maken des uiterste willes enig voordeel konde geven / 't welck de onsponekelicke schuld sulcs niet mede en bracht.

Ten derde mag iemand maken dat noch den maker nochte erfghenaem toe en komt : ofte daer de selve maer enig deel aen en hebben.

A

't Welcke

Inleidinge tot de Hollandsche

t Welck plaets heeft indien den making-beurder kan bewijzen dat den maker van den uiterste wille heeft gheweeten dat de saeck sijne niet en was: want anderling werd eer geloof dat het dooz misverstand is geschied:

Ende by misverstand gheschied zijnde is de makinge krachteloos: ten waer uit groote teechenen blecke dat of schoon de maker gheweeten hadde de saecke een ander toe te komen/hy even wel niet naghelaten soude hebben daer van hy uiterste wille het selve bevel te doen.

Als nu blijkt dat den maker zulcks heeft geweten/indien den making-beurder nae den dag van de uiterste wille de selve saeck in eigendom berwerft uit eenige * lastige aenkomste / als koop / soo mag hy uit kracht van de uiterste wille van de erfgenamen/ de waerde eiffchen / t en waer uit schijnelicke redenen blecke dat sijn meeninge waer geweest afstand te doen vande makinge: maer in dien hy de saecke bekomen heeft buiten last / als by gifte / soo en mag hy noch de sake noch de waerde uit de uiterste wille niet eiffchen / ende daerom dien iet ghemact is by twee uiterste willen doet wel dat hy eerst uit de eene ziet te bekomen de * waerde. Want dan kan hy noch uit de andere uiterste wille de sake bekomen. Maer de sake buiten last eens bekomen hebbende / zoo en heeft hy tot de waerde geen spreeken.

Dan zaken die den making-beurder niet en vermag te beheeren (gelijk van ouds de Gheestelike huizen gheen gronden mochten bezitten) en is men geen waerde schuldig. Maer zaerken die in haer selven beheerbaer sijn/ al is 't dat de beheeringe daer van den erfghenaem is verboden/ moeten ghelevert ofte de waerde daer van betaelt werden: dan van zaken die de gemeene handelingen niet en sijn onderworpen/ als kercken/ stadhuizen ende diergelijcken/ is de gheele makinge krachteloos.

Hoe wel dat in 't gemeen al 't gunt hy uiterste wille werd gemaect den erfghenaem afgaet ofte 't sijnen laste komt/ zoo heeft nochtans sulcs gheen plaetse indien den wille iemand iet makende den selve uitdrukelick heeft belast wederom aen een derde iet te laten volgen ofte uit te reicken / ofte andersins te doen genieten. Want den erfghenaem blijft als dan daer van onbezwaert: ende den eersten making-beurder mag kiezen of hy de haet wil hebben met de schade ofte heiders outslagen sijn. Want diemen goed by uiterste wille/die magmen noch ontgoeden.

DRIE-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Hoe makinge geschied, ende 't gevolg van dien.

Onderzocht hebbende wat in makinghe komt/laet ons zien H O E de selve geschied.

Makinge dan geschieden op allerlei wijzen die bequaem sijn om iemands meening uit te drucken.

't Sp by bevel / ofte by versoek aen den erfghenaem / ofte datmen zeit hem sulcs te vertrouwen / onder alle welke wijzen van spreeken by ons gheen onderscheid en is.

Daer

Rechts-geleerdheid.

34

Daer en is oock niet aen ghelegen in wat plaets van de uiterste wille sulcs geschiede vooz/na/ ofte in 't midden.

Men kan oock veele zaken maken aen een mensch / ende aen twee ofte meer menschen eene saeck; dan of in sulcken gevalle de een niet wissende ofte niet komende gheweten uit de maeking / 't gunt gemaect is in 't gheheel komt aen den ander / ofte ten deese blijft aen den erfghenaem / werd by ons niet soo seer na de scherpsumigheden die daer op loopen / als nae de waerschijnelicke zin van den oberleden / inghezien zijnde niet alleen de woozden ende de waerde van de saeck / maer oock de gelegentheid zoo van den oberleden als van den ghenen die de saecke gemaect is/afgenomen.

Men kan oock by de makinghe voegen een * waerom / een * indien / ende een * op dat: tusschen alle welcken merckelick onderscheid is.

Het waerom, schoon niet warachtig zijnde/ breekt de makinge niet: als of ick seide / Wouter maeck ick honderd gulden om dat hy my in mijne ziecke heeft bygestaen: want of sulcs schoon niet en waer/zo blijft even wel de makinge.

Maer het indien of het op dat onthreekende/ zo is de makinge krachteloos.

Het indien: als of ick zeide ick maecke Lieven mijnen besten ring indien hy komt wonen te Delft: Ten waer dat het stond by den erfghenaem/ ofte die vooz

den welcken/ ofte ten opzien vanden welcken zulck indien daer by is geboegt/ ofte dat het indie by de wette waer verbode. Geen tyd by 't indie gestelt zijnde/ mag het selve 't alle tijde by de making-beurder werde volbracht en de makinge

genote: maer doet hy 't in sijn leven niet zo en heeft sijn erfghenaem geen recht.

Daer 't oock dat het indien bestond in iet nae te laten / zoo mag den making-beurder de makinge terstond eiffchen / stellende zeecker dat hy zulcks niet doen

en zal: als of ick Joys iet maeckte indien hy noit in Oost-Indien en reist: daer en teghen mag een making-beurder zeecker eiffchen van de erfghenaem

van wege een makinge waer van het indien ofte den dag niet en is verscheene.

't Op dat: als of ick zeide ick maeck Bartel duizend gulden op dat hy my een graf doe maecken: deze makinghe mag terstond gheesicht worden / onder

zeecker van zulcks te zullen doen als de uiterste wille zeit.

Alwaer oock iet ghemact * by wijsse van boete / als of ick seide indien mijn erfghenaem gaet wonen buiten Holland zoo wil ick dat hy aen den Armen

sal geven honderd pond groot / zulcs zoude krachtig sijn.

Aengaende den tyd/ heeft oock den maecker sijn wyjsheid / want hy kan daer by stellen een seckeren dag / als in den Oest-maend van 't jaer sesshien-hon-

dert ende twintig/ ofte een onseckeren dag / als zoo wanneer mijn oudste zoon zal komen te sterben: welcken onseckeren dag sulcs wijghende een indien

begrijpt/ te weeten indien de making-beurder langer leeft: want sterft hy eer/ sijn erfghenaem en soude daer van niet genieten.

't Gunt iemand gemaect is op verscheide daegen / als te betalen in * drie

jaeren / daer van moet 't einde van pder jaer een deel betaelt werden / als pder jaer een derde-deel: Ende zodanighen making/ den making-beurder binne

tijds sterbende/ komt op sijn erfghenaem. Maer 't gunt iemand * jaerlichsch is gemaect/ als jaerlichsch hondert gulden/ werd als zeeckere schuld gereeckent

van den eersten dag af van 't jaer/ ende kan oversulcs 't inkomen van dat jaer/ indien den maeking-beurder daer binnen komt te sterben / overgaen aen sijn

erfghenaem.

* L. Causa.
* L. Condicio.
* L. Modus.

* L. Titulo
oneroso.

* L. Afirmacionem.

* L. Pone pomin.

* L. Tribus annis.

* L. Annua.

Inleidinge tot de Hollandsche

Den oorsprong van de MAKINGE hier uit genoeg verstaende laet ons komen tot het GEVOLG.

't Welck moet aengezien werden tot voordeel VAN DE MAKING-BEURDER ende tot voordeel VAN DEN ERFGENAEM.

Door den MAKING-BEURDER is het ghevolg eerst / dat hy heeft opswaect op den erfgenaem om 't gemaecte te voldoen.

Ten tweede dat hy heeft aentael aen 't gunt hem gemaect is/indien het heeft toe-gekomen den maker: nochtans den making-beurder mag uit eigen macht het bezit niet aenbaerden/maer moet den erfgenaem daerom aensprecken / ten waer hy uiterste wille hem aenbaerdens recht waer vergunt.

Ten derde dat hy heeft * recht van onderpand op 't goed van de erfnisse/wel verstaende als de schulden zijn voldoen: doch dit recht van onderpand kan hy uiterste wille benomen werden.

Tot voordeel van den ERFGENAEM is het ghevolg/ dat hy vermogt van alle makingen staende 't sijnen laste nae eden-redenheid zoo veel af te trekken/dat hy behoude hoven de schulden van den overleden ende de lijk-schulden het vierde-deel van den boedel ofte van het deel vanden boedel waer in hy erfgenaem is gestelt / de waerde van den boedel gereckent zijnde zulchs die was ten sterfdage: 't gunt den overledē den erfgenaem schuldig mochte zijn geweest mede gereckent als schuld: welck vierde-deel is ingevoert te komen door de falcidische wet. Doch zules en heeft geē plaats indien hy de uiterste wille de afstrecking van dit vierde-deel uitschielick is verboden: Gelijck mede buiten zodanigen verbod de making aen Gods-huizen ofte Armen gedaen daer van bij zijn: als oock de goederen die zoo gemaect zijn dat sy niet verbeend en mogen werden. Een erfgenaem oock nalatig zijnde de wille van den overleden te voldoen/ofte verzuimende beschijsybinge te doen/verliest dit recht.

VIER-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Hoe de uiterste wille vergaen, in 't geheel of ten deele.

HET BESTAEN VAN EEN VOLKOMEN UITERSTE WILLE zijnde tot hier toe ingezien/ moeten wy komen tot het VERGAEN.

De volkomen uiterste wille VERGAET IN HAER GEHEEL ende in haer DEELEN.

IN HAER GEHEEL vergaet de volkomen uiterste wille VOOR HET BESTAEN, NAE HET BESTAEN.

VOOR HET BESTAEN indien het ghemaect is by een die nae rechten daer toe was onbeguaem.

Ofte indien niet alles in de wijze van doen is waer-genomen dat de rechten vereiffchen:

Ofte indien niemand daer by nutter hand erfgenaem is gestelt.

Maer jegens deze twee laetste ghebrecken werd gemeenelick dit behulp gebuickt/darmen doet stellen in de uiterste wille / * zoo de selve geen kracht en kan hebben als volkomen uiterste wille / dat sy dan krachtig sy als onvolko-

* L. Tushypo-
theez.

* L. Clausula
codicillaris.

Rechts-geleerdheid.

35

men: welke woorden oock de erflatinge uit der hand/ zoo die om eenige redenen niet en mochte bestaen/ treckt tot een erflatinge ober de hand/ als de rechtelike erfgenamen daer mede belastende. Anderzints zoo dit behulp niet en ware gebuickt zoo en zoude de uiterste wille als volkomen niet bestaen om de gebrekelichheid die daer in werd behouden / nochte als onvolkomen om dat de meeninge niet en was geweest een onvolkomen uiterste wille te maken.

Daer is noch een middel waer door ghemaect werd dat de uiterste wille vergaen eer sy bestaen: namentlick indien een voozgaende volkomen uiterste wille mede-brenge * een hernuiginge / dat den maker niet en wil dat de uiterste wille nae dien tijd by hem te maken zullen bestaen: waer door den maker wel hem selve de macht niet en beneemt om van wil te veranderen (want dat en laten de rechten niet toe) alwaer 't oock dat iemand hem selve een straffe opleide indien hy daer nae een uiterste wille maecte: maer geeft te bedencken dat de gebolgde uiterste wille hem door dwang ofte ontzich is afgeperst / ende overzulchs geen teicken en is van sijne wille. Daerom die daer nae krachtelick uiterste wille zoude begeren te maken / zoude de betuiginge ghestelt in de eerste uiterste wille by de laetste dienen te vermanen ende te vernietigen: doch 't verloop van thien jaeren nae 't maecken van de eerste uiterste wille / 't maecken van de tweede vooz de Overheid / ende dierghelijcke teickenen werden mede gehouden zodanige betuiginge te vernietigen.

NAE HET BESTAEN, VERGAET een volkomen uiterste wille door een later uiterste wille rechtelick gemaect ende voltrocken.

Wy zeggen rechtelick gemaect: want het zeggen alleen van iemand dat hy niet en begeert dat zulchs stand zal grijpen is niet genoeg.

Wy zeggen oock voltrocken: want zoo lang het tweede niet en is voltrocken blijft het eerste. Ende dit kan zijn alwaer 't dat maer iemand by het tweede erfgenaem waer gestelt in een stuck goeds / want dat en maect gheen uiterste wille krachteloos. Maer waer daer by gezeit dat evenwel de eerste uiterste wille hare kracht zoude hebben / zoo zoude de voozgaende volkomen uiterste wille behouden de kracht van een onvolkomen / ende overzulchs zoude de eerst-gestelde erfgenamen zijn erfgenamen ober de hand.

Genamen oock dat uit de tweede niemand en wilde erfgenaem zijn / evenwel alsoo de selve eens voltrocken zijnde hare nodighe deelen heeft ghehad / zoude de eerste krachteloos blijven.

Hier op vallen eenige uitnemingen:

Indien iemand vooz 't gerechte ofte vooz drie getuigen hadde gezeit dat hy niet en wilde dat sijne ghemaecte uiterste wille krachtich zoude zijn/ende daer en hoven tien jaer nae 't maecken van de uiterste wille waer verlopen/ zulchs zoude genoeg zijn om de gemaecte uiterste wille te doen vergaen:

't Selve zoude zijn indien iemand sijne uiterste wille schriftelick ghemaect met vooz-raed hadde deursned:

Ofte indien iemand / vooz zoo veel ghetuighen als tot een uiterste wille nae rechten genoeg zijn/gezeit hadde sijne goedere te willen late gaen nae versterf:

Als oock indien iemand by de eerste uiterste wille vrienden tot erfgenaem hebbende ghestelt/by de tweede (nuda hebbende zoo veel getuigen als tot een onvolkomen uiterste wille werden vereiffcht) die hadde ghestelt die van rechts wegen moften erven.

* L. Clausula
detrogatoria.

Een uiterste wille des vader^s onder sijne kinderen / met sijn hand gheschre-
ven ende gheteykent / kan tot naedeel van de zelve kinderen niet vernietigt
werden dan dooz een later uiterste wille / gemaect in zulcker boeghen als alle
anderen haer uiterste wille moeten maecten / ende niet vermaen dat zulck^s ge-
schied om de hoorzige te vernietigen.

Een uiterste wille die bestaen heeft vergaet oock als een die alleen erfghen-
naem is gestelt niet en wil ofte en mag erfgenaem zijn. Wy zeggen een alleen:
want indien sijn mede-gestelde erfghenaem mag ende wil zijn / zoo groeit des^s
eens deel den anderen aen. Maer indien geen van alle wil ende mag / zoo ver-
gaet insgelijck^s de uiterste wille.

TEN DEELE VERGAET de volkomen uiterste wille in deze
landen indien iemand is onterft / ofte iet anders^s by uiterste wille bevolen uit
haet van de gheschillen over den Godsdienst in deze landen gherezen / ofte
over het oozlog ende ^{*}t gunt daer toe oorzaeck heeft gegeven/volgens^s de wede
van Gent ende het ^{*}Bestand-verdrag.

* B. Tractact
van Treves.

De uiterste wille vergaet oock alleen zoo veel de erfclating aengaet/wanneer
kinderen ofte ouders/ ingevalle de zelve bekent behoord^e geweest te zijn (waer
van hier vooren is ghespoooken) niet en zijn ghekent ofte gheen wettelike
oorzaecken van ontervinghe byghebracht. ^t Selve heeft oock plaets als voo-
ren ghezeit is wanneer broeders^s ofte zusters^s onterft ende een erloos mensch
erfghenaem is gestelt. Dan waren eenighe oorzaken daer by ghenoeit die
nae rechten mochten bestaen / maer den onterfde wilde zegghen die oorzaken
onwachtig te zijn / zoo bestaet de uiterste wille / doch kan op ^t aenghouden
van die daer dooz verkozt is binnen vijf jaeren verbroomen werden : maer
indien by zelve gheen vooz-bereidinge daer toe en heeft ghedaen in sijn leven/
zoo en mag sijn erfgenaem dat recht niet gebruiken.

* L. Incapaci-
bus.

Alle ^t gunt gemaect is aen luiden ^{*} die dooz de wetten zulck^s niet beuren
en mochten / indien ^t opentlick is geschied werd gehouden vooz niet gemaect:
maer is ^t heimelick/zoo verbaht het aen de Graeflickheid.

* B. Bandy-
ten.

Dan oud^s in dese landen is verstaen dat het gunt gelaten is luiden haer by
de viand houdende/ ofte ghemaect aen ^{*} woestballingen niet en werd gehouden
als niet ghelaten ofte gemaect / gelijk de Roomsche rechten mede-bzengen/
maer de Graeflickheid konnt in haer stede.

* B. Memo-
rie.

^t Selve geschied nae de Roomsche rechten zoo wanneer iemand dien iet
was gelaten ofte gemaect bevonden werd oorzaeck ghegheven te hebben tot
des overledens dood/ ofte verzuimt te ontdekken die d'oorzaeck zijn / die de ui-
terste wille onwaerdelick tegenspreect/ ofte de ^{*} gedachtenisse van den overle-
den lastich valt / die nae de makinghe met den maker dood-viandschap heeft
gehoert/ ofte sijn huisvrouwve gheschied/ die de erfenis^s berooft/ die van iemands^s
erfenisse geduirende des zelf^s leven met een derde handelt. Doch de Graef-
lickheid en heeft geen recht indien eenighe onschuldighen ten tweede lode onder
haer als erfgenaem zijn gestelt / ofte op d' erfenis^s ofte het gemaecte belast zijn
iemand anders^s over te doen : want zodanighe onschuldighen gaen vooz de
Graeflickheid.

Zoo wanneer een meerder-jarige erfgenaem ghestelt by uiterste wille een
jaer lang nae rechtelike vermaning naelaet de makinge te voldoen / zoo werd
de erfenis^s aengeboden eerst den erfgenamen uit der hand van volgende leden
die

die onder hem gestelt zijn : ten tweede by gebreecke van dien de mede-erfghen-
namen ; ten derde de erfghenamen over de hand ; ten vierde de making-beur-
ders ; ten vijfde de erfghenamen by versterf : ende by ghebreecke van dese allen
aen de Land-overheid : alles met laste van de making te voldoen / welver-
staende zoo de eerst-ghestelde erfghenamen ouders^s ofte kinders^s zijn dat sy be-
houden haer rechtelick deel.

Maeking^e in ^t byzonder vergaen oock / wanneer de zelve nae ^t maecten
by den maecker zijn ^{*} ontmaeckt uitdruckelick ofte stil-zwijgende.

* L. Ademp^a.

UITDRUCKELICK, indien by de zelve ofte later uiterste wille / al-
waer die maer onvolkomen / werd ontzeit dat te vooren was ghezeit : ofte dat
het zelve dat iemand was gemaect werd ghemaect een ander / met vermaen
van de voozgaende makinge ; het uit doen in het geschijfte heeft de zelve kracht/
als oock verklaringe vooz twee getuigen.

STILZWIIGENDE, dooz ^t ontstaen van zware viandschap : als
oock indien de maker het ghemaecte by levende lijve weg-ghieft / ofte buiten
nood verkoopt: maer niet zoo by ^t zelve stelt tot onderpaend: Alle ^t welke ten
weder-zijde plaets heeft / ten waer uit eenighe teichenen de wil van de maker
naerder konde werden afgenomen.

De dood van de ghene die iet is ghemaect vooz des maekers^s overlijden/
ofte eer het indien ofte den ghestemden dag verbaht / doet oock de makinghe
vergaen.

VIIF-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van onvolkomen uiterste wille.

Gehandelt hebbende van volkomen uiterste wille / moeten wy komen tot
GDE ONVOLKOMEN.

Deze BESTAEN IN ^t GEHEEL nae de Roomsche rechten (nitteri
^t gunt hier vooren is gezeit in ^t gemeen van allerlei uiterste wille) daer in dat
de zelve konnen gheschieden schriftelick ofte mondeling / ende dat daer toe vijf
ghetuighen ghenoeg ende oock noodig zijn/ mans^s ofte wijfs / versocht ofte on-
versocht.

By ons^s werden de selve meest gemaect vooz twee van ^t gerechte ende den
gerecht-schijver/ ofte een beamp^t-schijver ende twee getuigen.

Men kan onvolkomen uiterste wille maken ten selven tijde als men een
volkomen maect / ofte eenigen tijd vooz de volkomen / ofte nae de volkomen:
oock als men gantsch geen volkomen en wil maken / maer de rechtelike erf-
genaem ergens mede belaste: men kan oock meer maken als een / ^t welck in
een volkomen uiterste wille niet en mag bestaen.

Wat de DEELLEN belangt / erfenis^s uit de hand en kan men hier by niet
laten / nochte in ^t eerste lid nochte in noydere leden ; nochte sijne kinderen
onterven/ nochte een indien voegen/ by de erfgenaem die alrede is gestelt.

Maer over de hand kunnen erfenis^s hier dooz laten/ belastende de gestelde
ofte rechtelike erfgenaem.

Maer

Inleidinge tot de Hollandsche

Maer meest dienen de onvolkomen uiterste wille tot makingen: Ende in dese twee zaken schillen de onvolkomen uiterste wille niet van de volkomenen / sulcs dat al wat hier vooren is gezeyt van erflatinge uit de hand ofte makingen hier moet gehouden werden vooz verhaelt.

DE ONVOLKOMEN WILLEN VERGAEN in haer gheheel ende deel sulcs als de VOLKOMEN / uitgezeit dat gebreck van erflatinge uit der hand hier geen plaats en heeft / alsoo 't selve by onvolkomen uiterste wille niet en kan geschieden / ende dat by later uiterste wille volkomen ofte mede onvolkomen / de voozgaende onvolkomen noit verstaen en werd vernietigt te zyn ten waer duidelick blecke de meening sulcs geweest te zyn.

SES-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van versterf.

VAn erfensse by uiterste wille hebben wy dus langh gehandelt: maeten nu sycken van erfensse by versterf.

Versterf is een aankomste van erfensse buiten uiterste wille.

Buiten uiterste wille kan de erfensse aankomen / 't zy dat daer geen uiterste wille en is gemaect / 't zy dat die is vergaen / ofte vooz het 't bestaen vooz een wesentlick gebreck / ofte nae 't bestaen in 't geheel / ofte immers vooz soo veel de erflatinge aengaet / als vooz onrechtmatighe onterving van de kinderen / ofte om dat niemand de erfensse en heeft aenghaert.

Maer alwaer 't dat van veele gestelde Erfgenaemen maer een de erfensse aenvaerde / sulcs waer ghenoech om 't versterf witten te sluiten: want der andere deelen hem zouden aengroepen.

Dan indien de vyanden die by versterf zouden hebben gheerft by de uiterste wille / namentlick ofte stil / wijgende / ware gekent / zoo zouden de selve vyanden verstaen werden te komen niet by versterf / maer uit kracht van de uiterste wille.

VERSTERF by ons werd anders ghericht ten aenzien van LEEN-GOEDEREN anders ten aenzien van ALLERLEI ANDERE GOEDEREN. Van der Leen-goederen versterf zal in 't Leen-recht gehandelt werden / zulcs dat al 't gunt wy hier zullen sprecken zal moeten verstaen werden niet uitsluitinghe van 't leen-goed / als zijnde een erfensse alleen afgescheiden van de andere erfensse.

VERSTERF dan ten aenzien VAN ALLE * ONLEENGOEDEREN is anders ten aenzien van WETTIG-GEBORENEN die komen te overliden / anders ten aenzien van ONWETTIG-GEBORENEN.

Ten aenzien van WETTIG-GEBORENEN die BEMAEGT zyn anders als ten aenzien van de ONBEMAEGDEN.

BEMAEGDEN in dit stuck werden ghenoecht die wagen, dat is bloed-verwanten, nalaten binnen de leden die erven mogen.

DER

Rechts-geleerdheid.

37

DER BEMAEGDEN VERSTERF gaet by ons NAE UITWIIZINGE VAN 't LAND-RECHT ofte by VERKIEZINGE VAN 't LAND-RECHT.

NAE UITWIIZINGE VAN 't LAND-RECHT daer gheen verkiezing en is geschied: welke verkiezing hoe geschieden mag hier nae gezeyt zal werden.

Ende alsoo in de landen van Holland ende West-Overijssel 't Land-recht de versterven aengaende van ouds zeer ongelijck is geweest / ende alstreck niet tot volle gelijckheid en is gebracht / zoo werd ten aenzien van tilbare goederen gevolgt 't recht van de plaats daer het sterfhuys is gevallen: maer ten aenzien van ontilbaer goed / 't recht van de plaetse daer 't selve is leggende.

ZEVEN-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van maegtalen.

DAn eermen het Land-recht kan verstaen moeten eerst de maegtalen wel zyn begrepen.

MAEGSCHAP dan is driehand: *OPGAENDE, *NEDERGAENDE, ende *ZIIDELING.

OPGAENDE MAGEN zyn in mijn aenzien die my ofte mijne teelers gereelt hebben.

NEDERGAENDE die van my ofte mijne teelingen geteelt zyn.

ZIIDMAGEN die met my afgekomen zyn van een ofte meer gemeene teelers ofte teelers teelers.

Met her woord my verstaen ick nu wie het is van wiens versterf werd ghehandelt.

DE OPGAENDE MAEGSCHAP begint aen 't eerste lid: zoo doet oock de nedergaende: maer de zijd-maegschap begint eerst aen het tweede lid / om dat sy haer wortel moet nemen uit een ander als van wiens versterf werd gehandelt: Gelijck des broeders maegschap de wortel neemt uit vader ofte moeder ofte beide: des nooms uit de groote-vader ofte groote-moeder ende zoo voort.

In 't eerste lid opgaende maegschap zyn vader ende moeder.

In 't eerste lid nedergaende maegschap zyn zonen ende dochters.

In 't tweede lid opgaende maegschap zyn twee *grotevaders ende twee *grote-moeders te weten van 's vaders ende van 's moeders zijde: waer uit de naem komt van de vier-bierendeelen.

In 't tweede lid nedergaende maegschap zyn *kinds-kinderen / dat is zoons / zonen / zoons dochters / dochters zonen / dochters dochters / alle welke men hier te lande plag Enckels te noemen.

In 't tweede lid des zijd-maegschaps zyn broeders ende zusters zoo van *vollen bedde / dat is die van eene vader ende moeder komen / als van halven bedde / dat is die wel komen *van eene vader / maer niet van eene moeder / ofte wel van *eene moeder / maer niet van eene vader.

¶

In het

* B. Wicem-
tan.
* B. Besent
deuten.
* B. Collet-
ralen.

* L. Avia.

* L. Nepotes,
nepos.

* L. Fratres
germani.

* I. Confan
guine.

* L. Vterjal.

* B. Allobin-
ic.

Inleidinge tot de Hollandsche

- * L. Proavi, proavia.
- * L. Pronepotes, proneptes.
- * L. Fratrum & sororum filij.
- * L. Patruj, avunculi, amita, matertera.
- * L. Abavi, abavia.
- * L. Abnepotes, abnepotes.
- * L. Fratrum & sororum nepotes & neptes.
- * L. Propatruj, proavunculi, proamita, promatertera.
- * L. Patrucles, amirini, consobrini.
- * L. Atavi, atavia.
- * L. Atnepotes, atnepotes.
- * L. Fratrum & sororum pronepotes & proneptes.
- * L. Majores patruj, avunculi, amita, matertera.
- * L. Patruclij, amittinorum, consobrinatorij filij & filia.
- * L. Propatruorum, proavunculorij, proamitarum, promaterterarum filij & filia.
- * L. Tritavi, tritavia.
- * L. Trinepotes, trinepotes.
- * L. Fratrum sororum abnepotes, abnepotes.
- * L. Patruj, avunculi maximi, amita, matertera maxima.
- * L. Majorum patruorum, avunculorum, amitarum, materterarum filij & filia.
- * L. Propatruorum, pro avunculorum, proamitarum, promaterterarum nepotes, neptes.
- * L. Propiores, iobrijo.

In het derde lid opgaende maegschaps zijn vier * over-groote-vaders/ anderzints Vnen/ende vier over-groote moeders.

In het derde lid neder-gaende maegschaps zijn * achter 's kinds-kinderen zoo van zoonen als van dochters gekomen.

In het derde lid des zijd-maegschaps zijn * mijns broeders ofte zusters kinderen. In 't selve lid zijn * oomen ende moepen zoo van 's vaders als van 's moeders weghen/ ende 't zij de selve de vader ofte moeder bestaen van volle ofte van half bloed.

In het vierde lid opgaende maegschaps zijn * oud-over-groote-vaders anderzints Oberanen/ende oud-over-groote-moeders van pder acht.

In het vierde lid neder-gaende maegschaps zijn * nae-achter- 's kinds-kinderen.

In het vierde lid des zijd-maegschaps zijn mijns * broeders ofte zusters kinds-kinderen; in 't selve lid zijn * oud-oomen ende oude-moepen/ dat is onzer groote-vader ofte groote-moeder broeders ende zusters: In het selve lid zijn oock mijns * ooms ofte moeps kinderen/ de welken by ons in 't ghemeen nevens de broeders zijd-maghen neven ende nichten werden gheuoemt: maer om dat kinderen van twee zusters malkanderen in dit gelid bestaen/ en de oude Duitschen meer wercks plagen te maechen van maegschap komende door vrouwen/als vaster gaende/ (gelijck Caritas getuigt) zo werde de neven ende nichten van dit lid allegader malkanders zusterlingen genoemt.

In het vijfde lid opgaende maegschaps zijn * bet-oud-over-groote-vaders anderzints oud-oberanen ende bet-oud-over-groote-moeders/ vders zestien.

In het vijfde lid dalende maegschaps zijn * bet-nae-achter- 's kinds-kinderen.

In het vijfde lid des zijd-maegschaps zijn mijns * broeders ende zusters achter 's kinds-kinderen: In 't selve lid zijn * over oud-oomen ende over-oude moepen/ dat is der overgroote vaders ofte over-groote moeders broeders ende zusters. In het selve lid zijn noch * de kinderen mijner zusterlinghen/ zulcks het selve woord in 't ruim werd ghenomen/ als oock * de kinderen mijner oud-oomen ende oude moepen.

In het zesste lid opgaende maegschap zijn * meer-bet-oud-over-groote-vaders anderzints bet-oud-oberanen/ ende meer-bet-oud-over-groote-moeders/ vders twee ende dertig.

In het zesste lid neder-gaende maegschaps zijn * meer-bet-nae-achter- 's kinds-kinderen.

In het zesste lid des zijd-maegschaps zijn mijns * broeders ende zusters nae achter 's kinds-kinderen:

Noch mijne * bet-over-oud-oomen ende bet-over-oude moepen/ dat is de broeders ende zusters mijner oud-over-groote-vaders ende oud-over-groote-moeders: Noch de kinderen mijner * over-oud-oomen ende over-oude-moepen: noch * de kinds-kinderen van mijne oud-oomen ende oude-moepen: ende noch daer en boven * de kinds-kinderen mijner zusterlinghen zulcks het selve woord hier vooren op 't ruimste is ghenomen/ ende mijns vaders ofte moeders zusterlings-kinderen die by ons gheuoemt worden achter zusters-kinderen.

Ende

Rechts-gelcerdheid.

Ende soo soude men voort kommen gaen als 't nood ware / elke ghehoorte maechende een nieuw lid/ende 't getal 't elcken-mael vermenigvuldigende: want als men soude willen al die mans ofte wijven sijn onderscheiden namen gheven van maegschap/ ende van ghelijcke onderscheiden die van mans ofte wijfs sijn gekomen in opgaende dalende ende zijd-maegschap/ soo soudemen bevinden dat in het eerste lid zijn vier namen/ in het tweede twee/ in het derde twee ende dertig/ in het vierde tachtig/ in het vijfde honderd ende twee en tnegentig: In het zesste vier honderd acht ende veertig.

MAGEN in 't stuck van versterf werden genomen die in echt ende uit echten zijn ghehoort/ uitgezeit dat SPEEL-KINDEREN oft die uit SPEEL-KINDEREN zijn ghekomen des overledens goed by versterf maghen erven in 't geheel ofte deel/ vooz soo veel sy den overleden bestaen dooz onechte teelinge van een wijf; ende niet van een man. Want ten aensien van de moeders sijn onechte kinderen soo veel als echten/ ten waer de kinderen waren overwommen/ alsoo de selve ende hare af-komelingen dooz versterf niet en mogen erven.

ACHT-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van Aesdoms recht ende Schependoms-recht, ende verandering daer in gevallen.

Alzo een yder man by ons spreckende van versterf in de mond heeft het Aesdoms-recht ende het Schependoms-recht/ maer den rechten oorspronck der selver waerden met den grond van dien aen weinighen is bekent/ sal nodig sijn daer van tot onderestinge iet te spreken.

De landen van Holland ende West-Flisland/ niet van ouds een landschap zijnde gheweest/maer metter tijd uit veele stucken by oorlog/ overkomsten/ opdrachten ende andersins/ tot een zijnde vergadert/ hebben in veele zaken ende namentlick in 't stuck van versterf van ouds niet konnen gebracht werden tot eenparig recht/ zijnde yder ghedeelte seer gheneghen om te blijven by sijn oude gewoonte/ veel-tijds oock ghemeen zijnde met de aenpalende landen. Oversulcx ghelijck Holland ende West-Flisland heeft te Noordwaert Flisland/ ende te Zuidwaert Zeeland; waer van Zeeland den meesten deel des tijds is gheweest onder de Graven van Holland als oock Graven zijnde van Zeeland/ ende om 't bezit van Flisland by de Graven seer sware Oorlogen sijn gevoert/ so is in de Landen van Holland in 't stuck van versterf ten deele ghebruyt een recht gemeen met de Wiesen/ende ten deele een recht gemeen met de Zeelanders/ nae dat de stucken van Holland het eene ofte 't ander land naest quamen: De Wessel/ niet die uit Westfalen komende in de Zuider zee valt/ maer die eertijds uit den Rijn sijn oorspronck hebbende genomen by den nieuwen dam boven Wesselstein is ghestopt/ ende van daer lopende dwerssch doos Holland by Wesselmonde valt in de Maes/ heeft van ouds ghedient vooz een merckelick ghescheid van Holland: 't welck noch in de bedieninghe van 's Geneslichheids goederen werd onderhouden: sulcx dat alle 't gunt Noord-

Inleidinge tot de Hollandsche

waert des *Wissels* is ghelegen is ghenoemt Noord-Holland / uitghenomen dat Frennemerland ende West-Driessland (waer onder oock komt Waterland ende Zeebarick) insgelijcks Amstelend ende Goiland haer eighen namen ende bedieningen hebben behouden: ende 't gunt Zuidwaerd leit is ghenoemt Zuid-Holland: doch hier hebben oock de Landen van Doorn / Putten / Strijen / Arckel / Altenae ende Hensden behouden hare namen ende bedieninghe op haer selve. Noord-Holland dan met Frennemerland ende West-Driessland / als de Driessen naest raekende / jaer van ouds begrepen zijnde voor het meeste deel onder den naem van Driessland / ghelijck haben andere teichenen de aller-oudste Driessche wetten mede-henghen / by de welcken de Driessen werden verdeelt aen drie stucken / 't eerste tusschen Dezer ende Lauwers / 't andere tusschen de Lauwers ende 't Die ('t welck nu eghentlick heet Driessland) ende het derde tusschen 't Die ende Zindval / heeft in veele zaecten ende insonderheid in 't versterk ghebruickt der oude Driessen recht. Zuid-Holland met eenighe andere hier-vooren-ghenoemde stucken hebben ghebruickt het recht 't welck oock in Zeeland wierd ghebruickt / ende schijnt der ouden Driessen recht te zijn: 't welck wy nu om ghenoechswille het Zeeusche recht zullen noemen. Doch den Haghe ende Rotterdam / hoewel noordwaerd de *Wissel* gelegen / de eene zoo 't schijnt door de omme-gang met het Hof / de andere door de dagelicksche handelinge met Zuid-holland / hebben hier in ghevolgt het Zeeusche recht.

De grond van het Driessche recht is dit: 't naekte bloed, beurd het goed: welverstaende dat nedergaende bloed gaet voor opgaende (want zoomen van ouds hier zeit 't goed en klimt niet garen) ende opgaende voor zijd-magen / om dat de maegschap der zijd-maghen komt van de opgaende maghen. 't Voorzeide woord naekte wierd scherp ghenomen / dat is ghelijckmen van ouds sprack voor nagel-naeste / zulcks dat gheen * plaetsvollinge wierd toeghelaten / ende de kinderen zelf van een overleden kind niet en mochten erven zoo lang daer eenighe kinderen in 't eerste lid waren te vinden. Dit recht en zag oock niet aen van waer de goederen waren ghekomen: maer een kind erf gebeurt hebbende van sijn vader / ende komende te sterben voor de moeder / zoo ging dat goed aen de moeder ende bleef voort aen die zijde. Volle ofte halve bloed en wierd oock niet aenghezien: maer halve broeders hadden zoo veel rechts als volle broeders. 't Sticht van Utrecht heeft van ouds dit recht mede ghebruickt / zulcks dat als noch aldaer gheen onderscheid werd gemaect tusschen volle ofte halve broeders / ende de langst-levende erf sijn's kinds goed: jaer 't recht van plaetsvollinge / dat is dat de kinderen komen in haer ouders plaetse / is tot voordeel van de kinds-kinderen eerst inghevoert ten tijde als Keizer Karel Heer van Utrecht is gheworden. In de Deluwe (certijds een deel zijnde gheweest van het Sticht) is mede als noch gheen onderscheid tusschen volle ofte halve broeders / ende is het recht van plaetsvollinge aldaer eerst inghevoert by Hertog Willem in den jaere veertigh-hondert veertig: al het welke zules oock gevonden werd in 't Graeffschap van Zutphen / zulcks oock dat het voor-verhaelde sprack-woort het naekte bloed, beurd het goed, zoo wel in 't Sticht van Utrecht / Deluwe / Graeffschap Zutphen als in Noord-Holland Frennemerland ende West-Driessland is bekent.

Den grond van het Zeeusche recht is / 't Goed moet gaen van daer 't ghekomen

Rechts-geleerdheid.

39

komen is: met zulck verstand dat kinderen komen altijd in plaetse van haer ouders niet eene hand. Ende om dat het moeyelijck soude zijn gheweest scherpelijck te onderzoeken van wien het goed was ghekomen / zoo heeft men dat ghenomen nae 't gunt gemeenelijck ghebeurt (waer op de wetten ghewoon zijn te zien) ende over-zulcks is voor vast ghestelt dat het goed noit en moeste gaen aen de onbestopen zijde / dat is aen de vader ofte moeder die haer kindt'raezonden moghen komen te overleven / om dat van die zijde gheen goed en was ghedeelt; maer de goederen van luiden die weder-zijds bestopen waren wierden ghesleit aen haer vier-bierendeelen / dat is aen magen van 's vaders vaders zijde / van 's vaders moeders zijde / van 's moeders vaders zijde / van 's moeders moeders zijde / ende zoo meerder sinaldeelinghe noodig mochte zijn aen acht achteendeelen. Ghelijck oock der wezen goed most de siert werden met raect van de vier vierendeelen van de zijde daer af de kinderen bewest waren. Hoe wel dat nu van de eene zijde wel wat meer goeds mochte zijn gekomen als van de andere zijde / nochtans alzo men iet zeechers moeste nemen / zoo trock elke zijde even-veel / te weten een vierde-deel daer vier zijden waren / een achtste-deel daer acht zijden waren: ende zo daer eenige zijde ontbrack diens ghedeelte quam niet aen de andere maghen / maer aen de Graeffschheid / ghelijck over veele jaeren by 't Hof van Holland over een sake van Zierichzee is verstaen.

Om nu te verstaen / waerom het Driessche recht *Wesdomrecht* / ende het Zeeusche recht *Schependomrecht* / werdt ghenoemt / dient gheweten / dat in Driessland van ouds den Schout het recht vorderde / maer dat het *Wesdomrecht* wierd ghewezen by de huiren / ende alzo de huiren met allegader de *Rechtspleging* even-wel en verforden (inzonderheid alzo de selve bestond in veele zeden ende ghebruickelike woorden / daer men niet en mocht buiten gaen) zoo hadden sy tot haren voorzitter ende beleider een die ghenoemt wierd *Wing* / mede een *huirman* / doch ervarender als de anderen / die oock ghehouden was alle misdaden hem bekent zijnde den Heer aen te hengen. In de oude Driessche rechten werdt dezen rechter ghenoemt *Wetga* / by ons van ouds *Wig*. Overzulcks in de oorkonden van het oudste recht dat den Graef van Holland hadde in Oost-Driessland / is mede begrepen 't recht om Schepen / Schout / Wizingen ende Wonen te verzetten / alzo dick als hy wil: welck woord *Woon* mede een naem zijnde van een ampt in de Driessche rechten werd gheschreven *Frana*. In het Frennemere-recht beschreven in den jaere duizend twee honderd een ende negentig vinden wy deze woorden: Voort wat de Azegen wijzen zouden in Kennemerland, dat zullen de Schepenen wijzen in alzulcke rechten als de Azegen wijzen zouden. Ende daer nae in der West-Driessen-recht beschreven in den jaere duizend drie honderd ende thien vinden wy: Wat dat de Azige wijzen zouden in Vriessland, dat zullen de Schepenen wijzen in alzulcken recht als de Azige wijzen zouden. De heeren ende ghewoonten van Ghiland leeren ons dat aldaer noch zeer onlangs 't recht is bezeten by *Wing* (zoo werd hy aldaer genoot) ende huiren / zulcks dat die van Noordwijck ende andere Dopen eerst ten tijde van Keizer Karel verkregen hebben / dat voortraen in plaets van *Wing* ende huiren Schepenen 't recht zonden bezitten / welke verandering niet te vergees en is geschied / alzo de huiren niet en waren goede *Rechters* / oock niet altijd de selve /

* B. Mezzo
sententie.

Inleidinge tot de Hollandsche

maer zulcken als dingstuden ten weder-zijde in de recht-banck brachten: want alle die ontrent de Dier-schaer waren als de zaeck diende/ most den Azig tot hem neemen: ghelijck zulcks oock van ouds plag te geschieden ten aenzien van welbozen mannen van Rijnland/ tot den jaere toe van vijftien-honderd negen en vijftig: waer uit veete ongershutheden ontstonden.

Die den oorspronck van het woord Azig ofte Azig zoude wiffen zoeken/ meen ick dat niet licht iet waersghijnelicker en zal vinden als dat Azen ende Azen (want. s.ek t. wierden verwisselt/ als drijckt by water wasser/ cterr effen/ ende veel andere woorden) in 't oud Duitsch was rechten: waer uit gekomen is dat in de oude Driessche wetten de Rechters Azen werden ghenoemt / ende nu noch inde Orent de vier en twintig Ertten. Hier van komt oock het woord Schoutfaet: want zoo houden de oude schriften / in plaets dat wy nu zegghen Schout: dat is Schuld-rechter: want in de selve oude schriften vind men altyd schoud ende schoudig vooz schuld ende schuldig.

Maer die van Zeeland ende anderen hebben van alle oude tijden ghehad zeeckere rechters die beedigt waren/ ende wettelick ghekozen om een jaer lang te dienen: welke rechters van wegen den eed die sy hadden gedaen gheswooren warden ghenoemt / ofte met een naem die by de oude Francken oock is bekent ghemeest Schepenen/om dat sy 't bonnis schiepen/ gelijk men noch op eenige plaetzen spreect.

Alzoo nu in 't oud Hollandsch doemen was ghezeit bonnis gheben/ waerom oock een * eindelick bonnis wifdom / dat is der wijzen dom wierd ghenoemt/ zoo wierd een bonnis by een Azig met de buiren gewezen ghenoemt Azigdom ende hoeter Wifdom: Maer een bonnis by Schepenen gewezen Schependom: ende want de Azigen wesen nae het oud Driessche recht / zoo wierd het selve recht ghenoemt Wifdomrecht / ende want de Schepenen wesen nae het Zeensche recht / zoo wierd het selve ghenoemt Schependomrecht. Welcke twee rechten alzo langhen tijd elck in haer bedryf onderhouden zijn gheweest / tot dat de Staten van Holland ende West-Fliesland by haer * Land-recht uytghegheben in den jaere vijftien-honderd ende tachtig / dooz een middel-weg hebben gezocht de sake te hzengen tot een eenparig recht.

Dan alzo dit Landrecht in de meeste stücken volgde het Schependomrecht/als de billickheid naest komende / zoo hebben haer eenighe plaetzen ghelegen tusschen den Rijn ende Rysel daer wel nae gevoegt: maer de plaetzen gelegghen aen de Noord-oost zijde van den Rijn / als die van oude tijden zoo 't schijnt dit recht hadden ghezuicht (want den Rijn is het oudste ghescheid tusschen de Driessen ende de oude Betuwvers / die van het land af datmen nu in Gelderland de Betuwe noemt quamen afdalende tusschen Rijn / Waal ende oude Maes/ter Zeewaerd) hebben niet wel daer toe kornen werde gebracht/ dat sy in 't stuck van versterf (uitgenomen vooz zoo veel de nedergaende maegschap aengaet) haer ond gebzuick/ inzonderheid zoo veel het de ouders gunstig was/ t'eenemael zouden verlaten. Daer en haben Rijnland ghelegghen zijnde ten weder-zijde des Rijns / ende zoo wel aen de Zuid-west als aen de Noord-oost-zijde van ouds het Wifdomrecht hebbende ghezuicht / konde in 't stuck van 't Land-recht niet wel ghescheiden werden: zulcks dat de Staten van Holland ende West-Fliesland ten verzoecke van de voozseide plaetzen van 't ghemeene Land-recht ghegheben in den jaere vijftien-honderd ende tachtig/ wat

* B. Senten-
tie definiti-
ve.

* B. Politie-
ke Ordon-
nantie.

Rechts-geleerdheid.

40

wat afwijckende / haer een byzonder Land-recht gemengt uit Wifdoms ende Schependomrecht hebben moeten vergunnen: op welke voozgang volgende eenige plaetzen die van ouds het Schependomrecht hadden ghezuicht / ver- kregen hebben dat het selve Schependomrecht binnen haer begryp oock ver- der zoude werden ghezuicht als het voozseide Land-recht van den jaere vijftien-honderd tachtig mede-brachte: op welke onderscheiding ende veran- dering lettende/ wy 't recht van versterf zulcks zullen verhalen als het nu ghe- zuickelick is / zoo dubblick ende met zoo goede schickinghe als ons doenlick zal zijn.

Dooz eerst dan / soo lang nedergaende maghen werden ghebonden zijn de selve alleen niet uitslutinghe van alle andere maghen tot de erfenis gherech- tigt / sulcs dat nevens die van 't eerste lid oock die van de vordere leden sonder einde / te weten kinderen in plaets van haer overleden ouders/ werden toeghe- laten / ende dat * by kluften / maeckende alle 't samen soo veel handen als den * L. Per Hu-
pes.

overleden kinderen in 't eerste lid heeft gehad/ die hem overleeft ofte die in hare plaets kinderen hebben naegelaten.
Kinderen ofte kinds-kinderen eenighe goederen ofte penningen tot vordere ring van haer hulwelick / neering ofte koopmanschap hebbende ontfanghen/ ende wullende daer nae met hare mede-erfgenamen deelen / moeten eerst * in- * L. Conferre
brengghen de selve goederen ofte de rechte waerde vandien / sulcs die was ten tijde van de gifte/indien de goederen niet en zijn * gesehat: maer ingevalle van * B. Getax-
seer.

schattinge sullen mogen volstaen mids inbrengghende de selve schattinghe / ende als dan deelen als nae rechten: t welck plaets heeft soo wel ten aenzien van het eerste als van de nabolgende hulwelicken: Ende dit alles wat de neder- gaende mogen vaect is geworden een gemeen recht over geheel Holland ende West-Fliesland.
Maer belanghende de opgaende ofte zijd-maegschap moet onderscheid werden gemaect tusschen plaetzen die aengenomen hebben het voozseide Land- recht van den jaere vijftien-honderd ende tachtig / ende tusschen de plaetzen die eenigzins het Wifdoms recht hebben behouden / welke plaetzen zijn de Steden van Haerlem / Leiden/ Amsterdam / Alkmaer / Doorn / Enckhuysen/ Edam/ Woerden/ Paerden/ Middelendam/ Medemblick en Purmerend / mitstaderz d'andere Steden/Heerlichheden/ Eilanden/ Dopen ende gehuchten/onder het Dyckgraefschap van Rijnland / 't land van Woerden / ende beoosten ofte be- noorden Rijnland ende 't land van Woerden / in Holland ende West Fliesland gelegen: uitghesondert Waddingveen/ Boskoop/ Keelwijk/ Sluipwijk/ Bloss- mendael ende Middelburg / met den gebolge van dien / de welke ghebleven zijn by 't gemeene recht van den jaere vijftien-honderd tachtig.

Wy sullen dan aengaende 't opgaende ende ter zijde gaende versterf eerst verhalen alle 't gunt 't ghemeene Land-recht mede-bringt / ende daer nae ko- men tot het bysondere recht der voozz plaets die sulcs als wy gheseyt hebben het Wifdomrecht ten deele hebben behouden.

Maer 't ghemeene Land-recht moet eerst vooz vast ghestelt werden dat het hedde waer uit den overleden ghebozen is zijnde ghescheurt/ noeste de ouders/ machte eenige opgaende magen/ noeste oock zijd-magen/ den overleden van de onbestopen zijde bestaende/ tot de erfenis ofte eenig deel ofte smaldering van dien zijn gerechtig.

Dat

Dat zoo wanneer den overleden van vader ende moeder is bestorven / dat alsdan de erfenisse werd gheleid aen twee ghelijcke deelen / te weten aen 's vaders zijde ende aen 's moeders zijde / zonder aenschou te nemen of den overleden meer vaderlike ofte meer moederlike goederen achterghelaten zoude mogen hebben : maer is hy maer van eene zijde bestorven / zoo gaet de erfenisse geheel aen de zelve zijde. Daerom broeders ende zusters den overleden alleen bestaende van half bloed / ende andere zijde-maghen hem maer van eene zijde bestaende/deelen met eene halve hand / ten waer de overledē aen die zijde alleen ware bestorven van de welke sy hem bestonden : want van zonden sy deelen met een volle hand. Dat de plaetsoullinghe ('t welck is 't oude Schependomsrecht) is onder zijde-magē alleen ingevoert tot broeders en zusters kinds-kinderen / misgaders tot kinderen van oomen en moepen / de selve * binnen gereckent : maer in vordere zijde-magen is in 't gemeen het Wefdoms-recht aen ghenomen / dat naerder lid vorder uitsluit / ende dat die even nae zijn deelen * hoofd vooz hoofd.

* B. Inctus.

* L. Per capita.

Dit aldus vooz heen zijnde ghestelt staet voort te weten / dat hy gebreck van nedergaende magen (waer van alrede gesproken is) vader en moeder van den overleden / beide noch levende / erfgenamen zyn in 't geheel van hare kinderen. Maer beide de Ouders ofte een van beide onthreackende / komt de erfenisse op broeders ende zusters / misgaders op hare kinderen ende kinds-kinderen by plaetsoullinge.

Welverstaende dat ten aenzien van halve broeders ende zusters ende hare kinderen ende kinds-kinderen moet werden ghevolgt het onderscheid dat hier voozen is vermaent.

By gebreck van nedergaende maghen / van vader ende moeder / misgaders broeders ende zusters ende hare kinderen / soo gaet de erfenisse sulcs als voozen is ghezeit aen twee zijden.

Ende indien in d' een of d' andere zijde ofte in beide bevonden werd dat Grote-vader ende Grote-moeder noch in echt 't samen leven / zoo zullen de zelve in 't geheel Erfgenamen zyn van die zijde.

Maer grote-vader ende grote-moeder onthreackende / ofte het bedde tusschen hem ghescheurt zijnde / soo komt de erfenisse aen de oomen ende moepen / misgaders hare kinderen by plaetsoullinge ende by klusten.

In andere ende vorder leden werd gebolgt sulcs als geseit is het Wefdoms-recht met die uittenninge dat die van broeders en zusters kinds-kinderen zyn gekomen / ende oversulcs zyn buiten het vierde lid / evenwel in de erfenisse gaen vooz groote-vader ende groote-moeder ende vordere opgaende magen als oock vooz oomen ende moepen ende hare kinderen ende afkomelingen : Doch erben als geseit is hoofd vooz hoofd / niet by klusten.

Doch dien van Rotterdam is 't haven verfoecke fonderling gegunt / dat kinderen haer Stad het recht van plaetsoullinghe ofte kloping twee leden verder is uit-gheirect als 't gemeen Land-recht vanden jaere vijftien-hondert ende tachtig mede-bracht / soo wel ten aenzien van de afkomelinge van oud-oomen / oude-moepen / over-oud-oomen ende over-oude moepen ende andere ter zijde-klimmende magen / als ten aenzien van de afkomelinge van oomen en moepen / broeders ende zusters : Doch by sulcken verbolg van versterf als 't vooz Land-recht mede brengt.

Indien

Indien eenige saecke soude mogen vooz-ballen die soude schijnen hier by niet duidelick geseeten te zyn / de selve en soude niet moeten gheschied werden nae de Roomsche rechten / alsoo by 't vooz Land-recht van den jaere vijftien-hondert tachtig de selve zyn te niet ghedaen / maer nae de algemeene voozstellingen die by ons zyn verhaelt / ende vooz nae 't Schependomsrecht daer 't selve plaets heeft gehad.

Maer in de voozseide plaetsen die het Wefdoms-recht hebben behouden gaet de erfenisse aldus.

By gebreck van nedergaende magen komt de gheheele erfenisse aen vader ende moeder beide noch in leven zijnde.

Maer een van beide onthreackende ende den overleden nalatende volle broeders ofte zusters een ofte meer / soo komt den langst-levende in de helft van de erfenisse / gaende de ander helft aen des overledens broeders en zusters / volle ende halve ende hare kinderen ende kinds-kinderen by plaetsoullinghe / te weten indien de halve broeders ende zusters hare kinderen ende kinds-kinderen den overleden bestaen van de bestorven zijde :

Maer zoo den overleden geen volle broeders ofte zusters en hadde nagelaten / zoo erst de langst-levende van de ouders alle 't goed / alwaer 't oock zoo dat daer waren halve broeders ofte zusters / ofte ooc volle broeders ofte zusters kinderen ende kinds-kinderen.

Vader ende moeder mede ghebreackende / komen de volle broeders ende zusters / hare kinderen ende kinds-kinderen tot des overledens erfenisse / welverstaende zoo verre daer halve broeders ende zusters ofte der zelve kinderen ende kinds-kinderen zyn / in sulcken geballe de volle broeders ende zusters ende hare kinderen ende kinds-kinderen / by plaetsoullinghe als voozen deelen in de heele helft / met de halve broeders ende zusters ende der zelve kinderen ende kinds-kinderen van 's vaders zijde ; ende in d' ander helft / met de halve broeders ende zusters ende der zelve kinderen ende kinds-kinderen van 's moeders zijde : ende als daer halve broeders ofte der zelve kinderen ende kinds-kinderen werden bevonden alleen van de eene zijde / zoo komen de volle broeders ende der zelve kinderen ende kinds-kinderen by plaetsoulling als voozen met de zelve halve broeders ende zusters / haer kinder kinderen ende kinds-kinderen in de eene helft van de erfenisse / ende de ander helft behouden de vooz volle broeders ende zusters hare kinderen en kinds-kinderen vooz haer alleen / als aen die zijde geen mede-erfgenamen hebbende.

Volle broeders ende zusters / misgaders hare kinderen ende kinds-kinderen onthreackende / ende halve broeders ende halve zusters ofte der zelve kinderen ende kinds-kinderen van elcker zijde in 't leven wezende / werden de goederen in tweeen gheklouft ende ghedeelt / als d' eene helft aen de halve broeders ende zusters en hare kinderen ende kinds-kinderen by klusten van 's vaders zijde / ende d' ander helft aende halve broeders ende zusters hare kinderen ende kinds-kinderen mede by klusten van 's moeders zijde : Maer indien gheen volle / maer wel halve / broeders ende zusters hare kinderen ende kinds-kinderen werden bevonden / ende dat alleenlick van d' eene zijde / zoo erben de zelve halve broeders ende zusters hare kinderen ende kinds-kinderen by plaetsoulling in alle de naghelate goederen / 't en ware groot-vader ofte groote-moeder ofte hooger opgaende magē (den overleden van de andere zijde bestaende) in 't

II

leven

Inleidinge tot de Hollandsche

leven ware / in welcken gevalle de voorsz halve broeders ende susters / hare kinderen ende kinds-kinderen by plaetsvulling in d'eene helft / ende de naeste voorsz opgaende maeg ofte magen hoofd voorz hoofd in d'ander helft van alle de nae-ghelaten goederen sullen erven.

Vader ende moeder / heele ende halve broeders ende susters / haere kinderen ende kinds-kinderen ontbreckende / komen des overledens goederen in 't geheel op de naeste opgaende magen hoofd voorz hoofd / alwaer 't oock soo dat van de eene zijde groot-vader ende groote moeder beide / ende van d'andere zijde groot-vader ofte groot-moeder alleen in 't leven waren : 't welck oock plaets heeft in hoogher opgaende magen den overleden in ghelijcken lede bestaende.

Alle opgaende magen mede ontbreckende / so komen de afscomelingen van broeders ende susters kinds-kinderen die den overleden ten vijfde ofte vordere lede bestaen hoofd voorz hoofd te erven in des overledens gheheele erfenisse / mitluitende alle andere zjdmaghen / ende sonder aenschouwing te nemen of de selve af-scomelingen van des overledens wille ofte halve broeders ofte susters afromstig zijn.

Alle de voorsz magen ontbreckende komen oomen ende moepen hoofd voorz hoofd mitsgaders hare kinderē t'eerster lede by plaetsvulling te erven des overledens goed / sonder eenig onderscheid te maecten of de oomen ende moepen des overledens vader ofte moeder hebben bestaen ten halve ofte van heelen bedde.

Alwaer geene oomen ofte moepen en zijn erven de naeste in bloede hoofd voorz hoofd in alle de goederen / sonder eenig onderscheid of de maegschap van volle ofte van halve broeders ofte susters afromt / welcken volghende oude oomen ende oude moepen nevens susterlinghen erven hoofd voorz hoofd.

Wat de zjd-erfenisse aengaet / werd in de gewesten hier voozen genaemt gheen plaetsvullinghe onderhouden / soo wanneer alle die tot de erfenisse koomen den astyvigghen eben nae in leden bestaen.

Doch indien den overleden gheen naerder bloed-verwanten achterlaet als broeders ende susters kinderen ; mitsgaders een ofte meer kinderen van een voorz-overleden broeders kind ofte susters kind / so erven de kinderen van broeders ende susters hoofd voorz hoofd : maer de kinds-kinderen in plaets van hare vader ofte moeder by plaetsvullinghe : onverkort 't gunt voozen geset is van de deelinghe tusschen heele ende halve broeders ende susters kinderen ende kinds-kinderen.

In de voorsz gewesten werd mede gheen aensien genomen van waer ofte van wat zijde de goederen ghekomen zijn / ende of het zijn aengheerfde ofte heroverde goederen / dan niet.

Zaeken voozvallende die soude schijnen by 't gunt voozseit is niet genoeg gestift te zijn / souden geschiet moeten werden niet nae Wefdoms ofte Schependoms-recht / nochte nae 't Landrecht van den jare vijftien-hondert tachtig (als zijnde ten aensien van de voorsz gewesten te niet gedaen) maer de beschreven Roomsche rechten / ghelijck sulcs by de Staten duidelick is gewilt.

Die misdadelick oorzaeck heeft gegeven tot des overledens dood / al is hy de naeste van bloede / mag niet erven.

Enige van den bloede onbegraem ofte onwillig zijnde om te erven / soo komt haer deel op de anderen die nevens haer ofte nae haer tot de erfenisse zijn gerecht.

Rechts-geleerdheid.

42

gerechtig / ende den overleden bestaen van de zelve zijde / dat is van vaders ofte van moeders wegen.

NEGEN-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van verkiezing van Land-recht.

VW hebben gesproocken van der hemaegden versterf nae uitwijs van 't Land-recht zoo gemeen als plaetzelick.

Van hier voozen hadden wy ghezeit dat de versterften oock wel gaen B I VERKIEZINGE VANT LAND-RECHT, 't welck alzo nae de beschreven rechten is onbekent wat naerder uitgeleit zal moeten werden.

Alzo 't Wefdoms ende Schependoms-recht elck van ouds plaets hadden over de vaste goederen ghelegen in hare ghewesten / zoo ghebeurden dickmael dat eene erfenisse nae verscheide rechten moeste werden verdeelt. 't Ghebeurde oock dat den man zijnde Heer ende voogd van sijns huisvrouws goed / staende huwelick socht veel landen te koop en gelegen onder Wefdoms-recht / op hoope dat hy sijn huisvrouwe ende eenige sijnere kinderen overlevende / 't goed ghekomen van sijn huisvrouwe door 't middel van de kinderen tot hem zoude bekomen : Waer inne de huwelickse voorzwaerden moegen kiezen Wefdoms-recht ofte Schependoms-recht / in 't geheel ofte ten deele aengaende 't versterf van haerder kinderen goederen : welke verkiezing plaets greep indien de kinderen sterven eer sy uiterste wille konden maecten / ofte oock indien de zelve kinderen daer nae gheen uiterste wille ghemaect hebbende zonder echte gehoorde quamen te sterben : alzo de goederen beides ghevuls gunghen nae 't voorszrift van de huwelickse voorzwaerden / zonder eenige afstreckinghe van rechtelike ofte Crebelltaensche gedeelte : alzo de erfenisse in dezen ghevulle verstaen wierd te gaen niet als door belastinghe / maer als nae Land-recht : Overzulchs en wierd hier door den kinderen oock niet benomen de macht om enige van de nagelaten goederen te verkoopen / ofte anderszins te verzeinden / ofte hy uiterste wille daer van te bevelen.

Ten tweede de ouders ofte voorz-ouders vermoghen niet alleen zodanighe verkiezinghe te doen by huwelickse voorzwaerden / maer oock by hare uiterste wille aengaende de goederen die sy hare kinderen ofte kinds-kinderen nalaten : ende heeft zodanighe verkiezing gelijcke kracht als verkiezing by huwelickse voorzwaerden gedaen : 't en ware in d' uiterste wille ware ghesest verbot van verzeindinge : want dan zouden door gheheel Holland (mitghenamen te Amsterdam) de goederen zulchs zijn verhouden / dat de kinderen de zelve nochte by levende lijve nochte by uiterste wille niet en zouden moghen verzeinden / behoudens de kinderen in zulcken ghevulle de wyse afstreckinghe van de gedeelten zulchs als nae rechten.

Inleidinge tot de Hollandsche

Een derde mag zodanige verkiezing van versterf-recht gheschieden by hoe-
del-scheidinge ofte vertichtinge die ter weef-kamer geschied: 't welck niet zeer
goede reden is ingevoerd/ alsoo de langst-levende helvogen werd aen sijne kin-
deren veel rijkeliker te bewijzen/ wetende dat by voor-afstijvigheid van de
kinderen de zelve goederen hem ofte haer wederom aen zullen komen: waer-
omme verkiezing van recht alsoo gedaen niet goed-vinding van weefmeesters/
voogden ende maghen daer op ghehoort zijnde/ heeft ghelijcke kracht als of de
zelve by huwelijckse voowaerden ware geschied.

Hoe wel nu by 't voorz Land-recht van den Jare 1580. ende de ghevolgde
verklaringsen/ 't Aeldoms-recht ende Schependoms-recht genoeg schijnt in
vergeten gebracht te zijn/ zoo blijft nochtans 't recht van verkiezinge als noch
wij-om welke oorzaak de Staten by 't voorz Land-recht zeggen dat zulck
zal plaats hebben/ zoo wanneer by uiterste wille/ huwelijckse voowaerden/
ofte bewijzen ter weeskamer gedaen niet anders en is voorzien.

Belanghende de aenbaerding van versterf is onmoedig te spreken/ alsoo
daer in 't zelve werd onderhouden/ 't welck ghezeit is van aenbaerding uit
uiterste wille.

Ende hier mede verhoopen wy ten vollen uitgheleit te hebben het versterf-
recht van bemaegde luden.

DERTICHSTE DEEL.

Van 't versterf van onbemaegden.

ONBEMAEGDE wierden van ouds gehouden alle die gheen magen
nae en sieten tusschen het vierde lid/ welck erfensse verviel aen de Graef-
lickheid/ ghelijck als blyckt uit der West-Prusen recht van den jare twaelf
hondert negghen en tachtig/ uit het recht van naestinghe/ 't oude recht van Zoes-
nen ende Maeg-geld/ en meer andere bewijzen: Maer daer na door gewoonte
ende voorts door de uitsprekelicke wille van de Staten (ghelijck hier voozen
verstaen heeft konnen werden) is inghevoert dat oock de magen van het vijfde
ende vordere leden mogen komen tot de erfensse/ sulck dat nu de Graeflick-
heid tot de erfensse geen recht en heeft/ dan by gebreck van het tiende lid/ sulck
als nae beschreven rechten/ soo veel de maegstalen aengaet.

Want hoewel volgens de selve beschreven rechten Echtgenoten/ ende eenige
anderen geen magen zijnde/ tot de erfensse van den overleden werden toe-
ghelaten om 't verval te beletten/ sodanige versterf-rechten nochtans en zijn
in dese landen noit bekent geweest.

De Graeflickheid heeft recht niet alleen indien iemand sterft 't eenemael
onbemaegd/ maer oock indien aen een van beide zijden magen mochten ont-
breecken/ te weten soo wanneer de erfensse volgens 't gunt voorsz is aen
twee zijden moet werden geleit: want alsdan werd by gebreck van rechtelike
erven dat deel gehouden voorsz vervallen/ ghelijck van ouds is verstaen ende
oock uit het voorsz Land-recht van den jaere vijftien-hondert tachtig ghe-
noeg afghenomen kan werden/ belettende in sulcken gevalle de klovinghe die
door

Rechts-geleerdheid.

43

door de wet werd inghevoert/ dat het deel van d'eene zijde de magen van d'an-
dere zijde niet en mag * aengroeven.

Oock werden maghen ghehouden te ontbreecken tot voordeel van de Graef-
lickheid/ die haer binnen jaer ende dag niet en openbaren.

* L. Ascrofte-
16.

EEN-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van 't versterf van onwettig geborenen.

Ende dit zy gesproocken van de wettig-gebozenen.
Want van ONWETTIG-GEBORENEN heeft de zaek een
ander bescheid/ uitghenamen indien sy wettige kinderen ofte vorder gheboorte
nalaten/ want daer in zijn sy gelijk wettig-gebozenen.

Wat het vorder belangt/ moet alhier verhaelt zijn dat de ONWETTIG-
GEBORENEN zijn NIET GEWETTIGT ofte GEWET-
TIGT.

Van de NIET GEWETTIGDE indien sy SPEEL-KINDE-
REN zijn/ zoo gaet de helft van de erfensse aen des moeders zijde/ om dat
ten aanzien van de moeders/ ghelijck wy gezet hebben/ onrechte ende echte kin-
deren niet en vershillen/ te weten indien het speel-kind aen 's moeders zijde
bestorven is. De ander helft in sulcken ghevalle komt de Graeflickheid toe/
alsoo den overleden van de eene zijde werd gehouden voor onbemaegd. Maer
is het speel-kind aen 's moeders zijde niet bestorven/ zoo komt de heele erf-
nisse aen de Graeflickheid/ gelijk de zelve in 't geheel soude ghekomen hebben
aen 's vaders zijde waer den overleden in echt gebozen geweest.

Oock eenige Steden hebben door zonderlinge gunste verkregen/ dat zoo het
speel-kind eenige goederen van de vader hadde ghekregen/ dat het zelve goed
wederom soude gaen aen den vader ofte aen des vaders zijde/ ende dat de
Graeflickheid het vordere goed soude deelen jeghens de moeders maghen.
Enige hebben vorder verkregen dat het geheele goed zal blyven aen 's moe-
ders zijde.

Maer van overwonne kinderen komt de heele erfensse de Graeflickheid toe
zonder onderscheid/ alsoo/ de zelve nochte van 's vaders nochte van 's moeders
zijde geen maegschap en mogen reekenen/ van wegen de verhoede teelinge.

GEWETTIGDE door volgende huwelick vershillen niet van wettig-
gebozenen. Maer ghewittigde door * GUNST VAN DE LAND-
OVERHEID werden gehouden als wettig-gebozenen ten aanzien van de
Graeflickheid: oock ten aanzien van alle die in de wettiging bewilligt hebbe/
als oock hare nakomelingen. Maer tot de erfensse der ghener die niet be-
willigt hebben/ als oock hare nakomelingen/ en is den gewittigde niet gerech-
tigt: gelijk sy wederom tot sijn erfensse niet en konnen komen.

Ende hier mede houden wy voldaen de verhandeling van allerlei versterf-
ten/ voor zoo veel de onleengoederen aengaet/ 't welck was het leste stuck van
de bekoninghe des vollen eigendoms.

TWEE-

B. Tegit-
marc

Inleidinge tot de Hollandsche

TWEE-EN-DERTICHSTE DEEL.

Hoe vollen eigendom werd verlooren.

Hoe den VOLLEN EIGENDOM WERD VERLOREN ('t welck wy mede beloofd hadden te verhandelen) is / uit het gunt hier boozen gezet is / genoeg te verstaen.

Want booz eerst werd volle eigendom zoo van enkele zaken als van het geheele verlooren dooz de dood / zulcks dat den eigendom die de erfghenamen ofte making-beurders aenkomt / werd gehouden te zijn een nieuwen eigendom.

Werd oock verlooren dooz verlatinge / te weten zoo wanneer iemand niet en wil dat iet langher zy onder sijne goederen : doch dyckplechtige landen magmen niet te huiten gaen / zonder oock alles te huiten te gaen datmen heeft inde zelve polber / ende uitgebolde land geenzins.

Dooz dooz het ontloopen van wilde dieren / also de zelve haer wozighe wyheid daer dooz bekomen.

* B. Crans
pozte.

Dooz dooz * overgifte ofte opdrachte wettelick zijnde gheschied / zulcks als boozen is verhaelt : waer toe oock ghebracht kan werden het verlies dooz Spaesfeeching ende Boezeming.

Dooz dooz misdaed : wanneer daer op volgt bonnisse verklarende de goederen in 't geheel ofte ten deele verbeurt.

Dooz dooz hooger hand : wanneer de gemeene zaeck eenig goed van noode heeft ende 't zelve den onderzaten affhat : welck recht oock Dyckgraven ende Weemraiden hebben binnen haren waerd / om aerbe te halen tot maecking ende hermaecking van dijcken / mids de zelve halende ter naester laghe ende minster schade / onder behoorzlike ziering / dat is affchatting. Ghelijcke recht werd oock veeltijds de Steden gegunt tot vordering van haer werken die tot vergrooting ofte verbetering dienen.

Dooz dooz verjaering.

DRIE-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van gebreckelicken eigendom in 't gemeen.

Wij hebben den EIGENDOM hier boven verbeelt ghehad in VOLLE ende in GEBRECKELICKE, ende gezet dat gebreckelicken eigendom is een toe-behoorte tot een zaeck / waer aen iet onthreect den ghenen dien het toe-behoort / om niet alles te doen dat hem ghelieft ende by ghemeene wetten onverboden is : om 't welke wel te verstaen staet te letten / dat waer ghebreckelicken eigendom is / ghemeenlick 't gunt den eenen onthreect is by iemand anders / die ober-zulcks mede heeft een ghebreckelicken eigendom / als by boozbeeld die ober een land heeft de toe-behoorte van een voet-pad heeft geen vollen eigendom / want hy 't land niet en mag vercoopen / nochte de vuchten daer van trecken 't welck tot vollen eigendom behoort / ende den

Rechts-geleerdheid.

44

de den ander die het voet-pad ghebooghen moet heeft mede geen vollen eigendom / alsoo hy den ander niet en mag beletten op sijn land te komen / welke macht een deel is van den eigendom : maer om onderscheidelick te sprecken noentmen eigendom 't recht van den ghene die 't meerendeel heeft van den eigendom / als die 't land mag vercoopen ende verhuiren : ende 't minste deel noentmen een gerechtigheid / als het recht van 't voet-pad. Dooz om te vinden het meerder ende minder deel zietmen dickmael meer op de waerde als op de haet. Ende daerom noentmen eigenaer van erfspacht-land dien die den erfspacht beurt / ende die 't recht heeft van verbaal van wegen sijn opper-eigendom : ende niet den erfspachter die nochtans de meeste haet heeft van 't land : ober-zulcks om den ghebreckelicken eigendom te verstaen zullen wy meest beschrijven het minder-deel : alsoo geweten zijnde waer in 't zelve bestaet / boozt hem zelve wijst dat waer daer buiten is dien toe-komt die 't meeste deel heeft / ende ober-zulcks gewoonlyc eigenaer werd genoemt.

GERECHTIGHEID dan waer dooz den eigendom gemindert werd is of *erfaenhangig ofte onerfaenhangig.

De erfaenhangige gerechtigheden dat is die aen eenigh *heerschend erf vast zijn : werden ten aenzien van het anderwozen *erfdienstbaerheden genoemt.

ERFDIENSTBAERHEID dan is een gerechtigheid om iet buiten 't ghemeene recht te hebben ofte te doen op eens anders grond tot dienste van de sijne.

Wy noemen die grond eens anders te zijn / om dat den ander allen anderen eigendom daer aen heeft / uitgenomen de dienstbaerheid.

Dan deze dienstbaerheden maet verstaen sijn den AERD ende de WILZEN om de zelve te BEKOMEN ende te VERLIEZEN.

VIER-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van huisdienstbaerheden.

Om den AERD van de selve te verstaen maet ghetweten sijn dat eenighe sijn *HUISDIENST-BAERHEDEN, eenighe *VELD-

DIENST-BAERHEDEN. Wy sullen tot naerder verklaringsde gebruyckelickste huisdienstbaerheden vermanen : zulcken sijn.

MUIRBEZWARING dat is 't recht om op eens anders muir iet te bouwen.

Want nae 't ghemeene recht mag niemand bouwen op eens anders muir / ende op een ghemeene muir maer ten halve.

En muir gheseld ter halber grond by d'een of d'ander van de nabuiren werd daer dooz ghemeen / ende elck mag in plaetse van een ghemeen gliint ofte heining een muir maken : maer niet in plaetse van de muir een heining / anders als dooz een hozen tijd om de muir te hermaken. Dooz een ghemeene muir mag niemand vensteren maken / nochte andere opening doen dan met gemeene betwillinging : niemand en mag oock daer vast aen makenovens / ofte hejmelicken / ofte iet dat de gemeene muir soude konnen beschadighen.

En

* L. Prædiale.
* L. Prædiodominanti.
* L. Servitutes prædiorum.

* L. Servitutes prædiorum urbanorum.
* L. Servitutes prædiorum rusticorum.

Een gemeene muir als oock een ghemeene heimelickheid moet tot gemeene kosten onderhouden ende gereinigt werden: maer wie wil uit de gemeenschap scheiden/ende de geheele muir ofte heimelickheid sijn buirman laten/die mag.

* L. Jus im-
munitatis.

* **INBALCKING** ofte **INANCKERING** dat is 't recht om een balck ofte een ancker te hebben in eens anders gebouw.

Want nae 't gemeen recht mag niemand timmeren buiten sijn passaad / ende 't gind vorder uitsteekt moet ingetogen sijn.

Die recht van inbaleking ofte inanchering heeft mag in plaetze van de ver-
gange balcken ofte anckers wel nieuwe maken/ maer niet anders dan de voo-
rige sijn geweest.

* L. Jus stilli-
cidij.

* **DROP**: dat is 't recht om sijn ontfangen heemel-water te laten vallen op eens anders grond:

Want nae 't gemeen recht moet yder sijn water leiden op 't sijne.
Den eigenaer van het drop-bragende erf mag het heerschende erf niet te nae timmeren / maer moet vooz den drop laten vijf duimen / of 300 veel maer ofte min als des plaets gewoonte ofte keuren mede-bringen.

DROP-VANG: dat is 't recht om te vaughen het hemel-water ko-
mende van eens anders erf.

* L. Jus flumi-
nis.

Want nae 't gemeen recht mag yder doe met sijn hemel-water wat hy gelieft.
* **WATERLOOP** dat is 't recht om sijn water te laten loopen over eens anders grond:

Want nae 't gemeen recht moet yder sijn water op 't sijne leiden: ofte dooz 't sijne ter straten uit.

Recht van waterloop (ten zy anders blycke) werd verstaen van schoon-
water: ende over-zulcks die dat recht heeft moet beletten dat dooz de selve
loop geen vuilichheid en werde geleid.

* L. Jus non
alibus tollen-
di.

* **BELET VAN HOGER TIMMERING** dat is 't recht om te verbieden dat uwen buirman sijn getimmert niet hooger op en trecke:

Want nae 't gemeen recht mag elck op 't sijne timmeren 300 hoog hy wil/
alwaer 't 300 dat sijn nabuur daer hy verongemact wierd.

* L. Jus lumi-
nibus non of-
ficiendi &
prospectus.

* **VRI LICHT OFTE VRI GEZICHT**: dat is 't recht om te verbieden dat uwen nabuur met sijn getimmert ofte oock met sijne bomen u niet en belette 't scheppen van 't licht ofte oock de open uitzicht, 't welck meer is als 't licht.

Nae 't gemeen recht mag yder op 't sijne stellen getimmert of bomen/ al is 't 300 dat des nabuirs licht ofte ghezicht daer dooz verkoytet werden: maer nie-
mand en mag nae 't selve recht sijn bomen houden over-hanghende over eens
anders grond / maer den grond-heer mag 't gind over sijn grond hangt doen
korten/ en doet hy zulcks niet zo komen hem toe de over-hangende vruchten.

VEINSTER-RECHT is 't recht om een veinster te hebben han-
gende ofte opgaende over eens anders grond, ende begrijpt in zich recht van
hij licht.

Want nae gemeen recht behoeft niemant zulcks te ghedooghen om redenen
als voozen: doch het toelaten van een veinster op te laten gaen over sijn erf/
wercht alleen ende zonder ander behulp geen bewijs van dienstbaerheid.

* L. Jus clo-
se.

* **GOOT-RECHT**, 't recht om een goot te hebben legghende ofte
uitkomende op eens anders grond.

Want

Want 't is kennelick dat nae 't gemeen recht oock sulcs niemant en behoeft
te gheghen. Maer op een gemeene muir mag yder een een gote legghen ende
die ter straten uitleiden: ende alsdan is die gote oock gemeen.

Die gootrecht heeft mag de goot niet hogen noch nederen tot meerder be-
lastinghe/ is oock schuldich alleen de goot te onderhouden.

GEZICHTVERBOD dat is 't recht waer door iemand werd verbo-
den uit sijn erf te zien op eens anders erf 't welck anders na gemeen recht een
yder wij staet.

VIIIF-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van veld-dienstbaerheden.

Wp sullen insgelijck de **VELD-DIENSTBAERHEDEN** dooz
vooz-beelden verklaren/ hier toe behooren.

* **EEN VOETPAD**, dat is 't recht om te voet te moghen gaen over * L. Itor.
eens anders land.

EEN RIIPAD, 't recht om te paerd over iemands land te rijden:
't rijpad begrijpt in zich 't voetpad ghelijck 't meerder sijn minder.

* **EEN DREEF** dat is 't recht om de beesten over iemands land te drij- * L. Actus.
ven: Ende begrijpt soo voetpad als rijpad.

* **EEN WEG** dat is 't recht om met paerden ofte wagens over iemands * L. Via.
land te varen: ende begrijpt voetpad / rijpad ende dreeff.

Die een van dese gherechtigheden toekomt moet de selve ghebruicken / heuf-
selick ende ten minsten quetsen van sijn nabuur.

NOODWEG is een **WEG** alleen te gebruicken tot den Oogst, tot een
lijck ofte andere noodzakelickheid.

Alle landen die niet uit en komen op de heere-weg ofte huir-weg moeten hy
ons een noodweg hebben:

* Herewegen sijn weggen ghemeen voor al het volck, die by yder een ghe- * L. Via pu-
bruidt mogen werden: waer van de vruchten de Graeflickheid toe-komen. blica.

* **Buirwegen** sijn weggen die verscheide buiren t' samen toekomen / ende * L. Via vicl-
moghen niet ghesloten werden dan met ghemeene bewilliging: ende de vruch- nales.

Wanneer nu iemands land niet en komt aen de Heere-weg nochte aen de
huir-weg / 300 werd hem hy 't gerechte een nood-weg gewezen daer dooz hy
naest ende ter minster schade kan komen op de heere-weg.

Die een nood-weg moet lyden is onverboden sijn land af te graven ende te
sluiten: maer ter nood verzocht zijnde moet hy opening doen.

* **WATERHALING** dat is 't recht om water te halen uit eens anders * L. Aquae
put ofte regenback: in welke dienstbaerheid oock het recht van voet-pad is haultus.

begrepen: want wie een dienstbaerheid heeft die heeft oock alles zonder
't welke hy de dienstbaerheid niet en zoude kunnen genieten: Ende is 't ghe-
bruyck dat die zodanig recht hebben den put ofte regenback mede helpen on-
derhouden.

Ma

* WATER-

Inleidinge tot de Hollandsche

* L. Aqueductus.

* WATERLEIDING is 't recht om water uit iemands water af te leiden.

Dit heere-wateringhen ofte ban-wateringhen mag pder een water op sijn grond leiden/voor zooveel de keuren zulcks niet en verbieden.

WATERLOZING TE VELDEWAERT is 't recht om sijn water te lozen over eens anders grond.

Daer gemeen recht mag pder een sijn water laten loopen zoo het van zelfs wil loopen. Maer uit het oude spreek-woord komt/ dien water deert, die water keert. Maer geleeden wat het als honderd jaren / alzo den grond van de Wffel nae de stoppinge was hooger gewoorden als de uit-waterende landen/ zo sijn de water-molens gebonden / daer welck middel het water niet alleen suelick werd afgedreven/maer oock uit de laegte nae de hooghte gheswoopen/ende op dat het water niet wederom van de hoogte nae de laegte zoude komen/ heeftmen sluizen ghemaect die men sluit als men wil ende wederom opent : Door welke middel alle landen in Holland hebben haer uitwatering / alzo 't water van 't land zinkt van de greppels in de sloten / van de sloten in de mole-wateringhen / van de molen-wateringhen in de gemeene wateren ofte stroomen/ende van de stroomen in de zee. Dit recht dan van het water te doen loopen buiten sijn eigen aerd is recht van waterlozing.

't Recht om te varen door eens anders water / ofte in eens anders water sijn heesten * te wateren/behoozen mede tot veld-dienstbaerheden.

* L. Ad aquam appulus.

ZES-EN-DERTICHSTE DEEL.

Hoe erfdiensbaerheden bekomen werden.

Let ons nu zien op wat wijzen de erfdiensbaerheden werden **BEKOMEN.**

* L. Constitutio.

Door eerst dan werden de zelve bekomen door * toezegging 't geheng daer op volgende : dan een huis dat meer als eene toekomst kan niet dienstbaer gemaect worden dan by aller bewilliging.

En tweede by uiterste wille / zoo wanneer iemand sijn erfgenaem belast iet te gheengen ofte te gedoogen.

En derde door verjaring / zoo wanneer de dienstbaerheid is ghebruickt een derdendeel van honderd jaren : zonder aen te zien de scherpsinnige onderscheidingen die by de Rechts-geleerden op dit stuck werden gemaect : uitgenomen nachts indien de dienstbaerheid waer ghebruickt * ter bede.

* L. Precario.

Maer een ghetimmer dat jaer ende dag onbeklaegt heeft ghesaen is daer mede genoeg verjaert/behoudens den beschadigde redelike vergoedinge.

Zoo wanneer een volken eigenaer van twee huizen het eene huis heeft ghebruickt met eenige gerechtigheid over het andere huis : ende daer nae door opdracht de huizen in eigendom werden ghescheiden / zonder iet uit ofte in te zeggen / zoo behaud pder huis sijnne voordeelighen ende nadelighen gherechtigheden zulcks als te wozen.

En

Rechts-geleerdheid.

46

En dienstbaerheid kan vergunt en bekomen werden oock niet een * indien/ende met zeeckere * midts ofte gheselde mate / als een weg door twee paerden alleen/ ofte over zeeckere deel van de grond / ofte om op zeeckere tijden te ghebruicken.

* L. Sub conditione.
* L. Sub modo.

ZEVEN-EN-DERTICHSTE DEEL.

Hoe erfdiensbaerheden verlooren werden.

De zelve dienstbaerheden werden **VERLOREN** : Eerst door beringing van de eigendomme van de heerschende ende dienstbare grond/ dat is zoo wanneer die beide komen in eene hand : want iemands eighen goed kan hem geen dienstbaerheid schuldich sijn :

En tweede door afstand van den eigenaer des heerschenden gronds :

En derde door toelating van iet dat met de dienstbaerheid strydig is / als by voorbeeld indien iemand toelaet dat den grond betimmerd werd daer hy eel weg over hadde :

En vierde door vergaen van het heerschende ofte het dienstbaer erf : want deze dienstbaerheden konnen niet bestaen dan tusschen twee erven : wel is waer datmen oock aen zeecker mensch kan gunnen een pad ofte waterfaling : maer dat en is dan geen erfdiensbaerheid.

En vijfde by ophouden van des vergunners recht : want indien iemand een erf met dienstbaerheid bezwaert heeft waer van hy geen vaste eigendomme hadde / als by voorbeeld iemand die een huis is ghemaect met last dat hy 't aen een ander moet overgheven indien zeeckere vrede werd ghetrossen/ des bezwaerders recht ten einde komende zoo neemt de dienstbaerheid oock een eind.

En zeste door ongebruick van een derdendeel van honderd jaeren : te weten indien den eigenaer van de heerschende grond/ghelegghentheid hebbende/ in zoo veel tijds de dienstbaerheid niet en heeft in 't werck gestelt/ door hem zelve ofte door sijn rechts hebbende/als bruickers ofte dochters.

ACHT-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van tocht in 't gemeen.

Gesprooken hebbende van gerechtigheden die **ERFAENHANGIG** sijn/laet ons komen tot **ONERFAENHANGIGE GERECHTIGHEDEN.**

Deze sijn dieneude tot **NUT** ofte tot **ZEECKERHEID.**

NUT is voor het **TEGENWOORDIGE** ofte voor het **TOEKOMENDE.**

GEREGHTIGHEDEN TOT TEGENWOORDIG NUT dieneude sijn **TOCHT** ofte **MINDER ALS TOCHT.**

¶ 2

* TOCHT

* L. Dominii
uile. * TOCHT is een gerechtigheid om de vruchten van eens anders zaeck te trecken zonder des zaecks vermindering.

Wp seggen eens anders zaeck: want hoe wel de tocht mede eenigen eigendom is/nochtans is 't gebuick/als hier booren gezeit is/dat die eigenaer werd genoemt die 't recht heeft van verval.

Onder 't woord vruchten werden niet alleen verstaen die uit de zaeck zelf voort-komen / als gras / ofte door eigen aerd nevens menschen toedoen als koren:

Maer oock die alleen komen door menschen toedoen / als huir van huizen/ ende alle baet die uit de zake ontstaet: als geboorte van beesten / wolle / melck ende soo voort.

Wp seggen zonder zaecks vermindering: dat is bescheidenlick nae goede luiden seggen: want een tochter de zaeck anders gebuickende is gehouden de schade te vergoeden: Doch in plaets van verstorven bomen van een boomgaard/ofte beesten van een kudde/moet de lijfstochter uit de nieuw-aengekome ne * vervulling doen.

* L. Sufficere. TOCHT is lijfstoct ofte erfelicke tocht.

NEGEN-EN-DERTICHTE DEEL.

Van lijfstoct.

* L. Vbi fructus. **L***IJFTOCHT is tocht voor des tochters leven.

Lijfstoct heeft plaets in tilbaer ende onttilbaer goed / uitghenomen verbruickbaer goed / dat is 't gunt door het gebuick te niet gaet / als geld / wijn / koren.

En lijfstoct is ghehouden den eigenaer zeecker te doen dat hy 't goed niet anders als behoorlick brucken en sal / en dat het goed den tocht niet-zynde in vollen rechte wederom sal keeren tot den eigenaer: welck zeecker den lijfstoct zelf hy uiterste wille niet quijt ghescholden en kan werden.

En Lijfstoct mag den lijfstoct niemand overdoen: maer wel mag hy iemand gunnen eenige vruchten te trecken.

Den Lijfstoct en vermag oock het tocht-goed niet te bezwaren.

* L. Sarta recta. Den Lijfstoct is oock gehouden de tocht-huizen te houden * in goeden raecte/ 't sijnen koste: maer nieuwe timmering ende andere zelve voozballende kosten komen tot laste van den eigenaer.

* L. Czduz. En Lijfstoct mag geen bomen af-houden dan die * houbaer zijn.

WERD BEKOMEN door toe-zegginghe / 't gheheng daer op volgende.

En tweede hy uiterste wille / als wanneer den eigenaer den naecten eigendom werd gelaten/ende iemand anders de lijfstoct/ ofte wanneer iemand ghemaect werd den eigendom zonder lijfstoct / ofte den eigendom aen de eene ende lijfstoct aen de andere.

Den tyd van de lijfstoct die iemand is ghemaect werd niet verstaen in te gaen eer de erfensse is aengevaerd.

En

En derde door verjaring van een derdendeel van honderd jaren.
En vierde door toewijzing van 't gerechte in boedel-scheidinge ofte grond-scheidingen.

De lijfstoct werd verloren eerst door des lijfstocters dood / zulcks dat de vruchten die noch niet zijn gescheiden van de grond/ schoon rijp zynde/niet des lijfstocters erfghenaem/ maer den eigenaer toe-komen: maer huiren van landden ende huizen werden verdeelt nae aendeel des tijds dat den lijfstoct heeft geleest.

En tweede door ondergang van de zaecke waer in de lijfstoct bestond / als door zodanige overbloeping die des gronds gedaente verandert / ofte door des huis afbranding: want indien ghevalle blijft de lijfstoct zelfs niet over den grond/om dat het niet en was des gronds lijfstoct/ maer des gebouws/ maer bleef eenig deel vande zaeck zoo zoude de lijfstoct blijven.

Lijfstoct ghemaect zynde aen een Stad / gilde ofte andere ghemeenschap/ vergaet indien de zelve ghemeenschap werd verstroyd: ofte zoo niet / ten einde van honderd jaren.

En derde door afstand van de lijfstoct ten behoeve van den eigenaer.

En vierde door * vermenging van de twee gherechtigheden: als by woord beeld wanneer den tochter den eigendom bekومت.

* L. Confolidatione.

En vijfde door ongebruick gedurende een derdendeel van honderd jaren.

Wp hebben ghezeit dat in verbruickbare zaken de lijfstoct gheen plaets en heeft / 't welck volgt uit het gunt in des rechts bepaeling is gezeit / als dat de nutting moet geschieden zonder zaecks vermindering.

Pochtans heeft de gewoonte ingevoert een * nabootzing van lijfstoct oock in de verbruickbare zaecken/als geld/koren/wijn/onder goed zeecker/ niet van de zelve zaeck/maer even zoo veel nae de dood/aen den ghenen die als eigenaer is/te laten volgen: ten welcken einde men ghewoon is zodanighe goederen te doen schatten / uitghenomen 't geld 't welck niet schatbaer is / maer zelf is de schatting van alles. Ende hoe wel zodanighen recht nae des woords eigenschap gheen tocht en is/ nochtans de ghewoonte/ die zoo wel over de woorden als over het recht heerscht / heeft te weghe ghebracht / dat als iemand aen sijn huisvrouw ofte aen iemand anders maect de lijfstoct ofte biadinghe van alle sijn goederen / den making-heerder aldan oock geniet 't recht om verbruickbare zaecken te brucken ende te verbruicken / onder zodanighen zeecker ende schatting als gezeit is: waer toe oock noodig is dat den lijfstoct * beschrijving make van de goederen / de welke hem oock (ghelyck hier booren vande zeeckerling is gezeit) niet quijt-gescholden en kunnen werden.

* L. Quasi usufructus.

* L. Invedigium.

VEERTICHSTE DEEL.

Van erfpacht-recht.

ERFELICKE TOCHT is die met eens leven niet en werd bepaelt, waer van zyn twee voornaemste afkomsten ERFPACHT-RECHT ende LEEN-RECHT.

* ERFPACHT-RECHT is erfelicke tocht van eens anders onttilbaer goed onder jaerlicksche * erfpacht.

* L. Emphyteusis.

* L. Canon.

Wp

Inleidinge tot de Hollandsche

Wij zeggen een erfelike tocht: want deze tocht eindigt niet met het leven/ maer gaet op alle erfgenamen / ten waer de zelve waer ghebonden aen zeecker geslacht/ in welken geballe 't zelve goed zoo wel mag komen op vrouwen als op mans/ op wettig-gebozenen ende op gewettigden/ ende by gebreck van alle die/ oock op speel-kinderen: maer slyctelick verleent zijnde erst zodanig goed zulcks als wij eigen.

't Ghebeurt oock wel dat het erfpacht-recht voor het versterben van des eersten erfpachters gheboorte verballt/ als 't zelve maer door zeeckeren tijd ofte op sonderlinge doozmaerden is vergunt.

't Ghebeurt oock wel dat het goed werd uitgegheben als tot erfpacht-recht/ mids dat het verzoock zeeckere jaeren omghekomen zijnde/ ofte 't recht van de een op d' ander verstervende/ moet werden vernieuwt op straffe van verball.

Wij hebben ghesteld ontillbaer goed: want over tilbare have werd dit recht by ons niet gebonden.

Hoewel nae beschreven rechten een Erfpachter sijn Erfpacht-recht niet en mag verbynden/ jae sonder kennisse vanden eigenaer zulcs doende van sijn recht verballt / zo werd nochtans by ons doozgaens ende buiten sonderling beding ofte plaetselike gewoonte anders onderhouden / te weten dat den Erfpachter sijn recht aen een ander mag overdoen / behoudens den eigenaer sijn naestinge binnen s jaers nae bekomen kennisse.

Maer indien van 't Erfpacht-recht eenig deel wierd verkocht / den Erfpachter en soude daerom niet schuldig zijn den erfpacht te smaldeelen / maer soude vermoghen de selve aen 't geheel te verhalen. Op eenige plaetsen is gebruelick dat by verbynding / ofte oock als het goed door erfennisse overgaet/ door die mael de erfpacht twee-voud moet werden betaelt.

Den erfpachter moet het goed in goede wezen onderhouden / t sijnen kosten: mag oversulcks gheen vruchtbare bomen afhouden / ofte dierghelike vermindering doen: maer by vermog wel 't selve goed met dienstbaerheden te belasten/ zoo veel hem ende sijn rechts bekomers aengaet / maer niet tot des eigenaers naedeel.

't **ERFPACHT-RECHT** werd **BEKOMEN** eerst door erfpachtsgunning 't zy mondeling 't zy schriftelick aenghegaen / waer van in 't stuck van de handeling zal werden gespoochen / mids dat toelatinge in plaets van levering daer op volge.

Ten tweede / door uiterste wille des vollen eigenaers als die den eene het Erfpacht-recht ende een ander den naesten eigendom mag nalaten.

Ten derde door verjaering / dat is zo wanneer het goed een derdendeel van honderd jaren als erfpacht-goed is gebruel.

Ten vierde door opdracht van den Erfpachter aen een ander / zulcks als booren is gezeit.

Ten vijfde door uiterste wille van den Erfpachter / mids blijvende binnen 't geslacht indien de vergunninge aen 't geslacht is gebonden.

Ten zeste door erfdeeling / in welken geballe den Heer geen naestinge en heeft.

't **ERFPACHT-RECHT** werd **VERLOREN** / eerst door uitsferbing van des eerste Erfpachters geboorte / ofte anderszins by omkominge van den ghestelden tijd ofte door bedouge gheval: Doch by deze ghelegentheid werd

Rechts-geleerdheid.

48

werdt gebruel dat den eigenaer by de afcomelingen ofte naeste magen des laeste bezitters in tijds verzoock zijnde / nieuwe verleeninghe niet en mag weigeren.

Ten tweede door verjaering / dat is ongebruel van een derdendeel van honderd jaren.

Ten derde door vermenging vande twee gerechtigheden / als by hoorbeeld indien den erfpachter den eigendom bekout: 't welck oock geschied indien den erfpachter een derdendeel van honderd jaren niet alle de pacht niet en betaelt/ maer oock 't goed als wij eigen bezit.

Ten vierde door wanbetalinge van de jaerlicke pacht gedurende den tijd van drie jaren / waer door 't recht aen den eigenaer verballt/ ten waer den erfpachter buiten sijn schuld waer gebleven ofte gekomen buiten des goeds bezit/ ofte buiten 't genut van dien. Daer sijn oock wel erfpacht-rechten die verballen als de pacht niet op sijn bestenden dag ofte eenighe weecken daer nae is betaelt. Doch by ons als kortz daer na de betalinge geschied/ ofte den wanbetaler hem op onwetendeit onschuldbigt / werd de * verschoning van 't verloop licht aenghenomen / ghelijck oock den erfpachter door dadelike aanbiedinghe des gelds van 't verball werd beviid. Waer meer erfgenaemen sijn van een erfpachter moeten al te zamen door de betalinge zorgen/ also den eigenaer geen spliffinghe is gehouden toe te laten. 't Verball plaets hebbende en vermagen den eigenaer den erfpachter om wanbetalinge niet te verstaoten uit het bezit: maer moet het erfpacht-recht wettelick uitwinnen / 't welke ghedaen zijnde by alsdan alle des erfpachters nakomelingen van haer recht versteekt.

Van dit recht van verball werd den eigenaer versteeken indien hy uitspuelick het verball quijt-scheld/ ofte oock stilwijgende/ waer onder mede is begrepen indien hy de erfpachten nae 't verball verscheenen ontfangt / ofte oock de erfpachten die te booren sijn verscheenen / sonder vermaen van 't recht van verball.

Ten vijfde door opdracht zulcks als gezeit is.

Ten zeste door des zaechs ondergang / te weten indien de selve t'eenemael bergaet: maer verging de zaech ten deele / ofte verargerde de selve merckelick / zoo soude des niet te min het erfpacht-recht blijven ende de jaerlicke pacht ten volle betaelt moeten werden: 't en ware blecke dat den erfpacht ware gestelt niet op 't geheel maer by verdeeling/ als op pder margin.

Ten zevende door misdaed. Want waer door ander zigen goed kan werden verbeurt/ kan oock erfpacht-goed aen den Heer verballen / te weten indien het selve goed aen geen geslacht ofte anderszins en is verbonden.

Zeer nae by 't erfpacht-recht komt * het recht dat een erfpachter wederom aen een ander vergunt om de vruchten van 't goed te genieten.

EEN-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van leen-recht.

LEENRECHT * is een erfelike onspiffbare tocht op eens anders ontillbare goed, met onderlinge verbintenisse van * schut aen d' eene zijde, ende plicht van * manschap ende * heergewaden aen d' andere zijde,

En

* L. Mora purgatio.

* L. Ius feud.
* B. Proterite.
* B. Romanite.
* L. Landemiarum.

Inleidinge tot de Hollandsche

Een erfelicke onspilbare tocht. Want hoe wel erfpacht uit eighen aerd
 * B. Octroye. spilbaer is / zoo is leen-goed in Holland niet spilbaer dan door * gunninghe :
 maer erft alleen op een hooft / dat is by versterf nae 't oude Hollandsche recht
 ('t welck gevolgt werd als niet anders en is besproocken) op 't oudste man-
 hoofd onder des laetste bezitters wettige kinderen ofte vordere afcomelingen/
 mede mannen uit mannen ghekomen / 't naeste lid gaende vooz het vorder.
 Want hoe wel eertijds getwijffelt is of oock een leen zoude mogen versterven
 van een groote-vader op sijn zoons zoon by ghebeck van zonen/zo is nochtans
 daer nae zulcks duidelick by vommisse verklaert / en in dezen ghevalle zoude een
 ouder zoon gekomen van een jonger zoon/ gaen vooz een jonger zoon gekomen
 van een ouder zoon/also plaetsbulling hier in niet en werd aengeromen. Deze
 leenen die het oude Hollandsche recht volghen werden nu by beelen ghenoeint
 quade leenen : maer by onze vooz-ouder's rechte leenen.

Maer door beding ten tijde van de eerste uitgifte of daer nae kan des leens
 gheleghentheid/ aengaende 't versterf / merckelick verbeterd werden ; ende nae
 't gunt de uitgifte zeit / ofte zoo die duister is nae 't gebruyck daer op ghevolgt/
 gaet des leens erfensse. Anderzins vooz zoo veel van gheen verandering en
 blijktt werd gevolgt het voozside recht van Hollandsche rechte leenen : maer
 * L. Prima in- indien in de * uitgift-brieven gezeyt ware dat het goed werd uit-gegeve tot een
 velkwa. onversterfelick erfleen , dat is tot een leen dat niet licht op den Heer en ver-
 sterft / zoo en vervalt het leen niet / zoo lang als iemand ghebonden werd van
 zwaerd-zijde ofte spil-zijde / die door versterf erfghenaemt zoude konnen sijn
 van den laetsten bezitter : dat meer is alwaer 't dat de uitgift zeide binnen
 achter-zusters kinderen niet te versterven , zoo zoude eben wel het leen mogen
 gaen aen bloed-verwanten van het vijfde ende vordere leden tot het thierende
 toe. Overmits het versterf van onleen-goederen eertijds besloten zijnde bin-
 nen het vierde lid/ daer nae door ghewoonte vorder is uitghesrecht : ende de
 meening by d' uitgifte verstaen werd geweest te sijn / dat de erfensse van het
 leen zoo ver de zoude gaen als van onleen-goed ; te meer also veele leenen hier
 te landen niet en sijn ghekomen uit der Heeren boedel/ maer uit den boedel van
 de leen-mannen / die haer onleen-goed aen eenige Heeren hebben opgedragen
 ende wederom van haer te leen ontfanghen/ om in bezwaerlike tijden / inzon-
 * B. Partij- derheid ghedurende de Hoercksche ende Cabeljansche * zydigheden / van haer
 schappen. beschut te werden. Ende om dat metter tijd inkroop dat eenighen haer ver-
 schillig goed aen machtighe Heeren opdroegen ende van haer te leen ontfingē/
 om door de zelve Heeren in het bezit gestercht te sijn/ zoo is by verscheide ken-
 ren daer segens verzien/ ende belast dat niemant eenig goed van iemand zal te
 leen houden / ten zy dat goed is vry eighen / of met recht ende vommisse of met
 zeben tuigen wettelick aenghekomen / ende heeft eerst daer af jaer ende dag in
 't bezitte geweest/ende dat rustelick zonder aentalen gebruyck.

Maer hoe wel de onsterfelicke leenen (diemen nu goede leenen noemt) niet en
 vervallen / zo lang iemand ghebonden werd die des laetste bezitters erfghenaem
 naem by versterf kan sijn/ zo en gaet nochtans de erfensse van de selve leenen
 niet sulcks als de erfensse van de onleene goederen : Want vooz eerst zoo kan
 het leen maer op een komen/daer onleen goederen deelbaer sijn: ten tweede soo
 gaet het leen op die bloed-verwanten van de laetste bezitter / die oock behooren
 tot den selven tack by den welke 't leen laetst is bezeten / ende dien tack ont-
 breec

Rechts-geleerdheid.

49

breeckende tot de bloed-verwanten van den tack waer uit die tack was ghe-
 spooten / ende soo vooz's vervolgens blijvende altyd binnen de afcomelingen
 van de eerste leenman / ofte die den laetste bezitter van die zijde bestaen/ zoo
 lang daer een is te vinden : ende gaet eerst by ghebeck van de zelve aen an-
 dere bloed-verwanten van de laetste bezitter : daer in onleengoederen gheen
 aenschoum en werd genomen van wat zijde dit of dat stuck goeds ghekomen
 is. Ten derde in versterf van leenen gaen zijde-maghen ghekomen van een op-
 gaende maeg vooz de selve opgaende maeg: 't welck in onleengoederen niet
 altyds plaets en heeft. Ten vierde in 't versterf van leenen sluit het naerder
 lid van eenen tack ofte afcomste het verder uit / daer in versterf van onleengoed-
 deren dickmael die van 't verder lid by plaetsbullinge van haer ouder's konnen
 nebens het naerder lid : Ten vijfde in versterf van leenen gaet in een lid een
 man vooz een wijf / daer in onleengoederen gheen onderscheid en is tusschen
 man ende wijf. Ten zeste in leengoederen gaet tusschen twee ofte meer mang'
 de oudste vooz/ende tusschen meer wijfs insghelics : daer in onleengoederen de
 ouderdom niet aengezien en werd.

Dit aldus in 't ghemeen zijnde verstaen / moet ebenwel mids de grote ver-
 scheidenheid van de rechten van erfensse als nae de Roomsche wetten / nae
 Aesdoms ende nae Schependoms-recht / wat naerder uitghelcit werden het
 vervolg van de erfensse van de goede ofte onsterfelicke leenen. Waer toe eerst
 nodig is onderscheid te stellen tusschen nieuw leen, dat is 't gunt eerst bekomen
 is by den overleden van wiens erfensse werd gehandelt / ende tusschen een oud
 leen, dat den overleden van anderen heeft geerft.

En nieuw onversterfelick leen dan komt eerst op de zoon : by ghebeck van
 zonen op de oudste dochter : die onthzeeckende/op een van het derde lid/gaende
 een man vooz een wijf / ende vooz's de oudste vooz de jongste/ sonder aenschou
 te nemen of sy komen van zwaerd-zijde ofte van spilzijde / ende soo voozt van
 lid tot lid onder wettelicke afcomelingen.

Wanneer het leen by den overleden om geld is gekocht ofte uit sijn eighen
 goed opgedragen ende te leen ontfanghen / soo moet den zoon ofte andere afco-
 meling van de eerste leenman/tot voozdeel zo van de weduwe als van de mede-
 erfgenamen / * vergoedinghe doen van 't gunt den boedel daer door is vermint- * B. Aesloir.
 dert / de rechte waarde van dien inkzengende in den gemeenten boedel vooz alle
 boedelscheidinge ofte deelinghe. Maer indien de koop-penninghen noch niet en
 sijn volbaen / ofte oock 't leen-goed daer vooz is verbonden / zulcks komt tot
 laste van de leen-volger / die oock d' ander erfghenamen van alle opspraek ter
 vier oorzake vry moet houden. Welcke vergoedinge by andere leen-volgers/
 geen neder gaende magen zijnde van de bekomer / met en gheschied ten aenzien
 van de mede-erfgenamen/dan wel ten aenzien van de weduwe.

Neder gaende maghen onthzeeckende / indien den overleden heides zijdes be-
 storven is/ komt het op den oudste broeder / volle ofte halve : maer is hy niet
 heides zijdes bestorven / zoo komt het mede op den oudste broeder volle ofte
 halve / zonder onderscheid van vaders ofte moeders zijde benoorden de Wffel/
 uitgezet Hage ende Rotterdam : maer bezuiden de Wffel / ende in den Hage en
 te Rotterdam / kan het leen alleenlick komen op een broeder die den overleden
 bestaet aen de bestorven zijde / om dat by de Staten het oude Aesdoms ende
 Schependoms-rechts alleen te niet is gedaen zoo veel onleen-goederē aengaet.
 B Broeder's

Broeders onthzeerkende komt het leen op de oudste zuster / met zulk onderscheid als van broeders gezet is.

Zusters onthzeerkende komt het leen op den oudsten zoon die van een broeder ofte zuster gekomen is.

Broeders ofte zusters zonen onthzeerkende / op de oudste 't zy broeders 't zy zusters dochter / ende zoo voort op de volghende leden ghekomen van broeders ofte zusters / altijd gelijck gezet is in 't selve lid een man gekomen van zwaerd ofte spil-zijde gaende voor een wijf bestaende in 't selve lid / ende onder mans ofte wijfs den ouder voor de jonger.

By ghebreck van broeders / zusters / ende hare afkomst / indien vader ende moeder noch in levende lijve zijn / zoo komt het leen op den vader / met last van aen de moeder sijne huishouding de waerde van de helft te laten volghen / indien het leen leit in Schependoms-recht : maer laeg het in Aesdoms-recht / zoo en waer hy geen vergoeding schuldig ; maer 't bedde zijnde ghescheurt / moet het leen op den langst-levende 't zy vader 't zy moeder in Aesdoms-recht alleent komen : in Schepen-doms recht kunnen in zulken ghevalle de ouders aen 't leen-goed niet komen.

De ouders oock onthzeerkende / komt het leen op den omen volle ofte halve van zwaerd ofte spil-zijde / den ouder gaende voor den jonger / ten waer iemand den overleden bestond van de bestorven zijde want die in Schependoms-recht tot het leen niet en komen.

Omen mede onthzeerkende komt het leen op de oudste moe / zulcks als van de oudste oom is gezet.

By gebreck van omen ende moepen / komt het leen op der omen ende moepen kinderen / by vervolg als voorzen.

Deze mede onthzeerkende komt het leen op den groote-vader ; by gebreeke van die op de groote-moeder / mede zonder onderscheid van zwaerd ofte spil-zijde / ouder voor jongher : welverstaende dat in Schependoms-recht groot-vader ofte groote-moeder het bedde ghescheiden zijnde werden uitgesloten.

By ghebreck van groote-vader ende groote-moeder komt het leen op den oudsten oud-oom : ende voort op de oudste oude moe / ende by ghebrecke van dien op hare nakomelingen / gaende van lid tot lid.

By gebreck van oud-oomen / oude moepen ende hare nakomelingen / op den over-groote vader / ofte by sijn gebreck op de over-groote moeder.

In gelijcker voegen gaetmen alzo voort / by gebreck van naerder leden tot vorder leden / tot het tiende lid toe.

't Derstef van een oud leen gaet op de neder-gaende magen in alles gelijck als van een nieu leen gezet is ; doch zonder vergoedinge / uitghenomen van de * ghedane kosten tot verbetering van 't leen / die aen de weduwe ofte wedu-wenaar werden vergaedet.

De nederdalende onthzeerkende / gaet het leen op den oudste broeder / volle ofte halve / den laetsten bezitter bestaende van de zijde van waer het leen is gekomen : dat is indien 't leen ghekomen is van de vader / aen de oudste broeder van de vader gekomen / 't zy volle 't zy halve : ende indien het van de moeder is ghekomen op den oudsten broeder van 's moeders weghe / mede zonder onderscheid van volle ofte halve : Ende indien oock het leen waer gekomen van een broeder die het leen eerst hadde bekomen / zoo moet even wel ghezien werden of

* L. Melioramenta.

dien broeder den laetste bezitter bestaen heeft van 's vaders ofte van 's moeders zijde : want het leen wederom moet gaen aen een broeder ofte maghe den laetste bezitter van die selve zijde bestaende / zoo lang iemand te binden is : 't welck oock in zusters ende vorder leden moet werden onderhouden.

Want broeders onthzeerkende komt het leen op de oudste zuster / ende by gebreeke van dien op de oudste broeders ofte zusters zoon / by ghebrecke van dien op der selve oudste dochter / ende zoo voort van lid tot lid / man voor wijf / ouder voor jongher / zonder onderscheid (als ghezet is) van zwaerd-zijde ofte spil-zijde ; maer altijd blijvende zoo lang men kan aen de zijde van waer het leen is gekomen.

By ghebreck van broeders / zusters ende hare afkomelingen / indien vader ende moeder van de laetst-overleden noch leven / komt het leen-goed op den vader zonder vergoedinge.

Indien 't bedde ghescheiden is komt het leen op den langst-levende / 't zy vader 't zy moeder in Aesdoms-recht / maer niet in Schependoms-recht.

De ouders onthzeerkende ofte helet zijnde voor het Schependoms-recht / zoo gaet het leen aen de oomen bestaende van de zijde waer van het leen is gekomen ; by gebreck van omen aen de moepen / ende zoo voort op hare afkomste van lid tot lid / by zodanig vervolg als van broeders ende zusters afkomste gezet is.

Oomen ende moepen met hare afkomste onthzeerkende / so gaet het leen op groote-vader oft groote moeder / sulcs als van een nieu leen geset is : doch altijd lettende van wat zijde 't leen is gekomen.

By gebreck van groote-vader ende groote-moeder op de oud-oom / op de oude moe / ende by haerder ghebreck op hare nakomelingen / mede sulcs als voorzen.

By deser aller ghebreck op over-groote-vader / so die niet te binden en is op over-groote-moeder / ende so voort zoo lang iemand werd ghehouden binnen het tiende lid den laetste bezitter bestaende / van de zijde van waer het leen is ghekomen : ende dan voort op andere bloed-verwanten die de onleen-goederen des laetste bezitters toestaet te erben / onderhoudende oock onder dese het vervolg van naerder lid voor vorder / man voor wijf / ouder voor jonger.

Alle 't gunt wy gheset hebben van neder-gaende / opgaende ofte zijdmagen / is te verstaen van wettig-ghebozenen ende ghekomen uit wettig-ghebozen ; want maegschap door onrecht niemand recht en geeft tot leenen / selcs niet van 's moeders zijde.

Doch die onwettig zijnde ghebozen / daer nae zijn ghewettigt door volgende hulwelick / werden oock in desen deele ghehouden als wettig-ghebozenen : maer die door gunste van de Land-overheid zijn ghewettigt / zijn ontfanelick tot erfening van leenen / indien sulcs in de gunste is uitgedruet : want anders werd wettiging verstaen alleen gheschiedt te zijn belangende de onleengoederen : Ende dan noch en kunnen sy niet erben de leenen van die magen die in de wettiging niet en hebben bewilligt.

Geestelike ende die aen lichaem ofte verstaend ghebreck hebben / werden niet uitgesloten van de Hollandsche leenen.

By hebben gheset het leen een tocht te zijn / ten aensien van welken tocht als

* L. Vassallus, als erfelick zijnde / den * Leenman alle kosten moet dragen die op het goedt vallen / ende 't selve goedt / niet verminderen.

Dienstbaerheden by een Leenman op het Leen-goed gestelt dueren niet langer dan hi ende sijne nakomelingen 't goed besitten.

Evenwel zijn de leen-goederen by gebreke van andere goederen verhouden voer des besittende leemans schulden / ende moghen by de schult-eisschers daer voer vercocht werden / behoudens den Heer sijn recht.

Ontilbaer goed: hebben wy geseit om dat by ons niet en werd bevonden dat sodanig recht over tilbaer werd ghepleegt.

Eens anders goed: om dat een ander daer aen heeft het recht van verval: de welke genoemt werd den Heer van 't Leen.

* L. Valuafores.

Dese is off De Land overheid selve ofte desselvs Leenman. Want des Graeflickheids Leen-mannen mogen mede hebben hare Leenmannen / die men * Leen-leenmannen ofte Mansmannen noemt / ende 't goedt Leenleen ofte achterleen. Waer dat niemand seif niet zijnde Leenman van de Graeflickheid / goed te leen soude uitgeven is noit toegelaten / anders als eenige geestelicken / daerom hengt de oude ghewoonte mede / dat die eenig goed te leen uitgheeft noemt een hoofd-leen hem toekomende / waer van het achter-leen zal sijn leenroerig.

Wy hebben daer by gedaen met onderlinge verbintenisse: want den Heer is schuldig aen den Leenman schut ende scherm / den Leenman aenden Heer manschap ende heergewaden.

MANSCHAP ofte HULD is een eed waer door den leen-bezitter zich verbind den Heer ghetrouw te zijn, desselvs voordeel te zoeken, hem ten beste te raden, te helpen ende by testaen, sijn achterdeel te weeren / ende te ontdekken 't gunt strecken zoude mogen tot sijne schade: welken eed geschiedende aen Swal-heeren / werd altijd verstaen de Land-overheid daer in te zijn genomen.

Wat kracht van dezen eed plagen de leen-mannen ende mansmannen selve / ofte by merckelick helet / door anderen / haere Leen-heeren te moeten dienen in alle heerbaerts / te weten tot verweeringe der Vaelseden / 't welck men Land-weer noemt / ofte oock buiten de palen / zoo wannecr het oorlog was begomen ende aenghenomen by rade van de Ridderen / Knappen / ende goede Steden van Holland: want anderzints waren sy niet schuldig te dienen volgens het hand-vest van Keizerin Margriete / van den jaere duizend drie honderd zes ende veertig: waer waer by 't hand-vest van Jonckvrouw Maria Hertogin van Bourgouje / in den jaere duizend vier honderd zes ende zeventig / noch voerder is gezet dat de Graven geenerhande oorlog en zouden aennemen / aenleggende noch verwerende / dan by goed-duncken van de Staten: ende alsoan / te weten als 't oorlog by goed-duncken der Landen aengenomen is / zoo zouden de Leen-mannen tot dienste van wapenen van oude tijden staende / uit zaerke van hare boozzeide leenen / ghehouden wezen te dienen op de palen van Holland / Zeeland ende Vriesland / ende niet voerder / ende dat op rebelicke wedden ende kosten van de Graven.

Ende indien de Graven tot eenighen tijde oorlog aennamen zonder goed-duncken ende raed van de Staten / zoo zouden de boozzeide leen-mannen ende mansmannen onghewaden ende onbelast blijven ende sijn / van eenighe diensten met sijn ofte goed in den zelven oorlogge te doen. Hier jeshens waren de leen-goederen

goederen by van margenbeden ende andere dierghelijcke grond-lasten die ter bede van de Graven by de Staten wierden ingewilligt: Waer Keizer Harel / veeltijds oorlog voerende verre buitens-lands / heeft de Edelen bewoghen toe te staen dat de leenen mede zulcken last zouden sijn onderworpen / waer door veele meenen dat de leen-mannen van Holland van alle dienste van wapenen soude sijn ontslagen: nochtans vind-men dat eenighe jaeren nae dat de leen-goederen zulcks als voozen waren belast / den leen-mannen bevolen is haer te houden gereed / niet zulcke wapenen als waer op sy nae de waerde van hare leenen waren gestelt / te weten tot land-weer. Ende hoe wel nu ter tijde de leen-goederen alle lasten dragen als andere goederen / nochtans en zal niet bevonden werden dat de Leenmannen oit van diensten tot land-weer zouden sijn ontslagen.

In de keure van Zeeland / zulcks als die is ghestelt in den jaere vijftien-honderd zes en tnegentig / werd ghezeit dat de leen-mannen van Zeeland niet voerder en sullen gehouden sijn te dienen in heerbaerten ofte wapeninghen / dan tot op de palen van de landen van Holland / Zeeland ende Vriesland / als dat van oude tijden gewoonelick is / met byvoeging van een rede / om dat de leenen in Zeeland meest sijn quade ende versterfelicke leen / ende dat veel luiden daer aen gekomen sijn by koop jegens den Grave.

Noch sijn de Leen-mannen haeren Heer een anderen dienst schuldig / naementlick met hem te recht te zitten in leen-zaken: want de kennisse van leen-zacken komt voer eerst aen de mannen van yder leen-heer / ende van daer by beroep aen des Graeflickheids leen-hof / in welckes plaets in is ghestelt het Hof van Holland. In 't land van Doozn / Duttin / Kennemerland ende Kennemer-gevolg werd gebreukt / dat de leen-mannen oock te recht moeten zitten met den Bailliu in alle zaken tot sijn tafel behoorende / zulcks als welbozen mannen doen in Rijnland ende Vriesland: welberstaende in zaeken van man ende man op kosten van de ding-luiden / ende in zaeken van breucke op koste van de Bailliu.

Manschap werd by hand ende by monde gedaen in bywesen van eenighe andere Leenmannen / niet alleen by den eersten Leenman / maer oock by sijn Leen-volghers / soo dickmael het leen versterft / ende dat binnen den tijde van een jaer ende zes weecken / nevens het verzoek van 't verly / dat is vernieuwing van de uitgifte. Door onmondigen doet den Mond-vorg den eed / mids dat wezen mondig zijnde gheworpen den eed / doen by haer eigen mond. Om merckelick heletsel werd oock toegelaten manschap te doen door gemachtigde. Ende sonder verly ofte manschap mag niemand in rechten op een leen aentael doen ofte 't selve verweren: maer werd van de leen-banck afgewezen. Evenwel by verzuim / 't welck wanverzoek werd genoemt / vervalt by ons het leen niet aen den Heer / ten ware bleek van merckelicke versmadinge.

By versterff van den Heer werd ten versoeck van sijn nakomer de manschap vernieuwt sonder heergewaden: ende is een Leenman niet schuldig aen meer als een manschap te doen.

H E E R G E W A D E N sijn vereeringen die den Leenman den Heer schuldig is ten tijde van 't verly: waer van de eerste bekeende by is; deze Heergewaden werden veeltijds in de uitgifte uitgedruet / bestaende in een valck / habick / sparwer / zalm / snoeck / wild-honden / spozen / handschoenen / al het welck met

Inleidinge tot de Hollandsche

met secker geld nae onder ghewoonte afgheloocht kan werden: Ende soo want neer het Heergewad niet en is uitgedruet / so moet men een graet ofte middelbaer leen verheergewaden met thien Karelsingulden: maer een klein leen met de waerde van eens jaers vruchten. Een groot leen is / 't gunt hoog ofte laeg gherechte in sich begriipt / ofte andersints boven de drie honderd Karelsingulden heeft aen inkomen. Een middelbaer is / wiens inkomen is beneden de drie honderd ende boven de thien gelijcke gulden. Een klein dat boven de thien gulden inkomen niet en heeft. Boven de Heergewaden moet den Leenman ten tijde van 't verlyp oock Hof-rechten betalen / vooz het Hofgesin van den Heer: doch hier van zijn vyf des Heeren Riden. Zoo wie verzuunt heeft verlyp te nemen binnen een jaer ende ses weecken nae dat het leen op hem was verstorven / werd daer nae tot het leen toegelaten betalende twee vande Heergewaden ende Hofrechten: ende soo vooz hem by sijne voorszaten mede verlium ware gheschied by verloop van ghelijcken tijd / moet vooz die oock tweevoud recht betaelt werden. Staet oock te letten dat of veelen op een leen aentael deden / den Heer pder van de selven verlyp sal gheben / behoudens een pder sijn recht / ende sal pder een betalen de Heergewaden ende Hofrechten / sonder dat de Heer de selve in eenig geval gehouden sal zijn weder te geben. Zoo oock een leen by bewilliging van den Heer waer ghesplift / zoo moet pder deel van het leen zoo veel betalen aen heergewaden ende hofrecht / als het heele leen dede. Een oudste zoon op een jongher 't leen latende overgaen / moet even-wel vooz hem zelve mede heergewaden betalen.

Zaeken van leenen komen by ons eerst vooz des smal-heers leen-banck / indien het achter-leenen zijn / maer van des Graefschijds leenen vooz het Hof van Holland / 't welck nu gemachtigt is in plaetse van het gewesde leen-hof; Alwaer oock komt de tweede * kennisse van achter-leen; Ende mag by ons een leenman sijn Heer in rechte roepen sonder oorzof te verzoeken.

* B. Inhuur-tie.

TWEE-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Hoe leen bekomen werd.

Een leen werd in Holland BEKOMEN eerst vooz **UITGIFTE**, 't is uit des Heeren boedel / 't is uit des leenmans eighen goed / als voozen gezet is.

En tweede vooz **UITERSTE WILLE**, want een leenman hebbende toelatinge van de land-overheid / alwaer 't schoon dat hy geen toelatinge hadde van de naeste heer des leens / zonder oock der magen ofte leen-volgers bewilliging / mag 't leen-goed maecken aen wie hy wil / mids die is wettig-geboezen. Deze toelatingen plagen verstaen te werden alleen te strecken om eens uit der hand / by erfatinge ofte by maechinghe / van 't leen-goed te hebben: maer werden nu volghens der Staten besluit ghegunt met macht om uit der hand ofte over de hand by een ofte meerder leden het leen-goed te doen gaen nae belieste: maer zonder zodanige toelatinge is de maeching zoo nietig / dat zelfs de waerde van het gemaecte niet en mag werden geeischt.

En

Rechts-geleerdheid.

52

Ten derde vooz **OPDRACHT**, uit zaecke van schencking / huwelicksgave / verhooping / verveulling / betalinge ofte andere oorzaecke / welke opdrachte moet geschieden van alle leen-goederen vooz twee leen-mannen / in hwezen ofte afwezen van den bekomer / mids dat hy daer nae de ghedane opdrachte gestade. Deze opdrachte mag niet gheweigert werden in onversterfelicke leenen / welverstaende dat den Heer heeft het recht om 't leen aen hem te behouden / mids betalende 't geld indien daer eenig geld vooz is beloofst: maer van rechte leenen is den Heer niet ghehouden opdracht toe te staen / van vooz gunste.

Maghen hebben gheen naesting van ter plaetse daer van onleen-goederen naesting valt.

Men mag oock gheen leenen belasten met renten / morgen-gave / erfspacht ofte lijftracht / anders als vooz den Heer ofte sijne Stadhouder ende Leenman-nen: ende dan moet zodanighe rente / morgen-gave / ofte lijftracht mede te leen ontfangen werden / ende daer van betaelt heergewaden ende hof-recht als van 't leen: belastinge van leen-goederen die anders geschied is krachteloos.

Om dat handeling zonder opdracht gheen recht en gheeft tot het leen / zoo moet een leen dat verhocht ende niet ghelebert en is komen op de leen-volger / behoudens den koper sijn opspacck op de erfgenamen / om te bekomen 't gunt hem daer aen ghelegghen was dat de levering soude gheschieden. Maer is den leen-volger oock erfgenaem / zoo moet hy des overledens belofte voldoen / behoudens sijn recht om vergoedinge van de mede-erfgenamen te bekomen vooz haer aendeel van de erfuisse.

Ten vierde werd een leen bekomen vooz **VERSTERF**, zulcks als voozen gezet is: Ende hoe wel iemand zoon / dochter ofte andere / geen erfgenaem zijnde by versterf in onleen-goederen / wel erfgenaem kan zijn inde leen-goederen / ofte oock de erfuisse van de leen-goederen mag aengaen / verlatende de erfuisse van de onleen-goederen / zoo die mede op hem quam; nochtans indien des overledens inschulders 't haren niet en konde bekomen uit de nagelate onleen-goederen / zoo mogen sy eerst de leen-vruchten / ende die niet bestaende het leen-goed zelf / * uitrechten / te weten indien by des overledens leven op het leen-goed recht is gemaect / anders niet / maer komen vyf aen den leenvolger: Ende indien niemand vande maghen leen-volger en wil zijn / zoo mag den bezorgher des verlaten boedels verlyp nemen / ende het leen-goed verkoopen tot hate van de * gelovers.

* B. Crenteren.

* B. Creditours.

't leen op een maeg versterbende / blijven even wel de ghenoten vruchten by den erfgenaem van de onleen-goederen / ende vooz de helft by de echt-ghenoot / ingevalle onder de echt-ghenoten gemeenschap van vruchten is geweest. Onder deze vruchten werden oock gehouden aentwassen die bedijcht zijn: want onbedijchte aentwassen houdmen niet vooz een vrucht / maer vooz een ghevolg van 't leen.

DRIE-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Hoe leen verlaoren werd.

Een leen werd **VERLOREN** eerst vooz **BLOED-GEBRECK**: te weten in rechte leenen by gebreck van mans-oir gekomen van den eerste heleende: sonder dat wijnen / ofte uit wijnen gekomen / ofte opgaende ofte zijden maghen /

Inleidinge tot de Hollandsche

maghen / het verbaal konnen beletten / anders als uit gunste : In onsterfelijke leenen by ghebreck van het thierende lid / ofte andersins nae uitwys der gifte : ende in desen geballe mag den Heer uit krasste van sijne behouden eighendoni de hand slaen aen 't goed / sonder rechtspiegling.

* 23. Felonia. Ten tweeden dooz * ONTROWE ofte SMAED van den Leenman / welke eerst moet ghekennt zijn by anderen Leenmannen : ende mag den Heer het goed niet actislaen sonder domisse. Wanneer den Heer die versmaed was in sijn leven den Leenman over het Leen geen geschil en heeft gemaect / so en mag des Heers naekomt sulcs niet doen. Slecht wanberzoek werd oock booz geen smaed ghehouden / sonder andere omstandigheden / als is rechtelick vermaen : maer dooz eenighe andere misdaed / niet raeckende den Leen-heer / en werden de leengoederen roerende van de Graeflickheid niet verbeurt / alwaert dat alle goederen verklaert waren vervallen ter sake van de selve misdach.

* 23. Rectio. Ten derde dooz de VERMENGING van de gherechtigheden / als by noozbeeld wanneer den Leenman den eigendom bekamt : 't welck kan geschieden zo dooz andere aankomste als dooz des Heers ontrouw : want alzo daer is * onderlinghe verbintenisse tusschen Heer ende Leenman / ende den Heer zo wel sijn Leenman schut ende scherm / als den Leenman sijn Heer dienst / schuldig is / zo kan oock den Heer dooz merckelike ontrouw / mede gehent by Leenmannen / sijn Leen verliezen / 't welck dan aen den Leenman verbaal.

En Heer mag oock sijn Leenman vergunnen dat hy 't leen besitte als onleen ofte wyj eighen goed / sonder dat des Leenmans maghen sulck moghen beletten.

Ten vierde dooz VERIARING van een derdedeel van honderd jaeren : want dat dese oock in leengoederen plaets heeft is by 't Leen-hoff verstaen.

Ten vyfde dooz OPDRACHT.

En noogd en vermag noch dooz misdaed / noch dooz verzuim / noch dooz verjaering / noch dooz opdracht / sijns wezes leen verliezen ofte verwenden / gheschick by de Dorsen des Roomschen Keyser is verstaen in den jaere twaelf honderd acht en tzeventig / in de zaecke van Florens Grave van Holland.

VIER-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van bruick.

Wen komen tot nuttige gerechtigheden die MINDER als TOCHT sijn.

Deze sijn TOCHTS-DEEL ofte BIZONDERE GERECHTIGHEDEN.

* L. Vlt. * L. Jus decem. TOCHTS-DEELEN sijn * BRUICK ende * TIEND-RECHT.

BRUICK is een gerechtigheid om nut te trecken van een zaeck , maer niet allerlei vruchten.

Dit werd aengezien IN 't GEMEEN ofte met ZONDERLINGE OMSTANDIGHEDEN.

BRUICK

Rechts-geleerdheid.

53

BRUICK IN 't GEMEEN zijnde aenghezien / duirt booz 't leven van die wien het is gegunt / en sirect zich / zo veel 't land aengaet / om hem daer te houde sonder belet van den eigenaer en sijne bouwhouden / en om oost / moes / blaemen / hoi / hant / tot daghelicks behoef te nutten / zonder 't selve genut anderen te mogen overdoen om geld of ter schenck ; over een huis / om daer in te woonen met sijn huisgezin ende bezoekkende bynden / niet om te verhuiren / 't en waer het huis te groot waere dooz een huisgezin ; over beesten / om daer mede sijn werck te doen / de mis daer van te ghebruicken ende melck tot nood-bruif / niet om de wolle ofte de geboorte te genieten.

Maer uit ZONDERLINGE OMSTANDIGHEDEN werd het BRUICK breeder uitgestreckt ofte meerder inghetrocken. Zoo hebben de Gopers een erfelick huick van 't Goper-bosch. Recht van scharing op meente-landen behoort hier mede toe / 't welck groot of klein is nae des plaets gewoonte. Ausgelicks erfelick recht van visscherije in eens anders water.

Recht van * BEWONING OVER EEN HUIS is mede een huick booz 't leven : maer werd verstaen wyj recht van verhuiringhe mede te brengen.

Maer die HUIR heeft aen land ofte huis / werd nae beschreven rechten niet gehouden eenig eigen recht ofte aentael te hebben op de verhuirde zaeck / dan alleen opspraek op den verhuirder. Dan by ons gheeft alle huur eenig eigen recht / als zijnde een BRUICK van korten tyd : 't welck daer uit blyckt / dat het verhuirde land ofte huis zijnde vercocht / den huurman evenwel sijn huur moet volghen : doch een huurman van land heeft dit recht niet zonder schriftelike huire. Den huurman mag oock sijn recht een ander overdoen / uitgenomen daer de plaetzelike heuren sulcks beletten ofte matigen.

BRUICK werd BEKOMEN ende VERLOREN sulcks als lijftocht / uitgenomen dat erfelick huick dooz de dood niet en werd verlozen.

VIIF-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van tiend-recht.

TIEND-RECHT is een gerechtigheid om 't elfde-deel van eenighe vruchten te trecken.

Wy zeggen 't elfde deel : hoe wel de naem anders schijnt mede te brengen dit teiken nevens anderen doet ons verstaen dat onze tienden in Holland niet en komen uit de ghezeide gheestelike rechten / de welke by nae-volging vande Levitische wet vnder de Christenen hebben ingheboert / dat het tiende-deel van de vruchten zoude gheschickt werden tot onderhoud van de Kercken-dienst : maer veel eer uit het oude Duitse recht onder als het Christendoni / by 't welke den Dorsen tot onderhoud van haren stand zeecker deel van vruchten wierd vergunt. Overzulcks die naerstelick zal willen onderzoeken den oorsprong van de tienden die de Bisschoppen van Brecht ofte de Godshuizen aldaer van ouds hebben gehad / zal bevinden dat sy die bekomen hebben niet uit de geestelike rechten / maer uit gifte van Koninghen ende Dorsen / die

meza

men vind van den jaere zeven honderd ende later. Alzo en vinden wy oock niet dat de eerste Graeven van Holland eenighe tienden hebben bekomen van geestelike luiden/maer wel dat sy verscheide tienden aen de Gods-huizen van Egmond/ Rhynsburg ende anderen hebben geschoncken: waer uit oock te gheslooven saet / dat de tienden van Zeeland eertijds hejeten byde Bisschoppen/ ende door gifte vande selve by * Peters Gods-huis tot Utrecht / ende by 't selve Gods-huis aen den Graeven vermangelt om eenighe goederen gelegen in de Dordrechtse waerd / eertijds uit wereltlijcke hand moeten zijn ghekomen: hoe wel de Graef van Holland daer nae in den jaere twaelf honderd een en tachtig goed gevonden heeft van den Bisschop te bekomen zodanighen aentael / als hy hem vermat tot de tienden van nieuwe * aengheuwone landen / 't welck schijnelick is gheschied om twist te ontgaen. Tot bewijs van ons seggen dient merckelick de oorkonde van den Abt van Flozicamp / verleden in den jaere duizent drie honderd ende veertig die ghetuigt dat den Graef van Holland / doen geleeden vier honderd jaer / plag in Driesland over 't Die gehuld te werden als de maghenheit der Driezen / ghezet (nae der ouden Duitschen huyck) op eenen bymen schild / ende opgeheven by de vier edelste van Oost-Driesland / ende dat / onder andere gherechtigheden aldaer verhaelt hem by de Driezen waren toegestaen alle de tienden van Driesland die binnen hare macht lagen; als oock het verdrag tusschen den Grave ende de West-Driezen ghemacht in den jaere duizend twee honderd negen ende 't negentig / waer in begrepen is dat de luiden van West-Driesland ende hare nakomelingen den Grave de tienden die sy hem schuldigh waren te geven jaerlicksch in een wegelicke stede / die den Graef of synen hode hun wijsen sal / op haer eigen kosten te hoop zullen brenghen / es dat zaecke dat den Graef die niet en verhaechte / maer waer 't zaecke dat hy die te voozen verhaechte / zoo zoude de kooper selve die te hoopen voeren op sijn zelfs kost / ende die ghene die de tiende koopt en zoude men niet dwinghen noch persen die tiende te hoopen / 't en waere by sijne wijze wille: maer hy zoude sijne tiende ontfanghen zonder weder-zegghen als hy schuldigh is te ontfanghen: Die oock alles van onderen opwaerts zal willen spreken / zoo verre de gheheuenisse dzagen kan / zal vinden dat alle de tienden zijn ghekomen uit des Graef's boezem. 't Is oock zulck dat de Leemmannen bezittende hoog ofte laag gherechte uit kracht van haer heerlickeheit hebben willen vermeten recht tot de tienden: maer de zaecke by onzijdige Raedsluiden zijnde onderzocht / is bevonden dat niemand recht en had tot tienden wiens verly zulcks niet uitdrukelick mede en hachte: alzo de tienden met het gherechte geen gemeenschap en hebben.

Wy hebben ghezait van eenige vruchten, meest van koren: doch men vind oock smalle tienden / als van moes / hout / gras / hop / rapen / radys / kool / ajuin / appelen / peeren / noten; krytende tienden / als van volen / kalveren / lammeren / jonge varckens / ganzen / byen ende andere beest-gheboorte / dan alzo hier over door 't verstaen van het ghebruick veel twisten rezen / is daer segghens by Keizer Kareel inden jaere vijftien-honderd twintig voozien / ende belast allen zoo geestelike als wereltlike / dat sy gheen tienden en zouden moghen nemen van eenighe zooten van goederen / waer van sy ende hare voozaten de selve niet en hadden genoten den tyd van veertig jaeren vooz het uitgaen van deze wet: waer nae te weten inden jaere vijftien-honderd dertig / ter zaecke van eenighe

* B. i. Capit. sel van Sinte Peter.

* B. Noba. wen.

eenighe getezene verstaen / by den selven Keizer naerder is verklaert / dat de vruchten van nieuwe toe-gemaecte landen / ende de eerst-gheboorten in nieu-ghehoude huizen / tienden zouden moeten geven / ingehalle sy in haer Carspel gelijcke tienden vooz de voozende veertig jaren hadden betaelt: maer niet van de zooten waer van geen tienden betaelt en waren: Ende zoo enige nieuwe zooten wierd gezait / gepoot ofte geboedt / te voozen onbekent zijnde / dat daer in ghevolgt zoude werden het ghebruick van de onlegghende Carspelen / daer zulcke zooten vooz dien tyd ghezait / ghepoot ofte geboedt had gheweest. Maer aengaende 't eenemaal te voozen onbekende zooten / dat daer in ghevolgt zoude werden het ghemeeene beschreven recht: dat oock niemand hem in stuck van tienden / die betaelt ofte niet betaelt mochten zijn / nae 't uitgaen van de eerste ende vooz het uitgaen vande tweede wet / zoude moghen behelpen met eenig recht van verjaering / minder als van veertig jaeren vooz het uitgaen vande voozende eerste wet.

Op wat wijze de tiende moet werden ingevordert / leert ons de overdracht tusschen den Graef van Hollandt ende West-Driezen ghemaect in den jaere twaelf honderd acht-en-tachtich / mede-brenghende dat de West-Driezen den Grave zouden gheben de elfde schoof / ende de tiende te nemen daer 't koren wast. Ende als dat koren tiendaer is / zoo zoude den ghene des dat koren is die-werf roepen den tiendenaer / elke werf alzo lude datmen 't hoozen mag over zeven ackeren: ende quaem den tiendenaer dan niet / zo zoude den ghene des dat koren is de tiende uitzetten by twee sijnere huiren / ende de thierenden houden een atmael: waert dat daer na op de tiende schade schiede / dat en soude men den man niet tpen des dat hoozen is.

Tienden konnen sijn leen ende onleen / ende werden bekomen als ander leen ofte onleen-goed / ende op ghelijcke wijze veriozen.

SES-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van Cijns-recht, ende Huisgebo-recht.

BIZONDERE GERECHTIGHEDEN minder zijnde als tocht / ende niet eigentlick zijnde tochtdeel / konnen verscheiden sijn nae de besprecken daer van sijn. Doch meest sijn gebruyckelick * CIINS-RECHT ende * HUIS GEBOURECHT.

CIINS-RECHT ofte UITGANG is de gherechtigheid van zeker inkomem laerlicksch te beuren ende onlosbaer, dat iemand behoud als hy den eigendom van sijn ontilbaer goed overgeeft.

Wy seggen onlosbaer: waer in de Cijnzen verstaen van renten / die in deze landen altijd werden ghehouden losbaer te sijn / als het den rentplichtighe belieft: maer cijnzen en behoest den Cijns-beurder niet te laten lossen of hy en wil.

Wy seggen als hy den eigendom van 't sijn overgeeft: want hoewel in 't stuck van erfpacht die de pacht ontfangt eigennaer werd genoemt / dat gheschied om dat hy heeft het recht van verbaal: maer den Cijns-beurder en heeft geen recht van verbaal / ende daarom is 't meeste ende waerdigste deel van den

* L. Censis.
* L. ius super-
ficiarium.

eigendom by den Cynsplichtige / die daerom met goede reden eigenaer werd gheuoemt. Op eenighe plaetsen noemt men het cynsgoed oud eigen / gelijk vnde by gemeester werd genoemt die eertijds burghemeester is geweest.

Den cyns plag van onds in Holland tweeboud betaelt te werden / zo want neer het cynsgoed wierd verbroent / ofte iemand van de doode hand aenquam maer de plaetselike gebruicken ofte sonderlinghe besprecken gheuen hier in verandering.

Cynsrecht plag oock te hebben recht van pandinghe / waer van in 't stuck van de Rechtspiegling zal werden ghesproken.

Cynsrecht werd bekomen als ander ontilbaer goed : ende moet de opzacht daer van geschieden als van ander ontilbaer goed : werd oock verlozen in ghesijcher boege.

HUISGEBOU-RECHT is de gerechtigheid die iemand heeft tot een huisgebouw staende op eens anders grond.

Dit is geen volley eigendom / om dat niemandt nae rechten volley eigenaer kan zijn van 't gebouw / gheen eigendom hebbende aen de grond : maer 't is een recht om op de grond te mogen bouwen / 't guat ghebout is te houden ende te ghebruicken / ter tijd toe dat den grond-heer opleit de waerde van 't ghebouw / ofte soo veel / als bedongen is.

Dit recht werd bekomen ende verlozen / als ontilbaer goed / ende werd ghesoet verfaen vergunt te zijn / als den eigenaer van de grond iemand toelaet op sijne grond te bouwen. 't Selve recht mag overzulck oock verbroent werden / doch niet sonder opzachte.

Ende dit zijn de gerechtigheden streckende tot tegenwoordig nut.

ZEVEN-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van eigendoms verwacht.

Van de gerechtigheden TOT TOEKOMENDE NUT STRECKENDE is de byzonderste EIGENDOMS VERWACHT.

EIGENDOMS VERWACHT is een gherechtigheid die iemand heeft op de zaecke van een ander, waer door den eigendom t'eeniger tijd op hem moet komen.

Wij zeggen van een ander : want die werd ghehouden naer eigenaer / hoe wel by het daetselien genut trecht / ende daer in den lijfstocter gelijk is : maer het verschil bestaet daer in / dat den nut-trecker in de lijfstoct in gheenen deel uit kracht van de lijfstoct kan komen tot den volley eigendom : maer den teghenwoordighe nutter in dezen ghevalle by 't overlijden vande verwachter / ofte den selve sijn recht verlatende / behoud den volley eigendom uit kracht van sijn tegenwoordighe recht.

Deze gherechtigheid en werd by handelinghe ofte bespreck niet bekomen : want hoe wel iemand daer door kan bekomen recht op een ander / om hem nae eenigen tijd den eigendom van eenige zaeck te laten volgen / zoo en bekomt by nachtranc daer door geen gerechtigheid op de zaeck.

Maer

Maer door uiterste wille / volkomen ofte onvolkomen / werd deze gerechtigheid verkregghen zulck als hier vooren van de erfatinghe over de hand ende van belaste makingen is gezeyt : alwaer oock is aengewezen hoe verre in dezen deele huwelickelike voorwaarden met uiterste wille kunnen werden verzelecken ofte niet.

RECHT VAN NAESTINGE kan oock eenigzins tot eigendoms verwacht gebracht werden : Doch hier van zal bequamer ghesproken werden / als wy van de overkomingen zullen handelen.

ACHT-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van Onderzettinge.

Verhandelt hebbende de gherechtigheden dienende tot nut / moeten wy voortgaen tot GERECHTIGHEID over eens anders zaeck, DIENENDE TOT ZEECKERHEID van inschuld, 't welck is de beschrijvinge van 't guat met een naem werd genoemt ONDERZETTING.

ONDERZETBAER goed is alle dat des onderzetter is in volle ofte gebzeckelicken eigendom / zulck dat oock lijf-tocht / leen-goed / erfacht-goed ende erfdiensbaerheden / onderzet konnen werden.

Maer huishdiensbaerheden end land-houtwig sijn door de burger-wet verhoeden te onderzetten / die om de Stad niet te misnaecken / dit om den land-houw niet te verhinderen.

Ormondighen die haer goed niet en moghen verbroenden / maghen oock het selve niet onderzetten.

Daer en tegen alle die verbroenden mogen hebben oock macht om te onderzetten / ende onder die is oock begrepen een schipper / als die vermag by nood het schip door bademerije te bezwaren.

En hantbreuckige mag geen onderzettinge doen : ende onderzettinge die te vooren is gheschied tot herkoztig des inschulders / met weten van hem aen de welke de selve onderzettinge geschiede / mag vernietigt werden / zulck als van verbroendingen hier vooren is gezeyt.

ONDERZETTING is *STILZWIGENDE of *BE-
SPROCKEN.

STILZWIGENDE die door de wet te wege werd gebracht. BESPROCKEN die komt uit bewilling van den eigenaer. Want datmen rechtelick pand noemt en is eigentlich geen onderzetting / als den eene geloover geen recht gevende boven den ander.

STILZWIGENDE ONDERZETTINGE hebben de naevolgende :

Eerst een Cynsheerder ofte oud-eigenaer / over 't cynsaer goed tot bekoming van sijn cyns.

En tweede de waerd / dat is de dijckring naer de onkosten van dijcken / dammen / molens / sluzen / wateringen ende diergelijcke.

En derde iemand die geld heeft gheleent om een huis ofte schip te bouwen

ofte

* B. Legael.
* B. Conden-
tioneel.

ofte te herbouwen / ofte den arheid daer toe heeft gedaen over 't zelve huis ofte schip; den brief die van deze schuld werd ghemaect noemtmen den byl-brief: voegt hier by die iet ghebozgt hebben tot nodig onderhoud van de ondergheselde zaak.

Ten vierde iemand die geld gheleent heeft tot ghenezing ofte begraeffenisse/ ober alle des overledens goederen:

Ten vyfde 't gemeene land in de goederen van hare schuldenaer/ uitghe-
men ter zaakke van hzeucken.

Ten zeste een weze in sijns voogdes goederen/ voorde schade die by ghebreck van sijne bedieninge is geleden.

Ten zevende een verhuirder van een huis in steden ofte ten platte landen/ ober de tilbare goederen / oock ober beesten die in 't huis zijn ghebracht by den huirman: in ghelijcks een verhuirder van land ober de vruchten staende op sijne grond / ende dit recht behoud den verhuirder indien hy 't goed / van sijn grond vervoert zijnde/dabelick vervolgt.

Ten achtste Steden in de goederen van hare * bewint-hebbers / voor schade by ghebreck van hare bediening geleden. Selijcke recht is vergunt aen de * gemeenschap van den Oost-Indischen handel.

Ten negende is het schip ende koopmans-goed den schipper en sijne schip-gezellen verbonden voor de vracht / ende werd verstaen het schip oberig te wezen zoo lang het hiel is in wezen.

Ten tiende is het schip 't welck den schipper toekomt den koopman verbonden tot vergoeding van sijne goederen by den schipper verkocht: mids dat den koopman 't verbolg daer van doe binnen 's jaers / ende daer van doe blijcken by schippers-zeegel/indien het schip is gekomen in een derde hand.

Ten elfde eens koopmans * bewint-hebber ofte gemachtigde/ ober de koopmanschappen hem toe-vertrouwt / voor de schade die hy zoude moghen lijden door het verstrecken van sijn gheloof voor den eighenaer van de zelve koopmanschappen.

BESPROOCCEN ONDERZETTING ofte veronderpand-
dinge is * algemeen ofte * byzonder.

Algemeen die gedaen werd ober des onderzetter's alinge goederen. Deze heeft kracht ober tilbaer goed zulcks als bijzondere onderzetting zoude doen ende met gelijck onderscheid. Maer ober ontilbaer goed heeft de zelve gheen kracht / ten zy de onderzettinghe zy geschied voor eenig gherecht dezer landen/ zonder aen te zien de plaetse waer de onderzettinghe geschied / of 't goed zoude mogen zijn gelegen.

Ende zulcks schoon geschied zijnde heeft de zelve kracht / zoo lang het verbonden goed is in handen vande schuld-plichtige ofte sijne erfgenamen: Maer waer het goed gekomen in een derde hand / zoo zoude de onderzettinghe krachteloos zijn / indien den bezitter het zelve goed bekomen hadde door lastelieke aankomst: dan hadde hy 't bekomen door winstelieke aankomst / zoo zoude het goed door de algemeene onderstelling verbonden blijven.

Bizondere onderzetting is ober tilbaer ofte ontilbaer goed.
Ober TILBAER goed kan gheschieden of met TER HAND-
ZETTING of ZONDER TER HANDZETTING.

Met TER HANDZETTING is krachtig / hoe dat oock de zelve geschied/

geschied/mids daer van blijckende.

ZONDER TER HANDZETTING is krachtig/alwaer 't maer onder de hand / zoo veel den schuld-plichtighen aengaet: maer niet tot naedeel van andere schuld-eisschers/ ten waer de ter-handzetting waer gheschied voor drie getuigen/ofte een beampste-schrijver ende twee getuigen.

Maer indien het tilbaer goed door wettelieke aankomste is gekomen in een derde hand / zoo is het zelve goed vrij ende onbelast / ten waer den verkooper recht van pand hadde bedongen op sijn verkochte goed/ by ghebreck van betalinge: in welken ghevalle den verkooper in sijnland sijn recht zoude houden oock jeghens een derde: alwaer de onderzettinghe maer gheschied ober de hand.

BIZONDERE ONDERZETTING OVER ONTILBAER GOED is krachtig zo wanneer de selve geschied voor 't gerechte vande plaetse al waer het goed is gelegen/ mids dat oock den heertigsten penning daer van zy betaelt ende de onderzetting te boeck aengheteickent / maer anders niet.

Oock leengoed werd verbonden niet voor 't gherechte van de plaetse/ maer voor Stadhouder ende Leenmannen.

Ende vermag den schuld-eisscher sijn byzonder ontilbaer onderpand aansprecken/al is 't dat den schuld-plichtige 't selve weerloos is geworden / ende oversulcs het goed is gekomen in een derde hand:oock sonder gehouden te zijn sijnen schuld-plichtighen ofte des sels erfgenamen eerst uit te winnen.

Of 't verbonden ontilbaer goed in handen van den gelover werd gestelt ofte niet / sulcs en geeft noch en neemt niet in 't stuck van verseeckerheid; maer 't gunt diesaengaende aenmerckens waerd is zal hier nae in 't stuck van de handelingen aen gewezen werden.

Bizondere jonger onderzetting van ontilbaer goed gedaen nae behoozen heeft meerder kracht als onder algemeene / alwaer die schoon geschied voor het selve gherechte: maer onder algemeene heeft recht boven onverseckerde schulden.

Tusschen meer algemeene gaet die voor die de oudste is / ende tusschen meer bizonderen insgelijcs de oudste.

Maer de stilzwighende onderzetting heeft in alles ghelijcke kracht als de bysondere / sulcs datmen tusschen veel stilzwighende ofte tusschen een ofte meer stilzwighende/ende een ofte meer besproken / bizondere/ inziet de oudheid van de schuld.

Des werd schuld van voogden gehouden in te gaen ten dage als de voogdijhe is aengegaen.

Ooch 't gunt hier vooren gezeyt is van algemeen ende bysondere onderzettingen heeft gheen plaats tot Amsterdam:

Want aldaer voor eerst algemeene onderzetting / gheschied voor een ander gherechte/in 't minste gheen recht en geeft ober ontilbare goederen onder 't gerechte van Amsterdam gelegen/maer wel ober schepen.

Ende een algemeene onderzetting voor 't gerecht van Amsterdam ghedaen zijnde heeft ober de ontilbare goederen / die aldaer zijn ghelegen/ ende ten tijde van 't verhanden verbinder toekoomen / ofte die hy naemaels soude moghen verkrijgen / ghelijck recht als bysondere onderzettinghe: sulcs dat tusschen de selve.

Inleidinge tot de Hollandsche

selve sonder onderscheid het onder verband gaet vooz het jongher / mitghefeit dat kusting-brieven verleiden in 't verkrijghen ofte koopen van eenige goederen / over de selve goederen krachtigher zijn als voozgaende alghemeen verband.

't Geholg van onderzettinge en is niet dat den schuld-eisscher het onderzette mag vooz hem behouden / ofte mit eighen macht verkoopen : jae dat meer is hy en mag oock by voozwaerden niet bedinghen recht van verval van eigendom by wanbetalinge / maer moet nae verkregen bonnisse de verkooping rechtelick laten geschieden / ende alsoo 't sijne behooven.

Maer nu het onderzette goed gesplitst ende gekomen is in verscheide handen / soo houd den schuld-eisscher op pder stuck sijn volle recht.

En valghende schuld-eisscher mag eene die de voozgang heeft aenbieden boldoening van de schuld / ende also koomen in sijn plaetse dooz rechts overzacht.

Onderzettinge gaet te niet dooz betalinghe ofte andere schuld-guytinghe : oock andersins dooz toestemminghe des schuld-eisschers : 't zy uitdrukkelicke / 't zy stilzwijgende : als wanneer den schuld-eisscher toestaet dat het onderzette by den onderzetter werd verbyend / ofte / onbehouden sijns rechts / aen een ander verpand / voozts dooz des zaecs ondergang / ende dooz onkominghe des tijds / zo daer eenighe by de onderzetting is besenit gheweest : Andersins dooz herjaering van dertig jaeren indien het goed is in een derde hand / van veertig jaeren indien het is in de hand des schuldenaers ofte sijner erfgenamen.

Ende hier mede hebben wy afsghehandelt het eerste stuck van toe-behooven / te weten beheeringhe / bestaende eerst in bezit / ende voozts in volle ende in ghebreckelicken eigendom.

HET

HET DERDE BOECK

VAN INSCHULD.

EERSTE DEEL.

*Vande verbintemissen in't gemeen, haer oorsprong
ende verdeling.*

We hebben gezeyt dat de andere soorte van TOEBEHOREN is INSCHULD, 't welck wy beschreuen hebben te zijn 't recht van toe-behooren dat den eene mensch heeft op de andere, om van hem eenige zake ofte daed te genieten.

Om dan dooz twijffelachtigheid van woorden niet bedrogen te werden moet geweten zijn/ dat schuld ruim ghenomen werd gezeyt van alle daed den mensch nae 't voor-schijft van eenighe deugden betamende / 't zy dat de zelve daed eigentlick hem raecht die 't doet / gelyck een mensch schuldig is nuchterlick ende matelick te leven/ voorzichtigheid te ghebruicken ende meer dierghelijcke/ 't zy dat de zelve daed eigentlick ziet op een ander.

De schuld ziende op een ander bestaet meest in drie hoofd-stucken in wel-daed-schuld/in trouw-schuld ende misdæd-schuld.

Weldaed-schuld ontstaet uit de ghemeenschap des aerds die allen menschen is aenghebozen/ als allegader ghesproten zijnde uit eenen stronck / waeromme oock de menschen schuldig zijn alle menschen goed te doen / voor zoo veel sy zonder haer merckelick ongherijf zulck konnen doen. Deze weldaed-schuld krijgt uit bijzondere omstandigheden bijzondere namen; want ten aenzien van iemand die ons eerst welgedaen heeft werd de zelve ghenoemt danckbaerheid/ ten aenzien van gebreckige menschen barmhertigheid/ ende zoo voort.

Trouw-schuld ontstaet uit de spraecke ofte iet dat spraecks-ghelijck is: welcke spraeck den menschen alleen onder alle dieren tot beter betrachttinghe van de onderlinghe ghemeenschap is gereken / om daer mede bekent te maken 't gunt in 't gemoed is verholen: waer van de behoorlickheid bestaet in de over-een-kominghe van het teicken met het beteickende / 't welck waerheid werd genoemt. Waer alsoo de waerheid alleen inghezien zijnde niet anders medebrengt als een over-een-koming van de taal met het ghemoed voor die tijd als de taal werd ghezuickt / zijnde des mensches wil nit haer eigen aerd veranderlick / zoo heeft een middel moeten gebonden werden om die wille voor het toe-komende vast te stellen/welcke middel is * helofte.

Hoe wel nu een mensch schuldig is danckbaer te zijn aen sijne wel-doender/ insgelycks schuldig is sijne beloften te houden / nochtans werd noch uit het

* L. Polliciaratio.

Inleidinge tot de Hollandsche

eene nochte uit het andere / alzo alleen zijnde inghezien / een ander gheen recht ghehooren 't welck wy inschuld noemen : ende daerom is oock een erfghenaen zelfs in 't gewisse niet ghehouden een slechte belofte van sijn voorzaet / schoon hy eede gedaen zijnde / te valdoen.

* L. Obligatio. Maer schuld werd ghenomen laet op inschuld / ende kan zonder de selve niet bestaen / ende werd anders genaemt * verbintnisse.

Laet ons dan zien waer uit inschuld ende dien volghens oock eng-genomen schuld (want deze twee gaen te samen) ontstaet : eerst nae de aenghebooren wet / daer nae nae de gegeven wetten / 't welck ghedaen zijnde zullen daer nae oock zien hoe d' inschuld vergaet.

* L. Promissio. Wat de aenghebooren wet in haer selve inghezien zijnde aengaet / de selve opent ons twee oorsprongen van inschuld : te weten * TOEZEGGING, ende ONEVENHEID.

TOEZEGGING noemen wy een willighe daed eens mensches waer door hy aen een ander iet belooft, met meninghe dat den ander het selve aennemen ende daer door op den belover eenig recht zal mogen verkrijgen.

Toezegging is iet meer dan belofte : want de belofte maecht wel dat het onbehoorlick is zulcks te laten als belooft is / maer geeft een ander gheen recht om zulcks te mogen aenneemen.

Den grond hier van bestaet in des mensches vrije macht over sijne daden : want ghelijcherwijs de macht die iemand heeft over sijn eighen goed / 't zy in hollen ofte gezeckelicken eigendom / zoo veel werckt dat hy door levering ofte toelating een ander mag eigenaer maechen / ghelijck hier vooren is verklaert / alzo oock vermag een mensch een deel / ofte deel eer een gevolg / sijnz vrijeheids aen een ander zulcks aenneemende over te draghen / zoo dat die andere eenig recht daer over werd gebooren / welck recht inschuld werd genaemt.

Deze inschuld streckt wel hy wijlen om een zaeck te bekomen : niet dat inschuld eigendom heeft volle ofte gezeckelicke nochte bezit / maer dat het recht gheeft om van iemand den eighendom ofte vrij bezit af te vorderen / ende werd alsoen de schuld genaemt verbintenis * van geven. By wijlen ziet de inschuld op geene zaeck / als in verbintnisse * om iet te doen / of te wege te brengen.

* L. Ad dan-
* L. Ad facien-
dam.

Wat ONEVENHEID aengaet / zoo en komt alhier niet in aennemeringe allerhande onevenheid. Want de menschen en komen niet even rijck zijn ; maer die onevenheid alleen die een ander darellick batet, ofte door onthoudinge baten zoude, ofte die door een ander is veroorzaeckt.

Onevenheid die een ander baet ofte baren zoude (te weten buiten toezegging) verbind dan gebatede tot vergeldinghe / zonder aenzien hoe hy aen de baet ghekomen is / ende dit niet alleen ten aenzien van enkele / maer oock van gheslachtelicke zaken / ghelijck of iemand ware geboed met eens anders spijs : want die is nae 't aenghebooren recht schuldigh vergoedinghe / dat is evening te doen.

Onevenheid door een ander veroorzaeckt gheschied ter minne ofte ter onminne.

TER MINNE wanneer iemand iet heeft ghedaen ofte gegeven op des aennemers begerete / zonder schenckings meening. In dese gevalle / alwaer 't dat den aennemer niet darellick en ware gebaet / als om dat de gegeven zaeck soude mogen verlooren zijn / zoo is hy gehouden tot vergoedinge.

TER

TER ONMINNE wanneer iemand schade heeft geleden jegens sijne wille door eens anders misdaed. Ende hier uit ontstaet mede schuld van vergoeding / al waer den misdadige niet ghebaet / alzo 't ghenoech is dat door sijn daed de schade is toegekomen.

Alle verbintnissen hier vooren verstaet (uitghenomen die uit de baet alleen ontstaet) vereiffchen voer eerst vry oeffening des willes / de welke niet en kan zijn daer het verstand in sijne oeffening is belet : ende daerom en komen zeer jonghe kinderen ofte rasende luiden / noch door toezegging / noch door willighe aenbaerding / noch door misdaed niet verbonden werden : gelijk oock niemand verbonden en werd / door iet dat hy 't eenmael dwalende / ofte door bedrog misleid zijnde / doet : ende also de verbintnisse is een gezuick van eens mensches vrije macht / zoo en kan oock nae 't aenghebooren recht niemand hem selve verbinden tot zaken die alle menschen / ofte hem in 't byzonder / sijn mogghelick ofte ongeoorloft.

Men moet oock weten dat altemet meer oorzaken van verbintnisse 't samen komen. Want een dief die 't goed noch by hem heeft / als oock die iet van een ander gheleent ende behouden heeft / sijn verbonden zoo wel om dat de onevenheid haer zoude batet / als om dat den ene ter onmin / den andere ter minne / oorzaecke heeft gegheven tot de onevenheid. Inghelicks een kooper aen de welke het verkochte is geleverd / is gehouden tot betalinge van de * koopschat / zoo om dat hy anders 't onrecht zoude zijn ghebater / als om dat hy zulcks be-
* L. Precium.

looft ende toegezet heeft. Ende dit zy kortelick gezet van het aenghebooren recht. Maer also wy meer als eens gezet hebben dat de wetten over de menschen / haer recht / ende goederen / meerder macht hebben als pder mensch over hem selve ende over het sijne / zoo hebben de burgher-wetten door aenwijzinghe van de erbaretheid eenige nieuwe verbintnissen ingezacht. Ende om de onbedachtigheid der menschen / in hun selve te verbinden / te betamen / zoo hebben de selve wetten eenige verbintnisse alleen de kracht van rechtswang benomen / eenighe oock 't eenmael vermetigt / den mensche de macht tot zodanige verbintnissen benemende.

Aenghezien de burgher-wet deze zaecke haer volkomenheid heeft gegeven / zoo zullen wy in onze verhandeling de selve volgen / vermanende van het aenghebooren recht daer de nood zulcks zal mogen vereiffchen.

Wy sullen in de verhandeling houden dit vervolg / dat wy eerst sullen spreken van 't bestaen der verbintnissen (want hier uit komt de inschuld) in 't gemeen / ende daer nae van de afcomsten van dien / te weten tusschen wie ider afcomste bestaet / waer over / in wat boege / ende wat wercking de selve heeft. Ende daer nae sullen wy sien van het vergaen der selver verbintnissen.

VERBINTENISSE dan / ghelijck uit het vozige kan werden verstaen / is een daed van de eene, waer uit voor een ander inschuld ontstaet.

Eerst mag een ider hem selven verbinden.

Oock de Burgerlicke-wet houd van onwaerde alle verbintnisse van onmondigen / mitgesondert door misdaed / ofte voer soo veel sy souden mogen zijn gebaet.

Inghelicks sijn van onwaerde alle verbintnissen aengegaen by hantbyen-
* L. In frau-
dem credito-
rum.

highe schuldenaers / tot * verkortinge van haer inschulders.

In 't gemeen gesprooken mag niemand een ander verbinden : om dat het

B 2

verbinden

Inleidinge tot de Hollandsche

verbinden komt uit de macht die iber een heeft over sijne daden: welke macht niemand alsoo en heeft over eens anders daden/uitgenomen de Ouders over de kinderen die onder haer hand zijn / de welke sy moghen verbinden voor den tijd dat de selve onder hare hand sullen zijn.

Maer de wetten hebben om den ghemeenen ordoir inghebracht dat eenighe luiden dooz anderen werden verbonden.

Als eerst de onmondighen dooz hare voogden/ in zaken rakende der onmondighen goed / ofte uit haren naem / te weten indien den onmondighe van de voogd sijne schadeloosheid kan bekomen. Doel schencking ofte quijtschelding van een bekent recht by de voogden ghedaen verbind de wezen gantsch niet: ende der voogden misdaet mede niet / dan dooz soo veel de onmondighen daer dooz mogen zijn gebatet.

Ten tweede werden koopluiden ende winkel-houdende luiden verbonden dooz de bewind-hebbers van hare koopmanschappen te water of te lande / te weten in zaken haer vertroude bewind raekende / niet daer buiten / ende tot dat het selve bewind is wederroepen. Nae de Roomsche rechten plaghen veel * mede-reders van een schip / ofte andere t samen koophandel drijvende / elck uit de daed van hare bewind-hebbers in 't gheheel aenghesproocken te werden: maer by ons is sulcs niet aengenomen / als den koophandel zijnde schadelick. Ober-sulcs werden de koopluiden alleen verbonden elck dooz haer aendeel in de koophandel.

Reders van een schip / dat is die de vracht-loon van 't schip ghenieten / zijn ghehouden aen de bevrachters van wegghen alle verzuim van de schipper in 't stuk van sijn ampt: zijn oock gehouden te voldoen alle schulden die den schipper van bodemerje / verkooping van touw ofte anderzints / heeft ghemaect / dooz soo veel die met hem gehandelt hebben zijn geweest buiten quade trouwe. Doch in alle de voorszede ghevalen moghen de reders volstaen met afstand te doen van haer aendeel in de redinghe: uit andere misdaden van de schipper sijn ampt niet aengaende / waer onder oock zee-rooverje is begrepen / en zijn de reders niet gehouden/voeder dan sy daer van moghen ghenoten hebben/ ten waer sy last hadden ghegheben / ofte anderzins dooz taed ofte daed de misdaet hadden helpen veroorzacken.

Koopluiden een schip bevracht hebbende / werden oock dooz den schipper verbonden/soo wanneer sy buitens-lands/ onder schijn van nood/ eenige goederen den koopluiden toe-komende verkoopt.

Ouders en werden niet verbonden uit de daed haerder kinderen / nochte heeren ofte vrouwen van den huize uit de daed van hare dienaers / dan in zaken waer van zulcks by keuren uitdrukkelick is belast.

Daer verre een man mit de daed sijn huisonwus kan werden verbonden is hier vooren gezet.

Wederom en kan niemand dooz een ander inschuld bekome zonder opdracht: wel is waer dat den eigendom dooz gemachtigden kan werden bekomen/maer dat heeft alleen plaets wanneer den eigendom volgt op bezit: nu is kennelick dat onlichamelike dingen als inschulden niet bezeten en werden.

Doch hier op vallen mede eenige uitzonderingen:

Want eerst een vrouwe bekomt inschuld dooz haer man / zulcks als hier vooren ghezeyt is / oock ouders dooz hare kinderen / die daer toe beguaem zijn. Voogden/

* L. Exercito-
res.

Rechts-geleerdheid.

59

Voogden/ ende bewinthebbers van koopluiden/ moghen aengesproocken werden/am de inschulden/die sy ter sake van haer bewind hebben bekomen/ ober te dragen: ende indien sy zulcks niet en willen / ofte dooz verloop van hare zaken niet en können doen/soo werd de overdrachte gehouden als gebaen.

Ober alle zaken ende daden kan verbintenisse ontstaen/ zelfs oock ober zaeken een derde in eigendom toekomende/om dat die zaken verkringelick zijn:

Maer verbintenissen ober zaken die Gode toe-ge-eigent / ofte ter begraeffenisfe gebuickt / (te weten om de selve zaeken te ghebuicken anders als tot begraeffenisfe) ofte die tot gestadig gebuick van Landen ofte Steden zijn ge-eigent/sijn buiten toestemming des oberheids nietig.

Men mag oock gheen verbintenissen maecken om een * deel te hebben in een gedinge/ nochte ober de erfenisfe eens levende mensch/ uitghenomen de bekiezing van land-recht by huyvelicksche voorzwaerden. * L. De quora
licis.

De verbintenissen zijn niet alleen nietig daer dooz beloofst werd een onmoghelicke zaeck / als om te leveren een heest dat dood is / ofte een zaeck die dooz 't aenghebooren recht ongheoorloft is / maer oock daer by iet beloofst werd dat nae de burger-wet ende zeden oneerlick werd ghehouden/ als om iet quaeds te doen ofte te midden / ofte om quijt te schelden de straffe van een onghebaen quaed.

Insgelycks zijn nietig de verbintenissen die spuiten uit een oneerlijcke oorzaeck ofte insicht: te weten indien de oneerliche oorzaeck is aen des aennemers zijde alleen/soo is de verbintenisse t eenmael nietig: Indien alleen aen des belovers zijde / soo en mag uit de verbintenisse niet gecischt werden / maer de betalinge daer ober ghedaen zijnde houd plaets / maer is de oneerlijcke oorzaeck aen weder-zijde/soo is die daer heft aen die in 't bezit is.

Alle schulden ende inschulden (uitgenomen daer uitdrukkelick by de wetten anders in is voorzien) gaen ober op de erfgenamen/ ende dat na pders aendeel in de erfenisfe / uitgenomen als 't gunt waer in de schuld bestaet is onsplitbaer/ als een erfdenstbaerheid ofte een zeeckere daed:want dan mag iber erfgenaem in 't geheel aenghesproocken werden/ende den zene voldoende bezijd de anderen behoudens op de anderen sijn * verhael. * B. Regres.

Verbintenisse van de vruchten volgt des zaecks verbintenisse.

Doorts alle verbintenissen nae maninghe / of nae dat den dag is overstreeken / brengen mede als gevoig verbintenisse tot vergoedinghe van schade ende missingen daer dooz geleden.

Om dan niet te wijcken van de voozgaende verdeelinghe / soo zeggen wy dat de verbintenisse die by de wetten werd erkent/komt uit TOEZEGGING ofte uit ONEVENHEID.

TOEZEGGING hebben wy hier vooren nae 't aenghebooren recht beschreven/waer uit goed te verstaen is dat een slechte verklaringe ofte oock belofte die niet en is geschied met meeninge om aenghenomen te mogen worden/ ofte oock die niet dadelick en is aengenomen/ gheen inschuld en geeft: maer belofte gheschied ter eere Godes / ofte oock uit voozgaende oorzacken ter eere van 't land/ ofte een stad/ werden by de wetten gehouden vooz aengenomen toezegginghen / zulcks dat oock den erfgenaem (die anders dooz slechte belofte sijn voorzacs niet en is verbonden) daerom rechtelick mag aenghesproocken werden.

TOE-

Inleidinge tot de Hollandsche

TOEZEGGING geschied UITDRUCKELICK ofte door WETDUIDING:

UITDRUCKELICK door WOORDEN, of SCHRIFT.

* L. Per stipulationem. Tot woordelicke toezegging was by de Romeinen zeeckere wijze inghestelt daer door het zelve krachtelick geschiede / namentlick * door vrage van de eene ende antwoord van de anderen / ofte 't welck naderhand daer by is geboegt / by eede / in welcken ghevalle daer uit niet alleen recht van verzet voor een gedaegde / maer oock van eisch voor een eischer ontstond. Andere overkomsten door woorden gheschied gaben wel recht van verzet / maer niet van eisch / ten waer enige zake daer ober waer ghelevert / ofte dat de zelve overkomsten waren een deel van een andere onderlinge handeling / als van koop / huir ofte diergelycke. Doch by de jongste Roomsche rechten was vorder goed-gebonden / dat schenckinge van eenig goed door woorden alleen gheschied ende aenghenomen mede-brachte inschuld / dat is recht om de levering van het gheschoncken goed te eischen.

Maer gelyck de Duitschen van alle oude tijden gheen deugd en hebben geacht boven de trouwe / zoo en is by de zelve zodanige scherpsinnigheid niet aenghenomen / maer verstaen ende gebuickt / dat alle toezegginghen die uit eenighe redelicke oorzaccken geschieden / door wat woorden het zoude mogen zyn / 't zy de luiden by malkander waren op ene plaets / ofte niet / recht gaben om te eischen / of om een eisch af te zetten.

Redelicke oorzaccke werd verstaen zoo wanneer de toezegging ofte belofte geschied TER SCHENCK, of dient TOT EENIGE ANDERE HANDELINGE, 't zy zulcks geschied ten tijde van de handeling ofte daer nae.

TWEEDE DEEL.

Van schencking.

* L. Donatio. * SCHENCKINGE is een toezegging, waer door iemand aen een ander niet zijnde verbonden, uit weldadigheid hem zelve verbind om dien iet van 't sijne te geven, zonder iet wederom van hem te genieten, ofte 't sijnen bate te bespreecken.

Wp zeggan niet zijnde verbonden, 't zy dat het is zonder eenighe bewegende reden / 't zy dat daer eenighe ontfangen vriendschap is voor-gegaen / de welke niet gheschied zijnde by maniere van handelinghe / dock gheen verbintenis en wozachte.

Doch is by ghebruick aenghenomen / dat schenckinge die uit verdienste gheschied niet en is onderwoopen de wetten die tot nadeel van de schenckingen iet bevelen.

Wp zeggan oock uit weldadigheid; want zulcks moet eenigzins blijcken / anderzins zoudemen eer ghelooven dat de toezegging by onderstand waer geschied / ende zoude in zulcken ghevalle daer uit gheen recht-dwaick ontfaen: En waer in gijtschelbingen: want daer in werd de meeninghe van weldadigheid lichtelick geloost ende aenghenomen.

Wp

Rechts-geleerdheid.

60

Wp zeggan van 't sijne: want hoe wel de verkoopinghe van eens anders goed mag bestaen / ghehijck wp hier nae zullen verklaren / zoo en is nochtans zulcks by de wetten niet goed-gehouden in 't stuck van schenckinge / ende daerom en is den gifter het gegeven goed niet gehouden te * waeren.

* B. Sacra-
derem.

Zonder iet wederom van hem te genieten ofte te bespreecken: want anderz en waer 't geen schenckinge: maer geven om geven / welke handeling niet en is begrepen onder de wetten van schenckingen.

Alle luiden mogen alle luiden schenckingen doen / uitgezondert de onmondighen / zonder dat oock den voogd geoorloft zy der zelve goederen te schencken ofte gijft te schelden.

Ouderz en moghen oock niet krachtelick schencken aen kinderen / die noch onmondig ende onder hare hand blijben.

Inghelijcks een man niet aen sijn huisvrouw: doch dusdanighe gifte / als oock van de huisvrouw aen de man / werd door de dood bevestigt / inghevalle niet en blijckt van verandering des willes.

Maer een man die beneden sijn vijf en twintig jaeren / ofte een vrouwmensch die beneden de twintig jaeren / zonder bewilliging van ouders / magen ofte 't gerechte / zulcks als vooren ghezeit is / trou-beloofte heeft aenghegaen / mag aen haer echt-geuoofte ondertroude niet schencken: nochte en kan zodanighe schenckinge geenzins bevestigt werden.

Schenckinge by levende lijve gedaen van alle goederen tegenwoordige ende toekomstige mag nae rechte niet bestaen alwaer de zelve bezwozen / ende ghe-daen aen arme luiden ofte gods-huizen / maer is in 't gheheel krachteloos / om dat het maecken van de uiterste wille daer door werd belet.

Schenckinge (volghens het gunt hier vooren in 't gemeen van toezegging is gezett) vereischt aenbaerdinghe / de welke tusschen teghenwoordighen niet alleen door woorden maer oock door andere bequame tekenen kan gheschieden. Kan oock geschieden tusschen afwezende door brieven: als oock door gemachtigden van weder-zijde / welverstaende dat door de aenbaerding des toezeggers last geen voort-gang en heeft / indien by die wederroeft ofte te vooren komt te sterben: ten waer een beaunte schrijver de toezegging voor een ander hadde aengebaert op sijn wel-behagen.

Die iet wil schencken mag zulcks doen van nu af / ofte van zeeckeren tijd af / ofte tot zeeckere tijden / oock onder midz ofte indien.

De schenckinge zijnde voltrocken is den schencker ghehouden tot levering / ende alzo bekamt den aenkamer eerst inschuld tot eighendom / ende daer nae den eigendom zelve.

Maer om de overdadighe mildheid in te tomen / is by de Roomsche rechten ghestelt / dat alle schenckingen boven de waerde van vijf honderd Roomsche goud-guldenz (uitgenomen schenckinge gheschied tot verlossing van geban-ghenen / ofte anderzins aen gods-huizen ofte armen / ofte tot opbouwing van verbaende ofte neder-ghestorte huizen / ofte aen den Keizer / ofte by den Keizer ofte by veld-obersten / tot belooninghe der krijsh-luiden) niet en zouden bestaen / ten waer de zelve waren aen-gegeven ende te hoek geteickent: waer van ick in onzes lands wetten niet en vinde / misschien om dat de mildheid hier niet te groot en is gewerst.

Schenc-

Inleidinge tot de Hollandsche

Schenkinge eens ghedaen zijnde blijft krachtig / ende kan niet wederroepen werden.

Ten waer den aennemer nae des schenckers leven gheslaen / den selve gheslaghen / ofte alle sijn goed weerloos hadde gezocht te maken. Smadeliche lasteringe / ofte andere groote aengedane schade / geven ghelijck recht / uitghenomen aen moeders die haer ten tweeden huwelick hegeven. Oorzaken van eben ofte meerder gewicht werden mede gehouden van de selve kracht / ende daer onder mede indien den aennemer middel hebbende den schencker in sijn uiterste nood niet en wilde onderhouden.

De schenkinge by iemand ghedaen van alle sijn goed ofte een merckelick deel van dien / ofte een stuck van seer groote waerde / ten tijde als hy gheen kinderen en hadde / nochte waer schijnelick en dachte te krijghen / werd vernietigt indien hy daer nae kinderen teelt / ende de selve nalaet wettelick gebozen / ofte andersins gewettigt.

Maer waer 't dat iemand andersints enige schenkinge dede aen een van sijne kinderen / ofte aen een vrende / waer hy sijnen boedel soo veel waer vermindert / dat sijne kinderen niet en soude behouden het rechtelike deel / dat haer in des vaders erfensse oock jegens sijne uiterste wille toekomt / soo souden de kinderen die daer by soude sijn verhoert die schenkinge moghen byrecken / zulck als sy de uiterste wille souden mogen doen ende vorder niet / ten waer de schenkinge aen een vrende waer geschied / boorzlaegs wils om de kinderen te verhoerten in welken gevalle de ghehele schenkinge te niet soude gaen.

't Gint geschoncken werd ten inzichte van een gehoort huwelick / moet wedergegeven werden het huwelick niet volgende. 't Dorder dat huwelick gaven aengaet salmen binden hier vozen daer van boedel-menging is ghesprooken.

Alle schenkinghen werden ten scherpste ghenomen / om den schencker minst te bezwaren.

* L. Mortis causa.

Daer is een schenkinge die ghenaemt werd * ter sake des doods / namentlick zoo wanneer iemand denckende om sijn dood een ander iet dadelick levert / ofte zonder levering schenckt.

Deze schenkinge heeft in de uitboeringe alles ghemeen met makinghen die by uiterste wille geschieden / ende is insghelijcks onderwoopen de afrekinghe van het vierde-deel : kan oock wederroepen werden by levende lijve / en komt te vervallen van zelfs indien den aennemer vooz den geber sterft / brids al waer de levering geschied : maer in het aengaen selve werd deze schenkinghe onder de rechten die van handeling onder levende speken begrepen / waer uit volgt dat linden die haer goederen by levende lijve niet en moghen verbzenden / als minderjarighen ende anderen / oock deze schenkinghen niet en moghen doen. Staet oock te letten dat deze schenkinghe / wettelick ende by des macht hebbende zijnde geschied / bestaet / alwaer 't schoon dat des schenckers erfensse niet en ware aenbaert / hoe wel de makinghen alsdan souden komen te vervallen. Doozts zoo wanneer iemand in slevens nood een ander iet schenckt zonder levering / ende daer nae ophomt / zodanighe schenkinghe werd ghehouden stilzwigende te sijn wederroepen.

Een man ofte wauw / die getrouw is met een man ofte weduwe die kinderen heeft van voozgaende bedde / mag noch by gifte onder de levende / noch ter sake

Rechts-geleerdheid.

61

zake des doods / niet meer ghenieten dan een kinds-ghedeelte / in gelijcken verstande als hier boozen van uiterste wille is gezeit.

Insghelijcks en maghen voogden of bedienaers van jonghe luiden goederen / nochte der selver kinderen / nochte * die de jonghe luiden ten doop hebben gheheben / van de selve jonghe luiden / minder zijnde dan vijftientig jaren / niet bekomen eenig ontilbaer goed / dooz schenkinghen by levende lijve nochte ter sake des doods.

* B. Petrus en Petrus.

't Gint hier voozen ghezeit is van schenking by levende lijve / tusschen den ghenen die malkander beneden de sare ghetrouw hebben zonder wettelike toestemminge / heeft oock plaats in schenkinge ter sake des doods.

DERDE DEEL.

Van toezegging, saeck-weldigen ende borgen.

TOEZEGGING WELCKE DIENT TOT EENIGE ANDERE HANDELINGE geschied of tot versterking van de ghewoonelike rechten tot die handeling behoorende ; of om iet daer buiten te bevoorzwaarden : want met voorwaarden , ghelijckmen zeit / gaet een man uit sijn kleederen , dat is / sijn recht : ende mag daerom hem een ider verbinden tot iet dat nae ghewoonte in de handeling niet en is begrepen / ofte oock sijne mede-handelaer van iet dat nae ghewoonte daer in soude sijn begrepen te onlasten / 't en waer de burgerlike wet zodanighe verbintenisse ofte onlastinge vernietigde : gelijk hier nae zal uitgedrukt werden.

Dooz toezegging streckende tot handeling konnen niet verbonden werden de jonge kinderen / noch geen gebruik hebbende van haer verstand / ofte razende linden / van weghen het aengebozen recht als ghezeit is : Ende alsoo wy hier nu spreken van woorzelike toezegging / is heimelick dat hier by ghevoegt moeten werden de stonmen. Van des burger-wets wegghen sijn hier toe onbequaem alle andere onmondige / als oock * s lands ofte stads-kinderen.

* L. Prodigiquibus bonis iudicium est.

Niemand en kan iet toezeggen om een ander te verbinden / buiten de uitzonderingen hier voozen aengetrooken : daerom als iemand toezet dat buiten de selve uitzonderingen een derde iet zal doen ofte geven / zulck is werd by ons zoo verstaen / dat hy belooft te wege te brengen dat zulck zal geschieden.

Maer men kan toezegging doen of als * ZAECKWELDIGE ofte als

* B. Principale debitor.

BORGE.

ZAECKWELDIGE is dien de zaeck voornamentlick aengaet.

Zaeckweldige sijn een ofte meer. 't Kan oock wel sijn dat van twee zaeckweldighen den eene sechtelick / den anderen onder een zaecker indien is verbonden / in welken ghevalle den eene die sechtelick is verbonden oock vooz 't vervallen van het indien mag aengesprooken werden.

Wanneer daer meer * zaeckweldighen sijn van eene toezegging / die moeten nae de laeste roomsche rechten alle gelijk in recht aengesprooken werden / ende mogen volstaen betalende elck haer aendeel : doch een de ghehele schult willig betalende / bevrijd de anderen / hebbende sijn verhael op sijn mede-zaeckweldigen

* L. Correi debent.

weldigen: maer indien sy zonder betalinghe vooz sijn hoofd is bezijdt / dat en verschoont den ander niet.

Doch deze nood van t'zamendaging van haer alle als oock de schuld-spliffing heeft geen plaets.

Indien een der zaeckweldighen is hemelick des betalens onmachtich ofte uitlandig:

Ofte indien de zaeckweldighen vrijwillig afstand hebben ghedaen van die voozdeelen van t'zamendaging ende van schuld-spliffing.

B O R G E is een die tot meerder verzeckerheid des inschulds hem zelve voor een andere zaeckweldige door toezegging verbind.

Alle die toezeggens macht hebben mogen oock bozgen worden / overzuleks oock die onder voogdie staende haer verstand konnen gebruiken / te weten als zuleks met toestemming der voogden geschied.

Dit ghenomen vrou-menschen: Welcher bozg-tochte dooz de bozger-wetten zoo zeer sijn vernietigt / dat oock de betalinghe die daer uit zoude moghen sijn geschied is wederroepelick / met de vruchten van dien: ende die vooz haer bozg-tochte achter-bozgen sijn ghehouden / de zelve werden mede bezijdt: blijvende den schuld-eisscher in sijn geheel segens de zaeckweldige schuldenaer / alwaer t dat sy hem ten opzien van de bozg-tochte eenige quijt scheldinge hadde gedaen.

Maer dit voozdeel en gheuieten de vrou-menschen niet: Indien sy uit sijn gheueest om een ander te bedriegghen / ende namentlick indien sy haer ghelaten hebben of sy mede zaeckweldige waren:

Indien ende vooz zoo veel sy uit de handelinghe iet hebben genooten / als oock indien sy bozgen sijn geworden vooz een die sy schuldig waren:

Indien sy haer bozg-tochte nae de twee saeren dooz nieuwe toe-zegging ofte verzeckering hebben gestercht.

Indien sy uitzuckelick ende wel onderrecht zijnde dit voozdeel t welck genoemt wip * des Welleiaensche Raeds-besluts afstand hebben gedaen.

* Dooz byzondere wetten is den gehoude vrouwen verboden bozge te werden vooz geld-leeninge die aen haer mans geschied / uitgenomen vooz zoo veel de schuld zoude moghen bevonden werden te strecken tot haren bate / welck voozdeel den vrouwen blijft ongekreucht / al hadden sy schoon afstand ghebaen van het Welleiaensche Raeds-besluit / ten waer dat sy van dit sonderlinghe voozdeel afstand deden.

En kuygman mag geen bozge werden in zaecken van rechtspleging of land-verhuiring.

Hoe wel de bozghen alleen dooz toe-zegging haer zelve verbinden / zoo kan zuleks nochtans gheschieden niet alleen wanneer den zaeckweldighe uit toezegginghe is verbonden / maer oock uit andere oorzaken / als dooz ghenoten haet / handelingen / ofte misdaed: welverstaende dat niemant hem zelve dooz bozg-tochte tot lijfstrafen mag verbinden.

Nemant kan bozg worde niet alle vooz verbintemissen die by de bozger-wet werden bekrachtigt / maer oock die uit het aengebozen recht alleen spruiten / te weten indien die verbintemissen uit het aengeboze recht alle by de burger-wet verclaten werden / maer niet indien de burger-wet zodanige verbintemissen heeft t eenemael verboden / ofte alle kracht hennoomen: en aldus kan t gheschieden dat een bozg den recht-dwanck zal sijn onderwoopen / ende den zaeckweldige niet.

De boz

* L. Beneficium Senatusconsulti Velleiani.
* L. Authent. si qua mulier C. ad S. C. Velleianum.

De bozghen moghen haer niet zwaerder verbinden dan den zaeckweldigen is verbonden gheueest / in zaecke / tijd / plaets ofte andere omstandigheit / maer wel minder: oock niet een secker indien / ofte van seckeren tijd af / ofte tot seckeren tijd / in welken gevalle die tijd ongekomen zijnde de bozg niet langer en is verbonden / hoewel de zaeckweldighe verbonden blijft.

De bozg-tocht kan gheschieden ten selven tijde als de zaeckweldige hem verbind / oock vooz ofte nae.

Bozg-tocht gheschied als andere woord-verbintemisse dooz toe-zegging ende aenteming: ende alsinen bevind dat iemand hem als bozg heeft ghestelt / soo werd het daer vooz gehouden dat alles wettelick is gheschied: maer indien iemand zett / die man is mans ghenoech / ofte u schuld sal u wel geworden / sonder daer sy te voegen van my / die en soude niet verstaen werden hem als bozge verbonden te hebben.

Des bozgs verbintemisse gaet oock op sijn erfgenamen / als andere verbintemissen.

En bozge heeft dooz een wet des Keizers Justiniaen * t recht bekomen om den schuld-eisscher af te keeren / soo lang tot dat sy den zaeckweldighe sal hebben uptgewonnen: welverstaende in dien de zaeckweldige is buitenlands / soo sal de bozge een bequamen tijd gestelt werden / om te wege te brengen dat den zaeckweldige te rechte sta: ende indien nae de uitwinninge van de zaeckweldighe den schuld-eisscher iet te hoort komt / t selve sal sy aen de bozge moghen verhalen.

Daer en boven wanneer vooz eene schuld ende vooz den selve schuldenaer meer als een bozgen sijn geworden / soo vermag iber een van die aenghesprookenen zijnde / volgens de wet des Keizers Adriaen / te verfoecken schuld-spliffing onder de bozghen: maer * dit voozdeel en heeft geen plaets / wanneer meer bozghen haer verbonden hebben vooz een voogd / tot * schadeloosheit der wezen / nachte wanneer een bozg in rechte ghelochent heeft bozge te sijn: waer oock een ofte meer der bozghen ten tijde vande * rechtspleging hemelick des betalens onmachtich / sulcs soude tot last komen van de andere bozgen: maer wierd sy daer nae onmachtich / dat soude komen tot des Inschuldens schade.

Beide dese voozdeelen / van de Justiniaensche ende Adriaensche wet / baten den ghenen niet die daer van nae goede onderrechtling afstand hebben gedaen / ofte haer versuimen in rechte daer mede te behelpen. Die haer verbinden een vooz af / ofte elck sonderling / worden verstaen de voozs rechten af te staen.

En bozge heeft sijn verhael op den zaeckweldighe / maer mag het selve niet bozderen vooz de betalinghe / ten waer sulcs waer bedongen / of den bozge dooz bonnisse waer overwoonen / ofte seer langhen tijd waer ghebleven in het verband / ofte dat den zaeckweldighe sijne goederen verbede.

En bozge betaelt hebbende bezijdt den zaeckweldige ende andere bozghen / ende heeft alsdan sijn verhael op de zaeckweldighe / niet alleen vooz t gunt sy betaelt heeft / maer oock vooz alle geleden kosten ende schaden / * vermag oock vooz de betalinghe (niet daer nae) van den schuld-eisscher afbozderen verly van t rechte dat den schuld-eisscher heeft op de mede-bozghen / op dat sy van de selve haer aendeel in de schuld mag bekomen / t welck sy andersins niet en soude mogen doen.

Regghens de Roomsche rechten is in Holland van ouds ghehuyet / ende by

de bozger-wetten

de bozger-wetten

de bozger-wetten

de bozger-wetten

de bozger-wetten

de bozger-wetten

de bozger-wetten

* L. Beneficium ordinis & excussionis.

* L. Beneficium divisionis.
* B. Indemnitate.
* B. Titiscor. testatie.

* L. Beneficium cedendarum actionum.

wetten verklaert / dat die bozghen ghesworzen zijn vooz een schuld waer vooz onderpand is ghesfelt / niet en mogen in rechten aenghespoocken ende uitghewonnen werden vooz de uitwinninghe van 't onderpand / maer alleen nae de uitwinninge vooz soo veel den schuld-eisscher soude moghen te kozt komen / alwaer schjon het onderpand in een derde hand / ten ware anders uitzuckelick waere bespoken.

Ende dit zy gezeit van de toe-zeggers.

De aenmemers van de toezegginghen kormen zijn alle luden / selfs oock onmondigen haer verstand gebrückende.

Daer kormen oock zijn meer als een annemers van de toezeggingh eick in 't geheel / ende in sulcken gevalle heeft een toezegger de keute aen wie hy wil betalen / ende aen een betalende is bezyjd.

De kinderen onder de hand van haer Ouders zijnde moghen iet bedinghen ofte aenneemen vooz haer Ouders / ende de Ouders vooz sodanighe kinderen in welken gevalle de inschuld kormt aen de Ouders : maer de toe-zegging van Ouders aen sodanighe kinderen / ofte van kinderen aen de Ouders / is krachteloos.

Iemand mag oock een toezegging bedinghen ofte aenneemen / waer hy toegezeit wert iet te geven aen hem ofte aen een derde : in welken gevalle de toezeggher de keure heeft wien hy wil betalen / hoewel dien derde niet en mag eisschen / alsoo in 't gemeen niemand inschuld en bekormt vooz een ander : maer waer de toezegging geschied om iet te betalen aen den aenneemer ende aen een derde / soo soude den aenneemer alleen recht hebben tot de helft.

Maer slechtelick iet te bedingen of aen te noemen vooz een derde / (uitgenomen vooz die ghenen den welke inschuld vooz eens anders daed kan aenkommen / waer van hier voozen is gespoocken) is krachteloos / ten zy zulchs gheschiede ten dienste Gods / ofte vooz den Armen / ofte dat den aenneemer zelue daer aen zy gelegen : of dat daer een straffe by gesfelt zy / die den toezegger zal moeten dragen zoo hy zulchs niet en deede : maer alsoo by ons meer werd gezien op de hillichheid ; als op sekerheid van rechten / zoude oock huten deze uitzonderingen een derde de toezegginge moghen aenneemen / ende alsoo recht bekormen ; ten waer den toezeggher vooz de toezegging van de derde zulchs hadde wederroepen.

* B. Cautie. Deele toezegginge (meest onder * zeeckerung) gheschieden by last van de Overheid / ofte van den rechter / als van niet ter * quader trouwe te handelen / * L. De dolo. * L. Damni infeci. * L. Legatoru. * L. Cautio Mutiana. * J. Rem salva fore pupillo. * L. Rem ratam haberi. * L. Inducatum solvi. * L. Defensum iiii. * L. De restituendo. * L. De demolkendo. * L. De non offgadendo.

Al 't gunt

Al 't gunt verbintenisse is onderworpen / (waer van hier voozen is ghespoocken) kan oock toe-gezeit werden / ende oerzulchs kan iemand toe-zeggen niet alleen iet te geven / maer oock iet te doen. Doch hoe wel nae 't aengevoozen recht iemand die iet toegezeit heeft te doen / gehouden is zulchs te doen / ingevalle het hem doenlick is / zoo mag hy nochtans nae 't burger-recht volstaen / mids voldoende den bedingher ofte aenneemer de waerde van 't gunt hem daer aen was gelegen / ofte de straffe zoo daer eenige is bedinghen / by gebrück van de daed te voldoen.

In een verbintenisse kormen begrepen zijn meer zaken ofte daden / maer indien zulchs geschied * gezamentlick als aldus : Ick zeg u toe een stuck lands gelegen onder Rijswijck ; ende een gelegen onder Voorburg ; ende een gelegen onder Wassenaer : ofte oock aldus : een stuck lands onder Rijswijck , een onder Voorburg , een onder Wassenaer zeg ick u toe : zoo is den toe-zegger in alles gehouden ; maer geschied het * verscheidentlick als aldus : Ick zeg u toe een stuck lands onder Rijswijck , of een stuck onder Voorburg , of een stuck onder Wassenaer , zoo mag met een van alle te voldoen den toe-zegger volstaen.

Als aen iemand werd toegezeit iet dat nu 't sijne is / ofte iet dat het sijne zal zijn / te weten jeghens zulcken tijd ende voozval als het zal het sijne wezen / sodanighe toe-zegging is krachteloos.

Ouerlickte ofte verboden oorzaeck heeft zodanighe kracht in de toe-zegging / als in de verbintenissen in 't algemeen / waer van hier voozen is gespoocken.

Belangende de wijze / nae de Roomsche rechten was nodig dat den bedingher ende belover moesten zijn op eene plaetze / ghelijck hier voozen is ghezeit : maer by ons kan zulchs oock vooz de derde hand geschieden : oock de toe-zegginge op eene tijd / ende de aenneeming daer nae / te weten vooz ende al eer de toe-zegging is wederroepen ; mids dat den toe-zeggher ende aenneemer eensij zijn in 't verstand : want als den eene had verstaen van iet anders als den anderen / ofte den eene met een indien ofte op zeeckeren tijd / den anderen zonder zodanighe byvoeging / zoo zoude daer uit geen verbintenis volgen / maer wel indien den eene van een meerder hoop geld ; den ander van een minder verstaen hadde / zoude de verbintenis haer boozt-gang hebben tot den minder hoop gelds.

't Gunt hier voozen van de bozgen ghezeit is / heeft oock plaets in alle toezeggingen / dat als men vind by mondelinge ofte schriftelike oorhonde dat eenige toe-zegging is geschied / als dan alles gehouden werd wettelick gedaen te zijn.

De toe-zegginge kormen geschieden slechtelick ofte onder een indien. Wanneer 't indien ziet op iet dat voozleden ofte jeghenwoozdig is / als by voozbeeld of ick zeide indien Pieter nu Burgemeester is ofte geweest is , zoo onfaet ofte vergaet dadelick de verbintenisse / nae dat zulchs waer ofte onwaer is : maer ziet het op iet toekomende / zoo is daer gheen schuld / maer hoope van schuld / de welke oock aen des aenmemers erfgenaem overgaet : jae by wijlen kan de schuld niet ghenodert werden / anders als by den erfgenaem : ghelijck als iemand iet is toeghezeit / indien hy niet en gaet nae Oost-Indie : want zoo lang hy leeft is 't onzeker of den toezegger is ghehouden ofte niet. Wederom is des toezeggers erfgenaem zoo wel daer in verbonden als den toezegger zelue / maer een indien dat onmoghelick is / als of ick zeide / indien ghy een huis bouwt

tot

* L. Confusio.

* L. Dismissio.

Inleidinge tot de Hollandsche

tot aen den hemel, maect de toezegging terstond nietig: gelijk daer-en-tegen een indien dat onmogelick is niet te zijn / de schuld terstond verligt / als of ick zeide indien ghy niet en bout aen den hemel. Den toe-zeggher die iet belooft te zullen doen of geven indien het hem toezegger belieft / is onverbonden.

Waar ontstaet een twijffeling of de weddinghe / dat is toezeggingen op een indien / wanneer niet en sijckt van schenckingsmeeningh / ende dat oock gheen andere handelinghe daer by en komt / krachtig zijn ofte niet : welke zake hoewel nae rechten twisfig werd ghehouden / soo is by ons om den gemeenen oorzaken verstaen / dat alsulcke weddinghen krachteloos zijn / ten waer datter verhuutenisse waer ten weder-zijde / ende den handelaers aen het indien waer ghelegen / t welck gebeurt in verseeckeringen. Anders soude 't gunt gegeven ofte betaelt is wederom geesicht mogen worden. In Holland plag seer ghebruikelick te zijn dat den eenen dingman den anderen in recht een wedde hode ober schuld of onschuld / om dooz de vrees van groot verlies de luidem af te schycken van onrechtmatighe rechtspleginghe / ende alle wedden hadden haer wederwedde / dat is die het wedden wierd aenghehouden most het wedde volgen / ofte lijden aen sijns tegenbingers woorzen : maer het hoogher wedde velde het laggher / ende soo wanneer het hooger wedde was tot een groter hoop gelde dat daer van den lagen rechter kennisse konde neemen / soo wierd dooz het wedden de heele saeck gheknocht aen een Hoffaert / dat is aen de kennisse van 't Hof / met welcken naem als doen ghenoemt wierden der Walskuden vier scharen : dan sulcs is nu genoeg in ongebruick gekomen.

* L. Alca:

Gelijcke twijffelingh kan ontstaen van toezegginghen die in * tuisch-spielen geschieden : ende staet te weten dat alle tuischspelen plaghen van ouds in Holland verboden te zijn / sonder des Graefs oozloff / die aen eenighe Steden zodanighen recht heeft vergunt. Dooz is het gemeene recht dat niemand meer dooz spel en kan verliesen dan by te berde en heeft gebrucht / alle vordere toezeggingen zijn nietig. Daer en bouen zijn op vele plaetsen keuren dat het gunt in zodanig spel verlooren is / boven twee lood zilver / ofte zeecker waerde / mag wedergeesicht werden / niet alleen by den verlieser / maer oock by sijn huysvrouw / vrienden ofte magen.

Men mag oock krachtelick toezeggingen doen om van seeckeren tijd af / ofte oock tot seeckeren tijd toe / oock so wanneer den aennemer ofte toezegger ofte iemand anders sal sterben / ofte gestorven sal wesen / (onaengesien de haer-klavinghe van de Roomsche rechtsghelerden op dit stuck) ghehouden te zijn. 't Gunt toeghezeit is om volbaen te werden van seeckeren tijd af / daer van gaet de schuld wel terstond in / maer kan niet ghehoordt werden eer den tijd is versehen / jaer het jaer / de maende / ofte den dag / die genoemt zijn in de toezegging / moeten ten einde zijn / eer de vorderig kan geschieden.

Maer als geen dagh ghestelt en is / soo werd verstaen dat de schuld datelick magh werden geesicht / ten waer de voldoeninghe / als by voorbeeld de levering van een huis / moettelick eenigen tijd vereishte.

Maer dusdanig toezegging / indien binnen een half laer een schip komt uit Oost-Indie sal ick u van nu af drie honderd gulden schuldig zijn / mag bestaen.

Dien-volgende 't gunt toeghezeit is gegeven ofte ghedaen te werden op een anders plaets / besluit in sich soo veel tijds / dat het toegeseyde bequamelick voltrucken kan werden : ende waer sulcken tijd onbrucelick uitgesloten / so soude het

Rechts-geleerdheid.

64

het toegeseyde gehouden werden als onmogelick.

Alle toezeggingen werden eng genomen / ende sulcx dat den toezegger minst werd bezwaert.

VIERDE DEEL.

Van Dading.

Tot het gheslacht der toezegginghe behoort mede een * DADING, doch * L. Transactio.
om sonderlinge eigenschappen dient daer van sonderling gesproocken.
DADING is een toezeggingh van dingluiden tot des dingtalighe zaecs beslissing.

Al die toezeggen moghen die moghen oock dadinghen. Een * gemachtigde * L. Procura-
mag sulcs van sijns meester's wege niet doen / dan uit sonderling hebel / ten waer 101.
hy last hadde tot sijn eigen zaeck / ofte vyzj bewind van al iemands goederen.
Doozden moghen dadinghen / mids dat sy dooz den dading gheen vast goed en verbzenden.

Dan alle twisfige zaecken magmen dadingen / uitghenomen van onderhout des toekomende tijds / van geschillen uit uiterste willen rijfende / niet anders dan nae ober-lezing van de woorzen des uiterste willes.

Wzo alhier te landen 't vervolg van de straffe der misdaden toekomt de hoge Oberheid / zoo moghen die bizonderlick dooz de misdaed zijn beschadigt daer ober vyzjelic dadingen.

Men mag dadingen in recht ende buiten recht / slechtelick ofte onder een indien ofte mids / oock met heding van hoete / segens den verbruecker.

Dading-woorzen werden eng genomen / ende daerom werd niet verstaen daer onder begrepen iet waer om ten tijde van de dading waerschyuelick niet en is gedacht.

Wit de dading ontstaet by ons niet alleen * verzet dooz den vermerer / maer * L. Exceptio.
oock * recht om te eischen tot nakoming van 't gunt toeghezeit is : 't welke * L. Usagen.
plaetse heeft / alwaer 't schaam dat den een ofte den andere hem vermat eenig 11.
nieuw bewijs bekomen te hebben.

VILFDE DEEL.

Van schriftelicke toezegging.

* **S**CHRIFTELICKE TOEZEGGING is die geschied door * L. Literarum
Schepen-kennisse, bescheid van een * beampre-schrijver, ofte een * hand- obligatio.
schrift by den toezegger geteickent. * B. Acte p^ota-
tariael.

In dese toe-zegging heeft alles plaets dat hier boozen van de woordelicke * L. Chirogra-
toe-zegging is gezeyt : ende werd de toe-zegging genoeg ghehouden booz aen- phum.
genomen / met het aenbaerden van het bescheid.

Doch

Doch zoo wanneer het bescheid is van geleent geld/ also de luiden diekmael zulcks verlijden voor het aentellen / is by de wetten goed gebonden dat de toezegginge binnen de twee jaeren te reekenen van den dag van 't verlijden af / ('t en waer den toe-zeggher waer geweest minder-jaerig / ofte uitlandig om den gemeenen airhoir / in welken gevalle den tijd gereeckent werd van het ophouden af van het beletzel) hem mag behelpen * met te zegghen dat het geld niet en is getelt geweest / ende daer mede volstaen / ten waer den schuld-eisscher de telling bewees. Maer nae de voorszede twee jaeren mag den toe-zeggher daer mede niet volstaen / 't en waer hy konde bewijzen dat de tellinghe niet en waer geschied.

* L. Exceptio-
ne de non nu-
merata pecu-
nia.

In alle andere zaken werd schriftelick bescheid ghehouden voor volkomen bewijs / ten waer betweten konde werden dat daer in eenighe ontrouw waer geschied.

Die uit een hand-schrift werd aenghesproken moet sijn hand kennen ofte ontkennen / ende de erfghenamen moeten 't selve doen ten minste ter goeder trouwe / dat is voor soo veel hun bekend is.

Dit een hand-schrift waer in staet te betalen aen honder 's byes / mag ider een recht spreken die 't schrift in handen heeft / ten waer betweten wierd dat hy daer aen waer gekomen ter quader trouwe.

Die uit een schriftelicke toezegginghe / inhoudende wettelicke oorzaeck waer uit de selve is spruitende / werd aenghesproken / ende de hand niet en kan ontkennen / nochte schriftelicke quijtscheldinghe tonen / moet ten ingang van de

* B. Pamp-
essiment.

Rechtspeling * hand-bulling doen aen den eisscher / onder goede zeeckerung van wederom te geven indien sulcs daer nae verstaen werd te behozen.

Toezegging onder hand-schrift niet gheschied zijnde voor 't gherechte / ofte beaampte schryver / heeft gheen kracht jegens een derde : als by voorbeeld / jegens andere schuld-eisschers spreekende op des schuldenaers boedel / ten waer byz getuigen het selve hadden onderteikeut.

SESTE DEEL.

Van overkoming in 't gemeen, ende hare verdeelingen.

* L. Contractus.

TOEZEGGING DOOR WETDUIDING is met * overkominge ofte zonder overkominge.

OVERKOMINGE die anders **HANDELING** genoemd werd is de eendracht des willes van rwe ofte meer luiden tot eens ofte beider nut.

Om dit grondelick te verstaen dient gheweten / dat ghelijck alle menschen alle ambachten niet en konnen leeren / oock den eette van aerds ofte gevals wegghen tot dit ofte dat bequamer is / als den anderen / vele zaecken oock door een mensch alleen niet en konnen werden verricht / ende daerom ider mensch om wel ende ghemackelick te leven de behulpsaemheid van anderen van noode heeft / daer uit ghevolgt is dat de menschen of uit vriendschap den een voor den anderen iet hebben ghebden ofte ghemaecht / latende de erkentnisse daer van aen des anders bescheidenheid / ofte met beding om van hem wederom iet anders te ghenieten. Den eigendom van de zaken door nood zijnde inghevoert / ende

ende ider mensch meer hebbende van node dan hem tot eigendom was toegeval- len / velen oock meer zijnde toegevalen dan sy voor hun selven van doen hadde / is insgelijcs gebolgt dat den een den anderen zijne zaeck heeft overgegeven / in vollen ofte ghebreckelicken eigendom / ofte alleen tot een tadelick gebruik / ende dit wederom ofte de zaecke latende bruicken op des Ontfanghers bescheiden- heid / ofte eenig woerdeel daer vozen bedinghende : Hier uit zijn ontsaen de * reuilingen die van ouds by vele volkeren / insonderheid by de Duitschen / soo seer zijn gebruyct gheweest / gheheek ons verscheide oude schryvers getuighent Ende alsoo 't niet altijd en gebeurde dat juist die 't eene t over hadde / ofte doen konde / te hoort gaam aen 't gunt dat dien anderen hadden / ofte konde doen / also mede de evenheid van allerhande zaecken niet wel en was te treffen tot onder- ling genoege ; soo heefmen nabig ghebonden te ghebruicken zekere gemeene mate / waer door altijd die iet gebrack hadde ende niet en hadde dat des anders gading was / den selven konde vernoege / tot welke mate by 't merendeel der volkeren is ghebruyct gout / silver ende koper / als begnaemst om te draghen ende onghetrenckt te bezwaren / een teicken van de waerde die by de burgher- loet daer op was gestelt / dit noemen wy geld : Ende sal bevonden werden dat het oudste geld heeft gehad de afbeeldingen van eenige koeien ofte schapen / be- duidende dat het selve geld twee ofte meer sulcke heesten waerd was.

* L. Percontationes.

Hier uit zijn dan ghesproken velerlei wijzen van onderlinghe bejegeninghe : eenige sonder vergoedinghe : eenighe met vergoedinghe / bestaende int gheven soo van volle ofte gebrackelicken eigendom / als van bruyck / ofte in het doen.

Zonder vergoedinge werd de bejegening ghenoemt / zoo de selve bestaet in 't geven van eigendom volle ofte ghebrackelicke / Schenckinghe : ende indien 't geschiede by uiterste wille Makinge. Van beids is hier vozen ghesproken : in 't gheven van 't tadelick gebruyck * Bruckleening. In het doen werd ghenoemt

* L. Commo-
datum.

* Lastaenvaerding : uitghenomen indien dat doen bestand alleen in bewaring van eenighe zaeck / want als dan is 't * Bewaeraenneeming : doch indien de selve geschiede by een inschulder tot sijne verzeckerheid / werd dan ghenoemt

* L. Mandatum.

* Pandaenvaerding.

* L. Depositu.
* L. Contractus pignoris.

Met vergoedinge / zoo de bejegening bestaet in 't geven om wederom te ge- ven / indien 't is geven van vollen eigendom / voor eerst zo 't is zaeck om zaeck / indien de selve is meetbaer / telbaer ende weegbaer / ende een zaecke des zelven aerds wederom nae zeeckeren tijd werd bedonghen * verbruckleening : tot iet anders reuling : ofte is 't geld om geld dadelick * wisseling : is 't zaeck om geld * koop , ende * verkooping : Bestaet de bejegening in 't geven van ge- brackelicken eigendom / indien het is erfpacht-recht aen d' een zijde ende geld aen d' ander zijde werd ghenoemt * erfpacht-gunning : anders heeft het gheen eigen naem : maer zoo de bejegening bestaet in 't geven van bruyck / indien 't is om geld werd ghenoemt * huur ende * verhuiring , heeft anders gheen eigen naem.

* L. Mutuum.
* L. Cambium.

* L. Emlio.
* L. Vendicio.

* L. Contractus emphyteu-
ticus.

* L. Locatio.
* L. Conduc-
tio.

Doorts met vergoeding / zoo de bejegening bestaet in 't doen / is het om wederom te doen / ende het selve doen aengaet eene ghemeene handeling / werd genoemd * maetschap , waer toe oock het huwelick kan werden ghebruyct : an- ders heeft wederom geen byzondere naem.

* L. Societas.

Bejegening met vergoeding / zulcks dat aen d' eene zijde iet werd ghedaen / aen d' andere zijde iet gegeven / indien het gegeven is geld / zoo werd het mede

Inleidinge tot de Hollandsche

* D. Affus
vantie.

* L. Contrac-
tus feudalis.

als van bruiick gheuoemt hier ende verhuiring: doch zoo 't doen bestond in iemands gebaer op hem te nemen heet * verzeekering: Indien de vergoeding van het doen in andere zaken bestond ende het doen waer eenighe erfelike erfbieding/ krijgsdienst/ ofte anderen dienst/ zoo werd het gheuoemt * leen-gifte: anderszins heeft het geen eigen naem.

In alle handelingen heeft de burger-wet inghevoert/ dat een onmondighe iemand die met hem handelt verbindt/ ende zelf niet en werd verbonden/ anders dan als haet-treckinge ofte misdaed daer by komt.

Van deze handelingen sijn eenige zoo zeer dagelicksch ghekuickt/ dat nodig gheuoonden is daer op te stellen zeeckere voorszwaarden/ die schoon niet uitgedruckt zijnde tusschen de handelaers eben-wel gehouden werden voorsz uitgedruckt/ alleen met het noemen van de naem van de handeling/ als daer niet segghens en wierd bedonghen/ ende sijn overzulcks toe-zegginghen door wedduidinghe: van deze daghelicksche handelingen werden eenighe voltrocken **DOOR ZAECKS-OVERGEVING**: eenighe bekomen hare volkomenheid door de **OVERKOMINGE ALLEEN**.

In de handelingen die door zaecks-obergeving werden voltrocken/ werd door des zaecks-obergeving berouw toeghelaten/ zoo veel den recht-dwanick aengaet/ ten waer staerlick den een den anderen eenig vast recht/ oock door des zaecks-oberlevering/ toeghezeit hadde/ in welken ghevalle 't recht zoude spuiten uit die sonderlinge ende uitspreckelike toe-zegging/ niet uit des handlings eigen aerd.

SEVENDE DEEL.

Van bewaer-geving.

* L. Obligaciones que se contrahunt.

Dagelicksche handelingen die door **ZAECKS-OVERGEVING** voltrocken werden sijn hier/ bewaer-geving, pand-geving, bruiickleening ende verbruick-lening.

BWAERGEVING is een overkoming waer door iemand eenig tilbaer goed een ander te bewaren geeft om niet, om 't zelve weder te bekomen 't sijnen geliefte.

Iemand: te weten een ofte meer: In welken ghevalle indien de zaeck ondeelbaer is/ moeten de bewaer-gebers te samen komen eiffhen wedergeving/ ofte een alleen eiffhende moet hogge stellen dat den bewaer-aennemer voorts ongemoeit zal blijven.

Men kan oock bedingen dat het bewaerde een een derde zal wedergegeven werden die 't zelve aennemende daer door recht bekamt.

Tilbaer goed seggen wy: want ontilbaer en werd niet te bewaren gegeven: voorts kan bewaer-ghoving plaats hebben 't zy iek 't mijne ofte eens anders goed te bewaren gheef. Want wy hier niet in en zien 't recht van den eigendom/ maer het vertrouwen van den een den anderen: maer waer 't dat iemand die iet te bewaren heeft ontfanghen/ bevonden wierd zelve daer van eigenaer te sijn/ die zoude door de bewaer-geving niet verbonden sijn.

Om niet: want hoe wel by wijlen wel gebeurd dat iemand eenig loon bedingt

Rechts-geleerdheid.

66

dingt voor het bewaren/ zulcks is nochtans buiten des handlings eigenschap: ende werd in zulcken ghevalle den bewaer-aennemer oock strengher verbonden.

Weder te bekomen: te weten zulcks als het was ontfangen/ met alle vruchten ende haet dat uit de zaecke zoude mogen sijn gesproten.

't Sijnen geliefte: Al waer het terstond/ maer den aennemer onverzocht en mag 't niet weder-geven/ 't en waer uit zwaere oorzaken.

Doch indien de zake is vergaen ofte berargert/ den aennemer en is niet ghehouden tot vergoedinghe: 't en waer zulcks ware gheschied door des aennemers ontrouw ofte groote achteloesheid: de welke verstaen werd plaetze te hebben/ niet als den aennemer iet heeft verzuimt te doen dat een wijs voorszichtig man zoude hebben gedaen (want ider een mag zien wien hy sijn goed te bewaren gheeft/ ende 't en is gheen reden dat iemand zonder loon een ander vriendschap doende zoo naecw zoude sijn verbonden) maer indien hy 't bewaerde niet en heeft waer genomen zulcks als hy sijn eigen goed gheuoen is waer te nemen/ in welken gevalle hy wy schuldig is op te legghen alle 't gunt ick eenigzins daer door den beschadigt: want als hy zulcks niet en hadde willen doen/ zoo had hy hem voorsz 't aennemen moeten ontschuldigen.

Maer die hem zelve tot bewaering heeft aenghehouden/ is van wegen allerlei verzuim ghehouden: maer van onghelal is een aennemer noit ghehouden/ ten waer hy geld hadde bedonghen voorsz het bewaren/ ofte 't onghelal waer overgekomen nae dat hy vermaent zijnde in 't weder-gheven naelating waere gheweist/ ofte dat zulcks uitspreckelick waere bedongen.

Ter andere zijde heeft den aennemer recht van schadeloesheid segghens den bewaer-gever: waer onder oock begrepen is de vergoedinghe van kosten/ die hy hem tot nodig onderhoud ende havensse des bewaerde zaecks sijn gedaen.

Onder bewaergeving behoort mede dat by wijlen eenig strijdig goed ghestelt werd in 't bewaerde hand/ ofte dat een schuldenaer 't gunt hy verstaet schuldigh te sijn leit onder 't gerecht.

* L. Apud sequestrem.

ACHTSTE DEEL.

Van Pand-geving.

PANDGEVING ofte **VERZETTING** is een overkoming waer door iemand eenig goed een ander tot sijns schulds verzeekering in handen stelt.

Wy en sprecken hier niet van pand voorsz soo veel het is een ghevolg van een andere verbintnisse/ in welken zin wy daer van ghehandelt hebben als van ghebreckelicken eigendom ghesprocken is: maer hier staet daer van te handelen voorsz soo veel het is een overkoming op hem zelve: de welke geen plaats en kan hebben in sulcke onderzettinghen/ die sonder ter hand-zettinghe gheschieden.

Wy seggen eenig goed, verstaende soo wel tilbaer als ontilbaer: eighen ofte eens anders.

Hier door werd den pand-aenbaerder verbonden om 't gunt hem ter handden ghestelt is wederom te gheven soo wanneer hy van de schuld is voldaan:

Ende alsoo de pand-geving gheschied ten deele tot behoef des pand-aenbaerders/te weten tot sijne verseeckerheid / soo moet hy meer sozghie daer voor draaghen als wel een bewaer-aennemer : ende over-sules de ondergang ofte verargering des zaecs by versuim toe-komende komt t' sijnen laste : maer niet soo sulcs komt by onghewal / welverstaende dat den brand ende dieften werden gehouden by verzuim iemand over te komen/ten waer hy het tegendeel bewees.

Wat belangt de vruchten van de onder-gheselde zaeck die moet den pand-aenbangher wederom gheben/ ofte hy moet die reekenen op mindering van de hoofd-schuld t'en waer anders waer bedongen. Want dickmael werd bevoorwaerd dat den schuld-eisscher sal ghemeten de vruchten van t' pand voor het missen van de wuste van sijn geld/ t'welck genoemt werd weder-tocht.

En pand-aenbangher t' pand misshandelende/ mag oock voor de afdoening des schulds aengesproken werden / ende bedwonghen tot zeeckering van de zaeck t' sjuer tijd ongekrenckt wederom te geven.

En andere zijde is den pand-ghever aen den pand-aenbangher ghehouden tot vergoedinge van noodige kosten.

Gehech hy oock rechtelick aengesproken kan werden indien hy eens anders goed heeft veronderpand ofte t' pand voor iet anders aengegeven als het was/ ofte door argelich het pand den schuld-eisscher weerloos heeft ghemaect / ofte andersins ontrouwelick daer mede gehandelt.

En erfghenaem is uit dese verbintenisse ghehouden alwaer t' dat het pand niet sijn's voorzaets / maer sijn's erfghenaems / eighen waer gheweest ten tijde van de verzetting.

NEGENDE DEEL.

Van Bruick-leening.

BRUICKLEENING is een overkoming waer door iemand een ander eenige zaeck ter hand stelt, op dat den Ontfanger de selve voor niet op zeeckere wijze zoude mogen gebruicken, ende daer nae de selve wedergeven.

In t' Duitsch werd het woord Leenen ghebruyckt soo wel daer men t' selve moet wedergeven / als daer men niet het selve maer even-beel weder-gheeft: maer alsoo de eighenscappen van dese handelinghen seer verscheiden sijn / soo is nodig het twijffelachtige woord niet eenige byvoeging te onderscheiden.

Eenighe zake: t' zy tilbare ofte antilbare / sonder onderscheid: maer verbruyckbare zaken bezoren hier toe niet/ten waer men iemand die leende niet om te verbruycken/maer om daer mede te proucken.

Wij zeggen voor niet: want anders waer het verhuiring. Op zeeckere wijze: waer buiten den aennemer niet en mag gaen: anders begaet hy diefte.

Daer nae: te weten den tijd om zijnde die bestelt was / ofte die nae ghelegentheid des zaechs genoeg behoort te sijn.

Den aennemer ofte inleener is schuldigh t' gheleende weder te gheben met alle vruchten ende baten: ende soo goed als t' was: waer de zake door onbermidelick

* 2. Cap.
nael.

midelick ongheluck vergaen ofte verargert des waer hy bij: maer hem werd veel eer verzuim toe-gereekent als een bewaerder / die maer iet ontfangt om eens anders wil/ ofte als een pand-aenbaerder die t' ontfangt / soo om sijnent wille als om eens anders wille/ alsoo den Inleener t' geleende ontfangt alleen om sijn selfs wil / ende daerom moet hy t' gheleende op t' nauste waernemen/ sulcs dat indien hy een saeck die hem t' huis zijnde geleent was / met hem op de reis heeft genomen/ende de selve door schip-bruck ofte roof hem af-handig is gemaect/ hy in de vergoedinge is gehouden.

Doch indien den Inleener in ghebreck is gheweest van de zaken weder te gheben/soo moet hy oock het ongeval baeten: t' selve heeft oock plaats indien sulcs uitbruckelick is bedongen/ ofte stilzwijghende / als wanneer t' gheleende goed by gemeene bewilliging is gheschat gheweest/ ende den inleener hem tot ophrenging van de geschatte waerde heeft verbonden.

Maer waer de inleening geschied ten dienste van de uitleener / als wanneer een huidegom iet uitleent aen sijn huide / ofte ten dienste van beide / als wanneer iemand sijne vaten leent tot een maectijd die hy gheeft nevens een andere/ soo gaet sulchs wat buiten de eighenscappen van gemeene leeninghe: ende in t' eerste is den inleener soo verre gehouden als een bewaer-aennemer soude sijn gehouden: in het tweede geval soo veel als een pand-aenbaerder.

Den uitleener is schuldigh den inleener t' gebruyck te laten volghen / ghedurende den bestemde ofte redelicken tijd. Is oock schuldigh te vergoeden / soo door des saechs verhech ghebreck den inleener is ghekomen in schade / als of een wijn-vat ware baetsch gheweest. Moet oock vergoeding doen van grote ende nodige kosten: maer daghelickche kosten / als t' onderhoud van een gheleent paerd ende havening/komen tot des inleeners laste.

THIENDE DEEL.

Van verbruyck-leening ende vroecker.

VERBRUICK-LEENING is een overkoming waer door iemand iet van t' sijne, t' welck meetbaer, telbaer ofte weegbaer is, een ander ter handen stelt, op dat het des Ontfangers eigen werde, ende den Ontfanger daer nae so veel van t' selve geslacht ende van gelijcke deugd weder geve.

Iet van t' sijne: want dese uitleening en kan in eens anders goed geen plaats hebben: t'en waer sulcs gheschiede door een die het bewind tot sulcken ende ware vertraut.

Meerbaer, telbaer oft weegbaer. Want anders zoud reuilinge sijn: maer de overkominghe aengaende dese zaken heeft een eighen naem ende andere eighenscappen bekomen / om dat daer inne de evenheld sonder maete kan werden gebonden. Meerbaer als kazen / wijn: Telbaer als geld: Weegbaer een pond koper/zilver.

Ter handen stelt: dit is nodig: ten waer de zake te boozen in handen waer des ghenes die t' zal inleenen/als of het hem te beuaren waer gegeven: want de wike des uit-leenings daer op dan volgende is genoeg.

Op dat

Op dat het des Ontfangers eigen werde : daerom die 't sijne niet en mag verblijden/ mag oock het zelve niet wettelick uitleenen/ als een onmondighe/ ende daerom mag het zelve 't welck ter handen is ghestelt by onmondighen/ ofte oock by anderen buiten leenens voornemen / dooz aentael weder bekomen werden/ als niet zijnde gecigent aen den aenmeeter : maer waer het zelve by den Ontfanger verdaen / zoo zoude tot des gevers voozdeel de zaecke genomen werden als of de uitleening hadde bestaen.

Daer nae : ter bestemder tijd ofte anders nae bescheidenheid : want als men geld geeft om datelick ander geld te ontfanghen dat en is gheen leening / maer geld-reuwing die men wisseling noemt.

't Selve geslacht ende van gelijcke deugd : Want deze handeling werd op 't scharpste gebuid ten weder-zijde. Over-zulcks moeten vooz wijnsche wijn wederom geven sijnsche wijn/ende zoo voozt. Doch alsoo 't geld de waerde niet en heeft uit zich zelve/maer uit de wet/ zoo werd verstaen datmen gheleent geld mag weder-geven oock in anderen slag tot ghelijcke waerde : 't en waer heel uytzuckelick blecke dat beide de handelaers niet op de waerde / maer op een zeccheren slag van geld hadde ghezien / in welcken ghevalle de waerde zal steigen ofte dalen tot baet ofte schade des uitleeners.

Alsoo men dan in verbzuick-leening eben-veel wederom gheeft / zoo is de wage of niet den uitleener by toe-zegginge iet meer zoude moghen bedinghen. Want dat in veel handelingen iet kan bedongen werde buiten des handelings eigen aerd is hier voozen gezeit. Eenighe meenen dat zulcks met het aenghehozen recht zoude stryden : 't welck alsoo in 't gemeen niet aengenomen en kan werden. Wel is waer dat buiten 't voozschijft des rechts eng zijnde ghenomen / te weten nae de liefde die de menschen malkander / inzonderheid aen hare goede bekende ende mede-burgers / behozen te bewijzen / den eene overvloed hebbende den andere in sijn gebreck behoort te baet te komen. Maer in zulcken geballe nae dat de nood groot is behoort men zulcks te doen / niet alleen zoud iet buiten 't gheleende te verwachten / maer oock al wistmen dat men het geleende niet en zoude weder bekomen. Ter andere zijde als de nood niet en perst / maer die iet te leen ontfangt machtig is om zonder onghemack zoo veel ende meer wederom te geven / zoo en heeft deze reden geen plaetse : want het aengehozen recht en verbind ons niet eens anders voozdeel te zoeken buiten het onze. 't Bewijs dat mit de ebenheid werd ghenomen voldoet oock de zake niet : want behalven dat ider een boven die evenheid vrywillig iet kan toe-zeggen gelijck hier voozen is gebleecken / zoo kan oock ghezeit werden dat die vooz honderd vaten wijns/ over een jaer gelijcke honderd vaten ontfangt / op 't scharpste niet en is volbaen : de reden is om dat hy die honderd vaten wijns hadde konnen reuilen aen een stuck land zoo veel waerd zijnde/ ende zoude dan niet alleen dat land behouden in eigendom / maer zoude oock getrocken hebben de vruchten van dat jaer : welke vruchten hoe wel onzecker zijn/ zoo is nochtans die onzeckerheid wat waerd. Want vooz die hoope van de onzeckere vruchten zoude hy eenige stoope wijns hebben konnen bekomen. 't Selve zal noch klaerder sijckelt indien men neemt dat hy vooz die vaten wijns een huis zoude hebben bekomen ende de huur daer van getrocken / zulcks dat als men de zaeck op 't scharpste inziet/ gelijck iemand die een ander iet te huick heeft gheleent niet en is ten vollen erkent als hy 't ghebruicke weder-keijgt / maer dan eerst

erst als hem wederom iet diergelijcke te huicken is gegeven/ zoo oock schijnt de ebenheid dan eerst voltrocken te zullen zijn / als een dien ick vooz een jaer honderd vaten wijns heb geleent/ my wederom honderd vaten leent mede vooz een jaer : Ende alsoo dit niet altijd te pas en komt/ende eben-wel dat hebben vooz een jaer iet is dat schatbaer is (waerom in 't gemeen by alle rechtgheleerden werd verstaen/ dat die iet dadelick schuldig is meer schuldig is dan die iet schuldig is over zeccheren tijd) zoo en is niet vzend dat het zelve mede dooz de gemeene mate/ te weten dooz geld werd afgemeten : 't Welck immers zoo veel ofte meer plaetse moet hebben daer geld is geleent : want hoe wel men zeit dat het geld in sijn zelve is onvruchtbaer / zoo en doet dat niet ter zaecke/ aenghezien de wet ende 't gebuick der menschen 't geld vruchtbaer heeft ghemackt : zulcks dat het gunt wy te voozen hebben ghezeit van gelds lijfacht oock tot deze zake moet werden ghepast. Want het is kennelick dat iemand dien lijfacht van geld waer gemackt / 't gunt van die lijfacht zoude konnen verkoopen : zoo is dan dat hebben van het geld op weder-gheven mede geld waerd. Neemt om de zake noch klaerder te verstaen/ dat ick mijn geld in zecchere koopmanschap hadde geleit met voozwaerde dat ick mijn geld nae eenigen tijd zoude wederom hebben ende gheen schade draghen van de handeling/ maer viel daer winst op dat ick mede zoude deelen : welke overkominghe by allen werd ghehouden vooz rechtmatig. Neemt vooz dat ick die onzeckere winst niet willede verwachten / 't zelve verwacht hadde verkocht aen een derde / die my belooft hadde niet alleen mijn geld weder te gheven / maer oock meer daer en boven : welke overkomste mede gehoude werd vooz rechtmatig. Hier zoud ick immers verzeekert zijnde van mijn geld / oock iet trecken vooz het ontbeeren ; waerom zoud ick dan 't gunt my alsoo gheoozloft zoude zijn dooz de derde hand te doen/ niet mogen doen recht uit ende zonder omweghen/ nevens het uitdoen van mijn geld bedingende zoo veel als ick/ alle ghebaer gereckent waerschijnelick met dat geld dooz landkoop/ huis-koop ofte oock dooz koop-handel/ de waerde van de verzeckering afgetrocken / zoude hebben ghe-woonen ? Ten doet oock niet hier jegghens datmen zeit dat by geld-leeninghe den eigendom werd verbzemd / ende dat de vruchten toekomen den eighnaer. Want zules is wel waer : maer dat ick iemand dat gheerijf doe/ dat hy iet kan winnen 't welck ick hadde konnen winnen / is redens genoeg om iet daer voozen te bedingen. Neemt dat ick iemand geld doe vooz eenighe maenden / met beding dat zoo hy ten bestemden daghe niet en betaelt / my zoo veel zal moeten geven vooz het onthouden van mijn geld. Dit werd mede by een ider rechtmatig ende geoorloft gehouden. Waerom zoude iemand dan niet vermoghen enen anderen geld te leenen vooz eenige wecken ofte dagen/ ende by ghebreck van betalinge bedingen als voozen ? maer alsoo de luiden haer zelve gemeenlick hier in te veel toe-geven/ bedingende zoo veel als sy krijgen konnen/ waer dooz gebreckige ofte gierighe menschen die met het geld veel meenen te winnen metter tijd uitgelwaert werden / zoo en is hier inne by de burger-wet niet te bergeefs voozzen. In ons land werd tusschen gemeene burgers toegelaten te bedingen van zestien penninghen een in 't jaer : maer ander koopluiden al waer de winste meerder valt / ende over-zulcks oock de ontbeering hoogher schatbaer is / werd toegelaten van hondert penninghen twaelf in 't jaer tot winning te bedinghen ; maer * onbetaelde win-penninghen op te hoopen tot

* L. Anatoris
mii.

Inleidinge tot de Hollandsche

hoofd-geld / ende daer van wederom winst te bedinghen / is met groote reden verboden / om dat de luden 't ghevolg niet merckende / daer dooz grondelick werden bedozven.

ELFDE DEEL.

Van bodemerie.

Onder de voorszeyde wet van tot winst onder kooplieden niet te bedinghen boven twaelf ten honderd en is * BODEMERIE niet begrepen. BODEMERIE is geld-leening waer van den uitleener 't gevaer loopt van de zee.

* L. Nauticum casus.

Want alzo alhier den uitleener niet alleen de winste derft van sijn penninge / maer oock 't onghelal moet verwachten / zoo is 't redelick dat hy daer vooz oock winste mag bespreeken / ende zoo veel meer als het ghebaer groater is / nae gelegentheid van tyd ende plaetse : Ende deze bodemerie kan aengegaen werden niet alleen hyde eigenaers van 't schip / maer oock by den schipper zulcks hier nae gezeit zal werden.

TWAELFDE DEEL.

Van last-geving.

* L. Obligationes ex contractu.

Met ons komen tot de gebruikelicke handelingen * die zonder ZAECKSLOVERGEVING werden voltrucken : deze zijn last-geving, koop ende verkoop, erfpachting, huur ende verhuiring, maetschap, verzeekering, leengunning. Want maerom de reuiling onder 't voozgaende noch onder dit getal niet en komt zal hier nae gezeit werden.

LASTGEVING ofte LAST-AENVAERDING is een overkoming waer door den eene den andere vertrouwt iet dat gheoorloft is voor hem ofte voor een ander te verrichten, ende den ander om niet zulcks aen neemt.

Iet dat gheoorloft is, te weten iet toekomende. Want van voozleden dingen kan geen last gegeven werden : geoorloft / soo nae aengebozen als nae burgerwet : want het gunt hy een dezer wetten verboden is / daer van kan geen last krachtelick gegeven werden.

Vertrouwt : te weten dooz woorden / byeff ofte woode / ofte andere teikenen bequaem zijnde om de wille te betingen.

Voor hem ofte voor een ander : want het is al eben veel of de zaeck hem alleen aengaet ofte nevens een ander : alwaer 't oock nevens hem den last-aennehmer : maer gung de zake den last-aennehmer alleen aen / dat en soude geen last kunnen genemt werden.

Om niet : want waer daer loon bedinghen / soo waer het dienst-verhuiring. Aenneemz 't zy slechtelick ofte onder een indien ofte op dag.

Dit

Rechts-geleerdheid.

69

Dit dese overkominge is den aennehmer gehouden de last te voldoen ende dat nae des last-gevers voozschijft / sonder iet daer bruten te gaen / 't en waer hy iet dede dat kennelick ebenveel waer als het gunt hem was belast. Anders doende is gehouden alle schade (waer onder oock * winstberwing begrepen is) te vergoeden. Is oock ghehouden alle vruchten / winsten ende baten / die hem ter zake van sijn belastinghe eenigins aenkomen / den lastgever over te gheben / ende de inschulden die hy mag bekomen hebben op hem te verlijden.

* L. Enonit cessans.

Wederom is de last-gheber ghehouden den aennehmer vry te houden van alle redelicke gedane kosten / ende geleden schade / ter zake van de last / al had den aennehmer schoon sijn last dooz eenig beletsel niet konnen voltrecken. Zelfber oock vooz de uitvoeringhe van last mag den aennehmer eischen verfschot van nodige kosten. Alwaer 't oock dat een ander onkostelicker de zaeck hadde konnen verrechtien / zoo moeten eben-wel hem de kosten / die ter goeder trouwe sijn ghedaen / gheleden werden / aenghezien hy dooz de verrechtighe niet en is gebaet.

Die belast was iet te koopen vooz zeecker geld / koopt hy 't vooz minder / dat komt tot des last-gevers baet : koopt hy 't vooz meerder / zo heeft hy maer verhael tot zoo veel toe als sijn last ging.

En van beide sterbende hond in 't gemeen de last op / 't en waer merckelick de meeninghe anders ware gheweest / ofte dat de zake by den overleden aennehmer alreede ter hand zijnde getrocken / den erfgenaem daer in vooz-ging.

Den last-geber mag oock by levende lijve sijn last wederroepen / terwyl de zaeck noch is in haer gheheel. Welck oock de last-aennehmer de last mag opzeggen / indien de zelve dooz een ander bequaemlick uitgevoert kan werden / maer anders niet / ten ware hy merckelicke verhsndering hadde gehad om niet eer op te zeggen / ofte dat hy zulcks nu dede bewogen dooz sijn ziekte / onberdachte zwarigheden in de zaecke ontstaende / ofte dierghelycke redelicke oozzaecken.

Onder de lastgeving behoort mede de teickening van een wissel-brief onder kooplieden zeer ghebruickelick : dan alzo de zelve dooz het ghebruick ende de wetten heeft behooren eenige zonderlinge eigenschappen / maet daer van oock sonderling gesproken worden.

DERTHIENDE DEEL.

Van wissel-teickening.

WISSEL-TEICKENING dan is schriftelicke last-gheving. waer door iemand belast eenen andere van sijn lastgevers wege zeecker geld aen een derde te tellen.

Deze overkominghe werd mede als andere lastgeving voltrucken dooz aenmeninge vande last :

Deze aenmeninge staet ider een vry / niet alleen die namentlick in den brief is ghenoemt / maer oock als de zelve in ghezecke is / een ander wie het is die den brief wil ver-eeren / die dan van de genoemde in den brief rechts-verlyp mag bekomen /

D

bekomen /

Inleidinge tot de Hollandsche

bekomen / ofte den brief t'hemwaerts nemen ende daer uit den teckenaer aent-
spreeken:

Doch kooplieden zijn schuldig aen te nemen de wissel-brieven ghezonden by
een bewind-hebber haerder zaecken / die macht hadde om sijn meester te ver-
binden/ende ten behoeve van sijn meesters zaken penningen op wissel neemt.

* B. Accepte-
ren.
* B. Proteste-
ren.

Die den wissel-brief werd aenghehouden is schuldig * aen te vaerden ofte te
* verwerpen.

Die den wissel-brief aenbaert / is schuldig ten daghe in de wissel-brief ghe-
noemt/de betalinge te doen/ of zoo hy hem in rechten laet betrecken / blyckende
van de aenbaerding / moet ten ingang des rechtens hand-volling doen op goed
zeecker.

Alwaer 't oock dat den houder des wissel-briefs midts des aenbaerders
wanbetalinge recht hadde gesproocken segens den teckenaer / zoo behoud hy
eben-mel sijn recht op den aenbaerder / midts dat den een betalende den ander
is bewijid:

Men mag oock vooz de tijd in de wissel-brief genoemt geen aentelling doen.
Anders zoo daer uit eenighe schade ontstond / als by verkoop van des houders
zaken/zulcks zoude komen tot laste des aentellers.

Den aenbaerder in ghezeecke zijnde van t' sijnen dage te betalen/ is ghehou-
den in alle kosten/schade ende winstderving/daer uit ontsaende.

Den houder 's briefs mag een wissel-brief / schoon gheaenbaert / maer niet
voldaan zijnde / opzegghen/ ofte dooz den teckenaer daer opzegghen/ ten zy de
aenbaerder eenig recht hadde op de penningen.

Ende dit zy ghezeyt vooz zoo veel de zake van de wissel-brief den teckenaer
ende den last-ontfanghende aengaet: want vooz zoo veel de wissel-brief raecht
den teckenaer ende den houder 's briefs/ zal daer van bequaemelicker gehandelt
werden als van betalinge ende quijtscheldinge zal werden gesproocken.

VEERTHIENDE DEEL.

Van koop ende verkoopng.

VERKOPING ofte KOOP is een overkooming waer door den
eene hem verbind tot eigening ofte waering van eenige zaecke, ende den
ander tot betaling van een zeeckere koopsehat in gelde.

Alzoo deze handeling boven alle andere ghebruikelick is / zal hier van wat
breeder als van andere gesproocken moeten werden.

Wy zullen dan eerst spreeken hoe deze handeling ontstaet / daer nae van het
gevolge van dien.

Overkoming, dat is / gelijk hier voozen gezeyt is / een eendracht des willes
onder twee ofte meer luden: Alzoo nu de wille niet en kan zijn zonder vooz-
gaende verstand/ zoo en kan koop niet bestaan daer ghedwaelt werd in de zake
zelve/ als of ick naem 't eene land vooz 't ander / of in de stoffe / ghelijck of ick
meende goud te zijn 't gunt maer verguld en was.

Wit het gunt hier voozen in 't gemeen is ghezeyt kan genoeg verstaen wer-
den/ dat oock dzoncke luden niet bequaem en zijn om haer selve te verbinden:
te weten

Rechts-geleerdheid.

70

te weten die dooz dzonckenschap haers verstands onmachtich zijn gelowden:
dan alsoo sulcks swaer valt te bewijfen/ werden by ons ghehouden vooz kracht-
teloos de koophandelingen geschied in dzoncke gelagen / als een van beide de
handelaers binnen vier en twintig uren nae het aengaen hem daer jeggens
stelt: Anders zijn de selve bundig.

Tot waering, wel is waer dat oozspronckelick koop / als kontende in plaets
van reuling / alleen heeft ghedient om iemand den eighendom over te doen
dragen/ gelijk noch sulcks de meening van de handelaers behoort te zijn/maer
dooz dien dickmael ghebeurt dat iemand meent 't sijn te zijn 't gunt daer nae
hevonden werd het sijn niet te zijn / ende den koper in sulcken geballe dick-
mael niet wel en soude zijn gedient met vernieting van de handeling / is goed
ghevonden dat de handeling soude bestendig blyven / ende dat den verkooper
den koper den eighendom soude doen hebben: soo niet/ dat hy den koper boden
den koopsehat soo veel soude vergoeden / als den selven koper aen den eigen-
dom vande saeck * gelegen was / 't welck-men noemt * waeren / ende die tot
sulcs gehouden is/ waerhand.

* L. Inreffe.
* L. Practare
auctoritatem.

Den verkooper en is niet gehouden waerborght te stellen / ten zy sulcks in
de handeling is bedongen / ofte dat vooz de volle betalinge der koop-pen-
ningen een derde hem vermeet recht ofte kommer op het verkochte.

Doch in eenighe plaetsen van Holland is het gebruik / dat den verkooper
van ontfbaer goed altijd oock sonder beding moet waerborght stellen.

Van eenige zake: voleigen / leen-goed ofte erfpacht-goed / lichamelick ofte
onlichamelick / teghenvoozdig ofte toekomende / des verkoopers eighen ofte
eens anders/maer niet des koopers: oock niet zaken die vergaen zijn.

Zaken tot den Godsdienst / ofte Lands ofte Stads-sake / geeygent/ mogen
by hysonder luden niet verkocht werden: maer is sulcken koop gantsch nietig/
ontgefondert dat den koper recht heeft jeggens den verkooper / indien hy
daer van onwetende is gheweest. Huizen magmen niet verkoopen om af te
breken: nochte vergift dan om te menghen: * dingtalige zaecken moghen by
ons verkocht werden.

* L. Res-
giosa.

Men mag oock verkoopen de erffenisse van een overleden mensch: Ende
als niet anders en is bedongen/ is den verkooper niet schuldig stuck vooz stuck
te waeren / maer moet op den koper overdzaghen alle 't recht dat in de erfe-
nisse was ten tijde van het overleden / met de haeten die daer uit zijn ontsaen/
tot den daghe van de verkoopnghe toe: Ende hoe wel den koper aldan sijn
voeten steect in des verkoopers schoenen / soo mag nochtans den verkooper
by des overledens schuldeiffers aenghesproocken werden / behoudens sijn
verhael op den koper.

Men mag oock inschulden verkoopen / in welken gheballe den verkooper
maet daer vooz vast staen dat de schuld dengdelick is / maer niet dat den schul-
denaer machlich genoeg is om te voldoen. Doch men mag oock wel een kwijf-
selachtig recht ofte zaecke verkoopen / zoo goed ende quael als 't is / zonder
daer vooz in te staen / 't welck men noemt niet de voet stoten: 't welck by ons
oock gebruyck werd nae ontsaen dingtale / behoudens in 't stuck van inschuld
den schuldenaer sijn naefing/ waer van hier nae zal werden gesproken.

Hoe wel dat geld om geld geen koop en maecht / zoo magmen nochtans wel
om geld koopen een inschuld om jaerlicksch zeecker geld te ontfangen/ 't welck
by ons

* B. Confti-
tuant.

by ons zeer gelykelyck is / ende ghenoemt werd koop van rente / den kooper werd oock genoemt rent-heffer : de verkooper * rent-verschijver / om dat gemeenelyck dese handeling schriftelyck geschied.

Dese handeling heeft dat ghemeens dat by ons alle renten zijn losbaer ten believe van de kooper / zulcks dat oock de onlosbaerheid niet en mag werden bedongen / ten waer uit zaecken van oud eigen / dat is als iemand een huis ofte land verkocht en zyns daer op houdende.

Anderszintz alwaer 't dat niet en wierd bevonden om hoe veel gelds de renten zijn ghekocht / zoo soude de zelve losbaer zijn met zestien-mael zoo veel als eens jaers rente bedraegt : Ende dit recht van lossinge / als hangende aen de wyse wille des rent-verschijvers / is onverjaerbaer. Alwaer oock ghezeit dat binnen zeeckeren tyd de lossinge soude moeten gheschieden / ende niet daer nae / zulcks soude krachteloos zijn / maer mag wel bedonghen werden datmen vooz het doen van de lossinghe eenighe maanden te voozen vermaen daer van moct doen.

De lossing geschied als den rent-verschijver ofte sijn erfgenaem opbrengt / hoven alle verscheynen renten / het hoofd-geld ofte koop-schat dat by heeft ge-nooten / waer mede by dan van de verkochte rente is bezijd.

Maer den rent-heffer mag van den rent-verschijver gheen dwanglossing bedingen. Want dit soude smaecten leening ende geen koop. Doch den Weeskinderen is toeghestaen / dat by hare voogden bedonghen mag werden dat de rent-verschijvers de lossinge zullen moeten / des vermaent zijnde / doen / als de weeskinderen by hunderlyck ofte meerderjarigheid mondig werden. Gelyck recht werd by wylen toeghestaen den ghenen die rente verkoopen aen 't ghe-meene land.

Zoo wel op de jaerlycksche rente-betaling als van de lossing ontfaet menig-mael gheschil / zoo wanneer in den byef zeeckere slag van geld / een ofte meer / is genoemt / of dan de betaling ende lossing moet geschieden in dien zelve slag / ofte de waerde van dien / zulcks die was ten tyde van de rent-verschijving / dan of 't genoech is te betalen met de zelve slag zoo die nu gangbaer is / ofte oock met ander gangbaer geld. Ende aengezien de waerde van geslagen geld in dese landen bestaende in koophandel van over langen tyd zeer wandelbaer is geweest / zoo werd in 't ghemeen verstaen dat noch op de nimmerlycke waerde / noch op de waerde des tijds / en werd gelet in de handelinghe / maer op 't geld in sijn gheslaechte / alwaer 't schoon / zoo dat daer by den byef waer vermaent datmen by voozbeeld den keuel soude geven tot zestig stuyvers / den Rozenobel tot acht en veertig ende zoo voort : alsoo geloof werd zulcs bedongen te zijn / op dat het geld den rent-heffer niet en soude opgedragen werden nae de dagelicksche steigering / buiten de schattinge die by de wetten van die tyd was ghes-telt : Alle 't welck alsoo werd onderhouden / ten waer in den byef wierd be-vonden dat de betaling soude moeten gheschieden in zeeckeren slag van gelde ende geen andere / also de aentelling oock in de zelve slag was geschied / ende in de handeling daer op was ghezien ende ghelet / ofte andere woorzen van ghe-lycke kracht : want alsdan soude de wille der overkomers ghevolgt moeten werden.

Gelyckmen van geld-leeninge niet en mag bedinghen soo veel men wil tot winste / waer alleen tot redelichheid / soo magmen oock vooz ghereed geld niet

maer

meer renten koopen dan de redelichheid toe en laet / te weten zes ofte zeven ten hondert : anders werd zulcs vooz waecker gehouden.

Hier van (als oock van 't recht van te moghen lossen als het is onbedongen) zijn vyf de byrenten / dat is renten die alleen duiren soo lang als duirt het le-ven van de Rentheffer / ofte van sulcken een ofte meer luiden als den Rent-heffer in den byef heeft genoemt.

Rentverschijving soo wel als opdracht van ontilbaer goed / moet by ons gheschieden vooz 't gherecht van de plaerse daer 't onderzette goed ghelegghen is / ofte anders daer den Rentverschijver hem is houdende : 't En waer de Rente op leen-goed waer verzeekert / in welken gevalle zulcks soude moeten gheschieden vooz Stadhouder ende Leemmannen.

Land zijnde verkocht / werden oock verstaen de byachten verkocht te zijn die op het land staen / ende een huis verkocht zijnde al het gunt aerd ofte nagel-vast is. In 't verkoopen van warande zijn de beesten / in 't verkoopen van 't water de visschen / begrepen.

Zeeckere koopschat / wel verstaende dat die zeeckerheid kan bekomen wer-den niet alleen uit duidelick zeggghen van de handelende luiden / maer oock vooz het zeggghen van een derde / indien zulcks aen hem is ghezet / maer wilde die 't zeggghen niet zeggghen / zoo soude de koop nietig zijn / by ghebreck van koop-schats zeeckerheid : ghelyck oock de koop nietig soude zijn indien de koopschat 't eenemaal ghesielt waer tot bescheidenheid des koopers ofte verkoopers.

In gelde zeggghen wy : want anders waer 't reuilinge / welke handelinghe nae koops eigen-schappen niet en werd gherecht. Gheen tyd ghestelt zijnde / is de kooper de penningen dadelick schuldig.

Doch de betalinge kan bedongen werden niet alleen ghereed / maer oock by tijden ende deelen / 't welck by ons genoemt werd kusting-penninghen / ende de byieken daer van gemaect kusting-byieken.

Koop werd aengegaen schriftelyck ofte zonder schrift. Schriftelycke koop werd niet ghehouden vooz voltrocken eer het schrift ten vollen is inghestelt. Maer by ons al is 't dat van geschrift is gesproken / werd verstaen zulcs ghe-schied te zijn niet om schriftelyck te handelen / maer om 't ghehandelde tot beter gheuekenis ende bewys schriftelyck te vervatten / 't en waer duidelick blecke de meeninge anders geweest te zijn.

Buiten schriftelycke handelinghe kan koop aengegaen werden niet alleen tussehen tegenwoordige / maer oock vooz byieken / hoven ende ghemachtighden / ende werd de koop ghehouden vooz voltrocken / zoo haest men ten weder-zijde eensch is over de koopschat / zoo lang de koop op d' een of d' ander wyse niet en is voltrocke / mag den een of den ander daer uit scheiden zonder eenige schade / anders dan dat den kooper verliest het hand-gift zoo daer eenige is gegeven / welck hand-gift by ons oock genoemt werd een godspenning / om dat het ge-meenelyck niet veel meer en bedraegt als men wel ghewoon is aen den armen om godswille te gheven / maer den verkooper rou-koop hebbende moet het hand-gift / zoo by des ontfangen heeft / tweschat weder geven.

't Gunt ghezeit is dat de koop is voltrocken als men des koopschats eensch is / heeft geen plaers wanneer iet dat gezeit is te proeven noch niet en is ghe-pzoest : men kan oock bevoorwaerden dat den ene vast moet staen / ende dat den anderen eenigen tyd heeft tot beraed,

Inden

Inleidinge tot de Hollandsche

Men kan oock koop aengaen onder een indien: ende zoo lang 't selve indien niet vooz en valt / zoo is de koop onghewis: maer als het voozvalt werd de zaech te rugge ghetrocken / als of ten tijde van de handeling zulchs al ware gheschied: maer op oneerliche ofte verboden indien is de handeling nietig. Men kan oock bedingen dat den koop zal ingaen op zeecheren dag / in welken geballe de koop datelick is voltrocken: maer werd de uitvoeringe alken gheschoot / ghelijck-men oock iet kan verkoopen dat duiren zal tot zeecheren dag toe.

In verkoopinghen die opentlick by hoginghe gheschieden moet elcken bieder sijn woord vast staen / ende even-wel en heeft hy gheen recht indien hy andere meerder werd geboden.

* L. Additio
in diem.

Hier uit is vorder ghebolgt datmen iemand iet verkoopt / mids dat hem de koop niet en sal volgen * indien binnen zeecheren bestenden tijd meerder werd gheboden / op welke wijze de verkoopinghe ghebaen werden in de Steden ende ten platte landt by de handende kaerisse / de welke gehouden werden vooz ongedaen / indien by 't afrechen van 't zegel te Hoof meer werd gheboden. Dan in de verkoopinghen / die niet opentlick maer onder de hand gheschieden / werd verstaen (ten waer anders bedongen waer) dat den eersten kooper de voozgang heeft / indien hy 't hooger hot wil volgen. Hoer hot werd verstaen niet alleen aen geld / maer oock voozwaerden ende gerijflicher betalinge. In zodanige handelinghe werd de koop niet ghehouden als onzeecher / maer als voltrocken ten tijde vande overkominghe: dan indien binnen den ghestelden tijd meer geboden werd / zoo werd de koop gebroken.

* L. Lex com
missoria.

Men bedingt oock dickmael * dat ten 3p de koop-penninghen ten bestenden dage betaelt werden de zaech zal sijn ongekocht: in welken gheballen mede de koop dadelick bestaet: maer by wanbetalinghe heeft den verkooper de keur of hy de koop wil laten voozgaen / of de verkochte zaech weer aen hem nemen / behoudende oock het hand-gift / ende zoo daer iet meer op de koop betaelt is.

Men verkoopt dickmael land by den hoop sonder maet / ofte met andere evenkrachtige woorden / in welken gevalle indien even-wel eenige maet is ghe-noemt / ende daer nae behouden werd de ware maet van de gegifte maet soo veel te schillen dat het een margin onder ofte boven kan bedraghen / soo werd daer op gheen acht ghenomen / maer is 't verschil daer boven / soo blijft even-wel de koop: maer isser overmaet / soo heeft den kooper de keur of hy 't overschot wil behouden / ende daer vooz betalen naer aendeel van 't gunt hy vooz 't gheheel hadde belooft / ofte dat hy 't selve den verkooper wil laten volghen wederom indiender ondermaet is / heeft den verkooper de keur of hy die wil verbullen / dan of hy nae aendeel van de koop-penningen wil weder-gaen.

De koop van eenige zaken voltrocken zijnde sulcs als vooren is gheset / hoe-wel den kooper noch gheen eigenaer en is / ende noch geen levering en is gheschied / so staet de saech tot haet ende schade van den kooper / oversulcs sul-len den kooper van dien tijd af volghen alle vruchten / oock aenwas van land / wederom indien 't verkochte goed vergaet ofte verargert / sulcs komt tot des koopers schade: welverstaende dat de verkooper tot de levering toe schuldigh is vooz de bewaring te soegen / sulcs als een huikleener soude doen / ofte is anders ghehouden tot vergoedinghe / 't en waer den kooper nae den bestenden tijd / ofte nae redelicken tijd ende vermaninge / in ghebroecke waer geweest van

Rechts-geleerdheid.

72

van 't goed te ontfangen. Want aldan soude den verkooper niet aengesprooc-ken konnen werden dan van ontrouw.

Doch wanneer seckere mate van meetbaer / telbaer / ofte weegbaer goed / is verkocht / soo komt de verargering wel tot laste van den kooper / maer niet des saechs ondergang / vooz de meting / tellinge ofte weging. 't Selve heeft oock plaets in alle goederen die onder een indien werden ghekocht / soo wanneer de selve verargeren ofte vergaen vooz het verballen van het indien / 't en waer oock in dese voozballen anders waer bedongen / ter eender ofte ter andere zijde.

VIIFTHIENDE DEEL.

Van koops naekoming.

KOOPS-GEVOLG sijn Koops nakoming, Koops-overgang, Koopsbraeck.

Koops-nakoming is aen de zijde des koopers dat den kooper schuldigh is den verkooper eigenaer te maken van het koop-geld: oock op te leggen alle kosten die nae 't aengaen van de koop by den verkooper aen de verkochte saech ter nood sijn ghebaen: dat hy oock nae de levering van de verkochte zaech / ofte anderzins nae dat hy in ghezecke is geweest van de selve te ontfangen / ghehouden is den verkooper winninghe te gheben van 't gemiste geld / segghens den penning zestien: hy mag oock bedwongen werden om 't gekochte goed te ontfanghen / ende by weygering is ghehouden in de schade die den verkooper daer dooz zoude mogen liden.

Indien den verkooper dooz des koopers onkuarachtig aengheben de zaech te minder heeft verkocht / is den kooper schuldigh het hoer te verbullen.

Den verkooper beroid zijnde nekens de betalinghe van het koop-geld de levering te doen / is den kooper schuldigh vooz te gaen met de betalinge.

Men des verkoopers zijde bestaet de nakominge daer in / dat den verkooper / indien hy eigenaer is van het verkochte goed / schuldigh is den kooper daer in te eigenen: 't welck gheschied dooz levering ende inleiding in het bezit / te weten indien te vooren het koop-geld getelt verzeekert ofte den kooper vertrouwt is / zulchs als hier vooren is gezet / daer van de bekominge van eigendom is ghesproken. Alwaer den verkooper geen eigenaer zoo zoude hy schuldigh sijn den kooper te leveren het byz bezit / zulchs dat den kooper niet rechtelick werdende aengesproocken dooz verjaeringe den eigendom zoude mogen bekomen / gelijk hy schuldigh is des vermaent zijnde den kooper te doen aenwijzinge van de belenden / ende overlevering van alle bewijs dat onder hem is berustende. Indien den kooper gemoet werd is den verkooper ghehouden / zoo wanneer hem als hier vooren is gheset. Des is den kooper ghehouden tot waering / zulchs als geheel ofte ten deele / den verkooper daer van tijdelick de weet te doen / die als dan het recht vooz hem schuldigh is aen te nemen: Anders zoude den kooper verstecken sijn van sijn verhael / ten waer buiten alle twijffel de zaech een ander toegnaem / maer indien de zaech den kooper dooz sijn schuld oft by hooger hand

Inleidinge tot de Hollandsche

hand werd afgenomen/daer en is den verkooper niet in gehouden. De zaecke rechtelick zijnde uitghewonnen / heeft den kooper sijn keur of hy wil weder-eiffchen de waerde van de zaeck / zulcks die was ten tijde van de koop-dag / ofte alle 't gunt hem daer aen was gelegen dat de zaecke niet uitgewonnen en ware geweest.

Onder waeren is oock het vzijen begrepen : want den verkooper moet de verkochte saeck den kooper leveren vzi van alle dienstbaerheden / ofte andersints is ghehouden te vergoeden 't gunt den kooper daer aen was ghelegghen / blyvende den koop voorts in haer gesheel / des is den kooper oock in desen gevallen schuldig den verkooper de weet te doen / soo wanneer hy in rechte werd gheroepen sulcs als vooren.

De vruchten ende baten van het verkochte goed gheballen nae 't aengaen van de koop / moeten oock den kooper ghelevert werden / indien hy de koop-penningen heeft betaelt ende anders niet. Beesten moeten geleverd werden soo toe-ghecrust als de selve waeren ten tijde van de verkoopinge : de levering hy den verkooper zijnde * betrokken / heeft den kooper de keur off hy als noch de levering wil eiffchen / met alle bate ende vergoedinghe van schade / ofte alleen vergoedinghe van 't gunt hem aen de levering was gelegen / 't welck hem dichmael voordelicker is / als wanneer de saeck is vergaen ofte verargert. Voorts alle 't gunt den kooper doo ontrouw ofte verzuim van den verkooper te kort komt / daer in is den verkooper gehouden tot vergoedinge.

Indien de verkochte saeck enig ghebreck heeft / waer van den kooper ten tijde des koops niet en heeft gelyeten / is dat ghebreck zulcks dat waerschijnelick de koop daerom zoude zijn achterghebleven / zoo mag den kooper de zaeck weder-geven / ende sijn geld wederom bekomen : maer zoo de koop waerschijnelick even-wel voort-gang zoude hebben gehad / zoo mag den kooper eiffchen wedergeving van sulcken deel des koopschats / als hy de zaeck minder zoude hebben gekocht. Indien 't gebreck zodanig is dat de zaecke daer doo tot haer gewoone ghebruick onbeguamer is / zoo heeft den kooper de keure of hy de zaeck wil weder-geven / ende sijn koop-geld weder-eiffchen / dan of hy wil de zaeck behoudende eiffchen wedergeving sulcks deels des koopsgelds / als hy de zaeck minder zoude hebben gekocht / ofte zoo hy wil / zulcks deels als de zaeck inder daed minder waerdig was : doch deze keur duirt maer een jaer : anderzins moet hem de kooper met het voorsz ghemene recht behelpen / zijnde buiten twijffel dat uit wat oorzaken het koop-geld ofte een deel des koops-gelds betaelt zijnde kan weder-geericht worden / dat het onbetaelt zijnde uit de selve oorzaecke kan werden ingehouden. Waden 't gunt voorsz is / blykende dat den verkooper ten tijde van de verkoopinge van het gebreck kennisse heeft gehad / is hy gehouden in alle de schade die den kooper daer mit zoude moghen tijden / 't selve heeft oock plaets indien het verkochte goed vooz de verkoopinge hy den verkooper waere verhuurt / ende den kooper zulcks niet aenghezeit en waere / ende dat hy daeromme des zaecks gebreuck eenigen tijd moft derven.

Indien de zaecke geen gebreuck en heeft / maer hy den verkooper ten tijde van de handeling niet buiten de waerheid is ghezeit / ofte anderzins bedriehelick te kennen gegeven tot aenwyzinge des ghekochte zaecks / zoo mag den kooper eiffchen wedergeving sulcks deels des koop-gelds / als hy daer vooz de zaecke te duirder heeft gekocht.

Wozder

Rechts-geleerdheid.

73

Wozder zijn den verkooper ende kooper aen malkander ghehouden in alle 't gunt de goede trouwe nae reden ende billickheid mede-brengh / als oock in alle besproken voorwaerden / alwaer 't dat die ginghen buiten des handelings eigenschap. Van twijffelachtighe bedinghen werden eer geduid segghens den verkooper dan segghens den kooper.

ZESTHIENDE DEEL.

Van Naesting.

Koops-overgang geschied doo * NAESTING, die anderzins zinnige, naekoop, aenboord ofte wederdrijving, werd genoemd. * L. Recontractus.

NAESTING is een recht iemand toe-behoorende over eenig ontuilbaer goed, als oock op den kooper ende verkooper wanneer 't zelve goed verkocht werd, om te treden in des koopers plaetze.

Dit recht spuyt uit land-gemeene ofte plaetzelicke gewoonte.

De land-ghemene gewoonte is / dat de Graeflickheid van Holland recht heeft om alle leenen die verkocht werden te naesten / te weten eer den kooper van het leen-goed is verlijd : of smal-heeren gelijcke recht hebben werd ghetwijffel.

De plaetzelicke gewoonte is bekent in Velstrand / Rijnland / Kennemerland / 't land van Doorn / over landen ende huizen staende op eighen grond / 't zy leen ofte onleen / oock over erf-pacht-goederen / cijnfen ende rienden / hooghe ende lage heerlickheden / die verkocht / niet oock die verreuit werd / ende dat alleenlick als de verkoopinge geschied zonder wettelicke kerck-geboden ofte rechts-daegs-geboden. Want daer zulcks geschied / hebben de Schouten haer pond-geld / ende houd de naesting op.

Maer in 't land van Doorn heeft naesting oock plaets over landen / die hy kerck-geboden ofte vooz den gherechte daermen den van houd verkocht werden / mids dat den naester woonende binne lands / hem bekent make binne de drie eerste zondaghen / of zoo hy over 't water woonde / ofte over zee waere / binne een jaer nae dat hy weder zoude zijn gekoamen / op versteck.

Dit recht komt toe in de voorszide plaetzen de bloed-verwanten van den verkooper / zoo van zwaerd-zijde als van spijlzijde / zonder aenzien of 't goed van haer zijde gekome is ofte niet / nochte oock of het erfgoed is of koop-goed / mids dat den naester den verkooper naerder zy van bloede dan den kooper : ende plag van ouds niet verder te strecken als tot achter-zusters-kinderen / om dat oock de erffenissen hy versterf niet verder en gingen : en die de naesting eerst aenleid gaet vooz alle anderen naerder-hand komende / al waeren die oock naerder inagen.

Maer indien meer luiden 't eener tijd naesting aenleiden / zoo zoude vooz gaen die vooz de verkoopinghe met de verkochte landen gelegen hadde ghemengder beure : ende waer zulcks niet / zoude de naest-ghemaeftaelde voozgaen / ende allegader even-nae gemaectaelc zijnde / zouden te zamen de naesting moghen doen.

Ⓒ

In Rijn-

Inleidinge tot de Hollandsche

In *Nijland* hebben in verkoopinghe van landen de naefte landsgelegghenen gelijcke recht als magen/te weten indien de magen de naefstinge niet en doen. De naefstinge moet inghesfelt werden binnens jaers nae dat de verkooping is geschied/ ofte immers nae dat de zelve tot des naefsters kennisse is gekome/ waer op den naefster ten eede gedreuen mag werden.

Die de naefsting wil doen verschijnt vooz *Schout* ende *Bode* / ende vooz 't meerder-deel van 't gherechte / ofte vooz zeven buiren van het *Ambacht*/ende haer ghebende haer gherechtigheid / doet in haer by-wezen grafoering ende aerd-roering / ende doet voozts een rechttdag beteikenen om sijne koop in te brenghen / ende de koop inghebracht zijnde / is de naefster schuldig binnem vier ende twintig uren nae te doen / ende te belooben alle 't gund den kooper hem voozgedaen ofte beloofst heeft : des gebergt zijnde moet by eede verklaren dat hy de naefstinghe doet met sijn selfs goed ende geld/ende tot sijns selfs behoefte/ ende vooz niemand anders sonder arg ofte list : maet oock betalen de *Wijnkoop* (soo daer eenighe by den kooper betaelt is) *tweevoud* / maer den *Godspenning* enkel.

In *Nijland* heeft den *Bailliu* de naefstinge nae de bloed-verwanten ende naefte-lands-gelegghenen / waer toe hem vergunt werd den tijd van ses weeken nae 't jaer. 't Selve recht werd oock ghepleegt by verscheide *Ambachtsheeren* / oock in plaetsen daer de bloed-verwanten gheen naefsting en gebruc-ken.

En bezitter van land 't welck is vooz bijzondere onderzettinge verbonden vooz seckerere losbare ofte onlosbare rente / soo wanneer de selve rente by den *Kentheffer* aen een derde werd verkocht / heeft daer van naefstinghe binnens jaers nae dat sulcs 't sijnere kennisse is ghekomen / ende mag den kooper dwinghen ten eede. Doch dese naefstinghe heeft gheen plaets / indien de koop den schuldenaer is aengheboden gheweest / in welcken ghevalle de schuldenaer de keur heeft van de koop aen hem te behouden / ofte de selve * ten goede te schelden.

Wanneer eenighe inschuld aen een derde is verkocht / vermag den schuldenaer t allen tijden als hy werd ghemaent de schuld te naefsten.

In 't stuck van naefstinge die iet bekومت half te schenck half by koop / werd ghehouden als kooper : maer die iet bekومت ten deele by reuling ten deele by koop / werd vooz kooper ghehouden indien de koopschat meer bedraecht dan het aengereuilde.

Wy hebben gezeit dat naefsting is een recht soo wel op 't verkochte goed, als op den verkooper ende kooper, want den naefster mag het goed aensprecken om de naefstinghe daer aen te doen / (te weten indien den verkooper eighenaer is : want anders kan hy op het goed gheen aentael hebben) ofte kan sprecken op de kooper om de koop in te brenghen/als gesait is/ende op den verkooper om sulcs te gedogen.

De vruchten van het verkochte goed volghen den naefster/ nae dat hy 't geld onder rechte heeft geleit.

Buiten de vooz-verhaelde gelegentheiden heeft naefsting geen plaets.

Z E V E N

Rechts-geleerdheid.

74

ZEVENTHIENDE DEEL.

Van koop-braeck.

Koopbraeck heeft plaets eerst indien de onderhandelaers malkander quytshelden.

Ten tweeden indien 't verkochte goed vooz des koops voltrekkinghe te niet gaet :

Ten derde indien de gheheele koop vooz des verkoopers bedrog is aenghegaen/ende andersints soude sijn achter-ghebleuen/ soo werd de selve koop vernietigt ten versoekte des koopers : maer waer daer quade trouw geweest aen beide zijde/ als ghenomen twee hadden ghehandelt van goed 't welck sy wisten gestolen te sijn/so soude de koop/als met de wetten strydende/van den aenwang aen onbestendig sijn geweest.

Ten vierde / indien de kooper vooz des verkoopers bedrog buiten sijne kennisse onwetende iet gebrekelicks heeft gekocht / soo kan de koop ten versoekte van de kooper vernietigt werden / ingeballe hy andersints de koop niet aenghegaen en soude hebben/ ofte oock al waer sulcs niet / indien 't gebreke verhuidering geeft in des saecks ghebruc / ende den kooper binnens jaers zulcks verzoect gelijck hier voozen gezeit is.

Ten vyfde / indien den kooper ofte verkooper in het koopschat sijn bekocht boven de helft van de rechte waerde / al is 't zoo datter gheen bedrog ter eener ofte ter andere zijde is gepleegt/soo vermag den verkochte den andere de keure te geven of hy de koop wil vernietigen/ dan of hy 't koopschap wil vermeerderen ofte verminderen nae de rechte waerde : waer alzo deze maniere van herstellinge meest alle handelinge raecht/zal daer van hier nae in 't ghemeen bree-der gesproken werden.

ACHTHIENDE DEEL.

Van Erffpachtgunning.

ERRFPACHTGUNNING is een overkoomingh waer door iemand hem verbind op sijn goed eenen ander erffpacht-recht te gheven, ende den anderen zulcks aen te nemen op erffpachts-plicht.

Overkoming. Hier voozen hebben wy van 't erffpacht-recht ghesprooken vooz zoo veel het is een ghebrekelicken eighendom : hier sprecken wy van de overkominge / die in haer selve gheen eighendom volle nachte ghebrekelicke en kan geven/maer alleen recht daer toe.

Geven : 't zu dat hy eenig gereed geld bedingt ofte niet / ende dit kan gheschieden oock zonder schrift.

Op erffpachts-plicht : te weten op jaerlicksche betaling van de erffpacht/ waer toe den Erffpachter kan werden bedwonghen / alwaer 't schoon dat hy vooz

voorzeeckeren tijd van 't goed niet en hadde gheenoten: 't en waer de erfpacht heel zwaer waer / ende de oorzaak van helet lang-duurende / als oorlog / ofte dat anderszins bleecke dat in de overkominghe op de vruchten aenschou waer genomen.

Dan 't recht van verbaal by wanbetalinge is hier vooren gesproken.

Deze betalinghe is den Erfpachter schuldig t' einde van ider jaer / zonder dat hy vermag de eigenaer te dwinge om eenig jaer op voorz- raed te ontfange. Deze overkominge als anderen kan geschieden oock op indien ende op dag.

Alle gemeene lasten jaerlicksch weder-komende werden ghebraghen by den erfpachter / maer andere lasten by den eighenaer / 't en waer by de wetten vermaen waere ghemaeckt van den Erfpachter / ofte dat bleecke dat aenschouwaer genomen op de vruchten.

Deze overkominghe werd ontbonden niet alleen dooz zaechs ondergang / ende andere wijzen in de uitlegginghe van het erfpacht-recht verhaelt / maer oock dooz bewilliging van den eigenaer ende erfpachter.

De overkominge buiten des erfpachters misdaed zijnde gheindigt / komen den erfpachter toe alle ghetimmeren / ende andere zaechs-verbeteringhen / de welcke den eigenaer hem moet laten volgen / ofte de waerde betalen.

NEGENTIENDE DEEL.

Van huur ende verhuiring.

HUIR is een overkominge waer door iemand hem verbind sijn eighen dienst, ofte den dienst eens ander mensches ofte beestes, ofte 't ghebruick van eenighe andere zaak, een ander te laten volghen, ende den andere hem wederom verbind tot loon-betalinge.

Overkominge, de welcke verstaen werd aenghegaen te zyn / niet alleen dooz uitzuckelicke woorden / maer oock stilzwijghende / indien den huurder nae des huirs uitgang blijft in 't ghebruick van eenig huis / want daer dooz werd de huur verstaen verlengt te zyn / vooz zoo veel tijds als de zelve te vooren was aengegaen.

Maer huur van landen mag in Holland niet aenghegaen werden zonder Schepen-hemisse / ofte schijft by den eighenaer gheteykent: Anderszins is de huur niet alleen nietig / maer den huurder ofte sijn erfghenaer / ofte huirs rechts-verkrijger / blijvende in 't onderwind van het land / ende haer latende daer ober in rechten betrecken / vervallen boven de ontruiminghe / alle kosten / schaden ende missinghe / in de helft van de waerde van 't verhuirde goed / ghereckent jegens den penning twintig nae de leste huire / alwaer 't oock dat sy na rechts-pleginghe haer onghelick kenden / ende * verwilkeken in de ontruiminghe: maer indien sy tot * eind-oordeel toe volhardten in 't onderwind / zoo verbeuren sy / boven de voorzeyde kosten / schaden ende missingen / de ghezele waerde van de goederen te rekenen als vooren: 't Welck alzo van ouds ende onlang is bevolen om de bermetelheid van de Pachters / onder idel voozgheben van huur ofte nahuur den eigenaers het hare ghelwidelick onthoudende / daer mede te bedwingen.

Den

* 25. Consen- teeden.
* 26. Senten- rie diffini- tyf.

Den dienst: want het is eben-veel of ick mijnen dienst beloof / ofte eens anders dienst: maer indien iemand aen iemand beloofde een ring te maken / ende 't goed daer toe te doen / alzo alhier verkooping ende verhuiring t'zamen komen / zoo werd zodanige handeling nae 't waerdigste gerecht / ende overzuchs ghehouden vooz verkooping: maer indien iemand het sijne onder zeechere schatting aen een ander gabe te verkoopen / zulcks werd niet ghehouden vooz koop / nochte vooz lastgeving / nochte vooz huur alleen / maer vooz een bijzondere handeling / waer dooz zulck goed nae de overkominghe dadelick komt tot ghe-vaer van den aenmeiner.

Eenige andere zaeck: Telbaer ofte ontelbaer / eighen ofte waer op iemand eenig recht toekant / als by voozbeeld lijftracht / ofte oock t' eenemael vzend / in welcken ghevalle den verhuirder niet komende 't gebuick te wege bhenghen / is gehouden in alle kosten / schaden ende missingen / zulcks als van een verkoo- per is ghezeyt: maer de handeling waer dooz iemand huirt 't gunt in volle ei- gendom ofte huick-recht het sijne is / werd gehouden vooz nietig.

Loon-betaling: te weten in gelde / doch is aengenamen dat oock in andere meetbare / telbare / ofte weegbare zaken / het loon kan bestaen: Ghelijck oock de overkominge waer * dooz iemand land aenneemt te baenen vooz zeecker deel van de vruchten / gherecht werden nae huirs eighen / schappen: maer huick vooz huick maect een handeling op hem zelve / die geen eigen naem en heeft.

* L. Carolus partiarus.

Huur werd ghehouden vooz voltrachten / wanneer aen d' eene zijde zeecker is de zaeck ofte dienst die verhuirt werd / ende 't loon aen d' ander zijde / welke zeeckerheid hier zulcks werd genomen als te vooren van koop / schat is gezeyt.

Huur kan niet anders aenghegaen werden dan vooz een tijd: want anders soude het tochtgumminghe ofte iet anders werden: maer soo geen tijd en waer gheuoent / soude van land verstaen werden vooz een jaer / van een huirs tot dat d' een of d' ander de huur soude opzegghen / 't welck nochtans moet gheschieden ter bequamer tijd / sulcx dat den verhuirder ghelegentheid hebbe om sijn huirs te verhuiren / ende den huurder om hem van een ander huirs te voozsen.

Doch men kan oock iemand iet verhuiren soo lang hy wil: welke huire verstaen werd met de dood nit te gaen: hoewel dat andere huiren / waer van den tijd gheuoent is / blijven nae des huurders dood / ende gaen op sijn erfghenaem.

Den huurder vermag het ghehuirde wederom eenen ander te verhuiren / 't en waer anders bedongen ware: doch dit en heeft geen plaats in huur van dienst: ende aengaende de huiren / is oock sulcks by de keuren van meest alle Steden verboden / sonder des eigenaers bewilliging.

Den verhuirder heeft recht om sijn loon ofte pacht te eiffchen / te weten in 't gunt op gheen jaer verhuirt is ten einde van den tijd / anders t' einde van elck jaer: ende mag daer en boven den huurder uit sijn huirs ofte land verdrjyven / oock binmons tijds / indien hy boven de twee jaeren in ghebrecke blijft van be- talinghe: maer die een werck heeft aenghenomen te doen / mag gheen loon eiff- schen vooz de volmaking ende opneeming van 't werck / ten waer de aenne- minghe ware gheschied by de maet ofte by dagwerck. Den huurder nae den tijd in ghebrecke zijnde van betalinghe / mag oock tot oplegging van de winst- missing / sulcks als een nalatighe koper / aenghefpoocken werden. Is oock schuldig te vergoeden alle schade die dooz sijn misdaed / ofte versuim van sijn huirsge

huifgesin/ ofte oock dooz anderen uit haet van den huurder/ aende gehuurde zake werd aengedaen : ende werd onberstand van een konst die hem iemand anders wind / ofte oock een kleine onboozsichtigheid in zaken die niet anders dan met de meefte boozsichtigheid gehandelt en konnen werden / vooz verzuim ghereekehent / als oock brand/ ten waer onberhaedelich ongeluck by den huurder wierd bewefen/ in welke ghevalle als oock by alle andere onghelucken/ den verhuurder tot vergoedninghe is onghelouden : uitgenomen als iemand vooz de bewaringhe geld bedingt / waer onder mede verfaen werden begrepen te zyn die kleederen verstellen / ofte dierghelijcke kleine dienften nebens de bewaringhe doen : uitgenomen mede waemer de vergoeding van ongheluck is bedonghen/ ofte t' ongheluck toekomt nae eenig verzuim van den huurder des goeds / ofte dienst-verhuurder. Den verhuurder heeft oock recht om ten uitgang van de huur te eiffchen ontruuninghe / maer niet eer / t'en waer hy sijn goed dooz onvoorzienne nood ghebreck hadde / ofte den huurder het goed misbruichte. Den huurder en mag oock vooz den bestemden tijd het huick niet verlaten/ of quaem daer uit eenige schade soude daer in gehouden zyn.

Ter andere zijde heeft den huurder recht tot het gebuick van de zaeck / ofte vergoeding van t' gunt hem daer aen is gelegen. Overfulcs mag hy oock den verhuurder bedwingen om t' verhuurde goed te houden in gaeden raecke / sulcs dat het huickbaer is : t'welck den verhuurder moet doen t' sijnen koste : ende indien hy in gebreecke blijft/ mag den huurder t' onderhoud verfsieten op reeking van sijn huur / ofte oock t' gebuick van t' verhuurde verlaten / ende nae aendeel des tijds van het ongebuick minder huirs betalen / ofte oock t' overbetaelde weder-eiffchen. Vooz de schade die dooz ghebreck van het verhuurde den huurder overkomt / mag den huurder vergoedinghe eiffchen / indien t' ghebreck den verhuurder is bekent gheweest / ofte van wegghen sijn ambacht behoorde bekent te zyn : anders niet. Doozts indien dooz onberwacht ongeluck/ als brand/ oorlog/ zonderlinge onbruchtbaerheid/ ofte iet diergelijcke/ den huurder in t' huick is belet / soo moet de huur / nae reden des vergange deels ende des tijds van het ongebuick/ verlicht werden.

Die een dienst-bode kunnens tijds oorloff geeft sonder wettelicke reden/ moet den selve de volle huur laten volgen.

Die weiland vooz langhen tijd van jaren heeft ghehuurt / mag het selve inde laefte jaren niet insteeken.

Ghemeene lasten van Landen / Steden ende Dorpen die op de vruchten werden gheselt / moeten by den huurder ghebzaghden werden : alle andere by den verhuurder : ten waere by de wetten ofte by voozwaarden anders waere ghezeit.

Dat het recht van huur ende verhuuring in ende uitgaet op des huurders ende verhuurders erfghenaem / kan uit het ghemeene recht van de overkominghe verfaen werden : By ons werd verder ghebruickt / dat oock den koper de huire by sijnen verkooper gemaect moet laten volghen/ waer van hier vooren is gesproken : Ghelijck oock hier vooren t' sijnre plaetse verhandelt is t' recht van schizwijgende pand/ t'welck uit huur is volgende.

Van huur tusschen Schippers, Reders, Bevrachters
ende Boofsgezellen.

Alzo t' welvaren van Holland meest bestaet by de schip-baert/ ende daer toe noodig zyn tweederlei huur-handelinghe/ van de bevrachters met den Schipper / ende van den Schipper met sijnre Schippsgezellen / altemet oock van den Schipper met sijnre Reders/ welke handelinghen soo dooz wetten als dooz gheuwonten bekomen hebben hare bijzondere eighenscappen/ soo sal het noodig zyn oock vooz van in t' bijzonder te sprecken.

Ende vooz eerst van t' recht tusschen kooplieden/ te weten bevrachters ende schippers.

Den schipper hier te lande zijnde aenghenomen om buitens lands te varen/ ende aldaer gheladen te werden vooz besproken loon/ indien daer nae den schipper van de hoogher hand/ dooz * bekommering die aldaer ter plaetse zoudde inzichte niet goed vonden t' schip te laden / heides ghewals is den koopman gehouden den schipper de ghelede besproken loon te betalen. Maer indien een schip buiten de landen zijnde / ghehuurt werde elterwaert mede buitens lands te laden / en aldaer komende by de hoogher hand zonder des koopmans toedoen bekommeret ofte verboden werd eenig goed in te nemen ofte te laden/ eer hy t' goed heeft op sijnen bodem ofte daer nae / zoo is den koopman gehouden in de halve vracht. Van indien den schipper aenghenomen zijnde hier te landen / ofte buitens lands eer hy de reize begonst/ ghebzonghen wierd te dienen op heere-loon/ ofte dooz oorlog ofte andere merckelicke oorzaecke sijn reis moeste staken / zoo zyn den koopman ende schipper van malkander ontslagghen / ende moeten malkander helpen dragen de kosten ten opzichte van de voozghenomen reize ghedaen.

Den koopman ter besproocken tijd niet gherced zijnde om t' schip te laden/ mag den schipper doen wachten noch vijftien daghen / midts hem betalende sijnre leg-dagen tot redelick zeggen : maer zoo den koopman binnen den zelven tijd de ladinge niet en dede/ ende zeide niet te willen laden/ zoo zyn sy van malkander ontslagen : des is den koopman den schipper gehouden op te legghen sijn besproocken vracht/ met de leg-dagen/ zooder eenige zyn.

Den schipper is den koopman ghehouden op te rechten ende te beteren alle verlies ende schade dat den koopman komt te lijden / dooz dien het schip is afghewaren niet behoort zijnde gecalfact/ dicht-ghemaect/ ofte voorzien van stouwinge vooz de goederen : maer indien t' schip wel waere voorzien / ende de goederen wel gestout / dooz onweer ofte onboozzienlich onghelal de goederen ofte eenige van dien geraecten nat ofte anderzins beschadigt te worden / des is den schipper niet ghehouden / zoo verre hy niet twee ofte drie van sijnre schips-gezellen/ die den koopman daer toe mag kiezen/ sijn onschuld wil doen by eede : zijnde des niet te min schuldich alle goede toezicht tot de goederen te nemen/

* B. Wreest.

nemen / dat die wederom bekomen werden / ofte niet vorder en bederven / ende dat tot kosten van de zelve goederen / indien daerom eenige sonderlinge ongewoonliken arbeid ofte kosten gedaen werde.

Den schipper moet oock het schip voorzien van goede touwen ende koozde / om 't schip te laden ende te ontladen / ende ten tijden van de ladinge ofte ontladinghe de zelve den koopman ofte sijne ghemachtigde toonen / om te zien of daer eenig ghebreck aen is / ende is daer eenig ghebreck aen / het zelve beteren / ende indien den schipper al 't gene voorziet is niet en dede / ende dat hy gebreke van dien eenighe schade ghebeurde in 't laden ofte ontladen / zoo is hy de zelve schuldig te beteren.

Eenighe goederen binnen den schepe zijnde vermindert ofte beschadigt hy den schipper ofte sijne schipgezellen / is den schipper gehouden de schade te vergelben nae de waerde van de goederen / zulcks als de zelve ghegolven zouden hebben ter plaetse daer de zelve heene gheschickt waren : maer vermindering ofte verderf van goederen toekomende hy uitloopen / smelten / verstroien / verargeren ofte anderszins zonder schuld des schippers ofte sijner schip-ghezellen / staet alleen tot laste van den koopman / indien oock het schip zoo waer gheladen dat het bevonden wierd te diep te gaen / ende overzulcks den schipper gedwongen wierd eenige goederen te lossen eer hy ter plaetse van sijn ontladinge komen mochte / zoo en is den schipper niet ghehouden te vergoeden 't verlies ofte schade dat aen zodanige overladige goederen / buiten sijn ende sijners schipgezellen schuld ende verzuim / zoude mogen gebeuren.

En schipper is oock ghehouden te beteren de schade die 't schip ofte goed lijdt / dooz dien hy schipper eenig schip-ghezel ofte schip-ghezellen zonder reden heeft doen vertrecken uit het schip.

En schipper zijnde buitens lands in nood van gelde / ende gheen bodemerie komende vinden / mag verkoopen de inghelade goederen / ende is schuldig de zelve goederen aen den koopman te betalen binnen veertien daghen nae sijn aankomste / zulcks als die goederen ghegolven zouden hebben ter plaetse daer de zelve heen geschickt waren : ende midt doende de zelve vergoedinge / geniet den schipper vracht oock van de goederen die hy hem alzoo verkocht zijn. Doch hadde den schipper goede wint verlegen ende waer hy daer dooz in zodanigen nood gekomen / ofte hadde hy des koopmans goederen verkocht buiten nood / zoo zoude hy aen den koopman ghehouden zijn in alle schade ende winst-derving daer dooz zijnde veroozraecht.

En schipper is schuldig op alle plaatsen daer 't van noode ofte ghewoonlick is een lootsman te nemen / op de verbeurte van vijftig gonde realen boven de betering van kosten / schaden ende winstdervinge / die de koopman hy ghebrecke van dien soude komen te liden.

En schipper eer hy 't elckemaelt 't sepl gaet / sal raed vrachten aen de schip-luden / ende volghen het seggen van 't meeste deel / dede hy anders / ende quaem daer dooz eenighe schade aen schip ofte goed / de schipper soude sulcks moeten beteren had hy de macht : soo niet de reders van 't schip vooz hem.

En schipper zijnde gehurt vooz de Somer / moet dienen tot Martijnsdag : dan waer hy ten selven daghe noch in zee / moet dienen tot dat hy weder komt sonder loofsvermeerdering.

En bezachter een schip gehurt hebbende om sijn wille daer mede te doen / quaem

quaem het schip sonder verzuim te verangelucke / is gehouden in de halve schade : vermag oock het schip een ander te verhuiren.

En schipper schipbreuck lijdende ofte rakende aen grond / moet sijn best doen om schip ende goederen te bergen soo hy kan : ende oock het schip te doen hermaken / indien by rade van 't meestendeel van de schipghesellen bevonden wierd het schip hermakelick te zijn / ende 't selve hermaect wiesende / moet de gebergde goederen brengen ter bespoocken plaetse : waer nae den koopman schuldig is te beiden / ten waer hy eer de gebergde goederen 'hemwaert wilde nemen / ende met den schipper van sijn vrachtloon overkomen : maer wierd het schip niet bevonden in korten tijd te zijn hermakelick / ende de koopman ende schipper niet over een en quaemen als vooren / soo moet den schipper / soo haest het moghelick is / een ander schip ofte schepen huiren / ende de ghebergde goederen brengen ter bespoocken plaetse : Ende van alle de goederen die alsa gebergt ende gebracht zullen zijn met het hermaecte schip ofte met een ander / zal den schipper sijn volle vracht-loon ontfangen.

't Schip ghekomen zijnde ter plaetse sijner ontladinge / moet ghelofst werden binnen vijftien dagen daer nae / ten waer dooz merckelike verhuidering : dan den schipper schoon hebbende 't goed uit den schepe gheset / mag het zelve daer houden legghen / tot dat den koopman hem van sijn vracht ende andere ongeluden betaelt ofte anderszins vernoegt zal hebben. En schipper oock eens het goed den koopman aenghetelt hebbende / als het selve goed uit het schip in een lichter wierd ghedaen / mag daer mede volstaen.

Hy gebreck van betalinge van vracht / mag den schipper des koopmans goed tot voldoening aen hem neemen / vooz soo veel gelds als waer vooz geelyck goed in de markt werd gegeven.

Wederom mag een bezachter volstaen met afstand te doen van 't ingeladen goed / sonder dat hy voort in de bedongen vracht is gehouden : insgelijcks mag een schipper die eenig goed ter nood heeft verkocht / volstaen met afstand van het schip.

Hy sulken nu oock spreken van huur tusschen den schipper ende sijne schipgezellen met het gevolg van dien.

En schipper sijne begonste ofte onbegonste reize ongeraden bindende te volbrengen uit vrees van oozlag / zee-roovers / bekonnering van schip ofte lijff / ofte om andere onvoorzienelike swarigheden / mag sijn schipgesellen afdancken midt elck gevende 't vierde deel van de bespoocken loon / boven het deel des loons 't welck sy alreede verdient hebben / behoudelick dat het te zamen niet meer en bedrage dan de heele huire / ende wat den schipper 't over betaelt heeft mag hy weder-eischen.

Schip-gezellen aenghenomen zijnde hy een schipper / maghen het schip niet verlaten / alwaer 't oock om eenig ghevaer ofte quade tijdinghe / zonder des schippers wil / 't zy de reize begonst is ofte niet / maer zijn ghehouden de aenghenome reize te volbrengen / ende indien sy aenghenomen zijn uit ende in / zoo moeten sy 't schip wederom brengen ter gerechter hant daer sy 't selve hebben helpen uitboeren / ofte andere daer ontrent nae gheleste van den schipper / zander 't schip te verlaten vooz ende al eer 't selve volkomenlick ontladen zy ende gelofst / ende wederom behooslick geballast / ende de zellen van den raen gedaen / indien iemand hier tegen dede / die zoude sijn huur verbeuren tot schippers hate /

die oock een ander in sijn plaetse tot sijnen kosten zoude moghen huiren: ende zoo daer eenighe schade door ware gheleden / den selve zoude de verzuiminghe schuldig zijn te beteren.

Maer indien een schip-gezel hem verhuirt hebbende / selve een schip kreege / ofte een echte huisvroude troude ende aen land begeerde te blijven / zoo is hy vry van den schipper / midts weder-gebende 't loon indien hy eenig ghebeurt heeft. Indien oock het schip by den schipper aen een ander schipper verkocht ofte overgedaen wierde / zoo en zijn de nieuwe schipper ende de aenghenomen schip-gezellen aen malckander niet gehouden: maer zijn de schip-ghezellen daer door beschadigt / zoo hebben sy haer verhael op den ouden schipper / die oock schuldig is indien hy 't schip buitens lands verkoopt / de schip-ghezellen te verzien van een ander goed schip / ende kost om 't huis te komen.

Indien een schip-gezel hem aen twee schippers heeft verhuirt / zoo blijft de eerste huur van waerde / by zoo verre den eersten aenneemer zulcks belieft: ende wie willems huirt eenen die aen een ander is verhuirt / verbeurt aen den eersten aenneemer de huire tweevoud.

Ingevallye den schipper iemand van sijne schip-gezellen wilt oozlof gheben / zonder openbare schuld voozleden ofte tegenwoozdig hem op te zeggen ende te overtuigen / ofte oock iemand van de schip-gezellen zonder openbare oozzaecke wilt oozlof nemen / indien het selve aen land ghebeurde vooz het uitbaren / zal den schipper quijt zijn midts gevende de halve huire / ende den schip-gezel midts gevende den schipper zoo veele als de halve huire bedraegt boven 't ghene dat hy ontfanghen mag hebben / ende indien 't ghebeurde in zee ofte elders onder-wegen / zullen zoo d' een als d' ander de geheele huur moeten opleggen.

Den schipper moet de schip-ghezellen drie-mael des daegs te eten gheben / ende daer heerebent dymkelicken dranch: die daer buiten zoude willen eten ofte dymcken / zoude hem moeten lyden met het vood dat hy in de kof vind / ende met staende te dymcken vooz de kraen / ten waer zonderlingen arbeid anders waer vereiffchende. De schip-ghezellen mogen oock gheen vier nachte licht ghebruicken / zonder wille des schippers / alles op de verbeurte van 't vierendeel van de huire.

Om de jonge-luiden ende anderen te willigher te maechen tot de zeebaert / is van alle oude tijden in deze landen / alle luiden haer in scheeps-dienst ter zee be-gevende / toegelaten zeeckere kleine koopmanschap met haer eigen geld te mo-gen koopen / ende zonder vracht te geben met het schip over te brengen: welke kleine koopmanschap voeringe werd genoemd. Dat alzo de schipgezellen de voeringe grooter ende grooter maechten tot schade van de koopluiden / zoo is by de Staten der Vereenigde Nederlanden daer op een mate ghestelt / welchen volgende in 't uitgaen geen voeringe en mag werden genooten: maer van in-komende goederen van Oosten / dat is van Duitschland ende van verder ko-mende / gemieten de schippers en stierluiden elck een half last rogge ofte tarwe / ende drie boot-gezellen 't zamen een last van 't gunt daer de schepen meest mede gheladen zijn / behoudens dat sy onder hare voeringe niet en maghen bezijden eenige kostelicke goederen als wolle / zijde / lakenen / noch eenige koopmanschap die metter elle ofte gewichte werden verkocht.

Ende van alle tonne-goed / als meel / pich / teer / asche / ende andere diergelycke koopmanschappen van Oosten komende / gemiet die in schip-dienst zijn

zijn nae de selve even-redenheid / als van koozen / twaelf tonnen jeghens een last ghereckent / behoudens zoo het schip nebens het tonne-goed oock koozen heeft / dat sy haer voering daer nae mogen nemen / maer indien in het schip niet anders en waer gheladen als tonne-goed / zoo en mogen sy niet meer gemieten als nae even-redenheid / vooz een half last rogghen ofte tarwe neghen tonnen / ende vooz een derde-deel van een last zes tonnen zonder meer.

Maer van Westen komende / gemieten van ouds haer vry zout / sonder wijn / olpe ofte dierghelycke waere daer onder te bezijden / doch van wijnen ende pynnen uit Brancryck / is de voering vooz den schipper een piype ofte twee ockshoofden / ende vooz de schip-gezellen elck een ackshoofd sonder meer.

Van van hout komende over zee van Oosten ofte van Noordweghen / is de voering de zefte penning van 't ghene de goederen van * inkomen betalen aen de ghemeene saecke sonder meer: van bieren van de honderd tonnen acht ton-nen sonder meer: milder nae beloop: maer de ladinge zijnde beneden de twintig tonnen biers / valt daer van geen voering.

Ende werden de voozseide maten verstaen wel ghevolt / soo het goed den koopluiden gelebert werd.

Dit aldus zijnde / als nu het schip gekomen is ter plaetse van de ontladinge / moeten de schip-ghesellen op des schippers maninge verklaren / of sy haer goe-deren willen laten gaen over de vracht van 't schip / dat is in ghelycke waeren daer het schip mede is geladen ende in eene koop / dan of sy hare voeringe self willen laden / in welcken ghevallye van zelf te laden / de schipper ghehouden is haer te wijzen haer ruim ende plaetse daer een ider mag inlegghen 't wicht sijn voeringe / midsgaders een tonne waters indien 't hun goed dunct: desz zijn de schip-ghesellen ghehouden haer bezachtinge soo spoedig te doen / dat het schip daer niet nae en vertoebe / ende is 't dat sy op 't laetste geen vracht en krijgen / den schipper en soude geen schade daer van hebben.

Alle schip-ghesellen moeten den schipper in 't beleid van schip-zaerken by-staan: oock het schip jeghens vrand ende zee-voovers beschermen / ende in alle 't selve den schipper ghehoorzaem zijn sonder wederspanninghe te gebruiken / ende inghevalle van wederspanninghe mag den schipper de schip-ghesellen tuchtighen met woorden ende wercken / gelyck een heer sijn knecht.

Die in ongehoorzaemheid / wederspanninghe / weigerung ofte ghebreecke gebonden werden / verbeuren vooz 't eerste-mael het zefte-deel van de huire: vooz de tweede mael het verdende-deel: vooz de derde-mael het vorder van de huire: ende indien daer door eenighe schade ghebeurde / is die 't elcke reise schuldig te beteren twee-voud / ende dit alles buiten 't recht van straffe de Hooge Over-heden taekomende: tot welken ende den schipper vermag den schip-gefel te leggen aen boepen / ende moeten alle andere schip-gezellen den schipper daer in te dienste staen.

Ingevallye by een schip-ghesel een doodslag wierd bedreven ofte andere misdaed lijffstraffe verdienende / soo moeten misgelyckz de schip-ghesellen den schipper helpen om de misdadighe vast te zetten / op straffe van ghehouden te werden als mede-plichtige.

Tweedracht vallende tusschen den schipper ende eenig schip-ghesel / den schipper den schip-ghesel drie-mael hebbende gewaerschoot / ende den schip-gezel middeler-tijd niet overbodig zijnde hem te ghebragen ten zeggen van de

Stierman ende Hoog-bootsman / soo vermag den schipper den schip-ghesel oozlof te gheven : maer waer den schip-ghesel overbodig hem te gedzagen als voozen/ende den schipper wilde hebben dat hy uit den schepe soude gaen/soude dien schip-ghesel sijn volle vzaecht-loon ter aenkomste van den schepe rechtelick moghen vervolgen.

Alle schip-gezellen moeten haer wachten van onderlinghe twist : anders wie oozsaecke daer van is dooz onheusche woorzen / verbeurt vooz d'eerste-mael 't zeste-deel van sijn huire : vooz de tweede-mael het derde/vooz de derde-mael het vordere : maer zoo een hand-dadigheid pleegde zonder quetzen / die zoude verbeuren vooz d'eerste-mael / het vierde-deel sijn huirs; vooz de tweede-de hest; vooz het derde / 't geheel : van waer iemand ghequetst / zoo zoude den hand-dadige vooz 't eerste-mael de volle huire verliezen : ende dit alles boven 't recht van den veronghelijckte / als oock hetering van alle schade daer dooz veroorzaecht/ende de straffe van de Hooge Overheid.

Indien een schip-ghesel wil zeggen by den schipper gelastert ofte gehoont te zyn met woorzen ofte werken/daer van mag den schip-gezel recht verzoeken als het schip hier te lande zal zyn aengekomen / ende nergens anders. Een schip-gezel is oock gehouden van den schipper eene slag te verdzagen : maer sloeg den schipper hem andermael/zoo zoude hy hem mogen weeren.

Een schip-ghesel bebonden zijnde sijn ampts onkundig / verbeurt sijn bedongen ofte ontfangen huir/met noch half zoo veel.

Schip-gezellen moghen mit den schepe niet gaen zonder des schippers belien / ende zyn in alle gheballe schuldig op sijn ontbied wederom aen boord te komen : achter-lijvende dooz opzette wil ofte dronckenschap ofte andere verzuim / verbeurt den schip-ghesel aen den schipper vooz de eerste-mael de helft van de huire/vooz de tweede-mael de gheheele huire : vooz de derde reize het twee-voud van dien : ende alle schade die daer dooz is gheleden / te wat reize het zy/is hy gehouden twee-voud op te rechten.

Den schipper een reis hebbende aen-ghenomen ende goed-bindende onderweghen een ofte meer andere reizen aen te nemen / mag sijne schip-gezellen in sijn dienst blijven houden / mids huiluden verbeterende haer besproocken loon ende huire nae 't beloop van de mijlen die sy vordere zullen reizen : behalven die vooz een tijd noch loopende zyn aentgenomen / de welke zonder ander voozdeel het schip moeten volgen / gelyck oock moeten die om vzaecht mede varen / te weten indien de vordere reize om vzaecht te zoeken werd aenghenomen. Doch in zulcken gheballe den stierman niet bedreben zijnde ter plaetse daer de schipper vordere wil varen / is schuldig zulcks te verklaren / ende wil hem den schipper echter houden zoo moet hy blijven/mids houdende sijn oude stiermans loon gemeerdert nae beloop als voozen/maer wil hem den schipper oozlof gheven/ende is hy daer mede te vreden/ zoo moet hem den schipper de helft-scheide van de huire laten volgen/ indien de nieuwe reize aenghevaard werd in 't gins waerd varen : maer ghebeurde zulcks in 't keeren / zoo zoude hem sijn volle huire verscheenen zyn : maer wilde hy sijn oozlof niet aernemen / zoo zoude hy hebben hoog-bootsmans loon nae beloop als voozen.

Andere schip-gezellen mogen ingeballe als voozen/ haer niet ontschuldigen/ dan by ziekte ofte noodelick helet.

Indien den schipper vooz hy gekomen ware ter plaetse der gherechter ontladinge/

ladinge/ eenig goed dooz nood ofte om gerijff goed bind te ontladen ofte te herladen in 't geheel ofte ten deele / zoo moeten de schip-gezellen hem daer in bystaen / des zullen sy boven haer besprocke loon daer over buiten af betaelt worden nae ghelegentheid der zaken/ op 't zeggghen van goede luiden haer des verstaende. Indien den schipper buiten de plaetse daer de ontladinge was vooz-ghenomen / het schip ontladend ende niet wederom en laed/ zoo dat het verballast maect worden/ zo is de huir van de schip-gezellen verscheenen als of de lassing geschied waere ter gherechter plaetse/ ende is den schipper over-zulcks aldaer gehouden de huire te betalen/ welverstaende dat de schip-gezellen schuldig zyn/ het schip ontladen zijnde / ter bestemde plaetse ofte ter uitweegsche plaetse wederom in te brenghen/daer 't inghevzaecht moet zyn / ofte daer het is uitgheboert : zonder menig loon/ te weten indien de ontladinge is geschied ter bestemde plaetse/ ofte indien den schipper ter uitweegsche plaetse is aengekomē dooz nood : maer waer den schipper daer gekomen met sijn eighen wille / zoo zoude den schip-gezellen toekomen halve huire van 't gene men ghemeenlick gheeft van de uitweegsche plaetse tot de eigene bestemde plaetse ter ontladinge : ende indien iemand van de schip-gezellen die 't schip als voozen ghehouden zyn te volghen/niet eighens dat zoo veel waerd is en heeft in 't schip/ zoo vermag den schipper des zelfs huire zoo lang in te houden/ tot dat hy het schip zal geholpen hebben te brenghen daer het behoort / ofte daer vooz verzeeking zal hebben ghedaen :

Maer waer het schip gebroocken ende de schip-gezellen haer nae behoozen hadden ghequeten / zoo zoude den schipper ghehouden zyn haer dadelick haer vzaecht-loon van sijnent-wegen/ ende berg-loon van wegen de goederen/ te geven/indien hy geld heeft/ende zoo niet / is schuldig den schip-gezellen te lande te brenghen daer het schip heeft toe-behoort.

Een schip-gezel buitens lands bevanghen zijnde met eenighe ziekte / waer dooz hy tot schip-dienst onbequaem is/ indien de ziekte ofte krankheid is toegelaten in schip-dienst/arbeid ofte verweeringe / zoo zal hy daer van genezen werden op schips-kosten / ende zal hebben sijn volle huire ende voeringe : maer waer 't gebreck hem van zelfs aengekomen buiten de voozreide oozsaeken/zoo zal hy hebben de volle huire ende voeringe/ende zal daer en boven op schipperskosten nae sijne gelegentheid waer-ghenomen ende onderhouden werden/ 't zy te schepe ofte te lande / zonder dat nochtans het schip schuldig zal zyn daer nae te heiden : maer waer 't gebreck toe-ghelaten dooz droncke drincken / hiben/vechten ofte andere schuld / zoo en zoude den schipper niet schuldig zyn hem te houden ofte te doen genezen/ maer mag hem uit het schip doen gaen / ende een ander huiren op sijn kosten / ende zal daer en boven den schipper moeten weder-gaen al dat hy van hem ontfangen heeft.

Een schip-ghesel komende te sterben duurende de reizen te water ofte te lande/dooz eigen dood / ofte in dienst ende verweering van 't schip / soo komt sijne erfghenamen toe de helft van de huire ende voering / indien sulcks gebeurt in 't uitreizen : maer ghebeurde 't selve in 't keeren/ soo soude de heele huir ende voering de erfghenamen volghen/ waer aen ghehoort sal werden 't gunt den aflijbige soude mogen hebben ontfangen.

Den schipper sal den aflijbigen schip-ghesel doen begraven aen land/ indien sulcks sonder merckelick verlet kan geschieden : ende sal de kosten van de begraeffe.

graeffnisse den erfghenamen mogen koften / indien den overleden buiten sae-
ke van schip-dienst ofte verwerking is ghestorven.

Wy hebben ghesproocken van de handelinge van den schipper / soo met de
bezachters als met sijne schip-ghesellen. Nu ghebeurt het dikmael dat den
schipper geen eigen schip en heeft / maer dat het schip andere luiden toe-komt
in 't ghesjeel ofte deel. Als den schipper deel heeft aen 't schip / ofte vooz sijn
dienst deel aen de winste bedingt / soo is het maetschap / waer van hier nae sal
werden ghesproocken : maer als hy loon bedingt / soo is het huire. Dan alsoo
den schipper veele swarigheden konnen ontmoeten waer in hy den rebers
gheen raed en kan vraghen / soo staen hier in aen te merken eenighe bysondere
gerechtigheden.

En schipper vallende in ghebreck aen geene zijde des zees / dat is vooz by
de engte van Doveren / ofte dooz de Zond / mag geld nemen op de kiel van 't
schip by bademerie ofte andersins / tot het vierde-deel toe vande waerde van
den bodem ende hoogher niet / dan by uiterste nood / ende niemand komende
binden die hem geld wil leenen / nachte koopmanschappen in hebbende die hy
kan verkoopen / soo vermag hy met raed der schip-ghesellen des scheeps tou-
wen te verkoopen ofte versetten / maer dede hy sulcks buiten nood / soo soude hy
den rebers alle schaden ende winst-derbing moeten oprichten.

Rebers den welken het schip toekomt / zijn aen de schipper niet verder ge-
houden als tot haer deel des scheeps / ende van 't gunt sy border souden mogen
hebben in de reeding.

EEN-EN-TWINTIGSTE DEEL.

Van Maetschap.

MAETSCHAP ofte **VENNOODSCHAP** is een overkominghe
van twee ofte meerder luiden, om door gemeenschap van goederen ofte
dienst gemeene baet te trecken.

Overkominge zeggen wy : want daer iet gemeens is zonder overkominge/
als ghezamenlicke erfentisse / makinghe / ofte iet anders / daer uit ontstaet wel
* gemeenschap / maer geen maetschap.

* L. Commu-
nic.

Door gemeenschap : de welke kan zijn alghemeen / als van alle goederen /
welcke gemeenschap van oude tijden in Holland is verbaden geweest / uitghe-
nomen den echt-genoten : ofte ghemeen / als van alle overwinninghe / ofte van
alle koopmanschap / ofte byzonderlick / als van die ofte dezen handel : ende kan
in deze ghemeenschap komen al wat eerlick is / maer niet oneerlicks / waer on-
* der mede gehouden werd den * inkoop van eenige waren om dierte te maken.

* B. Moni-
polie.

Men kan de maetschap aengaen dooz monde / dooz brieven / dooz bode ende
dooz alle manieren / waer dooz de wille bekend werd. Men kan het oock doen
slechtelick ofte onder indien / ofte van zeecheren tijd af / ofte tot zeecheren tijd
toe / ofte vooz altijd : 't welck verstaen werd ghedurende het leven der Venno-
ten : want anders geen gemeenschap en kan eenwig zijn.

Men kan oock de deelen uitzucken / ofte niet uitzucken / niet uitzuc-
kende zoo heeft ider even-veel in de maetschap / te weten nae even-vedenheid
van 't gunt sy ingeleid hebben : ende indien van de baet deelen zijn ghenomt /
de zelve

de zelve werden oock verstaen ghevolgt te moeten werden in de schade : ten
waer anders waer bedongen : want om de ongelijckheid van dienst ende mid-
delen is toegelaten dat iemand kan bedingen meer deel aen de winst / ende min-
der in de schade : jae deel in de winst zonder deel in de schade : maer niet dat
iemand gants geen deel aen de winst en zoude hebben / aengezien de maetschap
om winsts wille alleen werd aengegaen. Dooz werd alhier winst verstaen
't gunt over-blijft / de schade zijnde afgetrocken.

In de ghemeenschap van winste werd erfentis ende dierghelijcke baet niet
gereeckent. Onder ghemeenschap van alle goederen komt allerlei baet ende
schade / mitghenomen 't gunt oneerlick is bekomen / ofte dooz misdad / grof ver-
zuim / tuisch-spel is verloozen.

Ider een vande Vennoots ende hare erfghenamen / hebben jegheng ider een
ende haer erfghenamen recht tot volvoering van 't gunt bevoorzwaerd is / des-
linghe van alle baet met vruchten / ende winstderwing na verreck / weder-beko-
ming van kosten gedaen ten gemeenen dienste / vergoedinghe van schade / ende
al wat iemand is verkort dooz trouloosheid ofte verzuim van sijn Vennoot /
welverstaende dat van hem geen meerder naerstigheid ofte boozzichtigheid en
werd vereischt / als hy gewoon is in sijn eigen zaecken te ghebruicken / om dat
deze overkomst streckt tot heider zijde baet. Schade die iemand aen sijn
eigen goet ofte lichaem heeft gelede / ter zaecke van den dienst des maetschaps /
ende buiten sijne schuld / moeten oock gebetert werden.

Maetschap vergaet dooz de dood van iemand der Vennoten zoo veel de an-
deren aengaet / 't en waer anders waer bedonghen : maer zoo veel des overle-
dens erfghenamen aengaet / 't eenmael / al waer 't oock anders bedonghen / uit-
genomen in maetschappen van Pachters / eenighe 's lands goederen ofte mid-
delen in pachte nemende / waer dooz de erfghenamen oock blijven verbonden :
anderzins mogen altijd de erfghenamen daer uit scheiden : doch zijn ghehouden
't gunt in sijn ghesel niet en is te helpen voltrecken : ende tot de scheidinge toe
werden sy dooz haer eighen misdad ende verzuim verbonden / sulcks als den
overleden zoude verbonden zijn gheweest. Dooz ondergang van de zaek ofte
uitreftinge va het gunt waer over de maetschap was aengegaen / vergaet ooc
de maetschap : als oock indien iemand van de Vennoten alle sijn goederen dooz
misdad ofte dooz schulden weerloos is geworden / 't en waer in dezen ghevalle
de andere te vreden waren in maetschap te blijven. Inghelijcks dooz * op-
* zegginge / niet alleen waameer alle / maer oock waameer een de opzegginge doet /
alzo hy daer dooz van het Vennootschap werdt bevrijd / al waer 't oock dat-
ter besproken waer niet te maghen opzegghen / alzo zodanighen bespreck is
krachteloos : maer dede hy de opzegginge ontijdelick ende tot schade des
maetschaps / zoo zoude hy alle 't gunt anderen daer by te kort quaemen moeten
vergoede. Waameer elck een van de Vennoten op hem zelve begint te handel /
zoo werd insgelijcks de maetschap gehouden vooz gescheiden.

* L. Renuncia-
tions.

Daer zijn eenige zoorte van maetschap die sonderlinge eighensschappen heb-
ben / als humelick / amiraelschap / mede-vederschap.

By **HUWELICK** is tusschen echt-genoten / blijvende by 't land-recht /
maetschap van alle goederen / maer den man is daer over heer ende voogd : by
voorzwaerden gaetmen aen gemeenschap / ofte van allerlei baet / erfentisse mede
daer in begrepen / ofte alleen van overwinninghe / ofte zoo veel minder ofte
meer der

Inleidinge tot de Hollandsche

meerder als onderling werd bedongen / zulcks als hier vooren in 't verhandelen van 't huwelick ende hoedel-meinging is gezeyt.

Deze maetschap werd gescheiden met de dood van een van beide: oock door vonnisse ghenolgt op overspel / oock by willighe hoedel-scheiding / zoo veel hun beiden ende hare erfgenamen belangt.

TWEE-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van Amiraelschap.

Onder MAETSCHAP behooren Amiraelschap ende Mede-rederschap AMIRAELSCHAP is maetschap van schepen verscheide luiden toe-komende tot verweering.

De zwaarigheden van oorlog ende zee-rooverije hebben by ons deze overkoninge zeer gebuyckelick gemaect: jae is dickmael by wetten geboden dat de schepen uit deze landen niet reizen en mochte zonder zodanig Amiraelschap / van vyff / thien / twintig / dertig schepen nae de woad vereyscht.

De voorzwaerden sijn hier van niet eenparig: ende dickmael moeten onghewapende schepen geld geven / om niet gewapende schepen in Amiraelschap inghelaten te werden: De meeste voorzwaerden strecken daer toe / om by malhande te blijven / die in nood is in te wachten / vooz omraed te waerschouwen / waer toe zeeckere teichenen werden ghestelt: ende werd een vande schepen tot Amirael-schip gemaect / met macht om de andere ten rade te ontbieden / ende ander-tusschen de weg te wijzen.

Niet anders besproken zijnde / werd de schade die door vianden ofte zee-roovers eenig schip ofte eenige goederen / buiten verzuim van haer eigen volck / werd aengedaen / gedragen als groote avarie ober alle schepen ende goederen. Onder deze schade werd oock gerekent verschoten kruid ende loot / de ghevezing van die ghenen die in 't vechten verminckt sijn / ende zoo sijn niet helpelijck en sijn / haer vry brood haer leven lang: ende om de verdeeling te beter te binden / is de ghewoonte datmen in 't aengaen van het Amiraelschap de schepen ende goederen op haer waerde stelt.

Des sijn sijn alle ghehouden malkander byzomelick by te staen / zulcks als krijgslieden zouden moeten doen / ende wie hier van in gebruecke is / de selve is ghehouden te vergoeden de schade die andere daer door lijden / ende verliest de vergoedinge van schade die hem is aengedaen. Waer en boven dickmael oock andere straffen werden gestelt tegen de nalatigen.

De schaden van schepen die haer op haer seplen verlatende vooz mit varen / werden by het gemeen niet gedragen.

DRIE-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van mede-Rederschap.

MEDE-REDERSCHAP is maetschap van verscheide luiden, die een ofte meer schepen onder han ghemeen zijade tot ghemeene baet gebruecken.

Deze

Rechts-geleerdheid.

81

Deze mede-reding werd ghericht nae de ghemeene rechten van maetschap. Maer alzo het dickmael gebeurt dat den schipper deel hebbende aen het schip / ofte oock geen deel hebbende door sijnen dienst mede-reed aen het schip / ende over-zulcks in plaets van huir deel bedingt / ende de schippers meer bewind hebben als de andere reders / inzonderheid buitenlands / zoo onstaen hier uit eenige zonderlinge gerechtigheden.

Door eerst indien eenighe reders niet en willen reden / zoo mag den schipper de reis aennemen met de willige reders / 't zo tot eigen neering / 't zo op huire / nae 't zeggen van goede luiden.

Schippers zijnde mede-reders / vermogen oock inghevalle van nood by bodemerije ofte andersints geld te lichten op de kiel van het schip / ende sulcks niet konnende binden / de touwen te verkoopen ofte te verzetten zulcks als van ghehurde schippers is gezeyt: maer en vermogen het schip niet te verkopen / nochte geld op te nemen aen deze zijde des zees.

Alle schippers / des by hare reders verzoekt zijnde / sijn schuldig te doen rekening / bewijs ende * oplegging van 't hozt / zonder iet achter te houden / op de verkeurte van twee honderd gulden tot bate van de reders / boven alle schade ende winst-dervinge. * B. Reliqua.

VIER-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van verzeekering.

VERZEKERING is een overkoming, waer door iemand op hem neemt het onzecker gevaer dat een ander had te verwachten; den welke wederom hem daer voor gehouden is * loon te geven.

Overkoming: te weten zulcks dat de selve haer kracht heeft / alwaer 't dat het loon noch niet en waer gegeven / overmits door het gestadig ghebrueck der kooplieden deze overkoming hare vastigheid en eigenschappen heeft bekomen. * B. Primum.

Alle luiden mogen verzeekeren ende haer laten verzeekeren / uitghenomen de rechters ghestelt ober 't stuck van verzeekering en hare dienaers: als oock tollenaers ende makelaers: boozts wagenlieden / vaerlieden / vrachtlieden en mogen niet verzeekeren: mogen oock hare wagens / karren ofte paerden niet laten verzeekeren / dan onder de helft van de waerde van dien / maer haer loon geenints.

Men mag alles doen verzeekeren / uitgezeit menschen leven / weddinghen / loon van schippers / schippers-ghezellen / krijgslieden / ofte anderen: oock niet vracht-loon van schepen bedongen / kruid / loot / nooddruft. Van schepen / geskut ende oorlogs-tuig / magmen gheen verzeekeringhe doen / dan onder de twee derde-deelen van de oprechte waerde: ende van alle andere goeden moet het thierende deel / zulcks de selve goederen in inkoop / tol-rechten / packing / toerusting / lading ende verzeekering / ghekost hebben / blijven onberzeekert tot laste van den eighenaer / 't en waer iemand meer hadde in een schip dan de waerde van twee duizent ponden grooten / in welchen gevalle by zoude mogen volstaen met onberzeekert te houden het thierende deel van de selve twee duizend ponden. Doozts waeren die lichtelick bederven / van de welcke hier nae

§

hieder

zeeeder zal werden ghesproken / oock oorlogs-ting / goud / zilber / geslagen eend ongeslagen / werden niet gehouden begrepen te zijn in ghemeene woorden van verzeekering : dan moeten zonderling zijn uitgedrukt.

Verzeekering van goederen / die ten tijde van de verzeekering buiten kennisse des ghene die de selve laet verzeekeren / waren vergaen / gerooft ofte bedorven / zijn krachtig : maer waren de goederen zoo lang te vooren vergaen / dat hy die laet verzeekeren / daer van de wete konde hebben / 't zy ter zee ofte te lande / reekende drie mijlen voer een vier / 300 werd de kennisse ghehouden voer bedorven / 't en waer de verzeekering ware geschied op goede ende quade tijding : in welken gevalle den verzeekerde / hem aanbiedende hy eede te zuiheren / den verzeekeraer zal zijn gehouden de verzeekering te voldoen / ofte de kennisse van de verzeekerde te bewijzen. Men mag oock geen verzeekering laten doen nae dat een schip ghezonden nae eenighe plaetzen van Europe ofte Barbarie / drie maenden / ofte verder gezonden zes maenden / is uitgeweest zonder tijding / ten waer den verzeekeraer daer van wierd gewaerschaunt / ende hy de verzeekering dede op goede ende quade tijding.

Verzeekering mag gheschieden in sulcker voege als de handelaers willen / voer 't gerecht / voer ghemachtigde schrijvers / voer getuigen / ofte onder haer hand / ende op zulcke voerwaerden als haer gelieft / nids niet strydende jegens de goede trouwe : doch moet altijd het tiende-deel zulcks als vooren gezet is / blijven onverzeekert / ende daer en boven in alle verzeekeringhen over zee magmen niet bedingen jegens de ghemeene wetten / hier vooren ende hier nae / verhaelt : anders is zulcken beding krachteloos / blijvende 't voer in sijn waerde. Moet voorts het schijft van verzeekering inhouden de naem van den schipper ofte van 't schip / met de plaetse waer het schip werd gheslagen / ende waer het heene vaert / op straffe van onwaerde : behoudens den verzeekerde sijn verhael op den insteller van het schijft / indien hy hem iet is verzuimt. Al waren oock de goederen by de verzeeker-brief gheschat boven de waerde / zoo en is even-wel den verzeekeraer niet voerder gehouden als tot de rechte waerde der selver goederen.

Onder 't gebaer waer over verzeekering gheschied / is begrepen 't gunt geschied by zee / onweer / vier / viand / roovers / aenhouden van hooger hand / oock alle 't gunt by schelmerye ofte onachtzaamheid van schippers / schip-ghezellen ofte anderen / het schip ofte goed zoude moghen overkomen / te weten zoo veel anderen / ofte oock den schipper selve daer by zoude zijn verkoz / ende voorts alles bedacht ende onbedacht / gewoon ende ongewoon.

De verzeekering ter zee gaet in / van dat de waeren zijn ghezacht op de walle om in de schepen geladen te worden / ofte in schnuten om ghezacht te werden in de schepen / ende duirt tot dat de koopmanschappen in de haven gekome / ende aldaer zonder schade ofte verlies byj ende veilig zijn ontladen.

Den koopman is schuldig de goederen ghekomen ter bestender plaetse te doen ontladen binnen vijftien dagen / ten waer voer merckelick belet. Anders komt het gebaer 't zijnen laste.

Ingevalle schip ofte goed ghezonden nae Europe ofte Barbarie / jaer ende dagen / ofte verder zijnde gezonden twee jaeren / nae haer vertreck van de eerste lading-plaetse achter-blijven / zonder dat daer van tijding werd ghehoort / 300 werd het schip gehouden voer verlozen.

Die

Die laet verzeekeren mag den schipper niet belasten eenige andere haben in te gaen dan zulck als in de verzeeker-brief is ghezeit : maer dede den schipper zulck buiten last ende buiten maad / 300 zoude den verzeekeraer op de selve schipper sijn verhael hebben.

En schip buitens lands by hoogher hand zijnde aenghehouden / ofte andersints onnut gheworden om de reize te doen / moeten de eighenaers van de verzeekerde schepen ende waren / 't zy de selve waren mede bekommerd zijn ofte niet / zes maenden nae dat ter plaetse daer 't meerder-deel der verzeekeraers is woonende / de weete is gedaen / indien het belet is gheballen binnen Europe ofte Barbarie / ende indien daer buiten een heel jaer / verbeiden / voer ende al eer 't voerz schip ofte goederen te verlaten : maer mag den verzeekerde middeler-tijd den verzeekeraer wel bedwingen om bozz ofte pand te stellen voer de verzeekering. De kooplieden vermoghen binnen den voerzenden tijd / van zes maenden ofte een jaer / de koopmanschappen op een ander schip ofte schepen te leggen / om haer reize te volhzengen ter bestender plaetse / ofte indien sy zulcks niet en beden / vermag den verzeekeraer zulcks te doen / en is in zulcken gevalle alleen gehouden in de onkosten van toe-reeden / vrecht ende schade die de koopmanschappen middeler-tijd geleden hebben / uit zake van de voerzende bekommering ofte belet / 't en waer den verzeekeraer oock het ghebaer van overscheping by den * verzeeker-brief (gelijk nu gemeenlick geschied) hadde genomen 't zijnen laste. Doch vermag den verzeekerde oock binnen den voerzenden tijd / van zes maenden ofte een jaer / sijn vervolg te doen van wegghen groave verderffelicke koopmanschap / als koozen / boom-vruchten / wijn / olp / zout / haring / suiker / quickzilber / roed / hater / haes / hoppe / ziroosp / honig : doende even-wel de weete aen 't meerder-deel der verzeekeraers.

En schip gheworden zijnde onzeilhaer / usghelijcks schip ende goederen by viandten ofte zee-roovers zijnde gherooft / 300 mag den verzeekerde dadelick van al het selve afstand doen / ende de verzeekeraers aensprecken / die binnen drie maenden de verzeekering zullen moeten voldoen.

Den verzeekerde is schuldig alle kennisse die hy krijgt van bekommering ofte schade / den verzeekeraers / voer maechelaers / ofte andere een opentlick ampt voerende lieden / te doen weten.

Dat schade die de goederen uit haer selve overkomt zonder uitwendig geval / als oock van uitwendige schade niet bedraghende boven een ten honderd / en is den verzeekeraer niet gehouden.

Wie niet en laed ofte zend dat hy heeft doen verzeekeren / ofte minder laed ofte zend / ofte aen wie niet ghezonden en werd zulcks als hy heeft doen verzeekeren / mag 't verzeeker-loon weder-riffchen / nids latende den verzeekeraer een half ten honderd.

Den laetste verzeekeraer heeft in winst ende verlies zoo veel deel als den eerste.

Verzeeker-loon niet klimmende haben zeven ten honderd / moet gereed betaelt worden : meer bedragende moet betaelt werden binnen zes maenden nae de teekening / ende ingevalle het loon waer tusschen de zeven ende de veertien honderd gulden / 300 moet de helft betaelt werden ghereed / ende d' ander helft nae zes maenden.

Den verzeekerde nae dat den wettelicken tijd van loon-betalinge is over-treucken /

* 25. Botice van assurementie.

streecken / ende den verzeckerer nae dat de verbeeringe van de schade is ghemaeckt / Blijvende in ghebeere van betalinghe/zijn maekender schuldich vooz winst-berbing twaelf ten honderd.

Wie in deze overkominge listelick handelt/ is ghehouden in alle kosten/schaden ende winstberbing/hoben de straffe van de Hooge Overheid.

Eisch jegens den verzeckerer moet ingestelt werden binnen anderhalf jaer/ indien het ongeluck is ghevallen in Europe ofte Barbarie: maer is 't vorder ghevallen binnen drie jaeren: welke tijden ghereeckent moeten werden van den tijd af dat het ongeluck is gebeurt / ten waer het schade ofte vernuering waer/diemen is ghewoon te brenghen in avarie / in welcken ghevalle de tijden soude werden gereeckent nae den dag van de ontladinghe. Doch van schade ghevallen op koopmanschappen gaende ofte komende te lande ofte over zoete wateren/moet de eisch geschieden binnen een jaer.

Blijckende van de verzeckerering ende daer benebens gaende eenighen toon van 't verlies ofte schade/ werd den verzeckerer bedwonge tot handvoling/ onder belofte van weder-ghewing / indien namaels sulcks behonden werd te behooren.

De verzeckerers zijn oock ghewoon by de verzecker-brief den schipper last te geven/ de goederen die soude moghen verongelucken ten beste te redden/ te verkoopen/ ende de penninghen te verdeelen / zonder naerder oorlof/ met belofte van te betalen alle kosten daer ober gedaen / ende schade daer ober ghelden/ 't zij de goederen behouden werden ofte niet op des schippers eed.

VIIF-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van leen-gunning.

LEEN-GUNNING is een overkoming, waer door iemand hem verbind op sijn goed eenen ander leen-recht te geven, en den anderen 't zelve aen te nemen op manschap ende heergewaden.

Overkoming: Hier voozen hebben wy van het leen-recht ghehandelt/ vooz zoo veel als het is een ghebeereken eigendom: maer hier sprecken wy van een overkoming die geen eigendom en heeft / maer alleenlick iemand verbind om den eigendom te gheben: ende daerom indien 't zelve goed den eene is toegezeit/ ende daer nae een ander geleverd / zal die tweede 't goed te leen houden/ ende den anderen alleen opspraeck hebben: ende werden alle volgende verlijen altijd geduit ende gerecht nae de eerste overkominge.

Zijn goed: wel is waer dat by wijlen het leen-goed komt mit des leenmans hozem: maer altijd werd het eerst opgedragen aen den Heer: ende oversulcks is het sijn/eer hy 't te leen uitgeeft.

Geven: te weten vooz niet: want waer 't dat den Heer geld daer van ghevoort/zulcks soude gaen buiten leens eigenschap. Doch even-wel is door ghebruick aenghenomen/dat de gherechtigheid mit zodanige gunning om geld ontsaende/vooz in alles volge de leen-rechten.

't Geven werd hier verstaen ghelijck in 't stuck van koop / by bezit leveren zoo veel hem aengaet/ ende waering doen: doch vooz de levering mag den toesegger bestaan mit voldoening van 't gunt den aenemer daer af was gelegd. Deze

Deze overkominge zoo veel als anderen kan geschieden op dag en op indien. Hoe een Leenman sijn gherechtigheid/ soo by uiterste wille/ als by opdragt aen een ander mag overgheben / is hier voozen gheset: De waze is / of oock den Leen-heer sijn recht mag overdoen aen een ander: ende schijnt de reden te willen dat sulcks den leen-heer geoorloft zij te doen/ als hy het hoofst-stuck waer van het leen gehouden werd verzeemd: nochtans in de leenen die uit des leenmans hozem zijn ghekomen/ behoort sulcks niet te gheschieden / 't en waer den toekomende Heer waer van gelijcke waerdigheid als den voozighe: anders soude den leenman niet bekomen 't inzicht dat hy ghehad hadde in 't opdragen van sijn goed. Indien oock een leen-heer meer erfghenamen naliet/ die alle-gader haer recht wilden toemeten op den leenman/ soude den Leenman mogen versoeken dat sy maer een man souden uitmaecken: also hy niet schuldich en is manschap te doen aen meer als eene.

Also de diensten der leen-mannen by ons niet swaer en zijn/ soo werd verstaen dat de gheheele overkominghe althd kan werden gedood ten besaghe des Leenmans/ als hy afstand wil doen van het leen-goed / ofte van de toefegging daer toe verkreagen.

De overkoming geindigt zijnde door bloed-gebreck ofte andersints buiten misdaed/indien 't leen-goed behonden werd door des Leenmans toedoen verbetert te zijn/sal den Heer vry staen de waerde van de lieternisse te betalen / ofte toe te laten dat het opghestelde werde weg-genomen / maer alle haet buiten toedoen des leenmans aenghekomen/ behoort den Heer te volghen/ende oversulcks oock onghedijcken aenwas / diensbaerheden by den leenman bekomen/ tot dienst van 't leen-goed / ende alles wes den leenman duidelick heeft gheschickt toe leensgevolg/komen aen den Heer.

ZES-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van verbintenisse uit erfenis ende uit voogdije.

Wij hebben gheset hoe dat in seckere gebruikelicke handelungen/die of voltrucken werden door saecks-gevolg / ofte vooz saers-gevolg/ de wet eenige toefegging houd vooz uitghedrukt / als maer daer jegghens niet en is mitghedrukt / ende oversulcks ontsaet alhier verbintenisse door wet-sduiding.

Maer wy hebben hier voozen vorder te kennen ghegeven / dat eenige toezegginge door wet-duiding werden ingevoert oock daer gheen overkoming en is, 't welck niet vrend en is: want de wet macht hebbende ober de underzaten ende hare goederen ten ghemeenen oirboir / mag iet houden zoo veel als toegezeit 't gunt niet toegezeit en is: aengezien de zelve wet geen mander macht en heeft ober de menschen/als ider mensch ober hem zelve. Laet ons dan zien waer in * zodanighe verbintenisse/ als of daer toe-zegginghe ware / door wet-duiding buiten overkoming ontsaet. Dit geschied by gelijckenis van schenckinge, by gelijckenis van lastgeving, by gelijckenis van maetschap.

By gelijckenis van schencking werd een * erfgenaem door het aengaen van de erfenisse / aen allen den welcken by des overledens uiterste wille iet is ghemaeckt verbondt / als of hy zelve sulcks hadde gesoncken: ende mag daerom

* B. Obligatio ex quasi contractu.

* L. Hares legatorum nomine.

elck een dien iet is gemaect/niet alleen aentael ghebruicken op de zaeck/maer oock opspzaeck op den erfgenaem ofte erfgenamen / niet anders dan of hy van de zelve toe-zegginge hadde bekomen.

* L. Ex tutela.
* L. Ex negotijs gelbis.

Gelijckenis van lastgeving heeft plaets in *VOOGDIE ende in *ONDERWIND.

Want hoe wel een onmondighe sijne voogd niet altijd last en geeft/ dieckmael oock door onbesaertheit ofte ghebreck van zinnen niet en kan gheven/ zoo werd eben-wel de voogd aen den onmondighen/ ende den onmondigen aen de voogd verbonden/niet anders dan of daer lastgeving waere tusschen beide gekomen.

Dit heeft plaetze ten weder-zijde/niet alleen zoo waameer iemand rechtelick voogd is gheweest/maer oock zoo waameer iemand hem als voogd heeft ghebragen/ ende hy gebreck van de voogden zijn ghehouden hare hoeghen: hy ghebreck van boeghen de weesmeesters/indien hy in 't gunt haer belast is verzuimig zijn geweest/ende eindelick die niet als voogden/maer als opzienders over de voogden waren gestelt.

En voogd is gehouden gelijk in 't verhandelen van de voogdij gezeit is/jaerlichs reckerening te doen/ende 't gunt vooz de wees-kinderen overschiet/te heleggen: ende hy ghebrecke vandien winstderwing te betalen jeghens den penning zessien.

Is vozder gehouden in alle schade die den onmondige door sijne trouloosheid ofte verzuim zoude mogen lijden: maer niet in schade die door ongheluck zoude mogen toe-komen.

Indien de voogdij hy last van de Overheid ofte hy uiterste wille is verdeelt/ zoo is ider alleen gehouden vooz sijne bedieninghe: maer is de voogdij onderdeelt ghebleven onder de voogden/ zoo mag ider een van him verzoeken splis-singe van de schuld/ te weten ingevalle de andere voogden machtig zijn te vol-doen/ ofte goede bozge hebben gestelt. Die 't bewind van zaecken zelf niet en heeft gehad/ nochte een ander daer toe last gegeven/ mag oock verzoeken dat den voogd die 't bewind ghehad heeft/ ende sijne bozghen eerst werden uitghewomen. Doortz een voogd die in 't gheheel betaelt heeft/ mag sijn verhael zoeken op de mede-voogden/al had hy schoon geen verp van des onmondiges recht ghenomen/waer in 't recht van de voogden ruiner is als 't recht van bozghen.

Wederom is een die onder voogdij staet ofte gestaen heeft/aen de voogden gehouden te vergoeden alle schaden die hy ter zaecke van de voogdij heeft geledet: oock alle kosten ter goeder trouwe ghedaen/ alwaer de zaecke niet wel geluckt: maer niet zoo hy in ongegronde rechtspleginge is getreden/ of zoo hy overdadig is geweest in kosten te doen.

Wanneer de voogden loon van hare moeite mogen eiffchen ofte niet/ hebben wy hier voozen gezeit.

ZEVEN-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van Onderwind.

ONDERWIND is de moeite die iemand aenneemt ten opzichte van een afwezende zonder last, om zijne zaecken te verrichten.

Zijne

Zijne zaken: 't zy de selve dien anderen t'eenmael aengaen / ofte door ghevolg/gelijck de zake des wezes den voogd aengaen.

Afwezende: want een die jeghenwoozdig is/ende een ander sijne saecken laet verrechten/ werd verstaen last te gheben. Hy/wiens saeck onderwonden is/ heeft hier uit recht om van den onderwinder reckerening te eiffchen/ ende oversulchs van alle 't gunt den onderwinder heeft bekomen ter saecke van 't onderwind niet de vruchten ende baten/ oock betering van alle schade/niet alleen door ontroude/maer oock door eenig verzuim toeghekomen: waer inne een onderwinder sekerper is verbonden als een last-aennemer: te weten om dat den onderwinder sulcs doet onverschot/ende daerom te meer voozsichtigheids moet gebriicken:maer van ongeval en is hy niet gehouden.

Den onderwinder mag uit het onderwind scheiden/ soo wanneer de saeck is in haer gheheel/ ofte dat sulchs kan geschieden sonder des anders schade.

Wederom heeft den onderwinder recht/ om van de ghene wiens zaecken hy heeft onderwonden/ bevrijd te werden van alle verbintnissen daer door niet anderen aangegaen: voortz van alle geledet schade ende gedane kosten: wel verstaende indien de zake wel is gheluckt/ ofte immers zoo beleid/ dat nae ghemeen oordeel van verstandighe luden een goede uitkomst daer uit stont te verwachten.

Onder dese naem van onderwind behoort mede de moeite die genomen werd om ander luden goed in zee te berghen/ 't welck al zoo ghemenig is met groot ghevaer/ ende dat hy gebreck van dien veele goederen zouden gaen verlozen/ zoo is met groote reden in deze landen ingevoert berg-loon.

Dit berg-loon werd vergunt/ zoo wanneer het zuiver van de ghebergde goederen boven de kosten honderd gulden bedraegt/ vijftig gulden/ ende boven de honderd tot vier honderd gulden toe/ het vierendeel van het ghebergde/indien de bergghers daer mede te weden zijn/ ofte anderszints tot bescheidenheid van den Rechter.

ACHT-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van gemeenschap des saecks, ende namentlick van mede-erfenis ende t'samen-belending.

Gelijckenis van maerschap is alwaer *gemeenschap is zonder overkoming.

* L. Communio.

Deze is gemeenschap des zaecks ofte des uitkomstes. GEMEENSCHAP DES ZAECKES is een beheeringhe twee ofte meerder luden toekomende over de zelve zaeck ofte zaecken.

Beheringe: 't zy van volle ofte ghebreckelicken eighendom/ ofte wettelick bezit: doch gherechtigheden waer van 't ghenut niet deelhaer en is/ als erf-dienstbaerheden/zijn in dit stuck van geen inzicht.

Deze verbintnisse streckt zoo lang de ghemeenschap duert/ om de zaeck byndelick tot gemeen airboir te ghebruicken. Ende daerom moet in de verhuiring van gemeene goederen gebalgt werden 't gunt het meeste deel airboir dunckt/ mids dat den heer ofte bezitter van 't minste-deel 't sijne zelf mag gebriicken/ ende de deelen ghelijck zijnde/ mag het den een den ander stellen te geef ofte te neem.

Van

Van landen leggende gemengder veure / ende niet zijnde verhuurt / is de ghe-
woante in Fijnland / dat het gherut werd gheschaert ten oberstaen van schout
ende huicert/eick nae sijn aendeel in de landen. Weiland werd gheschaert op
Met-abond om niet beesten te weien. Een merri met een veul is twee schaer:
Een merri alleen een schaer: Een paerd van twee jaer een schaer: Drie een-
winters twee schaer: Een koe een schaer: Drie hockelingen een schaer: Drie
beesten van twee jaeren twee schaer: Zes halveren een schaer: Zes open een
schaer: Twaelf lammeren een schaer: Een een-winter met een hockeling een
schaer: Maer wizenze voels / een voel van drie jaeren / rippende ossen / stieren
van drie jaeren / ruidige of rippige schapen / paerden die achter beslagghen zijn/
verckens die ongeluht zijn / werden niet gehouden booz schaerbaer goed. Made
ofte hoiland werd gheschaert met de zenne/op Olossa avond: ende als het hoi
af is / werd de etgroen geschaert als 't mit ende airboir is te beslaen: alle kou-
ter ofte ploeg-land werd gheschaert op Peterstille / ende alle kennip-werven
ende raep-werven / als 't mit ende airboir is te bezaien.

* L. Ad com-
mune divi-
dendum.

De verbintnisse streckt oock * om uit de gemeenschap te scheiden: 't welck
een van de eigen-genoten ofte bezit-ghenoten altijd vjn staet / ten waer hy uit-
terste wille de scheidunghe booz zeeckeren tyd (want booz altijd soude zulcks
krachteloos zjn) waere verboden: maer in Fijnland ende op eenighe andere
plaetzen werd ghebruickt dat het minder-deel grond-scharing mag eiffchen/
maer het meerder deel niet. De scheidunghe moet geschieden hy stucke / in 't gunt
aen stuccken deelbaer is: ende is hier van de gewoante / dat die scheiden wil de
cabel-teelen den rechter over-gheeft / die dan de bezit-ghenoten doet cabelen/
ende tot verzeeking van hare eighendom kabel-brieven levert / tot des ghe-
meens goeds kosten.

Op beele plaetzen van Holland is oock gebruickelick / dat landscharing ghe-
schied in de lengte / niet in de breette ofte overdwers / ende datmen begint te
scharen vande zee-kant aen.

't Gunt hy stuccken niet deelbaer en is / moet gedeelt werden hy gebruick van
tyden / ende 't gunt niet deelbaer en is / behoort die te volghen die 't meeste deel
heeft: ofte de deelen gelijk zijnde / die de meeste reden van zucht heeft tot de
zaeck / mids doende vergoedinghe aen de anderen: ofte daer alles ghelijck is/
moetmen komen tot het lot / ofte die de scheidunghe begeert / stelt het goed te geeff
ofte te neem.

't Zy de ghemeenschap duirt / ofte te niet is dooz ondergang des zaecks / ofte
dooz scheidunghe / zoo moeten alle haten ende schaden nae eben-redenheid gedeelt
werden / uitgenomen de schade die dooz iemands trouwoosheid ofte ongewoon-
lick verzuin zjn toe-gekomen: ende wie tot gemeenen airboir eenighe kosten
heeft gedaen / moet daer van vergoedet werden.

Brieven van ghemeene zaken moeten berusten onder den ghene die 't meeste
deel heeft / ende hy een eigenaer booz een lijfachter: anders hy de oudste: mids
stellende zeecker van des nood zijnde de zelve te vertoonen.

Twee soorten van gemeenschap der zaken / als eenige sonderlinge gherech-
tiggheden hebbende / moeten sonderling verhandelt werden / mede-erfenis ende
't zaem-belending.

MEDE-ERFENIS, 't zy van eene ofte meerder hoeders / heeft plaets
hy uiterste wille ofte hy versterk: doch niet dan nae het aenbaerden

* Hier

* Hier onder werden verstaen begrepen te zjn alle onlichamelicke ofte
lichamelicke zaken den overleden toeghekomen hebbende / oock hy hem bezeten
zijnde / oock alle 't gunt ter sake des erfenis is bekomen / mids gaders alle
vuchten ende haten: maer niet goederen die hy de wetten verboden zjn te
hebben / ofte 't gunt den een ofte den ander uit bijzondere aankomste ende niet
als erfgoed bezit: uitgenomen * booz-uit-makinge / ende 't gunt den overleden
aen een van de erfghenamen schuldigh was. Dit schulden zjn hier niet onder
begrepen / alzo de zelve dooz de wet onder de erfghenamen werden verdeelt.

* L. Familiz
exciscunda.

* L. Praelega-
tura.

Dan kosten / schaden / deeling ende brieven / heeft plaets 't gunt hier boozen
van andere gemeenschap is gezet.

Doch is van onds ghebruickt daer twee kinderen zjn / dat den oudste de
deelen stelt / ende dat den jongste kiest.

Booz is den eene mede-erfghenaem den anderen ghehouden te waeren
't gunt hem ten deele valt / als in verkoopinghen.

T'SAEM-BELENDING is naekte gelegenheid van verdeelde lan-
den / zonder zichtbaer ofte kennelick geschied.

Waer uit spuit de * verbintnisse om te gehengen dat de oude scheidungghen/
booz zoo veel de zelve hy brieven / teikenen / oozkonde ofte oud gheruchte / kan
worden gebonden / werden verstaert / ofte dat nieuwe scheidunggen werden ghe-
stelt / ende zoo den eene om de gelegentheids wille wat meer machte toe-gho-
vonden werden als den anderen / dat zulcks met geld werde geboet.

* L. Finitus re-
gundorum.

Alle landen werden hy ons gehouden te komen ter halver sloot / ten waer an-
ders wierd bewezzen.

NEGEN-EN-TWINTICHSTE DEEL.

Van die lijff ofte goed hebben op eenen bodem, ende van avarie.

GEMEENSCHAP DES UITKOMSTS heeft inzonderheid
plaets onder luden die haer lijff ofte goederen hebben op eenen bodem/
aen welcks behoudnisse ofte ondergang haer in 't ghemeen is gelegen: waer
toe wy niet en behoeven te brenghen de ghemeenschap tuschen reders ofte be-
wachters ter eenre / ende schippers ter andere zijde / alzo tuschen de zelve
overkominge is van huir / ofte van maetschap: naechte de gemeenschap die den
schipper sonderling heeft met sijn schip-gezellen: want tuschen die zelve is
huir: maer wel de ghemeenschap die daer is tuschen reders ofte kooplieden
een scip uitsendende ter eenre / ende de schip-gezellen ter andere zijde / als oock
de ghemeenschap die daer is tussten reders / bewachters / schippers / schip-
gezellen ende mede-varende luden / hebbende haer goed ofte lijff in een schip.

Tussten reders ofte bewachters ter eenre / ende schip-gezellen ter andere
zijde / zjn dooz wet-duidinge ingevuert dese verbintnissen / die gehouden wer-
den als onderling toe-gezet.

Dooz eerst een schipper hy sijne reders afghestelt ofte verlaten zijnde / ofte
dooz ongeluck belet zijnde sijne aangenomen reize te volbrnghen / ende een an-
der ghestelt werdende in sijne plaetse / zoo zjn de schip-gezellen dien tweeden
schipper gehouden te dienen ende te volgen / ghelijck sy den eersten zonden ghe-
daen hebben.

W

Indien

Indien koopmans goed dooz toe-doen/schuld/ofte onkund/der schipgezellen schade lede/ zoo zijn sy dat gehouden op te rechten. Zijn voorts by schip-brueck ende alle andere ongelucken ghehouden koopmans goederen te bewaren/ gade te slaen/ te redden ende te bergen nae vermoghen/ ende zonder iet achter te houden: des bekomen sy berg-loon van alle ghebergde goederen/ ende voorts buiten berging / loon van onghewoonelicken arbeid ghebaen aen de goederen/ tot laste van de selve goederen/ nae 't zegghen van den schipper/stierman en hoog-bootsman: ende moet ober-zulckx den schipper daer van goed bewijs ende reeckening houden: ende is den schip-gezellen het goed hier voozen verbondē/ 't welck sy oock vermogen aen boord te houde/ter tyd toe dat sy zijn vernoegt.

Dat den koopman/ hoe wel het heele schip gehuurt hebbende / niet alleen den schipper/ maer oock den stierman ende andere schip-gezellen/ haer voering in 't schip moet laten laden/ is hier voozen gezeyt.

Ingevalle de bezochter het schip ophoud/ zonder te laden ter bestemder tyd/ zoo genieten de schip-gezellen het vierde-deel van 't gunt over leg-dagen werd toegeleit/ blyvende de drie andere vierendeelen booz den schipper.

Deze verbintenisse dooz wet-duiding is zoo krachtig / dat het hiel van het schip niet alleen den schipper booz sijn huire/ maer oock den schipgezellen werd verstaen verbonden te zijn: maer bozder en zijn der schippers reders in de schip-gezellen niet gehouden.

Tusschen reders/ bezochters/ schippers/ schip-gezellen ende mede-varende luiden/ hebbende haer goed ofte lijf in een schip/ werden deze verbintenissen onderhouden.

Wie in schip-dienst ofte verweeringe tegen dianden ofte zee-roovers werd beschadigt/ gequetst/ verminckt/ gekrenckt/ ofte oock komt te steruen/ de schade ende vergoedinge met de volle huire/ voeringhe ende koste van de begravinge/ werd gereckent als groote avarije: dat is als gemeene last/ die gebzagen moet werden by schip ende goed/ ten zeggen van goede mannen.

't Schip in nood zijnde / ende den schipper meenende airhoir te zijn goed te werpen/ 't schip te stranden/ ofte mast/kabel/ ofte iet anders af te houwen/ ofte te keruen / mag zulckx niet doen/ zonder den koopman ofte sijnne gemachtigde/ indien d'een of d'ander binnen boord is/ daer van te sprecken / ende indien het den zelven niet goed en dunct/ ofte dat sy daer niet by en zijn/ zal even-wel den schipper by raed van 't meerder-deel der schip-gezellen zulckx moghen doen: des zal den schipper ende schip-ghezellen aen lande komende / by eede moeten verklaren/ dat zulckx by nood ende gemeene raed geschied is.

In 't werpen zal den schipper/ zoo veel moghelick is/ goede toezicht nemen/ dat men de goeden werpe die zwaerst van ghewichte ende minste van waarde zijn: ende indien daer iemand is in 't schip die in sijn kisten ofte pakken heeft geld/ goud/ zilver/ kostelicke gheskeente ofte andere goederen van groote waerden/ zal gehouden zijn 't selve aen den schipper te verklaren goeds tijds eermen werpt: anderzins en zal in 't maken van de avarije / nochte oock in 't voldoen van de verzeekering tot laste van de verzeekeraers / daer op geen aenschouw ghenomen werden / bozder dan zulckx als de kisten ende pakken van buiten schijnen te wzen.

Tot verlijkinghe der schaden / die gheleden zijn dooz werpen/ stranden/ keruen ofte andersins / by gebolg van 't gunt tot behoudenis van lijff/ schip/ ende goed/

goed / is geschied / soo werden eerst de verloozen ende behoude goeden t'samen gheschat / nae de mart daer de behoude goederen verkocht sullen werden/ penning penningseijckē/ zijnde daer eerst afgetracken de vracht ende ander ongeld: ende alsdan werd daer by gheboegt de rechte waarde van 't schip / ofte de ghesheele bejproocken vrachtloon van den schipper / ter keure van den koopman: 't welck al te samen in een ghebracht zijnde / werd een igghelick uit die heelen hoop verlijckt/ nae beloop van de verloozen ende behouden goeden: ende werd de schatting ende reeckening daer van gemaect/ by onzijdighe ende hun des verstaende schippers ende koopluiden.

Genunt geld werd geschat nae sijn inwendige waarde: ende 't gunt iemand aen sijn lijff heeft ende ghemeenelick is dragende / komt in geen avarije / nochte draegt geen avarije/ ten waer baggen/ juweelen ofte gheskeenten.

Indien het werpen/ stranden/ ofte keruen / ofte andere schade / veroozsaecht is dooz dien den schipper het schip hadde overlade/ ofte onbehoorlick gheladen/ als op den overloop / in de hoot ofte andersins/ sulckx komt alleenlick tot laste van de schippers/ sijnne reders/ ende 't schip: ende werd niet ghebracht in avarije ober de koopmanschappen: ghelijck oock in gheen avarije ghereeckent werd/ 't gunt by onweder ofte ongheluck ghebraken/ ghestrand/ verdozen/ ofte verloozen werd.

En loodsman heeft durende sijn dienst de kost tot laste van den schipper/ ende sijn loon tot laste van den koopman: 't en waer het loon bedoeg boven de zes ponden grooten Vlaemsch / in welchen geballe het selve komt als avarije ober schip ende goed.

En schip komende aen grond / ende daer dooz in ghebaer van te hreocken/ ofte te vergaen/ mag den schipper niet raed van den koopman ofte sijnne gemachtigden / ende by ghebrecke ofte onwilligheid van dien / by raide van 't meesten-deel der schip-ghezellen (de welke schuldig zijn daer van verklaring te doen als bozen) licht-schepen huiren om 't schip te lossen / 't welck ghebracht werd in avarije ober schip ende goed: maer of een schip / komende ontrent de gaten ofte havenen van den lande / zoo diep ging dat het niet opvolten en konde / ende dat daer dooz van noode waer schip-ghezellen te huiren om 't schip te lossen / de selve huire zoude komen booz de twee deelen tot laste van den schipper / ende 't derde-deel ten lasten van de goeden: ten waer dat het schip niet het lossen niet weder op en quame / in welchen ghevalle de huire zoude komen tot laste van den schipper alleen: ende of de goeden overgezet in de voozzeide licht-schepen / 't sy dooz eenigh gevaer/ ofte dooz te diep te gaen/ quamen te verberben/ verdrucken/ ofte blyven/ zoo zouden de selve verongheluckte goederen komen in groote avarije ober schip ende goed. Maer indien den schipper de goederen in 't overzetten in de lichter den koopman ofte sijnne gemachtigde hadde aengetelt / ende daer nae iet van de aengetelde goederen wierd vernist/ daer in zoude den schipper niet gehouden zijn.

Boorts is tusschen alle die op eenen bodem in zee zijn / ghemeenschap van nooddruft in tijd van nood: 't welck een overblijffel schijnt te zijn van de alder-eerste gemeenschap/ waer van hier voozen is ghespraoken: want de menschen om airhoir uit de gemeenschap zijnde gescheiden/ is niet bremd dat weder daer toe werden gebracht dooz de nood/ die stercker is als den airhoir: ende daerom zietmen dat van de belegerde steden/ ende deurgaens in hongers nood/ zulckx

werd gepleegt. Hier uit schijnt oock ghesproken te zijn het spreek-woord der zee-varende luden/die buitensduins zijnde zeggen/dat sy al even rijck zijn.

En verzecker aer heeft oock door wetduidinghe recht jegens den schipper/ zoo wanneer sy buiten nood andere havenen aendoet dan hem was belast.

Wy hebben hier voozen ghezeit / dat inschuld niet alleen en spijut mit toezegging, 't zy udruckelick, 't zy door wetduiding, maer oock uit onevenheid, te weten door baet-trecking, ofte veroorzacking van onevenheid.

DER TICHSTE DEEL.

Van verbintenisse mit baet-trecking.

VERBINTENISSE door BAET-TRECKING ontfaet/ wanneer iemand zonder voorige recht-gunninge baet treckt, ofte zoude komen te trecken, uit eens anders goed.

Zonder vorige recht-gunninge: dat is / zonder voozgaende schenckinghe/ ofte eenige andere toezegging.

Deze verbintenisse is het aenghebozen recht de naeste: want de billichheid laet niet toe nae de scheidunge der eigendommen/dat iemand hem zal verrijcken over eens anders schade: ende alsoo dit niet en spijut uit eens mensches wille/ zoo en heeft hier in geen plaets het onderscheid 't welck anderszints moet werden waer-genomen: want hoe wel de verbintenissen spijutende uit misdaed de erfgenamen des misdadigs niet en verbinden / zoo zijn de zelve nochtans ghehouden * tot overgevinge van de genoten baet.

* L. In quantum locupletiores sunt.

Ausghelijcks de weezen ende anderen die door toezegging / ofte oock heel jonghe ende utzinnighen/ die door misdaed als misdaed niet verbonden werden / de zelve zijn nochtans gehouden tot vergoeding vooz zoo veel sy zyn gebaet / ofte zonder wedergeving ghebaet zouden zyn. Doch ten aenzien van de wezen werd het haet wat scherper ghenomen/als ten aenzien van anderen. Want het gunt sy zyn quijt-ghehouden/ ofte 't gunt sy hebben verbaen buiten gewoonte/ werd niet gehouden als baet/ maer wel 't gunt sy hem luden ter nood is verbaen / ofte anderszints uit haren hoedel genomen zouden hebben moeten werden. Ten aenzien van anderen die haers verstands ende goeds machtig zyn/ werd het gunt genoten is gehouden vooz baet.

* L. Conditio indebiti.

Hier uit spijut vooz eerst * weder-eiffching van 't gunt iemand onwetende als schuld heeft betaelt niet schuldig zijnde.

Weder-eiffching van de ghenen aen de welke de betalinge is geschied / ende niet van iemand anders.

Onwetende: Want dede sy zulcks wetende/zoo zoude sijn daed vooz schenckinge werden gehouden: maer wie dwaelt ofte twijfelt / werd gehouden vooz onwetende: alwaer 't oock dat sy dwaelde ofte twijfelde aen 't recht: ten waer eenige rechtmatige reden tot de betalinge hadde gebiedt.

Van 't gunt iemand heeft betaelt, oock niet ghenoten vuchten ende haten/de kosten afgetrocken.

Niet.

Niet schuldig zijnde: hier onder is mede begrepen 't gunt iemand aen een derde schuldig was/ende niet aen de rechte hand en heeft betaelt: oock de schuld waer van den dag onzecker zijnde / of die oit zoude onkonen / ofte het indien noch niet en was verscheenen: midsgaders 't gunt niet die 't betaelt heeft/ maer een ander schuldig was/ indien de betalinge uit des betalers eigen naeme is geschied.

Wanneer iemand iet betaelt 't welck den anderen toe-behoorde uit het aenghebozen recht/ zoo moet ingezien werden/ of de burgherliche wet zodanighen schuld 't eenmael vernietigt / in welcken ghevallē de weder-eiffching plaets heeft. Indien het burgherliche recht de schuld niet 't eenmael en vernietigt/ maer alleen de schuld niet en sterckt / ofte eenwig verset daer jegens verleent/ zoo moet wederom ingezien werden of de wet zulcks doet uit haet van den schuld-eiffcher / in welcken ghevallē de weder-eiffching gheen plaets en heeft/ ofte dat de wet zulcks doet in gunste van den schuldenaar / in welcken ghevallē sy tot weder-eiffching is gerechtigd.

't Gunt iemand betaelt heeft uit kracht van vromisse / dading / eed/ ofte aen den armen uit mede-lijden / alwaer 't dat sy wilde zeggen zulcks niet schuldig gelveest te zyn/mag niet weder-geefcht werden.

En weeze iet ontfaughen hebbende over betalinghe/ is schuldig tot wedergeving/vooz zoo veel de zelve daer door is ghebaet/ om redenen hier voozen bygebracht. Ter andere zijde/een weeze iet gevende over betalinge/maerck den ontfaenger geen eigenaer by ghebreck van machts / ende heeft over-zulcks recht om 't geld/ of 't gunt in betalinghe gegeven is/ als sijn eighen by aentael aen te sprecken: of is het niet te binden/ weder-geving te eiffchen/ alwaer de schuld zodanig / dat die in een ander door het aenghebozen recht tot vast-making van de betalinge krachtig zoude zyn gelveest: maer waer de wees niet daer aen gellegen om de betalinge te wederroepen / zoo zoude de betalinge ghehouden werden als wel gedaen/ende de wees van de schuld zyn bezynd.

En tweede * intrecking van toezegging gedaen zonder redelicke oorzake: dat is zonder schencking ofte zonder andere handeling. Want hoe wel een iber nae 't aenghebozen recht meester is van sijn goed ende daten/ nochtans heeft de burgher-wet niet ghewilt dat de luden zulcks zouden ghezuicken tot haer eigen schade/zonder voozdeel van het ghemeens beste / ghelijck hier voozen door het voozbeeld van wedding is verklaert.

* L. Conditio promissi sine causa.

Sy hoe wel in koop/ huur/ ende diergelijcke/alle toezegginghe/gaende onder ofte hoven de rechte waerde/schijnen/vooz zoo veel zulcks bedraegt/ontlootet te zyn van redelicke oorzaeck / aengezien nochtans de grond zelve van de handelinghe heeft een rechtelicke oorzaeck / ende de waerde op het nauwe dickmael niet en is te treffen / aenghezien mede door zulcks te nauwe te willen ziften niet alleen de denre zoude worden gheopent aen ontalliche rechtspleginghen / maer oock voozseide handelinghen / die onder den menschen ten hoogste noodig zyn/ te bekommerlicher gemaect / zoo is sy de wetten goed-ghewonden zodanighe toezegginghen hare kracht te laten hebben / welverstaende indien de verkoztinghe al te groot ende blijchelic waer / dat aldan open staet het verfoeck van herstelling/waer van hier nae zal werden gesproken.

En derde * weder-eiffching van al 't gunt iemand aen een ander zonder rechtelicke oorzake heeft gegeven.

* L. Conditio sine causa dicitur.

Als wanneer op hoop van huttelick iet is gegeven / ende 't huttelick niet en volgt.

Hier onder is mede begrepen alle 't gunt iemand heeft gegeven om een onrechtmatighe ofte andersins * oneerliche zake : te weten met sodanigen onderscheid/als hier vooren op 't stuck van de bestandigheid ende onbestandigheid der verbintenissen is ghezeit / namentlick dat de weder-eiffching van plaets heeft wanneer de oneerlicheit was aen de zijde des nemers / niet aen de zijde des gebers/ ofte aen beide zijde.

En vierde / weder-eiffching van alle 't gunt andersins zonder gheven, betalen ofte belooven, aen iemand is gekomen uit eens anders goed buiten rechtelike oorzaak : als by voorbeeld / iemand heeft gheneemt geld te ontfanghen van een derde/ende mijn geld is hem aengetelt. Hier en is gheen overkoming van leening : want de dwalinge sulchs belet : nochtans is het rebelick dat het gunt een ander door het mijne is ghebaet/wy werde vergoedet.

In deze vier verbintenissen werd niet soo seer ingezien of een ander oorzack daer toe heeft gegeven dat een ander minder heeft / (hoewel sulchs dickmael daer by komt) als wel off by uit eens anders goed baet heeft getrocke : 't welck was de eerste soorte van onevenheid.

EEN-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van geven om geven, ende namentlick van reuiling, van doen om doen, van doen om geven.

DE tweede soorte was wanneer iemand oorzaeck heeft gegeven tot onevenheid, dat is dat een ander minder heeft, 't welck wy gezeit hebben te geschieden ter minne / ende ter onminne.

Ter minne hebben wy gezeit sulchs te geschieden / wanneer iemand iet van 't sijne een ander heeft doen hebben op des aenneemers wille, in 't gheheel ofte ten deele tot des aenneemers baet, zonder schenckings meening.

Dit kan ghespeunt werden in alle overkomingen die gheschieden tot baete van den aenneemer / ofte van den aenneemer ende geber te zamen / inzonderheid in die overkominghen die door saecks-ghedolg werden voltrocken: doch oock in de andere overkominghe / wanneer de saeck alreede aen d'eene zijde is ghevolgt : want in alle de selve werd den aenneemer verbonden tot vergoedinghe/ door dien hy oorzack is dat den ander minder heeft/ alsoo hem iet is gegeven/ ofte eenigen dienst is gedaen/ op sijn wille: maer also die overkominghen door het dagelicksch ghebruick bekomen hebben hare vaste eigenschappen / de welke oock gehouden werden als uitzuckelick toeggezeit / soo hebben wy daer van alreede in de toe-zegging gheschandelt / om dat van twee oorzaken van verbintenissen / te weten veroorzaking van onevenheid ende redelike toe-zegging/ de toe-zegging is de kennelickste.

Over sulchs 't gunt hier vooren van die overkominge gezeit is / alhier mede houdende voor verhaelt / (te weten voor soo veel uit deze overkoming alreede onevenheid is ontsaen) sullen wy hier alleen spreken van verbintenissen die so gebruickelick niet en zijn/en daerom geen seckerere toezeggingen en begrijpen. Dit

Dit het gunt hier vooren is ghezeit/kan verstaen werden dat de oorzaak van deze verbintenisse kan zijn vierderley : want * of men doet iet om dat den ander weder iet soude doen: * ofte men geeft iet op dat den ander weder iet soude geven: * of men doet iet op dat den ander iet soude geven ende wederom * geeft men iet op dat den ander iet soude doen.

Geven om gheven / wanneer het bestaet in enkele zaecken/ werd ghenoemt reuilen : en hier onder is mede begrepen geld-reuiling / wanneer geld om geld/ als waer om waer/ werd gegeven : welke soorte van reuiling wisseling werd genoemt. Ende alsoo reuiling geen koop en is / soo en hebben de eigenschappen van koop / waer onder oock is de naesting/ hier in gheen plaetse : doch ingeballe 't gunt gegeven is werd gebonden gebrekelick te zijn/ soo heeft wedergeving ofte vergoeding plaets/ sulchs als van koop gezeit is.

Geven werd in deze zake verstaen sulchs dat den eigendom overgaet.

Zoo lang niet en is gegeven nochte ghedaen/ soo werd in dusdanighe handelinge verstaen / dat soo wel den een als den andere berouwt mag hebben/ door dien deze handeling egentlick (gelijk oock eenige andere overkominge waer van hier vooren is ghesprocken) haer volkomenheid door saecks-tusschenkomst bekoomen : doch indien de toe-zegginge duidelick soo waere gheschied/ dat alle herouwt waer buiten gesloten/ soo zoude by ons sodanige toe-zegginge volle kracht hebben.

Die aen sijn zijde alreede iet heeft voldaan / soo wanneer den anderen noch niet en heeft voldaan / heeft recht om den andere te bedwingen tot voldoeninge van 't gunt ghezeit was / ofte immers van 't gunt hem/ die voldaan heeft/ daer aen was gelegen. Doch als het eerste voldoen bestaet in geven / soo heeft die voldaan heeft sijn keure of hy den anderen tot sulchs wil bedwingen als gezeit is/ dan of hy 't gunt by hem gegeven is wil weder-eiffchen/ te weten indien den anderen noch aen sijn zijde niet en heeft begonst te doen ofte te gheven/ en oersulchs is in sijn geheel/ ofte immers lichtelick schadeloos kan werden ghehouden. 't Selve heeft oock plaets indien den andere aen sijn zijde iet heeft ghelevert / waer van den eigendom werd uitgewonnen : want aldan moet mede de handeling aen die zijde ghehouden werden voor onvoldaan : maer indien het gunt eerst was gegeven des gebers eigen niet en was/ soo zoude de handeling ghehouden werden voor nietig : maer zoude 't gegeven mogen weder-geeffcht werden / als gegeven zonder rechtelike oorzaak/ volgens 't gunt weinig voor dezen is gezeit.

Die iet zeeckers belooft heeft weder te geven voor een daed ofte gifte / werd bevynd door des beloofde saecks ondergang / voor soo veel de levering ofte 't gunt den anderen daer aen gelegen was aengaet: maer die noch niet en heeft ontfangen/ mag 't gunt by hem gegeven is/ sulchs als gezeit is/ weder-eiffche.

Deze handelinge hzenghen wy tot veroorzacking van onevenheid / liever als tot haet-treckinge / om dat het kan geschieden dat aen d'eene zijde iet ghedaen werd waer by den anderen niet en is ghebaet/ ende nochtans die ghedaen heeft daer door is verhoert / 't welke in dezen ghenoeg is tot verbintenisse/ hoe wel gemeenlick de andere oorzaeke/ te weten haet-treckinge/ daer by komt.

* L. Facio ut facias.
* L. Do ut des.
* L. Facio ut des.
* L. Do ut facias.

Inleidinge tot de Hollandsche

TWEE-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van verbintnisse uit misdad in 't gemeen.

Wij hebben ghesproochen van onebenheid ter minne veroorzaecht: laet ons komen tot onebenheid veroorzaecht ter onminne:
Deze is (ghelyck ghezeit is) tweederlei / of dooz * blyckelicke misdad, of dooz * wetduidinge.

* L. Ex maleficio.
* L. Ex quasi maleficio.

MISDAET is een doen ofte laten, zijnde uit zich zelve ofte door eenige wet ongeoorloft.
Ofte laten: want oock het naelaten van 't gunt men ghehouden is te doen / is misdad.

Uit zich zelve: als een ander het sijne te benemen / of een ander segghens sijn wille schade ofte hinder aen te doen / sijn woord niet te houden / niet te doen 't gunt iemands aengenomen ampt bereijcht / ende voort alle wes strijdenide is met de redelickheid / die aengewezen ende bekrachtigt werd dooz het aenghebozen recht.

Door eenige wet: 't is de menschen in 't gheleen / ofte bozgher-wet / landrecht ofte plaetsrecht: want de reden ende 't aengeboren recht leeren ons / dat geen gemeenschap en kan bestaen zonder ghemeene rechten / ende daerom doen sy onredelick die haer daer toe niet en hoegen.

Dit een misdad kan ontfaen tweederlei verbintnisse: de eene tot strafe: de andere tot weder-gheving van de onebenheid. De verbintnisse tot straffe spijnt uit eenige wet / ende uit de aengeboren wet wel in 't gemeen / alzo de reden ons leert / datmen in deze woosheid des werelids de misdaden niet en kan verhinderen / ten is dan dooz schyck / welke schyck niet en kan te weghe ghebracht werde / anders als dooz eenig leed datmen doet aen de achterhaelde misdadighe: maer de bepalinghe moet komen uit eenige gegeven wet: want op wat wijze sulcs ofte sulcs sal werden gestraft / kan niet gestelt werden anders als dooz tusschen-komste van eenig verstand ende wille. Nu is 't sulcs dat God sodanige wet van straffe aen geen volckeren heeft gegeven anders als aen de Joden / welke wet oock ophoud met de vernietinge van hare * bozger-

* 23. Politie.
lichen stand. Alle menschen sijn oock noit daer in over een gekomen. Sulcs moet dit ghaelt werden uit de burger-wet. Doch is waer dat op eenighe misdaden by meest alle volckeren eenparighe straffe werd ghebruykt / als de dood over moethwillige doodslagen: welke over-een-stemminghe van wetten oneigentlick werd genomen vooz volcker-recht: Maer de schuld van weder-evening des onebenheids komt uit het aenghebozen recht / hoe wel de zelve schuld naerder werd verklaert by de burger-wet. Voorts het recht om te straffen komt toe de Overheden: maer tot de weder-evening hebben recht die verkort sijn. 't is wel sulcs dat eertijds by heele volckeren / ende ander anderen oock by onze vooz-ouders / die verkort waren ofte hare naesten recht is gegunt om de straffe rechtelick te vorderen / ofte by rechts-gebrack met de hand uit te voeren: maer sulcs ontstond uit de gewoonte / die mede is een burger-wet / ende wierd misdien sulcs gegunt als van hooger hand. Wy zullen dit verklaren

Rechts-geleerdheid.

89

verklaren by het voorbeeld van een doodslag: Iemand van moedwilliglick zijnde dood-geslagen / zoo wierd het doode lichaem ghebracht vooz den rechter / ende de naeste magen doende de klachte van wegen het doode lichaem / zo wierd den levende / indien hy * begrepen was op de versche daed / gekent by den doode / ende daer mede waren de magen tegens den anderen versoent. Maer was hy niet te bekomen / zoo most even wel het doode lichaem werden beschouwen / ende kennisse genomen werden of die mensch was gestorven van menschen handen. Daer nae zoo wanneer klachte geschiede / most het doode lichaem vooz 't gherecht tegenwoordig ende gebloot sijn / zonder dat eenig recht mocht geschiede / anders dan op klachte ende in teghenwoordigheit van het doode lichaem / niet alleen in Holland / maer oock in de nae-gelegen landen / ende namentlick in het sticht van Brecht / alwaer die gewoonte eerst is afgedaen in den jaere duizend drie honderd ende negen-en-veertig. Doch daer was de rechtspelinghe meer als van ouds vertreckende / zoo dat de zacken niet en konden afgghedaen werden by staende zonne / nachte over dwarze nacht / zoo is goed ghehouden dat de hand by de naeste maeg zoude afgghewonden werden van het doode lichaem / om de plaets van het doode lichaem te bewaren / ende is noch later dooz gherigheit van de ampt-liden ingevoerd de uitkoop van de doode hand om geld. Den klager was de naghel-naeste van den overleden / ten overstaen van des overledens vier vierendeelen / ende den klager most met vier anderen van de magen / te kiezen by de maghen van de beschuldigde de vden rechter / zweren bier-werf dat hy niemand 't onrecht en zonde beklaghen: waer nae den klager ghebaen hebende sijn wapen-roep / oeritlick over het graf dat vooz den overleden was toe-bereid / dede voorts sijne klachte aen Gode van den hemel / aen den Grave van Holland / ende aen den Bailjou van de plaetze / ende alle goede liden / verhalende hoe / waer / wanmeer / ende van wie den overleden met gheraden wille was ghewondet ter dood / ende dat daer aen was ghezoochen Godes vrede van den hemel / des Graves vrede van Holland / en des Bailjous vrede / ende alsulcken vrede als iber ontschuldig man behoort te hebben van een anderen dien hy niet misdaen en hadde / verzoekende dat het zelve ongelijck zoude werden gherecht. Dit aldus gheschied zijnde wierd den misdadighe gheleit woest-balling met vier ende met brand / ende vermochten alsdan alle maghen den overleden bestaende / binnen 't lid van achter-zusters-hinderen / (want vorder bloed wierd vooz geen maegschap gereckent) den misdadighen vaen ofte slaen: ende al sloegen sy hem dood sy mochten volstaen met vier penning / ende niet het wapen daer sy hem mede sloeghen op sijn buick te legghen: ende toe den misdadighen hulpe weerde / ofte pijnde te weeren / verbeurde zoo veel als de misdadighe: ende wie de misdadighe huise ofte hoafde / verbeurde des heers hoogste hoete: ende vermocht den Graef van Holland niet te zoenen met den misdadighen buiten de magen / nochte de maghen buiten de Graef. Men plag oock den doode niet te begraven / vooz ende al eer den doodslag was ghestraft ofte gezoent. De zoen geschiede op het open graf dooz tusschen-sprecken van ghehoopen * herf-liden / ende ghelijckerwijs tusschen de oude Duitschen alle ween ende warren gemeen waren vooz den gantschen gheslachte / zoo most een zoen gheschieden tusschen de maghen te weder-zijde / te weten binnen achter-zusters-hinderen / en tot desen zoen wierd by de magen des handadighen zeker geld opgebracht / 't welck genoet wierd maeg-geld: en 't zelve geld wierd vooz de erf-

* 23. Chap.
pnehaeder.

* I. Comp.
fiores.

de erfzoette genoten by de kinderen des overledens / ofte anderzins by de ouders
 ofte andere magen / elcks nae sy gebozen waren : daer en boven most den mis-
 dadighe een boetval doen. Alsdan wierd de zoen bezwozen / ofte de magen ga-
 ven malkander de hand ende waren verzoent / vooz edel en onedel / echten ende
 onechten / ghebozen ende onghеbozen / zoo lang de wind waeide ende den haet
 kraide : ende wie zodanigen vrede brach verheurden sijn rechter-hand / ander-
 zins was men gewoon waeck van het ongelijk te doen / oock aen de magen :
 Dit heeft alsoo gebuurt in Holland tot den jaere veertghien-honderd zesenveer-
 tig / als wanneer die niet in vaerde nochte in velde waren geweest / als de dood-
 slag geschiede / is gegunt een vrede vooz zes weken / om middeler-tyd vrede te
 mogen zoeken / ende maechen : waer nae in den jaere veertghien-honderd twee
 en tzeftig hoerder is gekeurt / dat onschuldige magen die in vaerde noch in velde
 waren gheveest / met gheen maeg-geld en zonden werden bezwaert / ende zoo
 wie de selve misdode / dat die ghestraft zonde werden als of hy een hand-vrede
 ghezoocken had. Doch den misdadighen most / boven der maghen vrede / oock
 winnen / zoo als gezeit is / des heeren vrede / ende daer mede had hy dan volko-
 men land-winning. Wie zulcks niet en dede / moste blijven vrede-loos des
 lands. 't Gunt van een doodslag is gezeit wierd oock onderhouden zoo wan-
 neer iemand was ghequetst : ende alsoo dooz de recht-lust hier te lande zulcks
 dickmael ghebeurde / waeren hier op ghemaect verscheide wetten met zeer be-
 quame onderscheiding. Want de kilachte ober een keur-wonde geschiede met
 wapen-roep / ende wierde gebetert als een derden-deel van een doodslag : van
 minder wonden zonder wapen-roep / ende werd ghebetert met geld / nae de
 grootheid van de wonden / plaetse waer het was gheschied / ghesaltens van
 wapenen / ende de gelowichtheid van de leden die iemand benomen / verminckt /
 verleent ofte gebloedyst waer een wie des niet hadde aen goed / most het beterē
 met gelijke leden. Andere misdaden wierden oock gebetert aen den ghenen die
 verhozt was twee-voud / drie-voud / vier-voud / nae de grootheid der misdaden :
 als onder anderen / wie iemand sijn goed t' onbrueck hadde gemaect / ofte schade
 gedaen had in iemands vruchten / most de schade vier-schat beteren : maer ho-
 ven vier-schat gingen geene beteringen. Hoe wel nu in de nabolghende tijden
 merckelike verandering hier in is gheballen / ende 't vervolg van de straffe
 schier in 't geheel is gekomen aen de Graeflickheid ende des zelfs amptliden /
 naemtelick hailulven ende schouten / gelijk als naerder aengewezen zal wer-
 den in de verhandeling van 't land-stand-rakende recht / waer toe zulcks be-
 hoort / nochtans en sijn de ober-blijffelen van 't voozside oude recht niet t' eene-
 mael weg-genomen / ghelijck te mercken is uit de zoenen / die noch dagelicksch
 geschieden / als oock uit de verbetering van * hoon ende lastering / midsgaders
 uit verscheide wetten / die boven de verbetering van de schade den misdadighe
 belasten met eenige boete / tot haet van de beschadigde : van welke wetten oock
 eenige hier voozen sijn verhaelt / als wy spyaecken van overkominge / te weten
 zoo wanneer eenige misdaden stryden met de eigenschap van de overkominge.
 Doch hoe wel dickmael den selve iet toe-behoort als ver-ebening / ende iet als
 boete / ae dat het eene ende het ander dickmael begrepe werd onder een woord /
 nochtans moet het eene van het andere / om veele redenen / onderscheiden werde.

Want vooz eerst straffe kan plaets hebben / oock wanneer dooz de misdaed
 niemandt en is beschadigt : ja oock wanneer de misdaed noch niet en is uitghe-
 waert :

waert : doch dit is meest te verstaen van de straffe die de Hooge Overheid toe-
 komt. Want dat iemand anders iet vooz straffe soude trecken / dooz de misdaed
 niet zijnde verhozt / is buiten ghebrueck / welverstaende dat wy hier schade ne-
 men in 't ghemeen / sulcks dat eer-verhozing / verachting / ende meer dierge-
 lijche / daer onder is begrepen.

Tot weder-ebening is iemand ghehouden mit het aenghebozen recht / oock
 sonder maning / beel meer sonder vormisse : maer de straffe en is niemand ghe-
 houden te voldoen sonder vormisse / ten waer de wet hem sulcks sonderling
 belaste.

Tot weder-ebening sijn oock des misdaders erfghenamen ghehouden / vooz
 soo veel de weder-ebening by hem kan gheschieden : maer de straffe gaet niet
 op de erfghenamen / dan soo wanneer met den overleden rechtsplegting is be-
 gonnen. Een erfghenamen moet weder-ebening geschieden / van alle goed dat
 erfvelick is / ende ober sulcks niet van leven ofte van eer.

Dit soo zijnde / laet ons sien hoe dat dooz 't aenghebozen recht schuld tot we-
 der-ebening ontstaet / om daer nae te beter te verstaen wat de burger-wet daer
 van is verschillende.

Tot weder-ebening dan sijn gehouden alle die iemand dooz misdaed hebben
 verhozt / oock die de daed niet en hebbe gedaen / maer die de daed ofte 't gebaig
 van dien / vooz soo veel iemand daer by is verhozt / eenigzins veroorzaken dooz
 doen ofte laten :

Dooz doen / als dooz belasting / toestemming / heeling / medestand / aenrading-
 gen / aenprijning.

Dooz laten / soo wanneer iemand / sulcks van rechts wegen schuldig zijnde /
 de misdaed niet en belet ofte en openbaert / daer hy 't kan doen :

Ende alle dezen sijn dooz 't aenghebozen recht tot weder-ebening gehouden /
 elck in 't geheel / mids dat een betalende / anderen sijn gebruid.

Tot de weder-ebening is iemand ghehouden soo haest de selve kan geschie-
 den / ende vooz soo veel die kan gheschieden. Daerom alsoo een doodslagher het
 leven niet en kan weder-gheven / zoo moet hy weder-gheven dat hy kan / aen
 die ghenen die dooz sijn dood sijn verhozt : men is oock niet alleen schuldig te
 vergoeden de ontneming ofte verachting van 't gunt iemand hadde / maer
 oock van 't gunt hy gheschepen was te krijgen : doch opzicht daer op zijnde
 ghenomen / dat onzeker ende toekomstend goed niet soo veel waerd en is / als
 het zekere ende tegenwoordige.

Lastering werd berevent met eerlick spyaecken van de gene die buiten waer-
 heid onwettelick is gelastert. Hoon als spytende uit verachting werd ver-
 ebent dooz nederigheid ende eerbieding.

Men is schuldig weder-ebening te doen van eigendom / volie ofte ghezecke-
 liche : oock van bezit / uitgenamen als heel kennelick is dat den bezitter / dien
 iet is benomen / geen eigenaer en is / maer een ander / in welchen gheballen den
 misdadige gehouden is dooz wettelicke middelen den rechten eigenaer aen het
 sijn te helpen.

Alle die haer reden kunnen gebruiken / ende oversulcs oock minder-jarigen /
 zijnde gekomen buiten hare kindsche jaeren / werden dooz misdaed verbonden
 tot weder-ebening.

De burger-wet volgt hier in enger als in andere zaken het aenghebozen
 recht.

* L. Quadruplum.

* E. Injuria.

recht/doch sulcks dat de schatting vande weder-ebening / in haer selve onseet-ker zijnde / door de burger-wet by wijlen werd secker ghemaect / altemet noch verhoogt/met by-boeging van iet dat tot straffe streckt.

Wat heeling aengaet is by ons van ouds ghebruickt/dat soo wie een misdadighen / onthout/herbergt / ofte sterct / nae dat hy van de beschadigde de wettelicke weete daer van heeft ontfangen / schuldig is aen den selve beschadigde de schade te vergoeden.

Doch woort al staet te weten dat het aengeboren recht alleen ziet op de waerheid van de zaeck : maer de burger-wet ziende dat eenighe misdaden/ noch als de selve zijn gheschied/niet wel en zijn te bewijzen/heeft in eenighe zaecken ver- bintnisse ingheboert/als off het waer door misdaed.

Sulcks dat verbintnisse ter omnium ontsaet of uit DADELICKE MISDAED, of uit MISDAED DOOR WET-DUIDINGE.

DRIE-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van misdaed tegen 's leven.

DADELICKE MISDAED zal bequamelick afgescheiden werden nae de verscheidenheid van de zaken die bysondere luiden toe-komen / die by vooz deren hebben ghezeit te zijn 't LEVEN, 't LICHAEM, de VRIJHEID, de EER ende GOEDEREN.

Om dan te beginnen van MISDAED IEGENS HET LEVEN 't welck DOODSLAG werd gheuoemt / waer onder begrepen is alles waer door den eens mensche des anders mensches dood onbehooplich veroozsaecht/ daer uit en is den doodslager aen de erfgenamen niet gehouden/ om redenen hier voozen verhaelt/ uit-ghezondert in de kosten van begravinghe/ende zoo daer eenighe kosten meer door de misdaed zijn veroozsaecht : maer wel aen de weduwe/ kinderen/ oock anderen zoo daer eenighen zijn/ die door des neder-geslagens arbeit plagen onderhouden te werden/ is den doodslager schuldig te doen vergoedinghe van schade ende winst-derwing/ ghereckent by maniere van lijfrente.

Hoe wel nu 't verholg van de straffe over de doodslaghen (als oock over andere misdaden) eighentlick ende voornamentlick de Graeffelike ampt-luden toe-komt / alwaer daer schoon geen klachte van de magen/ zoo werd nochtans by ons ghebruickt / dat oock de weduwe/ weduwenaer/kinderen/ ende by ghesbrecke van dien andere naeste maghen/ de klachte moghen doen : ende indien daer op volgt lijf-straffe / ofte dat de misdadige werd balling 's lands gheleit/ zoo en hebben de voozseide echt-genoten/ kinderen ofte maghen/ gheen vorder recht als tot vergoedinge/ zoo als ghezeit is: maer indien de hooghe Overheid de misdaed vergerst/ zoo moeten de voozseide echtgenoten/ kinderen ofte maghen van den overleden/ mede ghedagbaert werden om de brieven van ver-giffenis te weder-sprecken / van onwaerheid ofte verzwijging/ zoo 't haer ge- lief/ende zoo niet/om te zoenen met den misdadighen nae redelick zegghen / by welke zoen sy-luiden niet en mogen bedingen dat den misdadige hem zal ont- houden uit d'een ofte andere plaetse/maer wel hoven de voozseide vergoeding/ ootmoedi-

* 23. Remissie
ofte pardon
re vorderen.

ootmoedighe schuld-bekentenis / woort dat hy hemluiden zal moeten wijcken op 't straet/ ende in huizen/ als oock om iet te gheven aen hemluiden / ofte aen den armen vooz zoen-geld.

Ende zijn tot sulcks geshouden niet alleen die hand-dadig zijn geweest/ maer oock die met de selve geweest zijn in vaerde ofte in velde / ofte andersins blij- kelich de doodslag hebben veroozsaecht.

Ende al is 't zoo dat in de straf/ oock in de zoen/ groot onderscheid is te ma- ken/of een doodslag is geschied moordelick / dat is luipende ende loerende/ ofte andersins den misdadige des zaecks gewaer/ ende den geslager des zaecks on- ghewaer zijnde / dan of de selve is geschied vechtender-hand / met gheoorlofde ofte verboden/ gelijcke ofte ongelijcke/ wapenen/ ende wie tot het gevecht ooz- zaecke heeft gegeven/dan of eindelijk de doodslag niet door arren moede/ maer door verzuim is toe-ghelomen / nochtans wat de vergoeding aengaet / werd sulcks niet aenghezien / alzo daer toe gheuoeg is dat de dood door iemands schuld is toegelomen/waer onder mede begrepen is verzuim ofte onwetenheid van een genees-meester/ hooed-wijf/ verzuim ofte onverstand van een waghenaer ofte schipper/of der selber zwackheid in 't bestieren van schip ofte paerde. Rechter's die onwettelicker wijze iemand ter dood hebben veroozdeelt / zijn oock aen de doodslag schuldig.

Die een wild heeft ofte een ander heeft hadde / dat ghewoon waer gnaet te doen / ende 't selve niet wel en verzeerde / komt iemand daer door te sterben/ is des doodslags schuldig / soo veel de ver-ebening aengaet.

Maer waer 't dat iemand buiten alle verzuim dede dat hem geoorloft was/ ter gheoorlofder plaetse/ende op gheoorlofde maniere/ende daer door een ander quam te veronghelucken / of dat iemand in nood ware om sijn lijf/wijf/ kinde- ren ofte goed / jeghens gheweld te beschutten / ende alsoo iemand doodfloeg/ 't welck nood-weer werd genoemt/ in sulcken ghevalle vermag hy / die buiten sijne schuld de dood heeft veroozsaecht/sandwinnighe vermerven van de hoog- ge Overheid/ oock sonder zoen ende vergoeding.

Dooz onschuldig werden ghehouden die oeffening van wapenen doen daer sulcks gewoontlick is te gheschieden / oock die hoamen siseien niet aen de weg/ ofte die sulcks doende aen de weg de voozby-gaende luiden dooz gheroep waer- schouwen.

De weer segens een nacht-dieff/ ofte jegens een vrouwe-krachter geschied/ werd ghehouden vooz een noodweer : een man mag oock sijn wijf in overspel beuonden nebens den overspeler doodslaen / ende een vader sijns dochters ont- sekerer/sonder ergens in gehouden te zijn.

VIER-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van misdaed tegen 's lichaem.

MISDAED IEGENS 't LICHAEM is waer door iemand eenig lid werd afgeslagen/verminckt/gebloedt/ofte anderzins gekrencht.

Hier uit ontsaet verbintnisse tot vergoeding van 't meester-loon/schade ende winst-verzuim/ 't 30 gedurende de genezing/ 't 30 oock daer nae/soo wan- neer

meer het gebrack is ghedwrig. De smert ende ontteering van 't lichaem/haerwel eigentlick niet en zijn vergoedelick/werden op geld geschat/soo wanneer sulcks versocht werd.

De anders hebben recht van wegen de krencking harer onmondige kinderen. Dienstmachts ende dienstmaegden mogen selver verbetering eisseken/en daer en boven oock hare meesters ofte vrouwen/door soo veel de selve door het derven van de dienst zijn verhozt.

Dood-weer ende onverzuint onghewal werd hier / ghelijck in een doodslag/vrij ghekent. Wie oock in sijn huis werd aenghevochten / wat quetsing ofte schade hy uiterwaerd doet/is buiten verbeurte.

Boven de voorszeyde vergoeding / zijn op verscheide plaetzen geld-boeten gestelt/tot verzoeninge van iemand die moettwilliglic is ghewond/waer toe niet gerechtig en zijn die haer tot vrywillig gevecht hebben begeben.

Zoo wanneer veele t'samen doende zijn gheweest in vaerde ende velde/ ende midts den doncker ofte anders niet zeecker en is wie de wande heeft gegeven/soo moeten die niet haer allen eenen haerschuldigen man uit-maken / of mogen anders een hoor al aengesproken werden.

Wie een beest hitst / soo wat quaed door dat beest ienwand werd aenghedaen/daer is hy aen schuldig.

Wanneer een die gewondet is gheweest daer nae zes weecken heeft gegaen ober strate/al kout hy daer nae te steruen / sulcks werd gebetert als een wonde niet als een doodslag.

In 't land van Doorn/wie gequetst zijnde binnen den derden dag sijn smarte hoor eenige van 't gerechte ofte een gezwoozen meester niet bekent en maect/mag om geen verbetering recht sprecken.

VIIF-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van Hoon.

MISDAED IEGENS DE VRIIHEID werd ghenoemt **MHOON**. Wy zeggghen dit eigentlick segghens de vryheid te strijden/om dat luiden waer van den eere niet en staet onder den anderen/ al zijn sy andersins onghelijck / in 't stuck van de vryheid zijn ghelijck / uit kracht van welke vryheid ider een recht heeft dat hem een ander geel leed en mag aendoen.

Wy ons werd den honer verstaen ghehouden te zijn de hoon te beteren / niet opentlicke schuld-bekentnisse ende bidding om vergiffenis/ende daer en boven niet geld / tot welcken einde den ghehoonde ghewaan is zeeckere menigte van geld te noemen / ende aen te hieden den eed dat hy ghelijcke hoon om zoo veel ofte meerder niet en soude wille lijden. 't Eerste is eigentlick weder-evening: 't ander als haete / waer-sinne den rechter aen des klagghers zeggghen niet en is gebonden/maer mag uit sprack van de boete doen nae bescheidenheid/sozghuldelick lettende op de staet van beide/ op de plaetse waer het geschied is/ als op stract / in ienands eighen huis/ ofte in eens anders huis / ende op alle vordere omstandigheden.

't Recht tot de boete werd verlozen door een jaer zwijghen / als oock door ghevolgde teickenen van vryndschap / waer onder van ouds hy de Duitschen wel

wel het krachtigste is gehouden te drincken uit eenen beker.

Alzo iemand vryheid gheen erfelick goed en is/ zoo en kan 't recht van de ghehoonde niet komen op sijn erfghenaem/ten waer nae de rechtspeling: maer kinderen van de ghehoonde/ ofte anderen die daer aen waer ghelegghen / zonden even-wel mogen aenghouden tot weder-evening.

En erfghenaem des haners is uit zaecke des hoons niet gehouden / van nae gegeven vommisse.

Wans / ouders ende meesters hebben recht om iemand aen te sprecken van hoon gedaen aen hare vrouwen/kinderen ofte diensthoden/ten haren opzichte.

't Aller-zwaerste hoon is vrouwe-kracht. Van alzo hier uit oock smart kan volgen/ als oock schade / door dien een vrouw-mensch verkracht zijnde/ te minder geschapen is tot haers gelijcke hulwelick te komen / zoo is de vrouwekrachter oock sulcks gehouden te vergoeden. Doch desen eisch moet ingestelt werden hiinnen zes weecken nae de daed / ofte nae dat de vrouw vrygeweldig op haer voeten is gewest.

Dit beslaping hy wille schijnt wel dat nae 't aenghebozen recht gheen ver-evening en soude werden vereischt / om dat nae 't selve recht die willig werd beschadigt niet gehouden en werd hoor beschadigt: maer doch om der vrouwen zwachtheid zijn hy ons van ouds veele plaetzelicke wetten ingheselt / tot besdwang der vrouwen ofte maegden-schenders / waer van eenighe de maegdeschenders opleggen de geschende ten hulwelick te nemen. Van alzo bevonden wierd dat vele dienst-maegden / ende anderen haer op die wet verlatende/ eerliche burghers zonen tot ontucht verlockten / zoo is de strengigheit van zodanige wetten metter tyd ontspamen: Ende werd meest door heel Holland ghebruyckt/dat die een jonghe dochter ontmaect / haer moet trouwen/ ofte hoor de ontmaegding befering daer hoorzen doen in geld/nae heider gelegentheid: ende indien sy is bevrucht/moet oock de kraem-kosten betalen. De kinderen buiten recht geteelt zijnde/moeten onderhouden werden tot gemeene kosten van vader ende moeder/ indien sy beide daer toe middelen ofte bequaemheid hebben: anders is een van beide gehouden in 't geheel / ende werd een vrouw-mensch niet geloofst in 't zeggghen dat iemand haer heeft beslapen/wanneer hy zulck ontkent/allwaer 't dat sy zulcks in barenz nood ofte andersins zwoer: maer het hy-slapen hy hem zijnde bekent / werd een vrouw-mensch gheloofst in 't aenwijzen van de vader/allwaer 't zoo dat sy hy meer anderen waere beslapen.

Wie ober spel bedijft met een ghehoude vrouw / al doet hy zulcks met haer wille/doet hoon aen den man / ende is overzulcks ten dien aenzien aen de man verbonden / hoven vergoedinge van schade die de man ofte kinderen daer door komen te lijden.

ZES-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van lasteringh.

MISDAED IEGENS EER werd ghenoemt **LASTERING**. Want de eer nemen wy hier eng/ sulcks dat daer door beduit werd het goed gheboelen dat anderen van ons hebben. Andersins werd hoon oock ghezeit jegens ons eer te geschieden.

Hier

Inleidinge tot de Hollandsche

Hier dooz werden verbonden alle die mondeling ofte schriftelick / in 't by-
weien ofte in 't afwesen / in 't heinnelich ofte in 't openbaer / iet te heimen gheben
waer dooz iemands eer werd ghekrenckt / alwaer 't oock soo dat sulcks waer-
achtig waer / uitgenomen wanneer sodanig te heimen gheben gheschied aen
de Overheid tot straffe des misdads.

De weder-evening / ingevalle het aenghezeide is onwaerachtig / befaet in
schuld-bekentnisse/bidding om vergiffenis / ende verklaring dat sodanig seg-
gen is onwaerachtig / ende dat hy die sulcks ghesiet heeft van de ghelasterde
niet en weet van deugd ende eere. Maer indien het aengheside niet en waer
jegghens de waerheid maer alleen onbehooslich voozt-gebracht / soo soude den
lasteraer / met bekenentnisse van qualick daer aen ghedaen te hebben / behooren
te volstaen. Hier komt by seckere geld-boete sulcks als in hoon ende onder
ghelycke verklaringhe van den ghelasterde als van den ghehoonde is ghe-
zeit.

't Recht uit zaecke van lastering spytende / vergaet mede/ ofte duirt / sulcks
als van hoon is gezeit.

ZEVEN-EN-DERTIGSTE DEEL.

Van misdad tegens goed.

MISDAED IEGENS GOED is goed-verderving, goed-bene-
ming, goed-verargering tegens de wille des geenes die 't goed aengaet.

Dooz goed-verderving werden verbonden tot weder-evening die brand
ofte water-bloed veroorzaken / 't zy moedwilliglick / 't zy dooz onachtfaem-
heid: die eens ander beeste doaden ende diergelijcken.

Dooz goed-beneming werden verbonden alle dieven / geweldigers/ grond-
roovers / oock die dooz valsche oorzoude ofte andere quade middelen / iemands
van 't sijne helpen/ die eens anders beest quetsen/ ende diergelijcken.

Dooz goed-verargering alle die onbehooselich oorzaeck gheben tot verar-
gering van iemands goed.

Wy zeggen die 't goed aengaet: want niet alleen die eighenaer is in volle
ofte ghebreckelicken eighendom / maer oock die gebruik ofte verzeckerheit
hadde aen 't goed/ ofte bezit alleen / heeft recht jegghens den misdadighe / vooz
soo veel hy dooz hem is verhozt.

* L. Damnum
culpa datum.

* Alle verzuim waer dooz iemands werd verbonden in 't stuck van doodslag
ofte wonden / is oock krachtig om iemands te verbinden tot vergoedinge van
schade die iemands lijd aen sijn goed.

Alle schepen haer ancker werpende moeten een boepe ofte dobber daer op
hebben/ ende of by ghebrecke van dien eenighe schade gheschiede/ is den ghe-
breckighe de schade in 't gheheel ghehouden te beteren: maer wiens boepe ofte
dobber nae 't uit-werpen van 't ancker binten schuld is ontbreven / mag vol-
staen met betering van de helft vande schade / indien hy daer wne niet anders
en hadde konnen voozzen.

Wanneer twee schepen by malkander leggen / ende het rene aen de grond
raecht/ ofte anderszins niet en kan wijcken/ ende 't ander hun zoo nae gelegen is
dat

Rechts-geleerdheid.

93

dat daer ghebaer af komen mochte / zoo vermag de ghene wiens schip aen de
grond is ende niet wijcken en kan/aen de andere/die blieden ende wijcken kan/
verzoeken dat hy sijn ancker licht / om de schade te verhoeden: ende indien hy
zulcks niet doen en wilde / zal hy des anders ancker moghen lichten: ende zoo
hem den andere zulcks verbied / ofte belet doet/ zal ghehouden zijn de schade te
betalen die daer uit ontlaet.

Een rechter wijzende jegens wetten diemen behoort te meten/ ofte gunnende
uitstel jegens recht/ een land-meter doende onrechte meetinge/ en een beampde
schryver maekende een gheschrift jegghens de wetten / alwaer het dooz onter-
stand/ sijn ghehouden in alle schade die iemands daer dooz komt te lijden.

ACHT-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van misdad door wetduiding.

MISDAED DOOR WETDUIDING is wanneer de wet
meenige uitkomst iemands toe-rekent tot misdad. 't Welck wel kan
gheschieden/ oock daer waerelick geen misdad en is/ maer nochtans niet son-
der wettelike oorzaecke / als wanneer iemands uit het onze of door het onze,
werd verkort.

Uit het onze: als eerst uit wiens huis den brand komende voozt-gaet tot
andere huizen.

Een tweede / * uit wiens woon-plaets iet is geworpen ofte gestort op een
gebruickelike weg/waer dooz iemands beschadigt is:

* L. De his qui
dejecerunt vel
effuderunt.

Wy zeggen woon-plaets, dat is eigen ofte gheshuirt huis / ofte oock waer in
iemands woont vooz niet. Maer een vader woonende in een deel van 't huis
op hem selve/ is niet ghehouden van wegen 't gunt iyt een ander deel des huys/
alwaer sijn zoon woont/zoude mogen geschieden.

Een derde / * wie iet heeft uitsteekende ofte hanghende ghehad ter plaetze
daerme gewoon is voorby te rijden, 't welck vallende iemands heeft beschadigt.

* L. Qui posi-
tum aut suspen-
sum habet.

Wy zegghen heeft uitsteekende ofte uithangende, alwaer 't dat hy 't selve
niet uitgesteeken nochte uitgehangen en hadde.

Door het onze: 't zy levende, 't zy zonder leven: levende als onse dienaers
ofte beesten.

Dooz der dienaers misdad en werden de meesters ende vrouwen in 't ghe-
meen niet verbonden/dan zoo veel de onbetaelde huir mag hedragen.

Maer * schippers/ * waerden/ ende * stalhouders / sijn ghehouden te vergoe-
den alle schade / die iemands lijf ofte goed hebbende in haer schip / huys ofte stal/
dooz hare schip-gezellen/ huir-dienaers/ stal-knechts/zoude mogen lijden.

* L. Nauta,
* L. Caupones,
* L. Stabularij.

* Dooz der beesten misdad werd iemands verbonden / wiens beest huiten ge-
woonte zijnde verhit ofte verwubert iemands heeft beschadigt/ ofte wiens beest
eens anders beest is aengeballen/ ende alzo heeft gedaad ofte letzel aengedaen.
Want den eighenaer van het beest dat zulcks heeft ghedaen / is ghehouden de
schade te beteren/ ofte het beest over te geven tot sijne keure.

* L. Si quadri-
pes pauperum
fecerit.

Daer en boven beesten die op eens anders land werden ghehouden moghen
geschuttet werden/ en mogen in de schuts-hoi blijven tot de koste van het beest/
tot dat de schade is vergoedet ofte verhozet.

Na

Een

Een waghenaer ofte huifman wiens paerden hoilen / alwaer 't buiten sijn schuld / is mede gehouden in vergoeding.

Den eigenaer van een hond die iemands waenen ofte andere vogelen heeft dood ghebeten / is ghehouden zulcks te heteren / sonder te moghen volstaen met overgeving van de hond.

Deze schuld vergaet met des beestes dood / zoo wanneer daer niet op en is dat den eigenaer kan worden geweten.

Niet levende : als schepen.

Zoo wanneer twee schepen binnen ofte buitens lands malkander aen boord komen / niet komende ontzeilen nochte ontwijken / ende zulcks 't een 't ander in de grond stiet ofte schade aen-dede / die schade / zoo ter eener als ter andere zijde / werd ghebzagh en half ende half / 't zy dat het ghebeurde by daghe ofte by nachte / by schoon-weder ofte onweder : maer gheschiedet by wille ofte schuld van de eene / die zoude al dan de schade alleen gelden.

Een schip binnen ofte buitens lands dziftig zijnde ghesworden buiten des schippers schuld / ende schade doende aen een ander vast-leggend schip / draegt sijn eigen schade heel / ende de helft van de schade van 't vast-leggend schip.

Inghevalle een schip binnen ofte buitens lands zeilende ofte fockende / een ander schip vast leggende inzeilde / ende schade dede / zoo is den zeilende ghehouden in de helft van de schade / ende moet hem met sijne schip-ghezellen by eede zuiveren / dat zulcks by sijne schuld niet en is geschied / ten waer de beschadigde wilde bethoonen dat den inzeiler schuld hadde ghesad / ende dat hy selve ware ghesweeft buiten alle schuld / in welken ghevalle den inzeiler de gheheele schade moet betalen.

NEGEN-EN-DERTICHSTE DEEL.

Van Betaling.

Des verre ghesprooken hebbende van het bestaen der verbintenisse / laet ons komen tot het vergaen.

De verbintenissen vergaen of zoo dat de selve **EENEMAEL STERVEN**, ende midsdien zoo wel de bozgen als de zaektweldigen / insgelijcks de panden ende onderzettinghe / sijn bezijd / ofte zoo dat de verbintenissen werden gemaect **KRACHTELOOS**, door het ghebruicken van zeeckere behulp-middelen, welke verzuimt zijnde de verbintenissen met het ghevolg van dien hare kracht zouden behouden.

Verbintenissen **STERVEN** door **RECHTS-ONTBINDINGE**, ofte door des **ZAECKS ONDERGANG**.

RECHTS-ONTBINDINGE gheschied door **QUITTING** ofte door **QUITSCHELDING**.

QUITTING is een daed die uit eigen kracht het recht ontbind.

Ende is **BETALINGE** of **BETALINGS-GELIICK**.

* L. Solutio.

* **BETALING** is een opbrenginghe des zaecks die iemand schuldig is, gedaen door den schuldenaer ofte iemand van sijnent weggen, mids bequaem zijnde tot het opbrengen, aen den inschulder, bequaem zijnde om te ontfangen. **Opbren-**

Opbrenginghe : de welke kan bestaen in doen ofte in geven / ende 't gheven is gemeenlick te verstaen eigen maecten / daerom die haer goed niet en mogen verbreeniden / als onmondigen / doen oock geen ware betalinge.

Des zaecks die iemand schuldig is, niet van iet anders : want daer door zoude de verbintenisse niet weg-ghehouden werden / ten waer met wille des inschuldigers. De zaecke moet oock opgezacht werden in 't gheheel : * want betaling by stucken behoef den inschulder niet toe te laten / 't moet oock gheschieden ter plaetse begrepen in de verbintenisse / ende ten bespzoocken tijde : wel eer maer niet later.

* L. Solutio per partes.

Iemand van sijnent wegen : Alwaer 't dat den schuldenaer daer van gheen kennisse en hadde : maer dede een ander de opbrenging uit sijn eigen naem / zulck en zoude gheen betaling strecken / ten waer de zaecke den opbrengher aenging by gevolg / als ghenomen hy waer bozgh / in welken ghevalle de verbintenisse door zodanig middel krachteloos zoude werden gemaect.

Bequaem zijnde tot het opbrengen : want ghelijck alreede is ghezeit die des niet machtig en sijn doen gheen ware betalinghe : ende daerom een wees hebbende geld gegeven tot betalinge / mag de penningen / als noch sijn eigen zijnde gheleuen / weder-eischen : maer waer het selve niet te bekomen / zoo zoude al dan de betalinghe tot des weeses voordeel ghehouden werden als wettelick geschied.

Een schuldenaer overladen met schulden / eer hy bankbzeuckig werd / mag sijne maners betalen.

Inschulder : alwaer 't dat hy niet en woude : insgelijcks aen sijne ghemachtigde in 't ghemeen tot alle zaecken / ofte in 't bijzonder tot die zaken / eer de last is weder-raepen / ofte immers eer de betaler zulcks weet : maer niet aen eenige anderen / 't en waer in de verbintenisse waer bespzoocken dat aen die selve de betalinge zoude mogen geschieden.

Om te ontfangen : want die gheen betwint en hebben van hare goederen / moghen oock wettelick gheene betalinghe ontfanghen : ende daerom die aen een wees betaelt werd met ghebruid : maer kan alleen de wees aansprecken uit sake van onredeliche haet-trecking : en daerom die aen wezen schuldig is / moet de betalinghe doen aen de voogden / ofte om noch beter verzeekert te sijn / de selve betalinghe doen by last van 't gerechte / ofte van weesmeesters.

Wanneer iemand uit verscheide vozaecken verhonden zijnde aen een inschulder betalinge doet / soo mag hy daer by segghen wat schuld hy daer mede wil lassen / zeit hy sulcks niet / soo mag den inschulder ter selver stonde zeggen op wat schuld hy sulcks ontfangt / mids dat hy redelichheid ghebruike / de betaling niet rekenende op het gunt onzeker / onverscheneen ofte bozgtocht schuld is / soo wanneer daer sekere / verscheneen ofte eigen schuld / werd gevonden. By ghebrecke van des inschuldigers verklaringhe / werd de betalinge nae rechten gehouden ghebaen te sijn op de zwaerste schuld / ende indien de schulden eben zwaer sijn / op alle schulden nae aendeel.

Inleidinge tot de Hollandsche

VEERTICHSTE DEEL.

Van onderrecht-legging, vermenging, verliking.

* L. Confignatio.
* L. Confusio.
* L. Compensatio.

BETALINGS-GELIICK is * ONDERRECHT-LEGGING, * VERMENGING, * VERLIKINGE.

ONDERRECHTLEGGING is wanneer den schuldenaer de betaling aengheboden ende geweigert zijnde, het gunt hy schuldig is leit onder 't gherecht, den inschulder daer van de weet doende:

VERMENGING is wanneer den inschulder des schuldenaers, ofte den schuldenaer des inschuldens, erfghenaem werd.

Te weten slechtelick / niet onder hoelbeschrijvinghe: want die slechtelick erfghenaem werd / bekomt alle haet ende laste van den overleden / ende overzulcks werd verstaen hem selve te betalen / ofte van hem selve betaling te ontfanghen.

VERLIKING is een teghenstelling van inschuld jeghens uitschuld, rusten de selve liden uitsaende, tot ghelijcke waerde toe.

Deze moet wel in rechten bygebracht werden / om datmen anders daer van niet en kan weten: maer doet haer werck metter daed / sulcks dat die dooz wanbetalinghe in eenighe boete ofte andere schade soude vallen / daer dooz is bevyjd.

* L. Liquidé.
De tegenstellinge vereischt dat * sonder moeite blijkt dat het eens soo veel waerd is als het ander.

Ende heeft daerom plaets in geld / jeghens geld / ofte in schulden die den schuldenaer met geld mag betalen: oock in alle zaken die in maect / ghewichte ende getale / bestaen / jeghens gelijcke zaken / als oock in misdaden ende verzuimen die heimelick eben groot sijn.

Maer niet wanneer de schuld bestaet ter eenre ofte ter andere zijde in secker enckele saeck / oock in enig geslachte van goederen waer onder veele keure valt / ofte wanneer de schuld onklaer is.

Inschuld ontsaende uit aengeboren recht / al is 't dat het burgerliche recht de selve niet by en staet / nids dat het selve burger-recht die niet en vernietige / ofte verzet daer jeghens en geve / kan gebracht werden in verlikinghe: maer die iet te bewaren heeft ontfanghen / ofte enig bezit onwettelick heeft bekomen / ofte die iet schuldig is uit zaerken van middelen ofte lasten van landen ofte steden / mogen daer jeghens niet verliken / oock die aen 't land iet schuldig sijn / werden niet toegelate te verliken 't gunt haer konit * van een anderé ontfang.

* L. Ab altera ratione.

EEN-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van quijtschelding ter schenck, ende toefegging van niet te eiffchen.

QUIITSCHELDING is wanneer de ontbindinghe spruit uit des inschuldens wille,

Deze

Rechts-geleerdheid.

95

Deze gheschied dooz MENSCHEN DAED ofte dooz de WET.
Dooz MENSCHEN DAED zonder schuld-vernieuwing, ofte met schuld-vernieuwing.

ZONDER SCHULD-VERNIEUWING, by schencking ofte buiren schencking.

* **By SCHENCKING** wanneer den inschulder zonder ghenut den schuldenaer vande schuld ontbind:

Ende werd altijd zulcks verstaen te gheschieden by schenckinghe / alwaer 't dat zulcks niet uit-gedrukt en waer / hoe wel in 't aengaen van verbintenisse anders werd onderhouden: om dat ontbindinge meer gunst verdient dan verbintenissen.

By de Romeinen plag de quijtscheldinghe te schenck met zeeckere woorzen te moeten gheschieden: maer by ons / ghelijck in toefegging / alsoo oock in verlossing / is 't genoeg datmen zodanige woorzen gebruike / die sijn rechts verlattinghe mede-breynghen / ende dat zulcks by den schuldenaer ofte van sijnent wege werde aengenomen.

Alle die haer eighen goed niet machtig en sijn / oock die ober ander liden goederen sijn ghestelt / zonder macht te hebben van weg te schencken / moghen oock niet ter schenck quijtschelden.

* **Toe-zegging** van de schuld niet te eiffchen / 't is die gedaen is aen een ofte meerder mede-plichtigen / ofte oock aen de borge / ontbind de schuld: maer waer de toe-zegging streckende * op zeecker mensch / als dat van hem de schuld niet gheefcht en soude werden / sulcks en soude nochte sijn erfghenamen / nochte sijn mede-plichtigen / niet verschoonen: doch soo lang de zaekwelidige niet en soude mogen aengesproocken werden / soude oock de borge bevyjd sijn.

* **Coef-zegging** van de schuld niet te eiffchen / 't is die gedaen is aen een ofte meerder mede-plichtigen / ofte oock aen de borge / ontbind de schuld: maer waer de toe-zegging streckende * op zeecker mensch / als dat van hem de schuld niet gheefcht en soude werden / sulcks en soude nochte sijn erfghenamen / nochte sijn mede-plichtigen / niet verschoonen: doch soo lang de zaekwelidige niet en soude mogen aengesproocken werden / soude oock de borge bevyjd sijn.

Weder-geving van hand-schrijft werd gehouden vooz quijtscheldinghe ter schenck.

Alle quijtscheldinghe van de gheheele schuld ofte een deel van dien / oock alle instellen gegeven aen achter-uit-baerders / sijn nietig / als schadelick zijnde de geneene welvaert.

TWEE-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van handel-braeck ende leesting.

BUITEN SCHENCKING geschied quijtschelding door * **HANDEL-BRAECK** ofte dooz **LEESTING**.

HANDEL-BRAECK is wanneer die t'zamen-gehandelt hebben malkander ten weder-zijde bevrijden, met wedergeving van 't gunt ontfangen zoude mogen sijn.

* **LEESTING** ofte **GEMOEDHEBBING** is opbrenging van iet anders in plaerze van 't gund iemand schuldig is, mer des inschuldens wille tot schuld-loffing.

By hebben hier hoozen ghezeit datmen den inschulder 't selve moet betalen datmen hem schuldig is / maer nae-dien een ider van sijn recht mag wijcken / soo mag oock den inschulder toestaen dat den schuldenaer hem voldoe dooz iet anders / ende zulcke opzenging is van soo veel als betaling.

DRIE-

Inleidinge tot de Hollandsche

DRIE-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van schuld-vernieuwing in 't gemeen.

* L. Novatio. * **SCHULD-VERNIEUWING** is wanneer een verbintenisse zoo werd quijt-ghehouden, dat teffens in diens plaetze een andere verbintenisse ontfaect.

Dit mogen doen alle die verbintenissen mogen aengaen/ ende van alle zaken komende in verbintenissen.

't Geschied oock op alle wijzen ghelijck verbintenisse werd aengegaen / ende namentlick oock dooz rechtspeling / want dooz dingtalen werd verstaen / dat men ten weder-zijde hem verbind van het gunt by uiterlick vormisse zal werden verstaen.

Maer als van de meeninghe der handelaers werd ghetwijffelt / zoo werd by ons niet verstaen schuld-vernieuwing gheschied te zijn : als by boozbeeld wanneer den tijd werd verlengt : want daer dooz en werden de boozen/nachte panden / niet verstaen ontslagghen te zijn / 't welck nochtans zoude moeten volghen indien schuld-vernieuwing waere geschied.

VIER-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van Oversetting.

Hier onder behoort mede **OVERZETTING** :

* L. Delegatio. * **OVERZETTING** is wanneer den eene schuldenaer werd bevrijd, stellende een andere die daer toe willig is in sijn plaetze.

By zeggen die willig is : want hoewel men een schuld jegens des schuldenaers wil wel mag verkoopen / soo en mogen nochtans niemand dwingen om aen een ander / als met den welke hy gehandelt heeft / betaling te doen.

By ons werd noit verstaen oversetting te gheschieden / 't en zy duidelick blijcke dat de wille is gheweest dat de eerste schuldenaer soude zijn bezijd.

* B. Assignatio. * Ende daerom * aenwijzinge / schoon aengenomen zijnde / byengt geen oversetting mede.

VIIIF-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van aenwijzing, ende namentlick van wissel-brieven.

AENWIIZING gheschied wanneer een schuldenaer sijne schuldenaer verzoekt aen sijne inschulder betalinghe te doen van zijnent wegen.

Aufgelijcks wissel-brieven (waer van hier boozen is gesproocken) hebben gheen kracht van oversetting.

Maer een houder des wissel-briefs ofte sijne ghemachtigde / soo wanneer de selve wissel-brief werd gheweigert / is gehouden terstont / ofte binnen den derden daghe daer nae / een * kennisse daer van te maken.

* B. Acte. * Ende indien den wissel-brief wel aenbaerd / maer ten verschijn-dage niet en werd volbaen / is schuldigh een kennisse daer van te doen maken binnen acht

Rechts-geleerdheid.

96

acht ofte veertien daghen / ofte andersins binnen korten tijd nae gelegentheid van zaken.

Dee hy zulcks niet / soo soude hy verliesen sijn verhael op den teickenaer van den wissel-brief.

Ooch indien hy daer den wissel-brief aen houd opentlick betaling weigerde / ofte van wegghen sijn * onvermogentheid waer vluchtende of schuilende / of anders booz onvermogende bedegghen / in sulcken ghevalle soude kennisse daer van moeten ghemaectt werden terstont / ofte binnen den derden dag.

Des en vermag den houder des wissel-briefs geen overkomst met hem te maken / maer moet hem alleen tot betalinghe vermanen.

Ende in alle ghevalle is schuldigh den wissel-brief met de kennisse te rugge te senden aen den teickenaer / ende hem de wete te doen met de eerste ghelegentheid.

Den houder des wissel-briefs vermag / eer den tijd van de kennisse is verlopen / bindende eenighe swarigheid / den teickenaer daen bozge stellen booz het hoofd-geld / mette kosten van wissel ende herwissel / of ghebreck in de betaling mochte vallen.

Den brief hy hem daer de selve aen houd zijnde aengenomen / soo werd den aennemer wel schuldenaer dooz sijne toe-segginge / maer den teickenaer des wissel-briefs is daer dooz niet bezijd : maer vermag den houder / nae ghenomen kennisse als boozen / sijn verhael te soecken op den teickenaer / de welke hem de wisselbrief met de boozseide kennisse zijnde verdoont / schuldigh is den selve met de kosten / schaden ende missinghen / te voldoen / ofte immers te doen hand-vollinge onder goede verseeckerheid.

Ooch den houder van de teickenaer gheen betalinghe bekommende / mag wederom sijne keer nemen tot den aenbaerder / ende den selve bedwingghen tot betalinghe als boozen / mede mids verdoonende de wissel-brief / met kennisse ofte blijck van wanbetalinge.

ZES-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van quijtschelding door verjaring.

* **QUIITSCHELDINGE** dooz de WET gheschied door verjaringhe, wanneer zeeckere tijd zijnde overstreecken, de schuld werd ghehouden voor ghequeten.

Wel is waer dat nae de Roomsche rechten de verbintenissen dooz de tijd niet en vergaen : maer dat alleen berzet daer jegens werd gegeven : maer naerder intzende 't gunt by ons van ouds is verstaen / zalmen bevinden dat ghelijck by ons den eigendom selve dooz verjaringe werd bekomen (waer van hier boozen is gesproocken) dat oock alzo de schuld dooz 't verloop dadelick vergaet / ende ghelijck eenige wetten duidelick spzecken / werd ghehouden booz gequeten / zulcks dat daer uit geen eisch en kan ontstaen / waer uit volgt dat den rechter / als hem van 't verloop van den tijd blijck / den eischer behoort te verklaren niet ontfanckelick.

Deze verjaringhe by ons gheschied in 't ghemeen met het verloop van een derdendeel van honderd jaeren :

Wet.

Inleidinge tot de Hollandsche

Welverstaende dat van dien tijd werden afghetracken minderjarigheid/ uitlandigheid/ ende andere beletsel / waer dooz iemand geen recht en heeft konnen sprecken.

Jaerlichsche schuld / als renten / werd oock in de selve tijd verjaert / niet alleen zoo veel 't verloop aengaet/maer de geheele schuld.

Doch eenige schulden verjaren in minder tijd :

* B. Salarij
van Advoca-
ten / Procu-
rators / Chi-
rurgijns.
* B. Medica-
menten,

Want * loon van boozspzaken/volmachten/wond-heelers/schijf-loon/huir van diensthoden/waerbe van koopmanschap ter slete gelevert / oock van * genes-kruiden ter winkel verkocht/ende geborgde ghelagen/ moeten gheescht werden binnen twee jaeren nae dat den dienst is uitgegaen / ofte de koopmanschappen gelevert / ofte 't gelag is gheborgt/ ten waer daer van schriftelick bescheid ware ghemaecht / in welken ghevalle sulcke schulden moeten vervolgt werden binnen thien jaeren jeghens den boozspronckelicken schuldnaer / maer waer de selve dood / jeghens den erfghenamen binnen twee jaeren nae dat den inschulder kennisse van 't overlijden zal hebben gehad.

Van eenige verbintenissen die in korter tijd verjaeren/ is hier boozen t' sijner plaetse/in 't verhandelen van de selve verbintenissen gesproocken.

ZEVEN-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van quijtschelding door zaocks ondergang.

DOOZ ZAECKS-ONDERGANG sterft de verbintnisse wanneer hier enckels was in verbintnisse, ende 't zelve buiten des schuldnaers verzuim ende * voor sijne wanbetalinge, t'eenmael vergaet, ofte immers ghe-racckt te zijn buiten handelinge.

* L. Anre-
moram.

Wij zeggen enckel : want in geslachtelike verbintenissen kan zulckx geen plaets hebben.

Buiten verzuim ende voor wanbetalinge : want anders zoude den schulde-naer gehouden zijn in plaetse van de sake de waerde te voldoen.

Buiten handelinge werden de zaecken / wanneer de selve Gode toe-ghewijt/ ofte tot begraeffnisse geeigent werden : zaken oock tot geduurig gebruik van landen ofte steden geeigent zijnde/ werden buiten handelinge/zoo veel bijzondere luiden aengaet/gelyck hier boozen is aengeroot.

ACHT-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van herstellinge uit waere, argeliste ende minderjarigheid.

Wij hebben gezien hoe de verbintenissen sterbe:laet ons zien hoe de selve dooz behulp-middelen krachteloos konnen werden gemaccht.

Deze behulp-middelen maecten de verbintnisse krachteloos, in 't gheheel ofte ten deele.

IN 't GEHEEL gheschied zulckx uit oorzaecken van binnen ofte uit oorzaecken van buiten.

ORZAECKEN VAN BINNEN zijn * VARE, * ARGE-
LIST, * MINDERIARIGHEID.

* L. Memt.
* L. Dolus.
* L. Minor
§ 122.

Dit deze

Rechts-geleerdheid.

Dit deze drie oorzaecken spynen de behulp-middelen van * herstellingen : waer dooz iemand werd gestelt in syn gheheel/ zulckx hy was booz het aengaen van de verbintnisse / mids dat hy oock den andere stelle in syn gheheel/ waer in ten weder-zijde oock weder-gebing van vruchten ende ghenoten haren / als oock vergoeding van schade/is begrepen. Deze behulp-middelen werden by ons verfocht van de hooge overheid/ welckes plaetse den hoogen raed in desen bewaert/ te weten in 't aenbangen van de zaeck/ dooz bekaming van * brieven daer toe dienende/ maer indien de zaecke alreede is in rechten / ende de verbintnisse iemand werd tegen-geworpen/ in zulcken ghevalle gheschied zulckx dooz verkryging van ooylof/ om in rechte * heusech verzoek van herstellinge te mogen doen : beide niet last aen den rechter / om daer op te letten in alle billichheid : ende hebben deze herstellinge haer kracht jeghens alle die uit de verbintenissen zijn gebaet.

* L. Resau-
rionis in in-
tegrum.

* B. Aan-
dement van
relieff.

* B. Request
civyl.

VARE werd verstaen een groote vreeze, als van dood/ onteering/ groote pijn/onwettelcke gebanchenisse syns selfs ofte der synen. Want hoe wel een verbintnisse hier dooz zijnde aenghegaen in haer selven bestaet / om dat ghe-dwongen wille mede een wille is/zoo is nochtans redelick dat jegens sodanige dwanckelike verbintenissen bequame behulp-middelen zouden werden ghe-bzuickt.

ARGELIST is quaed bedrog, aengeleit om iemand te verkorten : dit behulp-middel heeft geen plaets als de handelinge ten weder-zijde dooz argeliste is aenghegaen : want alsdan is de handelinge van den beginne af nietig : maer wel als een van beide dooz argeliste zijnde verkort / hem aen de handelinge niet en wil houden.

De verbintnisse zijnde herstelt uit vare ofte argeliste / zijn oock de boozghen ontflagen.

MINDERIARIGHEID is allen tijd beneden de vijf ende twintig jaeren, al schuldent maer eenen dag/jae maer een stont.

Dit en is niet te verstaen van handelinge die de minder-jarighen aengaen zonder hare voogden/ (want die zijn nietig) maer die sy aengaen nevens hare voogden/ ofte die aengegaen werden by de voogden alleen.

Deze herstellinge heeft plaets wanneer de verkortinge iet merckelick heeft te beduiden/ ende veroorzaeckt is dooz onbedachtheid / niet dooz ongebal : ende dat in handelinge/niet in misdaden/ hoe wel dat oock in verscheiden misdaden de minder-jarigen minder als anderen werden gestraft.

Deze herstellinge mag verfocht werden/ niet alleen by den minder-jarighe/ maer oock by sijne gemachtigde / ofte die syn zaeck in rechten heeft aenghenomen/ oock by syn erfghenamen/ maer niet by de boozge/ de welke even-wel blijft verbonden/waer in deze herstellinge van anderen ver schilt.

Het tweede verschil is dat andere herstellingenen werden verjaert niet den algemeenen tijd : maer deze herstellinge vergaet ten zy de selve te werck werde geleit binnen hier jaeren nae dat de meerder-jarigheid is ingegaen.

B

NEGEN-

Inleidinge tot de Hollandsche NEGEN-EN-VEERTICHSTE DEEL.

Van verzet uit gewijste Zaecke.

VIT OORZAECKE VAN BUITEN werden de verbintenisse krachteloos gemaect door vonnisse ofte vonnisgelijck, de welke in rechte ten by verzet jegens den eisch mogen voort-gebracht werden.

* L. Exceptio rei iudicatae.

* **VERZET VAN VONNISSE** ofte **GEWIISDE ZAKE** heeft plaats wanneer de zelve zaecke, by den zelve, van den zelve, ende uit de zelve oorzaecke, werd gecischt, waer over vonnisse is gestreecken, ende gegaen in krachte van gewijste.

De zelve zaecke werd doch verfaen te zijn / wanneer 't gheheel eerst zijnde gecischt/daer nae een deel werd gecischt.

Door't een erfghenaem / ofte iemands recht verkregghen hebbende / ofte een ghemachtigde / werd ghehouden voor een ende de zelve met den voorzaet ofte macht-geber.

* B. Appel.
* B. Revisie.
* B. Revisie.

Een vonnisse gaet in krachte van ghewijste zake / wanneer daer van gheen beroep ofte klaring en valt / ofte dat den tijd van beroep ofte klaring is overstreecken / 't en waer nochtans het zelve vonnisse by herziening wierd verandert / van alle de welke 't sijnen tijd zal werden gesproocken : ende alwaer 't dat iemand daer nae zeide nieuw bescheid ghevonden te hebben / zoo zoude hem zulcks niet verschoonen / ten waer hy minderjaerig ware geweest. Doch vonnissen gewezen op het zeggen van eenighe konstenaers / ofte in gesetel van huwelick op waen ofte uit valsch bescheid / hebben gheen kracht van ghewijste zaken de dwaaling zijnde ontdeckt.

VIIFTICHSTE DEEL.

Van verzet uit gedaen Eede.

* L. Exceptio iurifurandi.

* **VONNIS-GELIICK** is een eed die by iemand is ghedaen, over een zake die by sijnen tegendinger gestelt was 't sijnen eede.

* B. Speciale procuratie.

By iemand, 't zy by de man zelve ofte by sijne volmachte/daer toe * zonderlinge last hebbende.

* B. Valitio iurata.

Gedaen : 't zelve zoude zijn / indien hy bereid zijnde den eed te doen / hem de zelve waer verdragen.

By sjaen * tegendinger ofte des zelfs volmachte ghestelt tot alle zaken / ofte die daer toe hadden zonderlinge last / ofte die macht hadde om recht te pleghen tot sijn eigen baet.

Gestelt 't sijnen eede : want willighen eed heeft geen kracht / noch noch een eed waer mede iemand by den rechter werd belast / ten waer daer vonnisse op volgde/ende 't zelve ging in krachte van gewijste zake.

EEN-EN-VIIFTICHSTE DEEL.

Van boedel-affstand ende uitstel.

* L. Cessio bonorum.

* L. Restitutio in integrum ex lesione ultra dimidium.

Behulp-middelen die ten deele de verbintenisse krachteloos maecten zijn * boedel-affstand ofte * herstelling uit zake van verkorting over de helft.

BOEDEL-

Rechts-geleerdheid.

98

BOEDEL-AFSTAND is een weldaet dat van de hooge Overheid werd verworven, waer door een schuldenaer bevrijd werd van ghevanckenisse, ende oock de schulden niet vorder en is gehouden te voldoen, dan behoudens sijne nooddruft.

Wij zeggen weldaet van de hooge Overheid : want by ons (hoe wel zulck by de Roomsche rechten niet en werd vereischt) werden daer van hieven verzocht ende vergunt by den hooghen raed uit den naem van de hooge overheid / nae dat de zelve daer op eerst gehad hebben de onderrechtlinge van de wethouders van den plecke daer den verzoeker is woonachtig / ende om uit krachte van dien te bekomen * een daeg-cedel / om sijn inschulders te moghen daghen / zoo moet den verzoeker overleveren staet ende beschrijvinge van sijnen boedel / met schulden ende inschulden / ende den rechten tijd van het aengaen der zelve / met verklaringhe onder eede / dat hy gheen goederen en heeft versteecken noch verzwegen / met verhael oock van de tegenspoed die hem na 't aengaen van de schulden is overgekomen / en hem midsdien gedwongen heeft de hieven te verkrighen / alles by hem onderteikent / ofte by een * Hof-schryver 't sijnen verzoeker / ofte zoo hy in hechtenisse is by den Stad-schryver van de plecke. By de voorz. daeg-cedel werden de inschulders ghebaegt om de voorz. hieven te zien * gestaden / als oock om te zien stellen een * bezorger over den boedel die het bewind zal hebben tot dat anders zal zijn gelast. Werd voort by de daeg-cedel gehangen de voorz. verklaringhe by den * verzoeker gedaen om alle des begeerde daer van * afschrijft te geven : ende is den verzoeker gehouden ten daghe dienende te verschijnen * in eigen hoofde om ghestraf te werden / indien in sijn te kennen geven gebreck werd hebonden.

* B. Advocaat dement van Cessie.

* B. Griffiet of Secretaris van 't Hof.

* B. Interfieren.

* B. Curateur.

* B. Antwoort, B. Copie.

* B. In perloot.

Mans ende wijs mogen boedel affstand doen / zonder iet te behouden anders als haer dagelicks kleed / jae alwaer 't dat iemand gheen goed en hadde / zoude eben-wel deze weldaet mogen genieten.

Wie betrocken zijn ofte gescholen hebben / versteekende ofte mede-nemende eenighe goederen / zijn tot deze weldaet niet ontfanchelick : oock niet anderen die ontrouwelic hebben gehandelt / ofte door misdæd in schulden zijn geraect / ofte de schuld ontkenen hebben / ofte die zulcks verzoeken om te ontgaen voldoeninge van iet dat bestaet in een daet 't welck in haer macht is / ofte die haer daer door eenige gemeene lasten pogen te ontrecken.

Boedel-affstand eens aldus ghedaen zijnde / indien den schuldenaer daer nae eenighe middelen bekomt / is schuldig betalinghe te doen zoo veele sijn middelen boven nooddruft mogen bedragen.

Anders mag hy niet het verzet van deze weldaet hem voor die tijd behelpen.

Zoo wanneer een schuldenaer hoop heeft sijnen boedel te kunnen redderen / zoo mag hy lichten hieven van * uitsel van de hooge Overheid voor den tijd van vijf jaeren / midd. stellende zeecker voor de voldoeninge / welke hieven werden gestadet / indien het meerder-deel der inschulders daer in hemillighen / reekkenende het meerder-deel nae de grootheid van de schulden. Anders zijn de Rechters gewoon te gebruiken * aentading ende onderrechtlinge / tot welcken zijnde oock de inschulders ghebaegt mogen werden.

* B. Gesijst.

* B. Indictie.

HERSTELLINGE uit verkorting over de helft werd by ons mede geseft onder de besulps-middelen/ waer dooz de verbintnisse niet in 't geheel krachteloos en werd gemaect/maer ten deele/om dat het in de keur van de andere staet de heele verbintnisse te laten vare/ofte de verkorting te vergoede.

De reden hier van is deze: als menden oorzpyong van alle handelingen wel zal willen inzien / zoo is kennelich dat de zelve haer beginsel hebben ghenomen uit onderling overbloed ende ghebreck: ende dat daeromme de reden vereischt dat daer in ebenheid werde betracht: maer also 't getal der mensche heel groot gewoorden zijnde / de bekominghe van allerhande zaken op alle plaetjen niet en konde te meege gebrecht werde/ten waer dat eenige lude haer werck maecte van de vergadering en uitdeeling der goederen / zo heeft oock de reden gewilt dat die luden die haer leven besteedde tot geryf van anderen / woer dien dienst eenige winst tot loon soude mogen bedingen/ende also de winst ten aenzien van moeiten en gevaer niet zeerkerlick en was te schatten / ende de waerde van de goederen oock zeer wandelhaer was / zoo hebben de hogherlicke wetten lang toegelaten/dat ider een (doch zonder argelift) in de onderlinge handelinge sijn meeste voordeel soude mogen bedingen: maer metter tijd de eigen-haetzoeckigheid/ alle maet van redelickheid te huiten gaende/ heeft inbindinghe van noode gehad/ ende is overzulchs eerst goed-gebonden/ dat een verkoper die voor het verkochte minder hadde bedangen als de helft was van de rechte waerde van het zelve doe het verkocht wierd / den koper soude mogen aansprecken om de koop te bzecken / weder-gebende gintsch ende weder 't gunt ontfangen was/ ofte immers om 't kopt van de rechte waerde op te leggen: 't welck bevonden zijnde in billichheid te bestaen/ dooz de gewoonte is uitgestreckt tot de koopers die meer als tweevoud de waerde van 't goed hadden beloost: ende overzulchs minder als de helft aen waer hadden ontfangen: en alzo voorts tot huur/verhuiring/dading/deeling/en alle andere handelingen/uitgenomen verkoopingien die dooz 't gerecht geschiede/ofte die met uiterste wille sijn belast in zulcher voegen gedaen te werden/of daer kennelich by is geweest schencken/smeering.

Wy hebben gezeyt de helft, te wetē van de waerde ten tijde van de handeling, want de verandering vā waerde die na de handeling valt komt in geen aenzie.

Deze herstellinge dient meest de meerder-jarigen: want de minder-jarigen oock minder zijnde verkort hebben recht van herstellinghe zulchs als vooren is gezeyt: doch den tijd daer van zijnde overstreecken / moghen haer oock hier mede behelpen.

Deze herstellinghe werd mede in 't werck ghesest zulchs als anderen dooz brieven ofte verzoeck in rechten: ende indien de weder-zijde de gheheele verbintnisse wil laten vare / zoo gheschied de herstellinghe volkomentlick aen beide zijden met alle den gevolge van dien/ende over-zulchs oock met ontslaging van bozgen/ even eens als in herstellinge uit argelift ofte vare.

Aenwijfing der Deelen defter drie

BOECKEN, GESTELT NAE DE

letteren van het A B C.

*Het eerste ghetal beduidt de boecken, het tweede elck deel,
het derde het blad ofte folio.*

A.

A Engaen ende verlaten van erffeniffe.	II.	21.	31.
Aenwijfing, ende namentlick van wiffel-briefven.	III.	45.	95. verf.
Aefdoms ende Schependoms recht, ende verandering daer in gevallen.	II.	28.	38.
Amiraelfchap.	III.	22.	80. verf.

B.

Bekomen der vruchten.	II.	6.	19. verf.
Bekomen door geboorte, tilbaersgevolg, huif-bouw ende land-bouw.	II.	10.	23.
Bekomen door gedaent-geving ende door vermenging.	II.	8.	21. verf.
Bekomen door overvloeying, overftuiving ende aenwas.	II.	9.	22.
Bekomen door verjaering.	II.	7.	20.
Bekomen door wille des vorigen eigenaers.	II.	5.	18. verf.
Bekomen van ongeëigent goed.	II.	4.	17.
Bejaerde weezen.	I.	11.	10. verf.
Bezit-recht.	II.	2.	15.
Bestaen van volkomen niterfte wille.	II.	17.	27.
Betaeling.	III.	39.	93. verf.
Bewaer-geving.	III.	7.	65. verf.
Bodemerije.	III.	11.	68. verf.
Boedel-aftand ende niftel.	III.	51.	97. verf.
Boedel-houder ende boedel-houdfter.	II.	13.	25.
Boedel-menging by huwelick.	II.	11.	23. verf.
Bruick.	II.	44.	52. verf.
Bruick-leening.	III.	9.	66. verf.

C.

Cijnf-recht ende huifgebouw-recht.	II.	46.	54.
------------------------------------	-----	-----	-----

D.

Dading.	III.	4.	64.
Die lijf ende goed hebben op eenen bodem, en van avarijs.	III.	29.	85.
Edelen.			

E.

Edelen ende onedelen.	I.	14.	12.
Eigendom, desselfs onderscheiding, en bekoming vandien.	II.	3.	15. vers.
Eigendoms verwacht.	II.	47.	54. vers.
Erflating by uiterste wille in 't gemeen.	II.	18.	28.
Erflating by uiterste wille ofte versterff.	II.	14.	25. vers.
Erflating over de hand.	II.	20.	30.
Erflating uit de hand.	II.	19.	29. vers.
Erfpacht-gunning.	III.	18.	24.
Erfpacht-recht.	II.	40.	47.

G.

Gebrekelicken eigendom in 't gemeen.	II.	33.	43. vers.
Geestelicke ende wereldlicke.	I.	15.	12. vers.
Gemeenschap des zaecks, ende namentlick mede-erffnisse ende t'zaem-belending.	III.	28.	84.
Geven om geven, ende namentlick reuiling, doen om doen, doen om geven.	III.	31.	87. vers.

H.

Handel-braeck ende leesting.	III.	42.	95.
Herstelling uit vaere, argelift ende minder-jarigheid.	III.	48.	96. vers.
Herstelling uit verkorting over de helft.	III.	52.	98. vers.
Hoe de uiterste willen vergaen in 't geheel ofte deel.	II.	24.	34. vers.
Hoe erfdienstbaerheden bekomen werden.	II.	36.	45. vers.
Hoe erfdienstbaerheden verlooren werden.	II.	37.	46.
Hoe leen bekomen werd.	II.	42.	51. vers.
Hoe leen verlooren werd.	II.	43.	52.
Hoe making geschied ende 't gevolg vandien.	II.	23.	33. vers.
Hoe vollen eigendom verlooren werd.	II.	32.	43. vers.
Hoon.	III.	35.	91. vers.
Huir ende verhuiring.	III.	19.	74. vers.
Huir tusschen schippers, reders, bevrachters ende bootse- zellen.	III.	20.	76.
Huisdienstbaerheden.	II.	34.	44.
Huwelick.	I.	5.	5.
Huwelicksohe voorwaerden.	II.	12.	24. vers.

I.

Inboorelingen ende uitlanders.	I.	13.	11. vers.
--------------------------------	----	-----	-----------

K.

Koopbraeck.	III.	17.	74.
Koop ende verkoopng.	III.	14.	69. vers.
Koopfnakoming.	III.	15.	72.

L.

Lastering.	III.	36.	92.
Last-gaving.	III.	12.	68. vers.
Leen-gunning.	III.	25.	82. vers.
Leen-			Leen-

Leen-recht.		II.	41.	48.
Lijf-tocht.		II.	39.	46. vers.
M.				
Macht der voogden.		I.	8.	8. vers.
Maegtalen.		II.	27.	37.
Maetschap.		III.	21.	79. vers.
Making, ende wat in making komt.		II.	22.	32.
Mede-rederfchap.		III.	23.	80. vers.
Mifdaed door wet-duidinge.		III.	38.	93.
Mifdaed tegens goed.		III.	37.	92. vers.
Mifdaed tegen 't leven.		III.	33.	90. vers.
Mifdaed tegen 't lichaem.		III.	34.	91.
Mondigen ende onmondigen.		I.	4.	4. vers.
N.				
Naefing.		III.	16.	73.
O.				
Onbejaerde wezen ende 't stellen harer voogden.		I.	7.	7. vers.
Onbestorven kinderen.		I.	6.	7.
Onderrecht-legging, vermenging, verlijking.		III.	40.	94. vers.
Onderscheid ende wercking der wetten.		I.	2.	1. vers.
Onderzetting.		II.	48.	55.
Onderwind.		III.	27.	83. vers.
Onvolkomen uiterfte wille.		II.	25.	36.
Overkoming in 't gemeen ende hare verdeeling.		III.	6.	64. vers.
Overzetting.		III.	44.	95. vers.
P.				
Pand-geving.		III.	8.	66.
Plicht der voogden.		I.	9.	9.
Q.				
Quijtschelding door zaecks ondergang.		III.	47.	96. vers.
Quijtschelding door verjaring.		III.	46.	96.
Quijtschelding ter fchenck, ende toe-zegging van niet te eiffchen.		III.	41.	94. vers.
R.				
Rechtelicke gestalteniffe der menfchen.		I.	3.	3. vers.
Rechtelicke gestalteniffe der zaken, ende der zelve onderfcheidningen.		II.	1.	13.
Rechtsgeleertheit ende rechtrvaerdigheit.		I.	1.	1.
S.				
Schencking.		III.	2.	59. vers.
Schreftelicke toe-zegging.		III.	5.	64.
Schuld-vernieuwing in 't gemeen.		III.	43.	95. vers.

Tiend-

T.

Tfendrecht.	II.	45.	53.
Tocht in 't gemeen.	II.	38.	46.
Toe-zegging, zaeckweldigen ende borgen.	III.	3.	61.

V.

Veld-dienstbaerheden.	II.	35.	45.
Verbintenisse in 't gemeen, haer oorsponck en verdeeling.	III.	1.	57.
Verbintenisse uit baet-trecking.	III.	30.	86. vers.
Verbintenisse uit criffenisse ende voogdije.	III.	26.	83.
Verbintenisse uit misdaed in 't gemeen.	III.	32.	88. vers.
Verbruick-leening ende woecker.	III.	10.	67.
Verkiezing van land-recht.	VI.	29.	42.
Verzeekering.	III.	24.	81.
Verzet uit gedaen eed.	III.	50.	97. vers.
Verzet uit gewijsde zaecke.	III.	49.	97. vers.
Versterf.	II.	26.	36. vers.
Versterf van onbemaegden.	II.	30.	42. vers.
Versterf van onwettig-geborenen.	II.	31.	43.
Uitgang der voogdije.	I.	10.	10.

W.

Wettigen ende onwettigen.	I.	12.	11.
Wie by uiterste wille mogen beuren.	II.	16.	26. vers.
Wie uiterste wille mogen maecken.	II.	15.	26.
Wissel-reickening.	III.	13.	69.

E I N D E.

Den Boeck-binder sal verdacht

wesen dese Taeffelen in te binden als volgt :

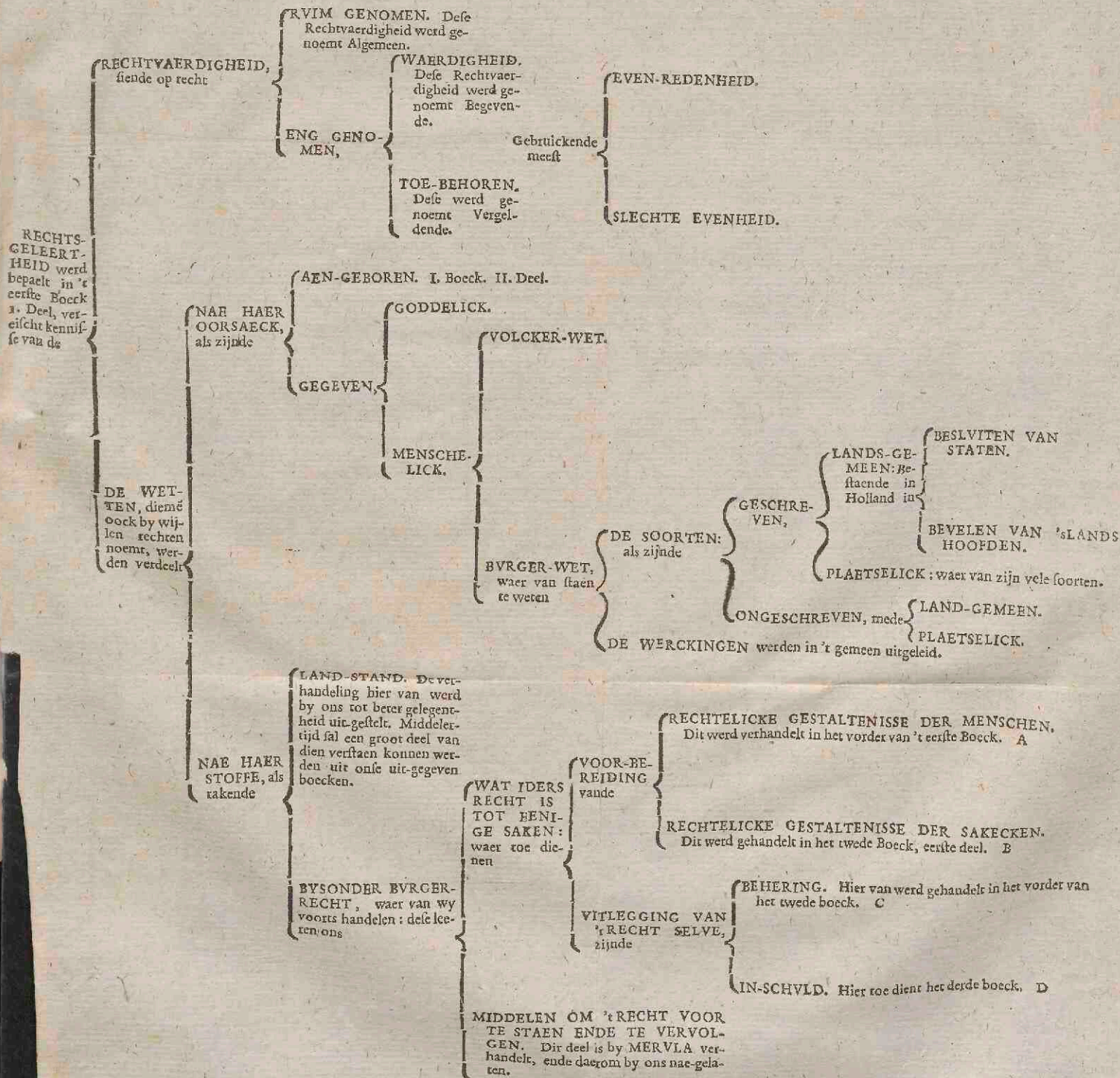
Vierde Taefel voor Folio 15.

Taefel vande Maegtalen voor Folio 37.

Vijfde Taefel voor Folio 57.

EERSTE TAFEL.

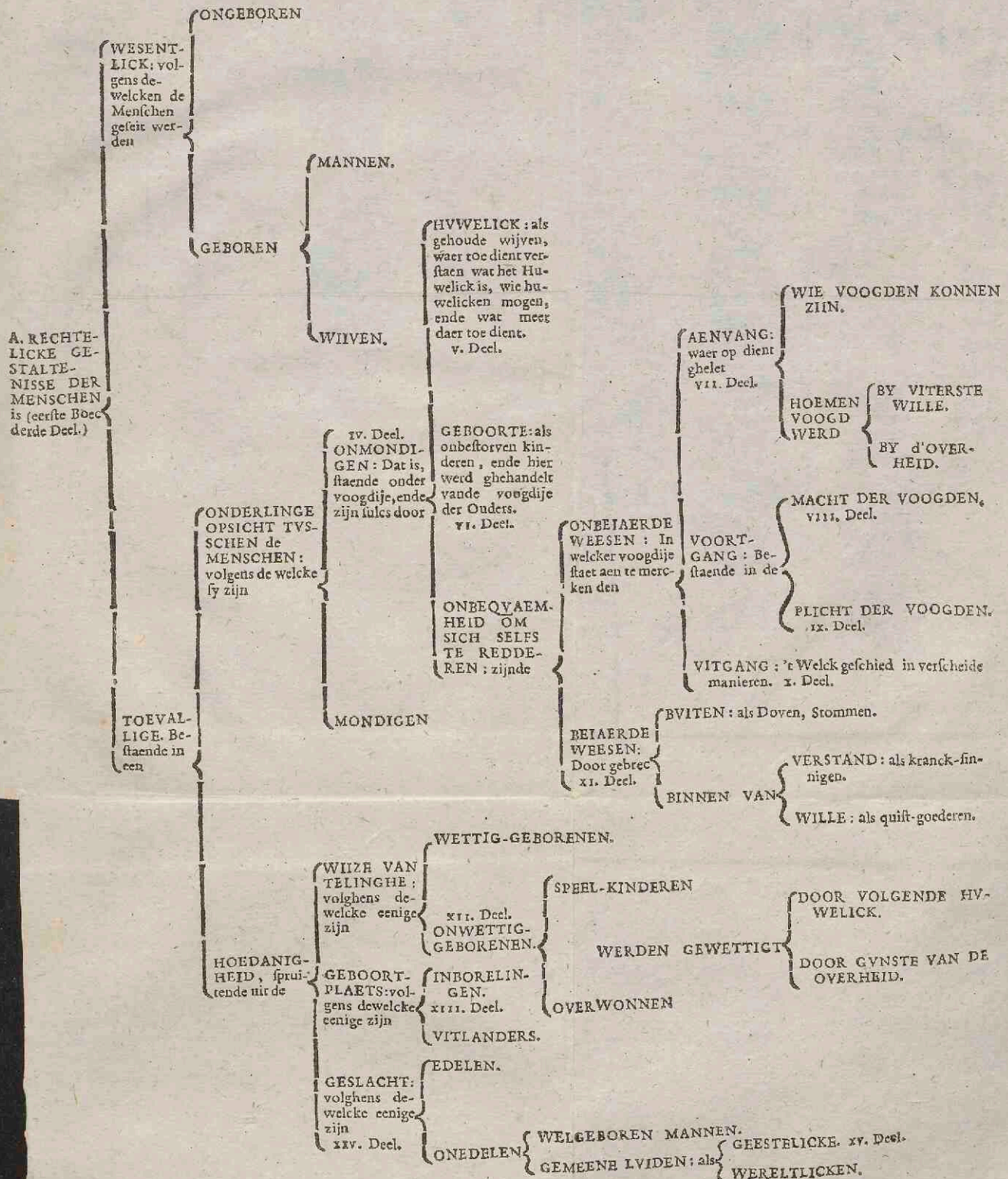
Begrijpende de twee eerste Deelen van het eerste Boeck, ende woorts de verdeeling der Boecken.

Dese Tafel moet in-gebonden zijn in 't eerste Boeck, Folio 1.

TVVEEDE TAFEL.

Begrijpende 't eerste Boeck nae de twee eerste Deelen.

Deze Tafel moet in-gebonden zijn voor Folio 4.

